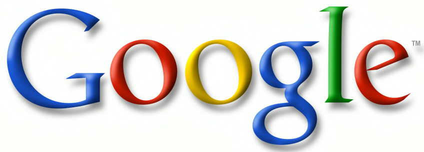
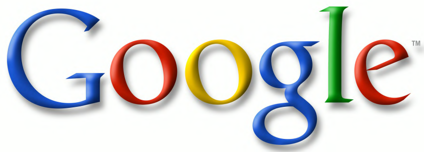
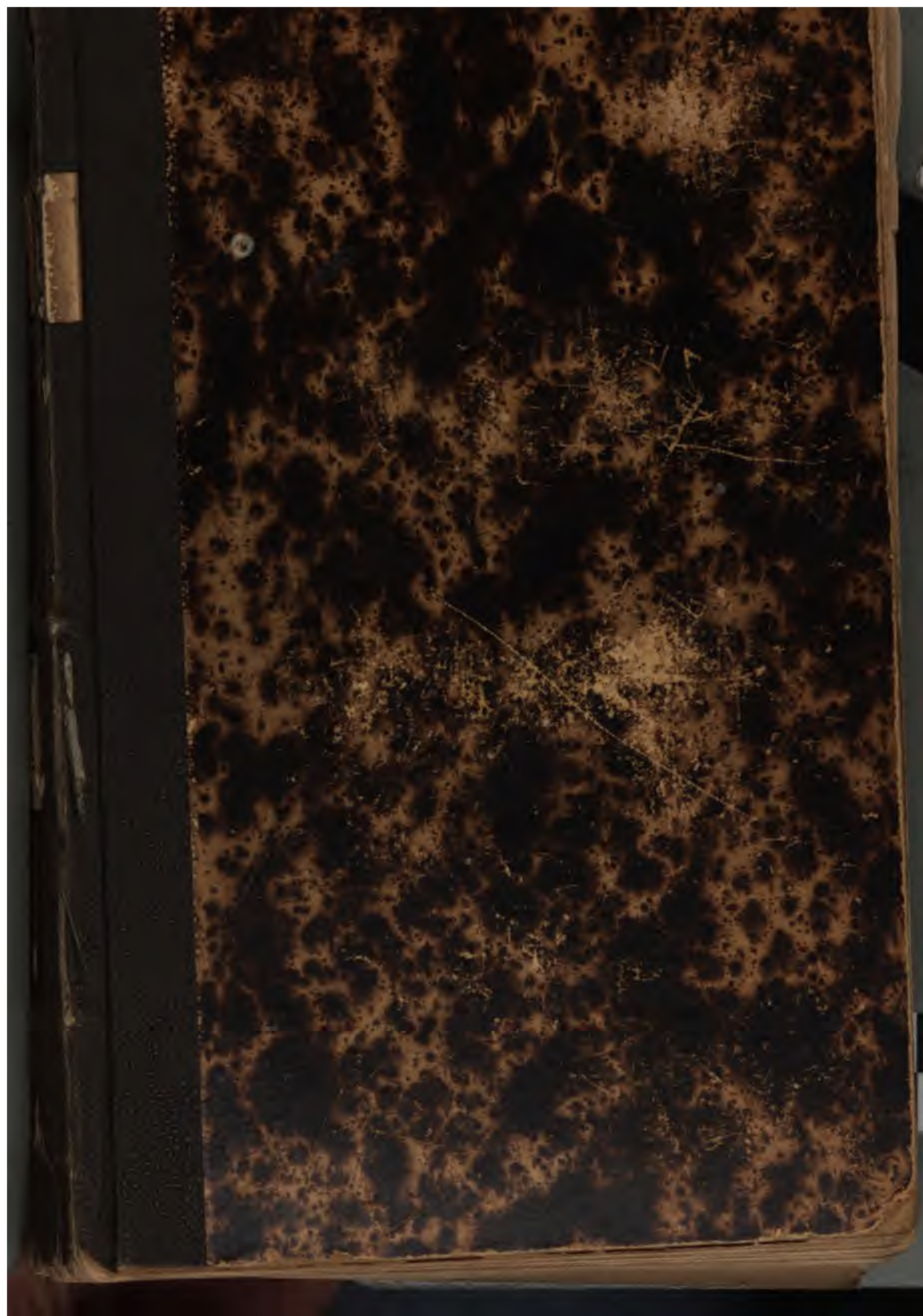
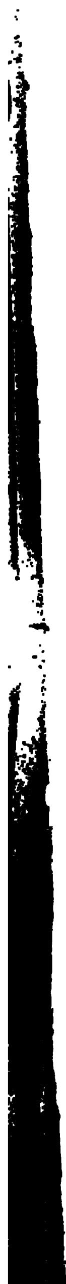
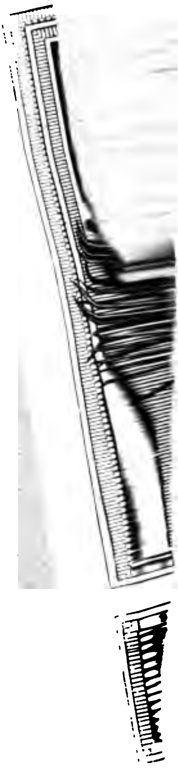

IDEËN

VAN

MULTATULI.

Dekker, Eduard Douwes

IDEËN

VAN

MULTATULI.

EEN ZAAIER GING UIT OM TE ZAAIEN.
JEZUS.

EERSTE BUNDEL.

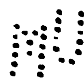
derde oplaag.

AMSTERDAM,
IRMA **R. C. MEIJER.**
Kalverstraat, E. 246.
1865.

Wees bedeeld door de natuur met zucht naar kennis... maak van 't streven naar waarheid uw hoofddoel, uw eenig doel... offer alles op aan dat streven... verwaarloos alle belangen om dat ééne belang... betaal de geringe kans op slagen met uw rust, met uwe gezondheid, met uw welvaart, met alles wat een mensch offeren kàn... verlaat vrouw en kind, zeggende: Vrouwe, wat heb ik met u te doen? Kind, wat heb ik met u te doen? Ik zoek de waarheid... ziedaar mijne vrouw, ziedaar het kind van m'n hart.

Trek naar de woestijn... sla u een kemelhuid om de lenden, omgord u met lederen riem... voed u met sprink-

hanen en wilde honig.

Denk, peins, overweeg... twijfel... overweeg nogmaals, en weder, en nogëens... altijd door, altijd op nieuw.

Rek uw begrip tot de uiterste grens der mogelijkheid van kennen, kunnen, weten en begrijpen.

Schroef uw denkvermogen op tot de hoogste mate van bevatting.

Span uwe gedachten voor de logge vracht van alle onöpgeloste vraagstukken... zweep ze voort met de kracht van uw wil, tot raders en zeelen kraken...

Hebt ge dit alles gedaan?

Als ge dit zult gedaan hebben tot uwe ziel vermoeid is, tot uw vleesch zich afscheidt van 't gebeente...

Als ge dan eindelijk meent *iets* te hebben geleerd, *iets* te weten, *iets* te begrijpen...

Keer dan terug uit de woestijn. Volg de inspraak van uw hart dat aandrijft tot meêdeeling, en zeg:

— Broeders, ik geloof deze zaak is alzoo...

Dan zal er afscheiding zijn tusschen wie u hooren.

Een gedeelte zal roepen:

— Deze mensch is slecht.

Dit zeggen zij die nadachten over de onderwerpen welke u bezighielden, waar die niet nadachten als gij, in de woestijn. Zij noemen u slecht, wijl ze vreezen dat het volk offer zal schatten boven gebrek aan offer, en inspanning nemen tot maatstaf om 't slagen te meten.

Antwoord denzulken door te wijzen op uw versleten kleed van kémelvel.

En een ander gedeelte zal bestaan uit hen die nooit hoorden van de dingen die ge overdacht, uit lieden die zich bezighielden met niets, al den tijd dien ge sleet in zoo zwaren arbeid.

En weder zullen deze zich verdeelen.

Het eerste deel zal zeggen:

— Mijnheer, net m'n idee.

Toon denzulken uw kleed van kémelvel, dat ge versleet

in de woestijn.

Maar 't ander deel zal zeggen:

— Meneer, dat ben ik niet met je eens...

Wijs hen op 't versleten kémelvel dat uw kleed was in de woestijn.

Dan zal het volk roepen:

— Wie is deze die een versleten kleed geeft als *bewijs*...

Antwoord daarop:

— Broeders, ik bid u in mijn kleed geen bewijs te zoeken voor wat ik zeide, maar een aansporing om te overdenken wat ik gezegd heb.

„*Een zaaier ging uit om te zaaien.*"
JEZUS.

1. Misschien is niets geheel waar, en zelfs dàt niet.

2. Twee linker-handschoenen maken geen paar handschoenen. Twee halve waarheden maken geen waarheid.

3. Wie twaalfmaal zegt: ik zou... zegt elfmaal een bêtise.

4. Eene verzameling van hout, steen, kalk, enz. is niet altijd een gebouw. Eene vergadering van menschen is niet altijd een gezelschap.

5. Veel uitstekend goede — of veel uitstekend-slechte — menschen, bij elkaêr en verbonden, stellen zoovele factoren daar, die een énorm product leveren van goed — of slecht. Maar de som van veel middelmatigheden blijft altijd gelijk aan ééne middelmatigheid.

6. De slotsom der oordeelvellingen van veel onbekwame menschen, waarborgt niet meer kans op juistheid dan 't oordeel van één onbekwaam mensch.

7. Het beslissen bij meerderheid van stemmen is 't regt van den sterkste, inderminne Het beduidt: àls we vochten, zouden *wij* winnen... laat ons 't vechten overslaan.

Dat stelsel leidt dus niet zoozeer tot waarheid, als tot rust. Doch slechts voor 't oogenblik, en palliatief. Want de leden der minderheid hebben meestal 't regt vóór zich, en zijn sterker, niet zoozeer uit besef van dat regt, als door meer geslotenheid en scherper prikkel tot inspanning. Wanneer de minderheid aangroeit tot meerderheid, verliest ze aan specifieke waarde wat ze wint in getal. Ze neemt al de fouten over van de verslagen tegenstanders, die op hun beurt weêr, deugd scheppen uit nederlaag.

De slotsom is treurig.

8. Het besluiten tot iets groots kan geschieden met kalme vastberadenheid of in geestdrift. Het eerste staat natuurlijk hooger. Dat hoogere nu vindt men zelden, maar nu en dan toch, bij een individu. Bij vergaderingen *nooit*.

Een grootsch besluit van 'n vergadering wordt altijd genomen in drift van geest, en met geschreeuw. Dat noemt men met een deftig woord: acclamatie.

Lees niet, bid ik u, dat eene vergadering die schreeuwt, en driftig van geest is, grootsche besluiten neemt.

9. Ik zeide in **5**, dat de optelling van veel middelmatigheden altijd gelijk blijft aan ééne middelmatigheid. Misschien had ik moeten zeggen: het gemiddelde eener verzameling van middelmatigheden, staat *beneden* de middelmatigheid.

Neem aan een schaal van 1° tot 100°. De middelmat

heid dobbert tusschen 33° en 67°. Welnu, 't meerendeel der menschen staat zóó nabij graad 33 — dat is: zóó nabij de grens, waaròver onbruikbaarheid begint, of erger — dat de weinigen die zich bewegen nabij 67° — in de buurt van *uitstekend* — niet instaat zijn het gemiddelde van 't geheel optevoeren tot 51°.

In cijfers is de zaak aldus:

$$\frac{99 \times 33 \text{ (of } 34 \ldots 40) + 1 \text{ (of } 2 \ldots 5) \times 63 \text{ (of } 64 \ldots 67)}{100} < 51.$$

Daarom zou ik stemmen tegen parlementaire regeringsvormen, als ik iets beters kon vinden.

10. De jeugd moet zich oefenen in 't bepalen.

11. Om een voorwerp te teekenen, is 't niet genoeg omtrek, kleur en schaduw van dat voorwerp te kennen, men moet dat alles kunnen weêrgeven.

Om eene gedachte uittedrukken, moet die geworden zijn tot *beeld*, dat is: tot *denk*beeld. Zoo'n beeld moet men leeren teekenen.

12. Gedachten heeft ieder. Bij weinigen worden ze tot denkbeelden. Nog minder zijn er die vorm en kleur weten weêrtegeven van die beelden. En wie dit doet, hoort gedurig: »juist wat ik dacht" Ja, op omtrek na, op kleur na, op schaduw na. Dat is: op *zeer veel* na.

13. Het is zeer moeielijk zich juist uittedrukken. Wie klaagt over gebrek aan diepte in deze *gedachte*, is niet gewoon zich toeteleggen op juistheid van uitdrukking. Dit is mijn *denkbeeld*.

14. Onjuistheid van uitdrukking baart strijd. Wie dus

strijd wil ontgaan, moet zich toeleggen op juistheid...?

Volstrekt niet. Hij zou daardoor zich vrienden maken van wie ter goeder trouw zijn, maar tot vijand ieder die belang heeft bij onjuistheid, d. i. de meerderheid.

15. Eene hollandsche moeder keurt de fransche gewoonte af, om kinderen te doen zogen door een gehuurde vrouw. Ik ook vind dat afschuwelijk.

Eene hollandsche moeder voelt zich diep ongelukkig als zij door zwakte of krankheid wordt verhinderd om »geheel moeder" te worden, door met zichzelf het kind te voeden, waarvan ze door 't baren »moeder werd voor een deel."

Maar vaders zenden hun kinderen naar school.

Zoover wetenschap staat boven onkunde; zoover idee staat boven stof; zoover geest staat boven ligchaam...

Zóóver staat 'n hollandsche vader beneden de fransche moeder.

Van force majeure spreek ik niet.

Eene moeder die geen voedzaam zog heeft, is ongelukkig.

Eene moeder die voedzaam zog *heeft*, en haar kind besteelt door dat voedsel terug te dringen in de teleurgestelde klieren, is misdadig.

En een vader die 't menschmaken van z'n zoon uitbesteedt tegen zooveel in de maand... wèl, zoo'n vader moest een fransche vrouw getrouwd hebben.

16. Als ik 't woord »ziel" noem, doe ik dat bij wijze van spreken. Als ik iets stel tegenover stof, doe ik dat bij wijze van spreken. Als ik zeg: God, doe ik dat bij wijze van spreken.

Want ik weet niet wie *God* is. Ik weet niet wat *ziel* is. En wat er is buiten *stof*, weet ik niet.

17. Ik weet zeer weinig. En 't smart me zóó, dat ik waarlijk geloof aanspraak te hebben op meer. En daarom woû ik zoo graag onsterfelijk wezen.

— Juist, zeggen zij die onsterfelijkgeleerdheid maakten tot een beroep, juist dat verlangen is een *bewijs* voor uwe onsterflijkheid ...

— Ei, ik heb vurig verlangd naar véél zaken die toch ...

— Misschien waren ze niet goed voor u ...

— Dat is zoo. Als ik nu maar zeker was dat de onsterfelijkheid goed voor me wezen zou.

18. Eens vooral, het woordje *is* gebruik ik tot verkorting van: »zou misschien, als ik me niet bedrieg, en u waarschuwende tegen m'n neiging tot scheefzien, *kunnen wezen.*"

't Is *mijn* pligt u dat te zeggen.

Maar *uw* pligt is te zorgen dat ge uw eigen neiging tot scheefzien niet vergeet.

19. Wanneer ik heden iets beweer dat me morgen anders toeschijnt, zal ik u dat zeggen vóór overmorgen. Ja, ik zal eene teekening die me onjuist voorkomt, uitwisschen met meer spoed dan ik maakte in 't teekenen.

20. Het kost mij niet de minste moeite eene dwaling te erkennen. Ja zelfs, vaak doe ik 't gaarne. Maar dat is waarachtig hoogmoed.

21. Wie veel gedwaald heeft, kan 't best den weg weten. Ik zeg niet dat veel dwalen noodig is om den weg te weten. Noch dát ieder die veel gedwaald heeft, den weg weet.

22. — Gij spreekt veel over uzelf, zeggen velen over

wien niet gesproken wordt, noch door henzelf, noch door een ander.

— Gij spreekt veel over uzelf. Dat is tegen den toon van goed gezelschap.

— Zoek beter gezelschap dan 't mijne.

23. — Gij spreekt veel over uzelf. Dat is tegen den toon . . .

— 'k Weet al. Maar 't is niet tegen den toon der wijsbegeerte. Bij 't »cogito, ergo sum" wordt »ikzelf" tweemaal gebruikt in drie woorden.

24. — Gij spreekt veel over uzelf.

— Ik dank u, voor zoover uw verwijt me een bewijs is dat ik veel heb omgegaan met mijzelf.

25. — Gij spreekt veel over uzelf.

— Ja . . . woudt ge dat ik sprak over *u* . . . over uw kat . . . over uw hond . . . over uw ezel? . . .

Wilt ge dàt? Welnu, wees tevreden; ik deed het dikwijls, maar gij wist het niet, omdat ge u verwart met uws buurmans ezel.

Maar uw buurman klaagt ook, en zegt dat ik altijd sprak over *uwe* ezels. Compensatie. De ezels zelf hebben niet geklaagd, die stomme dieren.

26. — Gij spreekt veel over uzelf.

— Ja . . . ik wil opregt wezen.

27. — Gij spreekt veel over uzelf.

— Ja . . . ik ben mijn laatste liefde. Ik had lang en veel en vurig bemind voor *die* liefde geboren werd. Maar nu ze er eenmaal *is* . . . en de laatste! . . .

28. — Gij spreekt veel over uzelf.

— Ja. Als 't u verveelt... wie belet u mij te verruilen voor 'n Aglaïa? Wie belet u een abonnement te nemen op: *het leven, de lotgevallen en de bedrijven van de familie Kappelman, verguld op snee?*

29. Er zijn meer muggen dan wespen, en meer kappelluî dan droogstoppels.

30. Bij 't beschouwen van een kunstwerk, bij 't schatten eener uitstekende daad, bij 't beoordeelen van een uitgedrukte gedachte, leg ik mijzelf altijd de vraag voor: wat is er omgegaan in de ziel des kunstenaars, van den held, van den wijsgeer, om dat ideaal te scheppen, om tot die daad te besluiten, om die gedachte voorttebrengen, en ze vorm te geven als denkbeeld? Dat is: ik vraag, hoe de ziel bevrucht is; welke toestanden ze doorliep bij dragt en verlossing?

Welnu, de geschiedenis eener groote conceptie roept me altijd den tekst toe: met smart zult ge kinderen baren.

Als een graankorrel spreken kon, zou ze klagen dat er smart ligt in 't ontkiemen.

Helden, artistes en wijsgeeren zullen mij begrijpen, en de klagt van die graankorl verstaan.

31. Aan den uitgever. Dit laatste heb ik gezegd om lezers te lokken. Gij bekomt zeker veel abonnés op de Ideën, wanneer men zoo'n abonnement kan gebruiken als brevet van heldenmoed, wijsbegeerte of kunstgevoel.

32. De noodzakelijkheid is God. Meer weet ik van God niet te zeggen. En 't spijt me.

33. 't Was niet heel wijsgeerig van FREDERIK DEN

GROOTEN, te meenen dat hij de landstreek strafte, die hij een wijsgeer gaf tot bestuurder.

Hij,

„Qui tout roi qu'il était, fut un penseur profond,"

was hierin niet zeer »profond." Hij nam, verfranst als hij was, het woord philosophe in den zin zooals de Franschen dat gebruiken.

Ik zeg: gelukkig 't land waar de bestuurders wijsgeeren zijn. Maar dan spreek ik hollandsch, weet nagenoeg wat ik meen, en zeg nagenoeg wat ik weet. Dat doen de Franschen soms niet, en wie de Franschen napraten, zelden.

34. Mijn Ideën zijn de »Times" van mijn ziel.

35. Hebt ge 't idee wel gelezen,
niet dat ik neêrschreef op enne...
Maar dat ik *niet* schreef op 't wit
tussen enne... en enne plus één?

36. De Duitschers verwaarlozen de regels op den hiatus. En dat doe ik ook, als 't me zoo in 't hoofd komt. Ik beken dat onze eischen op dat punt gegrond zijn. Maar 't is bégueule teveel gewigt te hechten aan die eischen. Men moet — en kan — zoo iets goedmaken bij 't lezen. Ik neem aan **35** redelijk goed te lezen, hoewel 't niet goed geschreven is, en wel om aanleiding te hebben u te zeggen dat ik me niet ophoud met schoolmeesterij.

Wat drommel, zet er een ephelkustische *n* tussen, of liever een *t* (zooals de franschen in va-t-en) omdat **35** reeds te veel ènt, of een *s*... 't doet er niet toe.

De matrozen weten 't wel. Zij zeggen »den ouwe" (juister en griekscher: de-n-ouwe) als ze spreken van of tot den meest nominatieven scheepskapitein. Daarbij is

geen kwestie van accusatief of declinatie. 't is een zaak van gehoor.

37. Als ik doof was, zou 'k niet kunnen schrijven.

38. Een individu leert veelal zijn taal van 'n schoolmeester, dat jammer genoeg is. Maar die schoolmeesters moeten die taal niet *maken*. Zijzelf behooren die te leeren van 't volk dat die taal spreekt en schrijft.

En weêr moeten de schoolmeesters niet alles goedvinden wat dat volk schrijft en spreekt. Zij moeten ziften en kiezen, dat is: ze moeten geen schoolmeesters zijn.

39. Tussen ziel en taal ligt de lengte van een trompet. Ik gis — en geloof bijna — dat weinig trompetten zoo *kort* zijn als de hollandsche.

40. In elke levende taal is een gedeelte dood. »Die vrouw heeft een vlek op haar neus." *Haar neus* leeft.

»Waar moet ik die tafel zetten? Zet haar in den hoek." *Haar* is dood. Zoo is er veel dat ik woû uitknippen als dorre takken. 't Geeft ruimte, licht, leven, aan de groene.

41. Ik leg mij toe op 't schrijven van levend hollandsch. Maar ik heb schoolgegaan.

42. Ik ken weinig schrijvers op wier geschrijf ik zooveel aanmerkingen heb als op 't mijne.

43. Als ik schrijf »produKt," »aKKlimatisatie," enz. bedoel ik daarmeê niet dat die woordeN zoudeN moeteN wordeN geschreveN met K's.

Ik stem voor C, omdat die makkelijker te schrijven is,

en kleiner. Maar als ik een K gezet heb, laat ik die staan. Dat is tuchteloosheid.

44. 't Is een infame leugen dat Babylon verwoest is, omdat iemand een T had weggelaten uit de laatste, steeds gesplitste, ernstigste, netste, stoutste, getoetste, stuitendste, utrechtsche... 'k weet niet wat.

45. We hebben n's teveel als slotletter. En dat moet minder worden, juist omdat er nog een bijkomt, de ephelkustische, die wij niet kunnen missen. Maar hondjeN met houteN staartjeN hoeft niet.

Ja, al hadden wij gebrek aan slot-n's, dan is toch dat houtig ènnerig staartjeN van de dimunitiva niet te verkiezen. En al was 't mooi, het kwispelt niet omdat het niet *leeft*, dat stijve staartjeN.

Zeg eens: »kom hier, meisjeN..." Ik ben zeker dat ze wegloopt, en ze heeft gelijk.

Wat niet leeft, deugt niet.

Roep eens: »geloof me, o mens... CH!" Zoo'n mensch zal wat gelooven, ja, maar hij zal niet *u* gelooven. Hij zal gelooven dat ge een vervelend mens C H zijt.

46. Ik geef wenken, geen regels.

47. Ik bied een vel druks voor een goed voornaamwoord, tweede persoon. Maar er mag geen *g* in komen... ook geen *ij*, noch *y*... ook geen *ou*.

U is goed als accusatief. Maar als nominatief is 't een lelijk woord en verraadt zijn possessieven oorsprong. U *is*, beduidt de Edelheid van U, is... uwe edelheid is... U E D is... U E is... uwee is.

Ja, voor een goed nominatief pronomen, tweede persoon, geef ik een vel druks, en wel twee. En, als men er op staat,

zonder één *g* er in, die zoo leliјk is in ons schoon hollandsch.

Ik durf nog niet schrijven »hollans" maar er zal een tijd komen dat 'k 't durf.

Hij of *hy* is ook niet mooi, tenzij er een klemtoon op valt. Melis Stoke en ik vinden »zegti" en »doeti" goed. Komaan, laat ons dat doen... we winnen daardoor kracht in *hij*.

Neen, zegt-i snel, wat-i wil, wil-izelf,
omdat *hij* dat begeerd heeft.
Wat-i denkt, wat-i zegt, wat-i doet,
werd in *zijn* ziel geboren ... doet HIJ.

48. Een ruiter viel van 't paard, en sints dien tijd,
Noemde ieder die van 't paard viel, zich een ruiter.

49. Als 'n hardlooper z'n been breekt, is 't bal paré bij de kruipers.

50. Ik paste een hoed, en zei: die maat is goed. Mijn kleine jongen had een hoedje noodig, en woû dezelfde maat hebben.

— Papa, je hebt gezegd die maat was goed.

Zoo'n kind! ...

51. Wie me wat nadoet, is dikwijls m'n vijand,
meestal vervelend, en altijd een dwaas.

52. 't αὐτὸς ἔφη der leerlingen van Pythagoras bevalt me niet in Pythagoras.

53. 't Aankleven van een opinie „omdat ikzelf het gezegd heb"
Is mij een duid'lijke wenk dat ik 't niet goed heb gezegd.

54. Ik woon bij 'n banketbakker.

— Ik eet nooit van die dingen, zei de jufvrouw, en ze wees op de taartjes, want u begrijpt, menheer, als men 't zelf maakt, en zoo altijd daarbij is, en die dingen altijd zoo voor z'n oogen heeft, dan begrijpt u... niet waar, menheer... ik eet liever ham... maar van die dingen eet ik nooit, weet u?

Ik zei dat ik 't wist, en ging naar boven. Daarop schreef ik: 't is me onmogelijk een roman te lezen, ik eet liever ham, net als de jufvrouw.

55. Ik weet niet hoe 't komt, maar

Ein Märchen aus alten Zeiten
Das will mir nicht aus dem Sinn.

En 't klinkt als:

„O, what a noble mind is here overthrown!"

Zoo is er veel in den Hamlet, wat me als muziek door de ziel ruist.

56. Er zijn dichters die verzen maken.

57. Er is maar één weg ten hemel... Golgotha. Wie er wil komen langs anderen weg, is 'n infame smokkelaar.

58. Er zijn weinig boeken waaruit men niet leert hoe men niet schrijven moet.

59. Neem één raad aan. Deze... dat gij geen raad aanneemt.

60. Als ik iets heb geschreven en dat nalees, is mijn hoofdindruk: over die zaak zou veel te zeggen wezen.

61. Wie tevreden is over z'n arbeid, heeft reden van ontevredenheid over z'n tevredenheid.

62. 't Was avend. Een vrouwspersoon hield me aan.

— Kunt ge niet beter doen dan u verkoopen? zei ik, en stootte haar weg.

Den volgenden avond stond ze weêr op m'n weg. Zij wierp me mijn Ideeën in 't gezigt, en dat deed me pijn.

Toen ik 'r weêrzag, heb ik haar eenig geld gegeven, en de hand.

63. JEZUS heeft veel schoons gezegd. Maar 't schoone dat hij gezegd heeft, beslaat geen halfvel druks. ($7\frac{1}{2}$ cent).

64. JEZUS moet veel gezegd hebben dat niet in den bijbel staat. Daaronder moet veel schoons geweest zijn. Er staat van JEZUS veel in den bijbel, wat JEZUS niet kan gezegd hebben.

65. JEZUS is slecht geteekend in den bijbel. Wie dat niet voelt, is JEZUS' vriend niet. Om JEZUS te waarderen moet men den bijbel wegwerpen.

66. JEZUS was geen Christen. Ik wil hiermeê niet zeggen dat hij een Israëliet was.

67. Een arbeider verstuikte zijn voet, en de meester riep: voort!

Ik heb mijn geest verrekt, en mijn meester roept: voort!

— Meester, ik zàl.

68. 't Idee dat men daad'lijk begrijpt,
is veelal 't begrijpen niet waard.

69. Daar heb ik nu om een vers te maken — neen, om 't te behouden, *maken* deed het zichzelf — »daadlijk" geschreven voor »terstond."

Om die fout te herstellen, zou ik aan 't knoeien moeten gaan, en ik heb geen tijd omdat ik Ideën schrijf. Als een dichter verzen maakt, zijn er fouten in: SHAKESPEARE. Wie verzen maakt zonder fouten, is een verzemaker: BOILEAU en velen.

Maar, zie daarover **50**. 't Is verdrietig, en beweegt me bijna een purist te worden.

70. Daar hebje nu kleinen MAX...

— Strek uw arm niet zoo vèr uit op tafel, zeî z'n moeder... dat is onhebbelijk.

Ik had rondgeloopen den heelen dag, om te bedenken hoe ik 't moest aanleggen om vrouw en kind in 't leven te houden Ik had gepensioneerde residenten gezien. Ik had redevoeringen gelezen van geachte leden. Ook een fonkelnieuw ministeriëel program dat precies leek op oude programmen. Er kwam veel in van systeem, maar niets van regt. Ook had ik vrienden ontmoet, die zeiden: bonjour, hoe gaat het? Die vraag doet zeer, als 't heel slecht gaat. En die 't vragen, geven er niet om hoe 't u gaat.

Dat alles was me weêrvaren, maar middel om vrouw en kinderen te voeden, had ik niet gevonden.

Daarop kwam ik thuis. Misschien riep ik: ELI, ELI.. of zoo iets.

Ik viel neêr op 'n stoel, afgemat, uitgeput, bijna moedeloos...

Ik schoof de hand onder 't hoofd, dat slap neêrviel; strekte den steunenden elleboog uit op de tafel....

— Mama, riep MAX, Papa is onhebbelijk.

Dat was onbillijk van kleinen MAX.

71. Een veldheer schreef aan z'n luitenant: vermoord al de inwoners, en houd de rest gevangen.

Die luitenant dacht dat de veldheer gek was, maar hij

uitte die meening niet, omdat hij de gramschap van den veldheer vreesde.

Natuur is alles. Wat er meer is, noemt men metaphysiek, *boven*natuurkunde, d. i. *buitenissigheid.*

't Is nog niet heel lang dat de luitenants durven zeggen dat de veldheer een dwaas is.

72. Ik geloof niet aan bovennatuurkunde, voor men mij goed verklaart wat benedennatuurkunde is.

73. Ik weet niet hoe men in 't hollandsch vertaalt: »les sots." Ik zeg maar Kappelluî.

74. Waar blijven toch de »knappe" kinderen?

75. — Ga eens meê van avend, zei me een vriend, of zoo iets. Er wordt een verhandeling gehouden over de onsterfelijkheid, door een broodbakker. 't Is 'n waar genie.

— Waar woont hij?

Mijn vriend zei 't mij. Ik ging terstond daarheen, en kocht een broodje. Dat slecht was. Maar 's avends ging ik de verhandeling hooren. Hoe *die* was weet ik niet, omdat ik geen verstand heb van onsterfelijkheid en verhandelingen. Mijn vriend zei de verhandeling was mooi.

— Geloof me, 't is een waar genie...

— Zijn broodje is slecht... zie, nog heb ik iets bewaard van de kruim die denken doet aan glazemaken...

— 't Is mogelijk. Maar de verhandeling was mooi. Geloof me, hij is een genie...

— Zijn broodje is slecht.

76. — Geloof me, hij is een genie. Ik beken dat zijn deeg op stopverf lijkt, maar z'n verhandeling over de onsterfelijkheid... Ge moet begrijpen dat hij bakt met te-

genzin, en verhandelt met genoegen. 't Één is z'n beroep, 't ander z'n roeping. 't Één is hem eene noodzakelijke, maar onäangename inspanning van 's middags 4 tot 's morgens 8, 't ander is hem een genot dat hij alleen mag smaken in leêgen tijd. Er zit véél in dien man. Ik wenste dat wij hem konden helpen... hij is niet op z'n plaats...

— Laat hem dan gaan waar z'n plaats is.

77. — Indedaad, die man is...

Mijn vriend, of zoo iets, hield daarop een verhandeling over mislukte genien — die 'r niet zijn — en drong bij mij aan dat ik wat *doen* zou, voor den man die zoo gedéclasseerd was.

Ik dacht na. Ik legde de kleyige kruim van 't broodje naast de aan 't geheugen klevende brokstukken onsterfelijkheid, en kwam tot deze conclusie:

— Als 't waar is dat die onsterfelijkheid minder kleyig is en voedzamer dan 't broodje — wat ik niet weet — dan moet die man »chassez croisez" kommanderen aan beroep en roeping. Hij moet brood bakken in leêgen tijd, en onsterfelijkheid van 's middags 4 tot 's morgens 8.

78. Twee personen die pas gestorven waren, ontmoetten elkaêr. Vóór hun sterven hadden ze veel getwist over »zijn" of »niet zijn."

De wijze — de weter — zei:

— Welnu, had ik niet gelijk? Ge ziet we *zijn* er. Dat vervelende citaat uit Hamlet heeft afgedaan.

De onwetende, die generaal geweest was, scheen geen lust te hebben in discussie. Althans hij antwoordde niet op de noodiging tot voortzetten van den strijd die afgebroken was door den dood. Ik gis dat hij 't doelloos vond, en beneden de waardigheid van onsterfelijken, vooral nu 't niet langer was te doen om waarheid — dit was tot weêrzijds genoegen uitgewezen in z'n nadeel — maar over de

prioriteit van het bezit dier waarheid. Hierin scheen de gewezen generaal geen belangtestellen.

Maar wèl was hij verdrietig over 't verlies van zijn laasten veldslag.

— Verbeeld u, vriend onsterfelijke, ik was gewond. Men bragt me in een kamer en te bed. Ik lag te ijlen den ganschen dag, en kon geen bevelen geven.

Maar 's avends werd mijn geest helder. Ik liet mij de kaarten van de situatie voorleggen; bestudeerde positiën, sterkte, snelheid van beweging; ik gaf orders; ik zond m'n adjudanten regts en links... dàt corps moest dáárlangs... 't andere dáárheen... men zou den vijand aantreffen op dàt punt... zie...

En met onsterflijken vinger wees hij een punt aan, op de kleine aarde...

— Welnu, werden uwe bevelen niet goed uitgevoerd?

— Ja... maar... luister! Na alles te hebben geregeld, sliep ik in. 's Nachts werd ik wakker. Mijn wakers hadden me alleen gelaten, vertrouwende op m'n gerusten slaap. Ik hoorde niets dan 't eentoonig stappen van den schildwacht, onder mijn venster...

— Wat is dat... een schildwacht?

— Definitiën zijn moeielijk. Nadenkende over mijne bevelen, bedacht ik dat er iets verzuimd was. De kolonel P... kent ge dien?

— Is hij dood?

— Ik weet niet...

— Levenden ken ik niet.

— Dat's waar... ik vergat dat we dood zijn. Ik ken hem ook niet. Maar toen scheen ik hem te kennen.

Welnu, ik bedacht dat P. misschien telaat zou komen met z'n kolonne, als ik niet spoedig...

»Hoe laat is 't?" riep ik met schrik.

— Hoe laat?... Schrik?... wat is dat?

— Definitiën zijn moeielijk. Laat of vroeg is iets van tijd...

— Wat is dat... tijd?

— Dat weet ik niet meer, maar val me niet in de rede. Ik wil u vertellen waarom ik zoo verdrietig hier ben aangekomen. Ik riep »hoe laat is 't?"

Niemand antwoordde.

Ik hoorde dat eentoonig geluid van den schildwacht, en riep nog eens: »hoe laat is 't?" zoo luid ik kon.

Maar opstaan kon ik niet. Ik was zwaar gewond, en kon 't hoofd niet keeren naar de pendule. Die wond aan den hals...

— Ik zie uw wond niet, en uw hals niet.

— 't Is waar, we hebben geen hals hier, en geen wonden. Dat moet wennen. Maar toen had ik een hals, en aan dien hals een wond, die me belette te zien hoe laat het was. Ik riep weêr: »hoe laat is 't?" Geen antwoord.

Maar ik hoorde altijd den tred van dien schildwacht.

En ik hoorde hem hoesten, ja, ik hoorde z'n ademhaling, maar als ik riep: »hoe laat is 't?" hoorde hij *mij* niet *). Dit ergerde mij, maar ik begreep het wel. Die schildwacht was pas recruut geweest, en had de stiptheid van iemand die iets weet, maar die 't nog niet lang weet: hij mogt niet spreken op zijn post. Wist ge dat?

— Neen, ik was spreker van beroep, en heb dus wel eens gezwegen op mijn post, waar 't spreken pligt was. En toch ben ik hier...

— Nu, mijn schildwacht komt zéker hier. Hij deed *zijn* pligt met-recrutendomheid. Ik riep... ik riep... Altijd te vergeefs.

Ik kreeg de koorts van ergernis. Den volgenden morgen kwam men mij berigten dat de slag verloren was, omdat kolonel P. te laat was gekomen.

»En, zeiden velen — die nooit een slag verloren, om-

*) *Hoord-i mij niet* is beter. Zoo is er veel, maar ik durf 't nog niet schrijven. Ja, zoo is er véél in de taal... en in de *zeden*.

dat ze nooit een slag leverden — 't zou anders afgeloopen zijn als Generaal X. heden nacht voor vier uren een estafette had gezonden..."

De domme kwaadaardigheid...

— Wat is dat?

— Definitiën zijn moeielijk. Val me niet in de rede. De kwaadaardige domheid redeneerde ditmaal juist. Het was wáár... als ik dien nacht een estafette had gezonden... Begrijp eens hoe verdrietig ik was.

Terstond na de tijding van den verloren slag, liet een der manschappen verzoeken bij mij toegelaten te worden. Men liet hem binnen:

— »Generaal, ik ben de schildwacht die op post stond onder uw venster, dezen nacht van twee tot vier..."

— »Hm!..." zeî ik.

— »Generaal, 't was half drie."

— »O God, riep ik, waarom dat niet gezegd toen 't weten mij noodig was!"

Daarop ben ik gestorven.

79. Ik heb eene modiste gekend die een onnatuurlijk kindje had. »Onnatuurlijk" zeg ik voor de eer mijner modiste die gehuwd was. Ik zal u straks den naam zeggen van den vader.

De goede vrouw had haar kindje zeer lief, en kleedde 't zoo smaakvol ze kon. Een lintje hier, een lintje daar. Soms eenvoudig, dan weêr bont. 't Was der moeder éénig genot zich bezigtehouden met den opschik van haar kind.

En wie 'r soms zeggen mogt: die kleur is te rood, of te geel, of te flets... die rand te breed, die sluijer te digt, dat gaas te ijl... wie 'r mogt klagen over gebrek aan smaak of gebrek aan bekwaamheid... niemand dacht er aan, de zorgvuldige moeder te beschuldigen van gebrek aan *liefde* voor haar kind.

Die modiste heette *Paràbel.*

Poiëtès heette de vader.

En *Waarheid* was de naam van 't kindje dat de moeder zoo graag aankleedde.

80. Eens liet ze 'r kind zien, en vraagde met de oogen:

— Hoe vindt ge mijn kind, mijn schat, mijn alles? Zie die kleur...

— Dat gele streepje is aardig.

— Geel?... die wangen geel?... 't Is rose!... Geel?...

— Ik sprak van 't jurkje.

Andermaal liet ze 'r kind zien, en vraagde met de oogen:

— Hoe vindt ge mijn kind, mijn schat, mijn alles? Zie, hoe wit... en marmer...

— Daar is teveel stijfsel in.

— Stijfsel in de armpjes van mijn kind?

— Ik sprak van 't jurkje.

Weder liet de zorgvuldige moeder haar kind zien, en vraagde met de oogen:

— Hoe vindt ge mijn kind, mijn schat, mijn alles? Zie die vormen... zie die ronding... die lijnen...

— Te kort van lijf.

— Mijn kind te kort van lijf?...

Ik sprak van 't jurkje.

Toen werd de moeder verdrietig. Het bedroefde 'r dat men haar kind niet zag. Wel tooide ze graag haar lieveling, maar 't smartte haar dat die tooi belette haar kind te zien.

81. Smart maakt onbillijk. Paràbel werd boos op Poiëtes — die 't niet helpen kon. Zij scheidde van tafel en bed, en nam haar meisjesnaam aan: Ameleia.

Zij scheurde den kleine 't valsche jurkjen af, dat de aandacht wegstal..

Daarop toonde ze 'r kind aan vele menschen, en vraagde met de oogen.

— Hoe vindt ge mijn kind, mijn schat, mijn alles?

Eén der velen zeide:

— Indécent.

De anderen zeiden niets. Zij hadden de vraag der moeder niet verstaan, en zagen 't kind niet.

Dit bedroefde Ameleia.

Zij verzoende zich met Poiètès, die 't graag deed. En ze noemde zich Paràbel, als vroeger, en tooide haar kind als tevoren.

— Ach, riep ze, dan ziet men toch het jurkjen, en die lieve strookjes, en die linten... Misschien zal men in 't eind letten op mijn kind, en 't schooner vinden dan z'n tooi.

82. 't Is geen gering kwaad de waarheid vervelend te maken. Dat is een mijner grieven tegen christenen.

83. Ameleia is *zorgeloosheid, slordigheid*. Maar ik geef in 't vervolg geen vertaling van zoo iets. Dat's mijn werk niet. Wie 't geluk heeft geen grieks of latijn te kennen, moet maar vragen aan z'n neef den dominé, of aan een »knap kind" in de familie.

Een schrijver die tijd heeft om alles uitteleggen, heeft niet veel te schrijven.

Een lezer die geen tijd heeft te vragen »*wat is dat?*" hoeft niet te lezen.

84. Byron zwom over den Hellespont, maar hij had geen kogels aan z'n been.

Ik heb gister een dertigponder afgeschopt, die me sedert vier jaren hinderde in 't zwemmen. (Handels- en Effectenblad. Handelsblad. Amsterdamsche Courant. 1, 2, 3 of 4 Februarij 1862. Ik wil dat die advertentie zoo lang leeft als m'n Ideën.)

Ik *wil* den Hellespont over, en voelde dat ik niet langer zwemmen kòn met dien dertigponder aan 't been.

85. Een ridder streed tegen overmagt. Hij hield dapper vol, ontving wond op wond, maar verslikte smart en loochende zwakte. Hij hield stand alsof hij niet gewond was, en geen pijn voelde. Meer kan men niet verlangen van een ridder.

De vijand bedacht een middel. Hoe ze 't uitvoerden weet ik niet, maar 't kwam hierop neêr dat er honig kleefde op de rusting van den krijgsman die alleen stond tegen velen.

De vliegen kwamen den vijand tehulp. En deze verheugde zich met onëdele vreugd, zeggende:

— Wat ons staal niet vermag, dat zullen de vliegen doen. Hij zàl vallen, en t'huis zullen we van de vliegen niet spreken, en zeggen dat hij viel door *onze* kracht.

Indedaad, de ridder zou bezweken zijn als hij niet aan z'n dame had beloofd niet te bezwijken.

86. In 't hospitaal te Amsterdam — dat gasthuis heet, ik weet niet waarom — moest een matroos geamputeerd worden.

Professor (ik meen) T. zette hem z'n been af. De man rookte bedaard z'n pijp, beet nu en dan op de tanden, maar verhief zich boven de pijn.

Professer T. bewonderde die sterkte van ziel, en sprak daarover met lof, terwijl hij 't verband legde.

Op eens geeft de moedige patient een gil... Professer had hem met een speld gestoken.

— Hoe... zóó schreeuwt gij, *gij* die zoo even...

— Dat 's waar... maar zieje, professer, die speldeprik hoort er niet bij.

De matroos had gelijk.

87. Een gedachte is een polyp. Snij ze in twee, dan

hebt ge twee polypen. Snij die weder in twee... en ga voort met snijen.

Na twintig generatien van sectie, geeft alzoo éène gedachte meer dan 'n millioen naneven. En elke naneef is een polyp zoo goed als z'n stamvader. En elke stamvader in de regte lijn is nog bovendien, op zijne beurt, stamvader van tallooze zijliniën. De zijliniën die uitsterven, verdienden 't leven niet.

Eene gedachte is autogenérisch. (Vraag uw neef.) Dit idee is de verklaring van **60**.

88. En toch is 't *niet* waar dat gedachten de wereld regeren. Zelfs niet idéen. Noch »opeyne" zooals graaf WILLEM meende, en beitelen liet op een steen te Alkmaar, die nog te zien is.

Juist door de oneindigheid der gedachten, verliezen ze aan invloed wat ze groeien in getal. A...M houden N...Z in échec perpétuel.

En de gedachten die zich afronden, en vormen tot denkbeeld, regeren dáárom de wereld niet, wijl ze — hoe oneindig minder in getal dan de òngeteekende — toch nog altijd door tegenstrijdige menigvuldigheid, nooit *onverdeelden* indruk maken. Naast elke nimf staan faunen en satyrs.

Wat regeert dàn de wereld? Daarna zoek ik sedert lang. Ik geloof bijna: *non pas la parole... mais les mots.*

89. Als dat waar is, zal *le mot* »stelselaar" meer systemen omvèrgooien, dan veel verhandelingen met of zonder persoonlijke achting.

90. 't Is onbillijk van 'n cirkel, een hoek te verwijten dat hij (dat i) scherp is.

91. Ik ben boos op mijzelf. Ik had nagedacht over God

en mijn dame. Ik begreep iets van 't een, en beminde het ander. Ik droomde, en meende veel te weten, veel liefte-hebben. Al liefhebbend en droomend liep ik een restaurant in, en daar heb ik groenërten met spek gegeten.

Daarom ben ik boos op mijzelf.

92. Wat leert men daaruit? Ik heb u niets te leeren. Ja dit: misschien leert ge daaruit verstaan.

„Wat ik *niet* schreef op 't wit,
tussen enne... en enne plus één."

Als 't de moeite waard is dat te verstaan. Maar het zou me zeer smarten als 't niet de moeite waard was.

Toch moet ikzelf u waarschuwen tegen 't aannemen van kémelvellen als bewijs.

93. JEZUS ontmoette een evangelie, en vraagde: wie zijt gij?

94. Iets kan maar éénmaal geschieden. Iets kan worden opgevat, overgebragt, verhaald, beschreven, op *oneindig* veel wijzen. Daarom:

leugen: waarheid = oneindigheid: één.

't Is mogelijk dat iets *niet* geschied is. Toch kan 't worden verzonnen, overgebragt, verhaald, beschreven, op oneindig veel wijzen. Dan is 't nog erger:

l: *w* = oneindigheid: NUL.

Die verhoudingen zijn om van te schrikken. Er komen kémelvellen te kort.

95. *Meidinger tout pur.* Professer Z was bevriend met apteker Y. Hij noodigde dezen bij zich op de thee, in een briefje dat verloren ging.

De vinder kende de paraaf, en ontcijferde de rest. Hij vond daarin een middel tegen de kramp van 't hoornvee.

Nu *niet* MEIDINGER. Er gaat geen dag voorbij, zonder dat ik door publiek word verrast met eene *lezing* van mijn geschrijf, nog gekker dan dat recept van Professer Z.

96. Zoek mijn slaapmuts, zei ik tot twee bedienden. Een uur later vraagde ik:

— Welnu, waar is mijn slaapmuts?

De een zei:

— Meester, ik heb gezocht en niet gevonden. Ik weet niet waar uw slaapmuts is.

De ander:

— Meester, ik heb niet gezocht en niet gevonden. Ik weet niet waar uw slaapmuts is.

Ik had dus twee bedienden die *niet* wisten. Maar ik maakte onderscheid tusschen 't niet-weten van den een, en 't niet-weten van den ander.

Men moet *zoeken* naar z'n verloren slaapmuts. En wie 't zoeken heeft verzuimd, mag niet, met ongeregte aanhaling van SOKRATES, zijn niet-weten opgeven als hoogste wetenschap. Ik wou dat SOKRATES dat niet gezegd had. Hij heeft er niet aan gedacht hoe 't zou gebruikt worden.

97. En, wat het ergste is... de knecht die niet zocht, vond de muts.

Hij gaapte, en rekte zich uit, en sloeg bij toeval de hand op 't plankje waar de muts lag.

Tòch hield ik meer van den knecht die *niet* gevonden had.

98. — Kind, weetje waar je vader is?

— Ach neen.

— Ha, ha, ha... hij heeft geen vader!

't Kind begon te schreien. En ik begrijp dat schreien wel. Er is iets kwaadaardigs in de alpha privans van 't woord atheist.

99. Ik *weet niet*, lezer, of ge een lezeres zijt.

Ik *twijfel* aan 't bestaan van zeeslangen en politieke eerlijkheid.

Ik *ontken* 't weêrkomen van gister.

Zij die » weten" verwarren dikwijls de woorden die ik onderstreepte.

100. Waar ge een individu hoort spreken over principes... wees voorzigtig.

Waar ge een staatsman hoort spreken over systemen... wees voorzigtig.

Waar ge een godgeleerde hoort spreken over dogmen... wees voorzigtig.

101. Ik zat te peinzen, en ontving een brief van m'n vrouw. De kinderen waren wel, en ze vraagde mij eene geloofsbelijdenis.

— Ze zeggen dat ik een slecht mensch ben, schreef ze, als ik niet binnen drie dagen een geloofsbelijdenis afleg. De kinderen zijn wel, maar wat moet ik belijden? Ze zeggen, ik moet toch *iets* gelooven, *iets* weten, *iets* belijden. MAX, geef me een geloofsbelijdenis. Ik kan 't hier anders heusch niet langer uithouden. De meiden zien er me op aan dat ik geen belijdenis heb. En kleine MAX vraagt me: » wat is toch *heiden*, mama? Jansje wilde geen boteram geven, en zei: ik was een *heiden*." Maar overigens zijn de kinderen wel.

Ik antwoordde dat ik geen geloofsbelijdenis geven kon; dat ikzelf er geen had.

Zij schreef daarop:

— Lieve MAX, om godswil, zeg me wat ik belijd. Ik geloof niet » in" den bijbel, zooals ze dat noemen. » Dat is wèl, zeggen ze, maar de *natuur!*..." Ook in de natuur heb ik God niet gevonden, en dat nemen ze mij kwalijk. Ze

zeggen dat Sirius zoo ver van ons is, en dat een klein beesje nog andere beesjes op zich draagt. Dat vind ik wel onzindelijk, en ik vind dien afstand van Sirius wel lastig voor wie 'r heen moet, maar in dat alles vind **ik** *God* niet. Lieve MAX, de kinderen zijn wèl, maar help mij.

Ik antwoordde nogëens dat ik geen geloofsbelijdenis geven kon; dat ikzelf er geen had. Zij schreef weêr, en weêr, en altijd hetzelfde. Toen werd ik driftig. Niet om haar verzoek, maar over den aandrang tot dat verzoek.

En daarop heb ik de »Geloofsbelijdenis" geschreven die ge kunt vinden in den *Dageraad* (deel IX, blz. 182) als ge slecht en goddeloos genoeg zijt, om er naar te zoeken in dat tijdschrift.

Maar als ge 't vindt en leest, bedenk dan dat die belijdenis eene wanhopige poging is om rust te geven aan m'n vrouw, en een boteram aan m'n kleinen heiden.

Want — eene bekentenis! — de eerste regel de beste van die belijdenis is eene onwaarheid.

Ik weet niet òf er een vader was. *Ik weet niet* òf die vader de scherpzinnigheid zijner kinderen beproeven wou

Maar als men heenstapt over dien eersten regel, dan volgt de rest vanzelf, en meer weet ik er niet van te zeggen.

102. Als 't bestaan van God moet bewezen worden uit de natuur, hangen *wij* weêr af van »isten" en anen," en de begrippen *òver* God, van een vlekjen in de lins van 't mikroskoop, van een millimeter fout in den graadmeter van 'n thermometer of 'n andere meter, van 't ijzer in de nabijheid van 'n kompas, van verkeerd berekende straalbreking, van verzuimd achromatisme in een kijker, van... van...

Ja, van wat al niet!

Sirius is zóóveel mijlen vèr... God is groot.
Dat infusiediertje houdt redevoeringen tegen z'n medeinfusiediertjes, die hem verstaan en begrijpen... God is groot.

Die visch heeft een vin die hem in staat stelt volte te maken met een hoek van $\frac{1}{10000000}$ graad... God is groot.

Dat is ontdekt door Professor A., Dokter B. en Prosector C.

Die drie natuurheeren zijn de theologen van den dag.

Den volgenden dag blijkt er:

dat Sirius één mijl verder staat: *God is een mijl grooter.*

dat het infusiediertje verkeerd verstaan is: *God is verkeerd verstaan.*

dat die visch minder vlug is dan men dacht, eu tot wenden een hoek noodig heeft met 'n nul minder in de breuk: *er is een nul minder in 't cijfer der waardering van God.*

Als ik dan toch wil droomen en gissen en mijmeren over wat ik niet weet, hou ik 't met de droomerige ouwerwetsche theologie. De studie der natuur is de beste studie, maar men leert er niets uit kennen... dàn de natuur, dat is: *alles*. En juist omdat God is *buiten* alles, kan men hem niet leeren kennen uit die natuur. (**71.**)

103. Een mislukt genie is geen genie. Ik spreek niet van mislukking door overlijden aan stuipjes of mazelen.

Wie meent een genie te zijn, zal, wanneer hij 't niet is, geen genie worden door die meening. Maar àls hij 't *is*, en gij allen zegt dat hij 't *niet* is, zult gij gelijkhebben tot hij u *dwingt* te erkennen dàt hij 't is.

104. — Meent ge een genie te zijn.

— Ja.

— Die onbeschaamdheid is te geniaal om u niet te gelooven.

105. — Meent ge een genie te zijn?

— Ja.

— Laat eens hooren.

— Ik ben vrij van sterken drank, kan lezen, schrijven en 'n boôschap doen, en toch kan niemand mij gebruiken.

— Die onbruikbaarheid is te geniaal om u niet te gelooven.

106. Al wat ik weet zonder 't van iemand te leeren, ruil ik gaarne voor alles wat ik had kunnen leeren van anderen, en niet geleerd heb.

Dat meen ik niet. Maar 'k moest het meenen.

107. Ik zal u vertellen hoe de nederigheid in de wereld is gekomen.

PYGMEE was klein van statuur, en hield er van heentezien over anderen, dat zelden lukte, omdat hij zoo klein was.

Hij ging op reis, en zocht menschen die kleiner waren dan hij, maar hij vond ze niet. En zijn begeerte om heentekijken over anderen, werd al heviger en vuriger.

Hij kwam in Patagonie, waar de menschen zóó groot zijn dat een kind, terstond na de geboorte, heenziet over z'n vader.

Dit beviel PYGMEE niet... in een ander. Maar uit wanhoop om menschen te vinden, kleiner dan hij, bedacht hij een middel. Hij vond 'n deugd uit, die voorschreef als »eerste beginsel": wie grooter is dan PYGMEE, moet zich bukken tot onder de gezigtslijn van PYGMEE.

Over 't algemeen waren de Patagoniers deugdzaam. Als er iemand door regtöpgaan zondigde tegen de »eerste beginselen" van PYGMEE's deugd, werd hij gestraft op eigenaardige wijze. Al wat gebogen was en deugdzaam, sprong den hardnekkige om den hals, en trok hem naar beneden, tot zijn hoofd het peil bereikte van patagonische braafheid.

En wie heel Patagonie op z'n schouders droeg zonder deugdzaam te worden, werd tepronk gesteld met 'n bordje waarop geschreven stond een patagonisch woord, dat eigen-

lijk beteekent: deze man stond PYGMEE in den weg.

Dat woord vertaalt men in 't hollandsch met *hoogmoed*.

108. Er bestaat geen hoogmoed. Er bestaat geen nederigheid. Er bestaat alleen waarheid of onwaarheid.

Wat daarbuiten gaat, is uit den pygmesche.

109. — Zijt ge een goed zwemmer?

— Zoo, zoo...

De man *loog*. Hij zwom als 'n eend.

110. — Zijt ge een bekwaam mensch.

— Ja.

Deze man was indedaad bekwaam, en sprak dus de waarheid. Maar een neef van PYGMEE zeide:

— Die man is verwaand.

Dat zei PYGMEE's neef om rang te geven van »*jaaaa*" met behoud van bescheidenheid, aan z'n eigen: »zoo... zoo..." als men *hem* vragen zou naar *zijn* bekwaamheid. Dat wint dubbel, neen, driedubbel. Ziehier:

1°. het »zoo... zoo..." Wordt gezegd op 'n manier die aanspraak maakt op de voordeelen die »ja" geven zou.

2°. het »zoo... zoo..." maakt allen die *geen* »ja" meer mogen zeggen, omdat er *bleek* dat ze 't regt niet hadden ja te zeggen, tot vrienden van PYGMEE's neef.

3°. als PYGMEE toevallig bekwaam *is*, valt hij meê. En is hij 't *niet*... wel, hijzelf heeft immers gewaarschuwd met z'n »zoo... zoo..." Wat wil men meer?

O, die winstgevende, vijfdeäctige, bravehendrikkige deugd! Noem de dingen bij 'r naam, en zeg: buk... buig...

plooi... vouw uzelf in twee... dat 's de manier om klaartekomen in de wereld, en in Patagonie.

111. Om zeden en wetten te begrijpen, is 't nuttig zoo naauwkeurig mogelijk zich voortestellen welke omstandigheden die wetton noodig, en die zeden algemeen maakten. 't Is 'n aardige studie, maar 't resultaat is meestal *eigenbelang* van wie de wetten of zeden invoerden of handhaafden. Zoo handhaven de parijsche modistes de crinoline.

Ik ben daarom niet boos op die modistes, maar ik zou boos wòrden, als zij, als de wetgevers, als de zedemeesters, voorgaven, dat ze die wetten en zeden en uitspansels verdedigen tot heil van 't menschelijk geslacht. Dàt is niet waar.

112. Zelden schrijf ik wat ik wil, en nooit wat een ander wil.

113. Ik ontving vandaag een zonderlingen brief. De schrijver teekent zich »*** *leerling, enz.*" 't Is dus een jongmensch. Ik zoek z'n naam vergeefs in den *Almanach de Gotha* naar den geest. Maar dat zal 'n verzuim wezen. Ik begrijp namelijk niet hoe iemand die nog niets heeft gepresteerd, zoo'n brief zou durven schrijven.

Hij verwijt me »*in den naam van Jezus Christus den gekruisten*" (sic) mijn hoogmoed.

» *Wijs denzulken 't kleed van kémelvel, dat ge versleet in de woestijn.*"

Anders of meer weet ik niet te antwoorden op zoo'n hoogmoedig schrijven.

Ja toch... dit nog. Ik hoop voor mijn »leerling" dat de 15e wet doorgaat van m'n vriend den kapitalist, op pag. 97 van » *Vrijen Arbeid.*"

Als dan mijn »leerling" na eenige tientallen jaren zwaren arbeid, zal opgeklommen zijn tot Opper-hoofd-Direc-

teur, met rang van veldmaarschalk naar den geest, als hij de plaats zal hebben ingevuld, die nu open bleef door 'n verzuim van de zetters der kleine *Gotha*... laat hem dàn eens terugkomen op z'n onderwerp.

't Is aardig dat ik juist een paar nummers geleden den hoogmoed behandelde. Ik houd veel van hoogmoed. 't Is 'n element dat ontbreekt in onze maatschappij.

Maar als 'k zeg dat ik tracht naar hoogmoed, en naar 't *regt* om hoogmoedig te wezen, dan bedoel ik daarmeê niet zoo'n domme, leerlingächtige, ultrachristelijke, eigengeregtige, zelfgenoegzame jongensverwaandheid.

114. Elke deugd heeft onëchte zusters, die de familie schande aandoen.

115. Als ge overlegt met uw zoon welk beroep hij zal kiezen, let dan goed op of hij ijverig is, want de graad van z'n ijver moet bepalen of hij geschikt is voor staatsbetrekking of voor 'n bijzonder beroep.

De reden hiervan is deze. In beide gevallen begint hij z'n loopbaan als ondergeschikte. IJver zal hem schaden, als zijn chefs publieke personen zijn, maar voordeel doen bij 'n particulier.

Wie 'n bierbrouwer dient, en door ijverig brouwen 't zijne toebrengt tot den bloei der brouwerij, sticht zich een eerzuil in den zak des bierbrouwers.

Wie 't land dient en ijverig is, staat zijn meerderen in den weg.

Het »Pas de zèle" van TALLEYRAND wordt nooit gezegd door een industrieel.

En, als de Gouverneur-Generaal van Indie een bierbrouwer ware geweest, dat is: als de ellendige knoeierijen, die daar aan de orde van den dag zijn, invloed hadden gehad op *zijn eigen belangen*, dan ware *Havelaar* omhangen met

zooveel ridderorden als er kunnen worden bedacht door den meest dankbaren van alle bierbrouwers.

116. Een publiek persoon staat lager of hooger dan bijzondere personen. Trekt hij zich de algemeene zaak aan met denzelfden ijver als een particulier de zijne behartigt, dan staat hij hooger, dewijl hij in den uitslag van 't goede slechts deelt voor een burgerdeel, en niet naar de maat zijner meerdere inspanning.

Maar behartigt hij de publieke belangen, juist genoeg om z'n traktement niet te verliezen. en die goddelijke »aanspraak" op pensioen; maakt hij tot »eerst- en eenig beginsel" de zorg dat »het *zijn* tijd maar uithoude" dan staat hij lager dan een particulier, en in mijn oog zelfs *zeer* laag. Toen ikzelf ambtenaar was, wist ik 't woord »ambtenaar" uittespreken als een schelwoord.

117. Ik vind niet goed dat de prins van Oranje zijn beroep van koning leert als inspecteur van de kavallerie. De Nederlanders zijn geen volk van paarden, noch paardevolk. Ik beweer dat er uit POPE's »*Essay on men*" en zulke werken, meer te leeren is — vooral voor iemand die geroepen is tot regeren of besturen van *menschen* — dan in een stal.

118. Onlangs in Brussel, kort na den dood van BROUCKÈRE, zag ik 'n vrouw, die met veel moeite haar dronken man naar huis leidde. 't Was 'n zwaar werk, want de man slingerde vreesselijk, en 't vrouwtje was zwak. Maar, zoo als vrouwen gewoon zijn, ze hield vol. Als de man viel, hielp ze 'm weêr op, en wist weêr raad om een paar schreden te winnen.

Iemand die meêlij met 'r had stelde voor, den patient bij hem neêrteleggen, om den man te laten uitslapen.

— Ah mon Dieu, impossible... il y a élection aujourd'hui... Die man moest kiezen.

119. In mijn *Vrijen Arbeid* zeg ik dat de Kamers het volk *niet* vertegenwoordigen, en ik zie dat mijn Uitgever het bewijs daarvan toezegt in de eerste afleveringen van de IDEËN. Ik zal dat woord inlossen, maar ik kan 't niet terstond doen, omdat ik whisten ga van avond. Tot morgen dus.

Ik ben niet gestemd tot schrijven. Verbeeld u dat ik redelijk goed whist, dat ik — over 't geheel — goede kaarten heb gehad, dat ik met mijn aide *meer* trekken gemaakt heb, dan mijn tegenpartij met *zijn* aide... en toch wist men mij te beduiden dat ik verloren had en betalen moest.

Die rekening kan niet goed wezen.

Ik betaalde, maar met weêrzin. Wrevelig stond ik op, en daar de avond nog niet om was, speelde ik biljard. Ik stootte doorgaans gelukkig, maakte carambole op carambole, telde *meer* punten dan mijn tegenpartij, en toch zeiden de omstanders dat ik verloren had, en betalen moest.

Die rekening kan niet goed wezen.

Daarover nu ben ik zoo ontstemd, dat ik me maar kort — en niet goed misschien — zal afhelpen van het bewijs *dat de tweede Kamer niet vertegenwoordigt het nederlandsche volk.*

Het ideaal eener regeringsvorm is: absentie van regering. Wat maakt het naderen tot dat ideaal mogelijk? Vermindering der behoefte van een volk om geregeerd te worden, dat is: ontwikkeling, beschaving, verlichting, enz. Als ieder wist wat hij doen moet, en dééd wat hij moest, ware alle regering overbodig. Ik spreek niet van *bestuur*. In 'n fatsoenlijk gezelschap heeft men geen koning of keizer noodig, die belet dat de gasten hun beenen leggen op tafel, of zitten gaan op 't hondje van mevrouw. Wie, par inadvertance, gaat zitten op dat hondje, of zijn beenen uitstrekt

tusschen de schotels, wordt gewaarschuwd door eigen besef zijner onbehoorlijkheid, door 't janken van 't hondje, of — en dan is 't al erg — door den wenk van een der medegasten. Van boete, van straf, is geen spraak. De »natuurlijke" straf ligt in den boezem van den misdadiger zelf. In de zoogenaamde zedekunde noemt men die straf de stem van 't geweten, en in gezelschap heet ze confusie. 't komt overëen uit. Die beide dingen komen neêr op een onaangenaam gevoel van degradatie, waarvan men verlost wil wezen, en — maar dit zeer parenthesiaal — 't is de vraag of er confusie is en gewetenswroeging, in 't gemoed der bewoners van een, overigens *on*bewoond eiland? Op de vraag »wat is zedekunde op zoo'n eiland?" zal ik terugkomen in mijn Ideën.

Absentie van behoefte aan regering is een *onbereikbaar* ideaal. Natuurlijk, anders was 't geen ideaal. Als in veel dingen, is hier de eisch: voortdurend streven, en 't resultaat: benadering.

De regeringsvorm die dit streven 't meest in den weg staat, is de slechste.

De regeringsvorm die dit streven toelaat, bevordert, zooveel mogelijk vruchtbaar maakt, is de beste.

Dit alles is duidelijk, naar 'k meen. Toen ik dit Idee begon, was m'n voornemen een lang stuk te schrijven, maar een briefje dat ik zoo even ontving, en dat me verdrietig maakte, noopt mij tot kortheid: Ik sla nu over, maar later zal ik behandelen de wijze hoe alle eerste regeringsvormen waarschijnlijk zijn geweest: patriarchaal. Daarna werden ze monarchaal. Vervolgens republikeins. Die republieken zijn van velerlei soort: demokratisch, atistocratisch, polycratisch, oligocratisch, alle meer of min autocratisch, despotisch en tyrannisch.

Uit het botsen der belangen en denkbeelden is voortgekomen...

120. »Du choc des opinions jaillit..." in *dit* geval een vervelend meestal onbruikbaar mengsel van allerlei »opinions." Een mengsel dat in zich vereenigt de dwalingen van alle rigtingen, zonder zich optelossen in juistheid van rigting.

A en B wilden eene rivier overtrekken, die van Oost naar West liep. Zij stonden aan de zuidzijde. A stelde voor oostwaarts te gaan om een brug te zoeken. B meende dat men westöp een passage vinden zou.

Daar kwam de geleerde C. Hij addeerde B's meening bij de opinie van A. Daarop halveerde hij, en riep: ik heb 't gevonden. Het *gemiddelde* uwer meeningen is *zuid.*

A geloofde hem, maakte regtsomkeert, en ging. Hij heeft de rivier nooit weêrgezien, en zal nu wel aan de zuidpool klagen over gebrek aan juistheid in *'t gemiddelde.*

B had C niet geloofd. Hij was blijven staan, en wachtte.

Daar kwam de wijze D, die nog wijzer was dan de wijze C. Ook deze telde de meeningen van A en B bij elkaêr, deelde die door twee, en riep: ik heb 't gevonden. Het gemiddelde uwer meeningen is *noord.*

B geloofde hem en liep regtuit, noordöp, de rivier in, waar hij door verdrinken bevrijd is van klagen over de onjuistheid van *'t gemiddelde.*

121. Na veel gewurm en geknoei dan, is er iets voor den dag gekomen, dat men noemt: de *constitutioneel-monarchale regeringsvorm* met *volksvertegenwoordiging.*

Aan dien vorm van regeren heb ik een hekel, uit temperament.

Maar ik weet niets beters. 't Is ook volstrekt mijn bedoeling niet, in dit IDEE, uitteleggen waarom mijn *temperament* zich met dien vorm niet kan vereenigen, en hoe de grove fouten die mijn *verstand* vindt in andere regeringsvormen, mij dwingen voorloopig 't zwijgen opteleggen aan mijn temperament. Dat alles zal ik later behandelen.

Van die wijze van regeren is de vertegenwoordiging des volks een *hoofd*bestanddeel. Dit kan niemand ontkennen.

't Is dus geene onnutte vraag: of ons volk bij de regering vertegenwoordigd *wordt?*

Dit ontken ik.

En meen niet dat ik *nu* wijzen wil op **118**, schoon ik 't regt heb daarop te wijzen, en op meer van dien aard.

Meen niet dat ik *nu* spreken wil over den verkeerden invloed van dagbladschrijvers op de kiezers.

Meen niet dat ik *nu* een roman ga maken met 'n slot van beloonde deugd, en »sterf ellendeling", een roman, waarin ik Prud'homme of Kappelman lid van de kamer maak, om te schetsen hoe zulke dingen geschieden.

Neen, ik spreek ditmaal niet over *mis*bruiken, wat mij zelden gebeurt, omdat er *zóó*veel zijn dat ik veelal geen tijd heb tot beoordeeling van 't voorgeschreven *gebruik.* Ik spreek indedaad van de *wet;* ik spreek hier, bij uitzondering, *tegen* de bepalingen die, in dit geval 't nederlandsche volk BELETTEN zich te doen vertegenwoordigen in de tweede kamer.

Ik word daar gestoord door een der heeren met wien ik gister avend whistte. Hij was m'n aide geweest.

— 't Is toch zonderling, zei 'k. Ik ben zeker dat gij en ik zamen meer trekken hebben gemaakt dan die andere heeren, en toch hebben we 't onderspit gedolven.

— Ja, dat begrijp ik ook niet.

— *Die rekening moet verkeerd zijn.*

— Zeker, die rekening is verkeerd, maar ga nu, want ik heb iets te schrijven over de wijze hoe 'n volk niet vertegenwoordigd wordt. Ik geloof dat ook *die* rekening niet goed is. Mijn vriend ging.

Als 't waar is, dat leden van de kamer het volk niet vertegenwoordigen, ligt hierin een groote fout. Het hoofddoel toch van die vertegenwoordiging wordt gemist. Dat hoofddoel is, meen ik, drieledig:

1°. Aan de regering te doen weten wat de wenschen zijn van 't volk.

2°. Door 't afstemmen van wetten, de uitvoerende magt te stuiten in 't verijdelen of tegenwerken van die wenschen.

3°. Door 't aannemen, kracht te geven aan de wetten die wèl in overeenstemming zijn met de wenschen des volks.

Ik weet wel dat vaak de wenschen van een volk niet zijn in overeenstemming met z'n belangen, en ik kan mij voorstellen dat eene kamer — als ze hooger staat dan dat volk — *in 't belang* van haar lastgever *anders* handelt dan die verblinde of bedrogen lastgever zelf zou handelen, wanneer hij tot regtstreeks handelen geroepen was. En zulk eene kamer zou wèl doen. Maar ik behandel hier niet het verschil van meening of opvatting tusschen gemagtigde en principaal. Ik behandel de vraag of die gemagtigde gekozen is op rationele wijze, op eene wijze die kans levert — en de mééste kans — dat hij *weet* wat de wil is van 't volk; in één woord of de wijze van kiezen, zooals die is voorgeschreven, de meeste kans aanbiedt op wèl kiezen?

Daar kwam de persoon met wien ik gister biljardspeelde. Ik zond hem weg, maar riep 'm na: 't Is onmogelijk dat gij gewonnen hebt, gister avend. Ik heb meer punten gemaakt dan gij. *Die rekening kan niet goed wezen.*

Ik ga de vraag voorbij welke graad van zedelijken moed er noodig is voor een vertegenwoordiger des volks, om in 't belang van dat volk te stemmen tegen de opinie van zijn lastgever zelf. Op kleinen schaal heeft de Heer DUYMAER VAN TWIST dien moed gehad in de spoorwegkwestie Ik zeg: op kleinen schaal, daar de heer D. v. T. even als $\frac{19}{20}$ zijner medeleden, niet het *nederlandsche volk* vertegenwoordigt, maar alleen zeker *kiesdristrict*. Ik heb volstrekt geene opinie over

die spoorwegwet, die 'k niet bestudeerde, wijl 't me niet de moeite waard was de voordeeligste toepassing nategaan eener zaak die niet oorbaar is over 't geheel. Zoodra ik hoor spreken over 't aanleggen van sporen, met het geld van den Javaan, kan ik mij niet zetten tot het beoordeelen van de rigting der sporen. 't Is *mij* moeielijk me bezigtehouden met uitziften van muggen, terwijl men mij kemels te slikken geeft. Maar eens aannemende dat het slikken van kemels den Heer D. v. T. niet indisponeert, eens vaststellende dàt hij zich bezighoudt met de muggen, vind ik 't zeer schoon in hem, zich bij dat ziften niet te laten storen door 't aan den arm stooten of schreeuwen van z'n lastgevers. En als zoo iets wat meer gebeurde in de kamer, zou ik misschien niet noodig gehad hebben dit Idee te schrijven.

Bezoek. Mijn whister en mijn biljardspeler:

— Ziedaar een aardige zaak. Onze club is uitgenoòdigd te Haarlem, om daar te biljarten en te whisten om den prijs ... hoe vindt ge dat?

— Hoe luidt het voorstel?

— Zij vragen of we genegen zijn twee onzer beste whistspelers en onzen besten biljardspeler aftevaardigen.

— 't Is mij wel. Laat me met rust. Ik schrijf iets over afgevaardigden, en hoe die moeten gekozen worden.

— Juist van pas. Dan zult ge ons kunnen zeggen hoe wij *onze* afgevaardigden moeten kiezen, opdat ze te Haarlem onze club geen schande aandoen?

— Ja ... zoo ... Wie spelen het best van ons allen? De beslissing is moeielijk ...

— Wel, dat 's zoo moeielijk niet. Laat ons eerst onderling spelen om 't meesterschap. De winners gaan naar Haarlem.

— Good. Maar ik ga in geen geval meê, al won ik. Ik schrijf Ideën, en kan dus niet naar Haarlem gaan. Maar

ik wil gaarne van avend een oogenblik komen om toetezien en boektehouden van de zaak, want er hangt veel van af dat we goed kiezen.

'sAvends kwam ik. Waarom weet ik niet, maar er werd bepaald dat alles zou beslist worden door ééne partie liée, biljart zoowel als whist. Ik hield boek, en uit mijn aanteekeningen bleek:

dat A. en B. den robber whist hadden gewonnen tegen C. en D.
dat E. den robber biljard had gewonnen tegen F.

Naar Haarlem moesten dus *A* en *B* om te whisten, *E* om biljard te spelen.

Zij moesten de eer van den club ophouden.

Maar ik bleef beweren dat *C*, *D* en *F beter* speelden, méér kans boden op eervollen uitslag dan *A*, *B* en *E*. En dat zeiden velen.

Uit mijn eigen boekhouderij echter bleek dat A, B en E den robber hadden gewonnen. *Die rekening kan niet goed zijn.*

Hadden de winners in 't whisten, geluk gehad door betere kaarten of meer honneurs? Neen, de honneurs tellen niet in onzen club. Wij tellen alleen levées. En 't geluk in 't kaartkrijgen was van eene désesperante gelijkheid geweest. Dat was 't dus niet.

Had E op 't biljard gelukstooten gemaakt? Niet meer dan F. Ik had alles genoteerd.

Waren de verliezers, in beide spellen, gehinderd geweest door 't een of ander? Waren er oorzaken van buiten die hen, *beter spelers*, 't spel deden verliezen aan spelers van minder kracht? Neen, zijzelf verklaarden dat ook dáárin niet de oorzaak lag van hun verlies.

Toch hadden zij de robbers verloren... *Die rekening kan niet goed zijn.*

Den volgenden dag zou de heele club onze tot »geachte spelers" gekozen medeleden uitgelei doen. Wij ver-

zamelden aan de station. A, B en E hadden iets deftigs in hun voorkomen, iets kerks, iets zondagächtigs, een tint van afgevaardigdheid, iets wat ge te zien krijgt op de gezigten, en in den gang der dorpsdominees, als er groote Nutsvergadering is — lees niet: groote-nutsvergadering — te Amsterdam.

C, D en F zagen er uit als miskende geniën.

— *Die rekening kan niet goed zijn*, mompelde ik. Maar 'k weet niet of ik mompelde over onzen club, of over onze natie. — 't Is *onmogelijk dat die rekening goed is.*

Als 'n ander dan ikzelf had boekgehouden bij die laaste verkiezing, zou ik misschien gedacht hebben aan... iets heel leelijks, aan valsheid. Maar ik was overtuigd van mijne naauwkeurigheid en goede trouw...

Ik zag onze afgevaardigden kaartjes nemen, instappen, wegrijden... ik zag de niet-gekozenen terugkeeren naar huis... ik *voelde* dat *dezen* de club hadden behooren te vertegenwoordigen, en niet de anderen die de robbers wonnen, ik voelde dat we niet goed hadden *gekozen*...

Ik riep: arme club! en: *die rekening kan niet goed zijn.*

Hoe 't afliep met de uitdaging van de Haarlemmers, zal ik u later vertellen. In 't zelfde IDEE zal ik trachten u te bewijzen dat onze tweede kamer niet vertegenwoordigt het volk van Nederland, en dat C, D en F naar Haarlem hadden moeten gaan in plaats van A, B en C.

122. Een oud heer las de krant, en hield die vèr van zich.

— Waarom doet ge dat? vraagde ik.

— Ik zie niet goed van nabij, sedert ik oud werd.

Ik woû dat m'n lezers oud werden, en mij lazen van verre.

123. — Ik begrijp Idee N. niet.

— Hebt ge ze *allen* gelezen!

— Neen.

— Dan kùnt ge N. niet begrijpen.

124. Bij 'n optelling is men gewoon een proef te nemen door nòg eens te tellen in andere rigting. Wanneer dat sluit, is men gerust.

Welnu, ik zie dat ik in **1** en **94** langs geheel verschillenden weg ben gekomen tot gelijke slotsom, maar tot 'n slotsom die ik liever niet aannam. En toch, 't moet wel.

Vermenigvuldig de uiterste termen van de evenredigheid in **94** met elkander. Doe 'tzelfde met de middelste termen, en zie:

Een oneindig getal waarheden = één leugen

Ik deed dus *misschien* verkeerd, mijn eerste IDEE te beginnen met *misschien.*

En wat er volgt uit gelijke behandeling van de tweede vergelijking in **94**, ontsnapt me.

Maar hoe men 't neemt, 't is treurig. En toch zijn er menschen die den titel durven aannemen van Doctor — d. i. LEERAAR — in de wijsbegeerte. Dàt begrijp ik niet.

125. Zeg òf: ik weet *niet*, òf àls ge 't weet, toon dat door duidelijkheid, en vooral bouw geen torens op de punt van een naald, zooals de schermers met »cogito, ergo sum" of zulke kinderachtigheden.

En nog eens, wees duidelijk, gij bonzen, rabbi's, dominés, dervischen en doctoren. Als ge dàt waart, zou 'k vrede hebben met de fondamenten uwer torens. Maar dat zijt ge meestal niet.

» *Wij achten geen wijsbegeerte vruchtbaar die zich niet in de dagelijksche spreektaal te uiten weet.*" Dat zegt Dr. VAN VLOTEN in den *Dageraad.* (December 1861.) *Docter* VAN VLOTEN? Ja, doctor. Maar ge ziet dat hij *meer* is dan Doctor.

126. De Heer GUNST zond mij de nummers van den »*Dageraad*," die verschenen zijn sedert mijn vertrek uit *Amsterdam*. Ik vang veel indrukken op, en dus ook onder 't lezen van die nummers. Één er van wil ik u meêdeelen. Ik had gisteren weêr gehoord dat ik zoo'n begaafde schrijver was...

Leugenaars, huichelaars!... wie spreekt er over VAN VLOTEN, over TITUS, over SCHELTEMA, over A. F. SIFFLÉ, over ARAMALDI, over LACHMÉ, en over zoo vélen die oneindig beter schrijven dan ik? Daar is valsheid in.

Als ik weêr op reis ga, en men biedt me ergens een nachtlijst aan, zal ik m'n beroep invullen met: begaafde schrijver, en m'n geboorteplaats met: helaas! Want ik ben een amsterdammer.

127. Ik heb daar drie en twintig nummers Ideën verscheurd die allen begonnen met: »ik lees in den *Dageraad*..."

Wat drommel, zoek ze in den *Dageraad*. Of zijt ge dom genoeg om te antwoorden:

— Ik lees den *Dageraad* niet. Ik ben niet van 't gevoelen der dageraadsmannen.

Antwoordt ge dàt?

Dan moet ik u vragen: hoe ge bij 't opnemen van boeken die ge wèl leest, vooraf weet dat ze wèl zijn geschreven in overeenstemming met uw gevoelen?

Dan moet ik u vragen: waarom ge zoo bang zijt iets te lezen, wat met uw gevoelen in strijd is?

Dan moet ik u vragen: of ge ook misschien *vreest* iets te lezen dat uw gevoelen zou doen wankelen?

Dan moet ik u vragen: of dat niet eenig wantrouwen aanduidt op uw gevoelen?

Dan moet ik u vragen: of ge wel eens gelezen hebt hoe Don QUICHOT vreesde zijn helm te beproeven...

Ja, ja... zóó is 't! Ga liever voort uw helm te houden voor goed en tegen zwaardslag bestand, dan dat ge, na een proef, zoudt genoodzaakt wezen omtezien naar 'n anderen helm.

128. — Zijt gijzelf van 't gevoelen der dageraadsmannen?

— Een zotte vraag. Die mannen, als zóódanig zaamgenomen, hebben geen gevoelen.

— Vervloekte stelselloosheid.

— Ja, 't is erg. Verbeeld u dat die redactie geen program heeft, geen systeem, geen dogma... Ik heb in ééne aflevering stukken gelezen, die lijnregt tegen elkaâr inliepen. Als pater CHLOROFORMICUS een *goed* stuk schreef over de onbevlekte ontvangenis, of dominé ANAESTETICUS een *goede* preek over de transsubstantiatie... waarachtig, ze zouden 't opnemen in hun tijdschrift...

— Hebben pater CHLOROFORMICUS en dominé ANAESTETICUS dat al eens gedaan?

— Neen. Doe *gij* 't eens. Ge zult zien dat ze uw stuk — maar 't moet *goed* wezen — met de meest stelsellooze systeemverkrachting plaatsen naast een ander stuk — dat óók goed is — en waarin die heerlijke dogmen worden bestreden.

— Vervloekte leerstellingloosheid.

— Ja. Dat komt er van als men iets doet zonder behoorlijk program. Er is geen enkele krant die niet beter geredigeerd wordt dan dat tijdschrift. Probeer eens een stuk te schrijven tegen *Vrijen Arbeid* — maar 't moet *goed* wezen — en zie of 't Handelsblad dat opneemt? Voorzeker neen. Zoo'n blad heeft een principe, een leidend beginsel, een systeem, zietge, en daarom is 't zoo mooi. Maar die *Dageraad* is... hoe zal ik 't zeggen?... die *Dageraad* is tuchteloos.

— Dat kan geen standhouden.

— Wel neen, dat kan geen standhouden. Die heeren zouden een *goed* stuk opnemen... al kwam 't van den paus, met wien ze onwèl zijn.

— Vervloekte beginselloosheid. Zij hebben dus eigenlijk geen gevoelen?

— Neen... dat zeide ik u reeds. Daarom noemde ik 't een zotte vraag: of ik van hun gevoelen was?

— Dat zie ik nu in. Vervloekte gevoelenloosheid. Ik ga een stuk schrijven over de menswording en de hemelvaart. Ze zullen 't opnemen, hebt gij gezegd?...

— Als gij over menswording en hemelvaart iets *goeds* kunt schrijven, ja.

— Dat zal ik doen...

— Ik hoop dat het u gelukt. Ik zou 'r geen kans toe zien.

129. — Maar... ze moeten toch *iets* hebben wat hen bindt. Iets wat dáárstelt... cohaesie?

— Ja...zoo... 't heeft niet veel om 't lijf. Zij zoeken waarheid.

— Ik ben 't met u eens dat dit niet veel om 't lijf heeft.

— Ik verwachtte *van u* niet anders dan zoo'n volledige toestemming.

130. — Ik heb 't gedaan...

— Wat?

— Dat stuk over de menswording...

— Ze willen 't niet plaatsen.

— Dat 's infaam. Temeer omdat ik overtuigd ben dat... Zeg eens, gijzelf, was u stuk *goed* geschreven?

— Zonderlinge vraag. Hoe kan ik zeggen van mijzelf...

— 't Is waar, ik vergat uw »principe" over nederigheid. Gij moogt niet zeggen: »ik schreef goed." Maar wel moogt gij — wetende dat *goed* schrijven 't onmisbaar beding

was — uw stuk inzenden, en daardoor betuigen: »ik schreef goed" zonder 'n woord te spreken. Ik begrijp uwe »principes" niet.

— Dat zij zoo 't wil. Mijn stuk was goed...

— Daar heb ik u...

— Ja. Nu, mijn stuk wàs goed, ziedaar. Maar de Dageraad wil 't niet opnemen, omdat zijn gevoelen over de menswording...

— De Dageraad *heeft* geen gevoelen. Ik gis dat uw stuk niet goed was.

131. — Waarde Gunst! Wees zoo goed mij van tijd tot tijd meêtedeelen of 't lezen van den Dageraad toeneemt. Ik hoop ja. Dan heb ik in mijn Ideën wat meer ruimte voor andere zaken. Ik kom plaats tekort, en wilde niets liever dan hier en daar wat van me afschuiven. Zoodra 't mag en kan, laat ik alle buitenïssigheden rusten.

132. Maar zoolang 't gekibbel over niet-bestaande zaken nadeelig inwerkt op dingen die wèl bestaan... zoolang ik moet vreezen dat de stemmen, hoe forsch ook, van mannen die zich ten doel stelden de maatschappij te verlossen van den verderfelijken invloed van *zoogenaamde* »godsdienst" niet alom worden gehoord, zóólang zal ik voortgaan met het geven van 'n zweepslag hier en daar. Zwijgen waar spreken pligt is, noem ik misdadig.

Onlangs in Spanje, zijn — naar 'k lees in de nieuwsbladen — twee personen veroordeeld tot de galeien »wegens verspreiding van den bijbel."

Ik vind dat vonnis schandelijk. Laat me dit vooraf zeggen, opdat niemand het regt hebbe voortewenden dat ik partijtrek voor zulke barbaarsheid.

Maar, ééns aannemende dat zoo'n straf mogt worden toegepast op 't verspreiden van een boek...

Aannemende dat die straf behoort te zijn in overeenstemming met de nadeelen die 'r uit de verspreiding en 't lezen van zoo'n boek kunnen voortvloeien, en hier en daar werkelijk voortgevloeid zijn...

Dat alles aannemende... is 't vonnis waarbij twee personen in Spanje zijn veroordeeld tot de galeien, om 't colporteren van den bijbel, regtvaardig en niet te streng.

Hoe zoudt *gij* 't vinden, lezer, als er iemand in 't land kwam, die bewerkte dat uw kind krankzinnig werd? Zóó, dat het lag te brullen als een wild beest, met schuim op den mond?

Zoudt ge dat *goed*vinden? Ik denk neen. Zie hier:

Den Heere H. HÖVEKER,

Boekhandelaar

te *Amsterdam*.

WelEdele Heer! Met warme belangstelling heb ik gelezen het bij Uweledele uitgekomen stukje: *Verhaal eener geestelijke opwekking, enz. te* ELBERFELD. Ik geloof dat de algemeene verspreiding der hoogstbelangrijke mededeelingen, die daarin zoo naar waarheid worden gedaan, zeer nuttig werken zoude. In weêrwil van den lagen prijs van dat werkje, is het niet genoeg overal gelezen, en ik ontwaar met smart, dat nog altijd velen bij den dag voortleven, zonder het minste besef van de ontzaggelijke, vreesselijke, schrikbarende werkinge des Heiligen geestes.

Ik ben eenigzins schrijver, en streef naar waarheid, vooral ten aanzien der dingen die des Geestes zijn. Mijn vriendelijk verzoek is of Uweledele mij zoudt gelieven toetestaan dat geheele boekje over de wonderbare werking des H. Geestes, te mogen overnemen in zeker geschrift waaraan ik op het oogenblik bezig ben, en waarmêe ik hoop enkelen die insliepen, wakker te schudden uit hun doodslaap.

Zoodra ik met mijn werkje gereed ben, zal ik de eer hebben Uweledele daarvan een exemplaar aantebieden, als een gering bewijs mijner dankbaarheid voor de vergunning waarom ik met de meeste bescheidenheid ben verzoekende bij dezen.

Onder betuiging mijner bijzondere hoogachting voor ieder die naar waarheid streeft, heb ik de eer te zijn

Uweledels dienstvaardige Dienaar en Broeder,

Amsterdam, 6 Februarij 1862.

Zoodra ik toestemming heb van den Heer HÖVEKER om gebruik te maken van het bij hem uitgekomen boekje over den noodlottigen invloed des bijbels, zal ik dit Idee vervolgen.

~~~~~~

128. Ik had mij voorgesteld heden voorttegaan met mijn betoog dat de kamer 't volk niet vertegenwoordigt. Gij meent dat ik beter deed te zeggen dat ik daarmeê zou *beginnen*, en ik voel de scherpte van die meening. Maar hebt ge 't niet vaak ondervonden dat men u leidde langs anderen weg dan de gewone, en toch redelijk wel aankwam waar men wezen woû. Er zijn betoogen die 't gebrek hebben van al te groote gemakkelijkheid, en daardoor niet den indruk maken die dikwijls, zeer ten onregte, 't gevolg is van ingewikkeldheid. Ik neem aan, mijne stelling: *dat er eene zeer groote organieke fout is in de bepalingen op 't kiezen*, te bewijzen in drie of vier regels. Ja, reeds heb ik dat bewijs hier en daar gegeven in den *Vrij-arbeid*. Maar ik weet bij ondervinding dat een saillie niet den indruk achterlaat dien ik wil teweegbrengen. Ik weet dat er om dien indruk vruchtbaar te maken, iets noodig is dat het uitwisschen belet. Zóó nagenoeg moet de wilde geredeneerd hebben, die 't eerst weêrhaken maakte aan z'n pijl.

Als ik u bewezen had dat de Kamer 't volk niet vertegenwoordigt — nog eens, ik kàn dat doen in drie regels — zoudt ge wel genoodzaakt zijn dat aantenemen. Maar 't ware daarbij gebleven. Ik moet het u bewijzen met 'n weêrhaak, op eene manier die u dringt bij elke verkiezing, bij elk uitgeleide uwer afgevaardigden naar de station, hoofdschuddend uitteroepen: *die rekening kan niet goed zijn.*
~~~~~~

En zie, die rekening *is* niet goed. Daar krijg ik nu twee brieven van Haarlem.

Eerste brief. Amice! Gij zijt finaal geslagen. Uw afgevaardigde heeft vrouwen vertrouwd, kwam uit in de invite, insteê van tegen invite te doen, hij telt twaalf troeven, en vergéeft. Enfoncé!

Hoe hebt ge dien man kunnen zenden tot het ophouden der eer van uw club? Daar moet een fout zijn in uwe wijze van *kiezen* Adieu, en doe beter een andermaal.

HOYLE.

President van den Haarlemmer Whistclub.

Tweede brief. Amice! Gij zijt finaal geslagen, Uw afgevaardigde maakt beesten, heeft geen verstand van gecompliceerde contra-effecten, en stoot gaten in 't laken. Enfoncé!

Hoe hebt ge dien man kunnen zenden tot ophouden der eer van uw club? Daar moet een fout zijn in uwe wijze van *kiezen.* Adieu, en doe beter een andermaal.

MINGO.

President van den Haarlemmer Billardclub.

Kort daarop kreeg ik bezoek van de Heeren HOYLE en MINGO. Na te hebben luchtgegeven aan de verwaandheid die zamengaat met ligte overwinning, kwam 't beter gevoel boven, en met eenstemmige eerlijkheid riepen zij:

— Geloof me, gij moet anders kiezen. Er moet een fout wezen in uw kiesstelsel. Hoe hebt gij gedaan?

— Wel, toen uwe uitnoodiging kwam...

— Hebt ge toen in omvraag gebragt wie de sterkste whister was? vraagde HOYLE.

— Neen daarover zou welligt verschil van gevoelen ontstaan zijn. Ieder zou misschien gestemd hebben voor zichzelf, of wat overeen uitkomt, ieder had de stem gekregen van z'n buurman, à titre de revanche. Wij hadden niet boekgehouden over vroeger spel, en moesten spoedig beslissen. Er is gespeeld om den voorrang...

— In hoeveel partijen?

— In partie liée, in één robber.

— En de winners van dien robber...

— Wij hebben de winners afgevaardigd, helaas, en ze naar de station gebragt met veel statie...

— Laat me uw aanteekeningen zien van dien beslissenden avend, zeî HOYLE.

Ik gaf ze.

— Hm... gelijke verdeeling van geluk in 't kaartkrijgen. Aantal keeren *geven*, gelijk. Alles, alles gelijk...

De goede HOYLE zocht, zocht naar de oorzaak van ons verkeerd afvaardigen, en opeens:

— Dáár zit de fout, riep hij. Ik wist wel dat er iets haperde aan uwe wijze van kiezen. Zie hier:

	AANTAL LEVÉES.		GEWONNEN SPELLEN.	
	A & B.	C & D.	A & B.	C &D.
Eerste spel	5	4	één.	—
Tweede spel	0	5	—	één.
Derde spel	5	4	één.	—
Totaal	10	13	twee.	één.

— Gij ziet dat we A & B moesten benoemen tot geachte spelers, zeî ik, zij hadden den robber gewonnen. Zóó was er bepaald.

— Juist, zóó was er bepaald. Die bepaling deugde niet.. Dááraan hebt gij te wijten dat uw strijd tegen ons verloren is. Uwe afgevaardigden vertegenwoordigden niet uw club, niet dàt bestanddeel van uw club dat door beter spel, met gelijke gegevens, meer trekken maakte dan anderen. Zij ver-

tegenwoordigden slechts den uitslag eener geheel willekeurige, op niets degelijks berustende — en gij ziet nu, zeer ondoelmatige en gevaarlijke — spel*regeling*. Ge hadt even goed kunnen zeggen: Wij zullen den blondsten afvaardigen naar Haarlem.

HOYLE had gelijk.

Daarop kwam m'n vriend MINGO aan de beurt. Ook hij vraagde de aanteekeningen te zien, en vond:

	AANTAL PUNTEN.		GEWONNEN SPELLEN.	
	E.	F.	E.	F.
Eerste spel	50.	49.	één.	—
Tweede spel	0.	50.	—	één.
Derde spel	50.	49.	één.	—
Totaal	100.	148.	twee.	één.

— Gij ziet, zeî MINGO, dat ge, ééns besloten uwe keuze te rigten naar 't beste spel van dien avond, ééns besloten dat spel te schatten naar den uitslag, verkeerd deedt dien uitslag te laten afhangen van de slotsom eener geheel willekeurige, op niets degelijks berustende — en gij ontwaart nu, zeer ondoelmatige en gevaarlijke — spel*regeling*. Ge had even goed kunnen zeggen: Wij zullen den bruinsten afvaardigen naar...

Naar den Haag. Ja, zóó is het. Op weinige uitzonderingen na, zijn de leden van de Kamer gekozen *naar eene geheel willekeurige, op niets degelijks berustende, en* — dat hebt gij nu gezien, hoop ik — *zeer ondoelmatige en gevaarlijke* KIESREGELING.

In die regeling is eén radicale fout.

In de spelen die ik aanhaalde als voorbeeld, vertegenwoordigden de gekozenen niet *den club*, maar den uitslag van *zekeren robber.*

In de Tweede Kamer vertegenwoordigen de gekozenen niet het Nederlandsche volk, maar den uitslag *van zekere, aan de zaak zelve geheel vreemde, invloeden op willekeurig afgedeelde fractien van dat volk.*

134. Omnis comparatio claudicat. Natuurlijk. Anders was 't similitudo. Gelijkheid zou de Gelijkenis doen vervallen.

Wat zoudt ge zeggen van iemand die de schoone parabel van Jezus over 't berouwhebbend kind van zich stootte, omdat...

— Dat gaat *mij* niet aan. Daar wordt gesproken van een verloren *zoon*...

— Welnu?

— *Ik?... ik* ben 'n verloren *dochter.*

Zoo iets ontmoet men veel, en ik houd 'r niet van. Men moet in 't vatten van de bedoeling des sprekers of schrijvers, »van goeden wille" zijn. En dit is vooral noodig bij vergelijkingen, gelijkenissen en parabels.

135. In die kiesregeling dan is een radicale fout.

Alle menschelijke zaken zijn gebrekkig, en 't is al ongelukkig genoeg dat ook de beste inzigten van een wetgever vaak worden verijdeld door verkeerde toepassing, door afwijking, door ontduiking, door bedrog. Maar juist dit is eene reden temeer om de wet zelf zoo volmaakt mogelijk te doen wezen, opdat althans het goede *voorgeschreven* zij, en 't kwade *uitzondering* blijve.

Door de Kieswet wordt het kwade tot regel gemaakt, en 't goede tot uitzondering.

In de geheele Tweede Kamer zijn hoogstens vijf of zes leden, die zouden gekozen zijn door 't **Nederlandsche volk**, als dat volk indedaad zijne afgevaardigden kiezen mògt. Zonder *alle* namen te noemen van de weinigen, die *door de geheele natie* zouden uitverkoren worden om haar te vertegenwoordigen, als de Kieswet haar dit niet belette, en hoofdzakelijk om mijne bedoeling duidelijk te maken, vraag ik, of niet de namen van THORBECKE en VAN HALL, van GROEN en VAN HOËVELL altijd zouden voorkomen onder hen, die de meeste stemmen hebben. Zoo bestaan er nog een paar namen, maar niet meer dan een paar.

Ik plaats de namen van THORBECKE en VAN HALL, van GROEN en VAN HOËVELL naast elkaêr met voordacht, om te doen in 't oog vallen hoe hier geen spraak is van zoogenaamde staatspartijen. De vier mannen die 'k noemde, zijn in Nederland *bekend*, door een groot gedeelte der Nederlanders *geacht*, en kunnen worden opgegeven als vertegenwoordigers der meening van *velen*.

Bij concurrentie evenwel in een ouderwets, behoudend kiesdistrict, zouden de heeren VAN HOËVELL en THORBECKE den strijd verliezen tegen iemand die, overigens onbekend en onbeduidend, meer geestverwanten telde in dat districtje, en zoo zou 't ook gaan met de heeren GROEN en VAN HALL, wanneer ze tegenover deze of gene liberale nietigheid moesten worden gewogen door een kiesdistrictje, waar 't zoogenaamd liberalisme à l'ordre du jour was.

Van *mis*bruiken spreek ik thans niet, ik spreek van de *wet*. Hoe gebrekkig die is, hoe schadelijk, hoe gevaarlijk, zal, meen ik, ieder in 't oog vallen zonder verder betoog. Toch zal ik 't verder betoogen, maar om welwillend gehoor te mijnen voor 't bewijs a priori — 't bewijs dat zoo'n Kieswet geen goeden uitslag hebben kàn — wil ik u even vooraf en a posteriori aantoonen, dat die wet eenen zeer ongelukkigen uitslag *heeft*.

In m'n »*Vrijen Arbeid enz.*" val ik zeer laag neêr op de Tweede Kamer. Daar bewijs ik niets, ik schets maar, en men heeft het regt die schets karikatuur te noemen. Doch ook eene karikatuur heeft waarheid noodig tot grondslag.

Een teekenaar, bijv. van de Charivari, stelt DUPIN voor — DUPIN, den ex-president van de nationale vergadering — als 'n boers gekleed man. Z'n schoenen zijn breed, lomp, grof, ware schuiten.

Nu is de vraag niet: draagt de heer DUPIN zulke schoenen? de vraag is: ligt er waarheid in de meening die de artiste heeft willen uitdrukken, dat de heer DUPIN zich kleedt als een buitenman? Zulke waarheid nu zoeke men in karikaturen, die wanneer ze goed worden begrepen groot nut kunnen doen.

De vraag over mijne charge van de »geachte leden" is alzoo niet: »Spreken en handelen die leden zoo als ik ze daar spreken laat?" De vraag is: »Staat onze Tweede Kamer indedaad op zoo'n lagen trap als ik heb willen te kennen geven in m'n overdreven schets?"

En dat *is* zoo. De schoenen van DUPIN zijn iets minder lomp dan de Charivari die teekent, maar dat DUPIN 'r uitziet als 'n boer, is waar.

Onze Tweede Kamer is indedaad, op vijf of zes uitzonderingen na, eene verzameling van nietigheden. En wat zulk eene verzameling kan totstandbrengen, is afteleiden uit **4**, **5**, **6**, en **9**. De geschiedenis dier Kamer zou een treurige staalkaart wezen van Nederlandsche hoedanigheden, àls we moesten aannemen, dat de leden waren gekozen door 't Nederlandsche *volk*. Laat ons dus ter eere van dat volk zoo dikwijls mogelijk den vreemdeling toeroepen: »Beoordeel ons niet daarnaar... niet *wij* hebben die heeren gekozen... zie onze Kieswet."

Maar het schrijven van zulke geschiedenis ware een groot en tevens een ondankbaar werk. Ik wil trachten de nie-

tigheid der Kamer aantetoonen op korter wijze, en beroep me op de zaken waaromtrent partijen in confesso zijn.

Ik heb gezegd: er is eene verrotting in den staat.

Tegenspreken zou niet bewijzen dat de staat gezond was, maar ik zou verpligt wezen mijn stelling te verdedigen, en de uitslag zou aantoonen of ik regt had.

Doch zie... men spreekt NIET tegen. Ik behoef NIET te bewijzen. MEN ZEGT DAT IK GELIJK HEB.

Men?... Wie?

IK erken niet de dagbladen — zoo als ze *thans* zijn — als vertegenwoordigers der publieke opinie. Maar wanneer die bladen, zóó kort na 'tgeen ik hun toevoegde in mijn „*Vrijen Arbeid enz.*" zóó kort nadat ik afstand deed van alle sympathie of hulp van hun kant, volmondig erkennen dat ik gelijk heb in de hoofdzaak: *bedorvenheid der politieke* atmosfeer, dan geloof ik ze te mogen aanhalen als bewijs, dat ik eenvoudige, ronde waarheid zeide, waar men mij, ouder gewoonte, verdacht hield van zeer groote excentriciteit.

En, als altoos, ik maak geen onderscheid tusschen staatkundige partijen. *Alle* getuigenissen aantehalen zou mij te veel plaats wegnemen, ik verzoek dus mij te mogen bepalen tot het citeren van twee geheel verschillende bladen, die in zekeren zin kunnen geacht worden de twee rigtingen te vertegenwoordigen, waarin de stroom der publieke opinie zich verdeelt.

Ik lees in den Arnhemmer van 12 Februarij 1862 een betoog, dat wel is waar de Tweede Kamer allerëllendigst is zaâmgesteld, maar dat men die — om meer of min goede redenen — op dit oogenblik niet behoort te ontbinden. Om goed begrepen te worden, zal ik 't heele stuk hier laten volgen, met onderstreping van wat ik noodig heb voor mijn doel: te doen zien dat niet *ik* alleen verontwaardigd ben over de onbekwaamheid, de onbeduidendheid, de middelmatigheid onzer vertegenwoordigers.

Die drie woorden op »heid" had ik kunnen zamenvatten in dit eene: *misdaad.* Want, ook zonder te spreken van omkooping of oogendienst, is 't misdadig pligten op zich te nemen van welker goede vervulling zooveel afhangt, zonder tot dat vervullen instaat te zijn.

Arnhem, 11 Februarij.

Bij de tot-stand-koming van dit Ministerie is door verschillende dagbladen de vraag geopperd, of het nu niet noodig en nuttig wezen zou de Vertegenwoordiging, of ten minste de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te ontbinden?

Er was aanleiding tot die vraag, voornamelijk in het verschijnsel der weifelende en wisselende meerderheden, met welke de Kamer in de laatste tijden nu eens deze dan weder gene rigting, nu dezen en dan genen minister gesteund had. Het was niet onnatuurlijk, dat het publiek, nu eindelijk eens een gouvernement van beginselen optrad, vroeg: kan zulk een gouvernement met *zulk* eene Kamer zamenwerken? Kan de besluiteloosheid gemeen overleg houden met de stelselmatigheid?

Wij hebben ons die vraag ook gedaan; wij hebben ons afgevraagd, of het nu niet het juiste oogenblik zijn zou aan het land te zeggen: stel thans aan deze homogene, door stelselmatige liberaliteit krachtige regering ook eene homogene stelselmatige Kamer over. Het denkbeeld lachte ons toe; kon het verwezenlijkt worden, het zou, van den aanvang af, een nieuw tijdvak van parlementaire werkzaamheid openen; versche mannen, *vrij van compromitterende antecedenten* konden de *weifelaars* vervangen; de veelbewogen overtuigingen, die van alles medegedaan hadden, zouden eenige jaren in stille rust hunne overgangstijdperken doorleven, om zich te bekwamen tot het vormen van nieuwe politieke gevoelens *).

Van dezen kant beschouwd zou eene *nieuwe, doch vooral eene met versche elementen aangevulde, Kamer ons zeer wenschelijk schijnen.* Doch er zijn bedenkingen, die ons eene ontbinding nu ondoeltreffend doen voorkomen. Voordat men nader op de ontbin-

*) Zonder 't te willen, want de Arnhemmer laboreert nog altijd aan de stelselziekte, zegt hij hier wat ik bedoel met mijn DERDE PARTIJ. Juist: *nieuwe politieke gevoelens!*

ding aandringt, moet men twee moeielijke vragen kunnen oplossen: is er een stellige grond van verschil tusschen Regering en Vertegenwoordiging, die voor de kiezers het uitschrijven van nieuwe verkiezingen motiveert? Is het met reden te verwachten, dat algemeene verkiezingen thans eene Kamer met een nieuw element geven zouden?

Wij gelooven dat beide vragen ontkennend moeten beantwoord worden. Eene ontbinding is een beroep van de Regering op het volk, een beroep dat zijne reden alleen kan vinden in eene gebleken onmogelijkheid van opregte zamenwerking tusschen het Gouvernement en de Vertegenwoordiging. Maar van de onmogelijkheid dat de tegenwoordige Kamer met het tegenwoordig Ministerie zamenwerke, is niets gebleken. Ronduit gesproken, wij twijfelen aan die zamenwerking geen oogenblik *); deze Regering zal niet minder eene meerderheid in de Kamer vinden, dan voorgaande regeringen die vonden. *De Kamer, zoo als zij thans zamengesteld is,* zoo als zij ten gevolge der *slingeringen, staatskunsten* en *standpunt-toeren* der laatste jaren geworden is, bezit als Kamer geen politiek karakter. Zij is niet eene liberale Kamer, maar zij is even weinig eene reactionnaire, eens ultramontaansche, eene anti revolutionnaire Kamer; als ligchaam, als eenheid drukt zij geene bepaalde rigting uit, maar daardoor heeft dan ook elk gouvernement, dat talent toont en met kracht optreëdt, *de meeste kans om eene meerderheid te vinden* †). Wij stellen dit als een feit, niet als eene aanbeveling. Het feit eenmaal zoo zijnde, vervalt voor de Regering dan ook do grond, waarop eene ontbinding zou moeten steunen. De kiezers zouden te regt vragen: wat moeten wij eigenlijk beslissen? En wij zien niet, wat het gouvernement op die vraag zou kunnen antwoorden. Zou het de kiezers moeten uitnoodigen alle niet-liberale leden en alle ge-

*) Die gerustheid is niet vereerend voor 't Ministerie. *Ik* zeg dat ik van den heer THORBECKE te hoogen dunk heb, dan dat ik hem in staat zou achten iets uitterigten met *deze* Kamer: Ik zie in den heer THORBECKE een man, die kracht heeft om tegenstanders te overwinnen; geen man die medestanders begeert of noodig heeft uit het groote kamp der onbeduidende middelmatigheden.

†) Ik zou 't betreuren als de heer THORBECKE de moete nam zich hierop toeteleggen. De Arnhemmer zegt eigenlijk: „die Kamer is zoo laag gezonken, dat ieder daarvan maken kan wat hij wil." 't Is de scherpste veroordeeling der zedelijke waarde, die men uiten kan.

compromitteerde liberale leden door nieuwe mannen te vervangen? Zou men willen, dat het gouvernement aan de kiezers verzocht mijnheer A. uit Q., mijnheer B. uit X., mijnheer C. uit Z. niet te herkiezen? Men behoefde dan slechts een stap verder te gaan en, gelijk onder de tegenwoordige Napoleontische constitutie, de gouvernements-kandidaten aan de kiezers te beteekenen. Of zou men willen dat het gouvernement ontbond, ten einde van het land te vernemen, of het wel genoegen neemt met dit liberaal ministerie? Het zou, in andere woorden, gevraagd zijn: „De koning heeft ons gekozen, maar wilt gij ons wel? ratificeert gij die keuze?" Men zou een constitutioneel middel niet inconstitutioneler toepassen kunnen.

Daar de grond om te ontbinden niet aanwezig is, daar de kiezers niet zouden weten welk punt van verschil zij beslechten moeten, zou de waarschijnlijke uitslag der verkiezing deze wezen, dat de kamer nagenoeg onveranderd *zamengesteld bleef uit dezelfde leden* *). Waartoe zou dan de kiesbeweging, waarmede men het geheele land in rep en roer gebragt had, dienen? Zij zou alleen ten gevolge hebben kunnen, dat de kamer en het ministerie, van den beginne af, *in eene zeer gewrongen houding tegenover elkander stonden; er zou tusschen beiden een wederkeerig mistrouwen* †) heerschen; het ministerie zou in gemeen overleg treden moeten met eene Vertegenwoordiging, die het ondersteld had, dat haar vijandig was, en de vertegenwoordiging zou geene nieuwe kracht putten uit eene herkiezing die niets uitgemaakt had, omdat de kiezers geen oordeel konden vellen over een geschil dat nog niet had plaats gehad.

Deze bedenkingen doen, dunkt ons, de schaal overhellen en maken eene ontbinding thans onraadzaam, HOE WENSCHELIJK WIJ ANDERS EENE VERNIEUWING DER VERTEGENWOORDIGING, OOK IN HAAR EIGEN BELANG, REKENEN ZOUDEN. Op dit oogenblik zou de ontbinding toch waarschijnlijk geen ander gevolg hebben dan eene onvruchtbare kiesbeweging door het gansche land en een ontzaggelijk tijdverlies, *terwijl er zooveel dringend werk voorhanden is* §).

Nu hoop ik dat men zeggen zal: die Arnhemmer is ver-

*) *Heden* of *morgen* ja. Maar over twee maanden *niet* meer. Daarvoor zal gezorgd worden.

†) Alsof dat niet nu ook 't geval was!

§) Curieus! Er is veel dringend werk. Uw werkluî deugen niet. Maar roep geen andere werkluî... want er is zooveel dringend werk! Zoo redeneert alleen een dagblad!

dacht van partijdigheid. *Zijn* oordeel over de kamer kan voortvloeijen uit bijredenen, onverschillig welke. Goed. Ik kies dus een ander blad dat het volk tracht voorttedrijven in andere rigting dan de Arnhemmer. Ik kies daartoe de oude Amsterdamsche Courant. Die Courant heeft zich nooit schuldig gemaakt aan excentriciteit. Laat zien wat zij te zeggen heeft over de algemeene zaak en de tweede kamer. Misschien zal men inzien dat ik wáár was, toen ik werd gehouden voor àl te forsch. »Er is verrotting in den staat" heb ik gezegd...

Verrotting is een sterk woord, dat alleen bij overdrijving kan gezegd worden door iemand die persoonlijk diep gekrenkt, eigen smart neemt voor redenering, eigen grief voor bewijs; door iemand die z'n oordeel niet put uit zijn verstand, maar uit exceptionele indrukken...

Verrotting is een woord dat alleen kan gebruikt worden door 'n persoon die door lang lijden z'n taal vergat; die de waarheid overzet in *b dur;* door iemand die klagt geeft voor betoog, en voor 'n woord, een gil...

Verrotting zou niet gezegd zijn door een kalm, bedaard, bezadigd mensch. Er is pijn noodig, en overdrijving door smart, om zoo'n woord uittespreken...

Zegt ge zoo?

Welnu. Lees:

KRACHT.

De dagbladen vergoeden thans in ruime mate de stilte, die er gedurende het reces der tweede kamer heerscht. Zelfs in die, welke ons zelden of nooit politieke beschouwingen leveren, wordt het optreden van het ministerie THORBECKE besproken, en met wezenlijk genoegen merken wij op, dat dit over het algemeen zonder hartstogtelijkheid geschiedt. Zekere wijze voorzigtigheid zelfs heerscht in de artikelen van sommige voorstanders; eene voorzigtigheid, die soms aan bezorgdheid voor teleurstelling grenst; en de bladen, anders het vinnigst van toon, prediken nu verzoening of trachten tot welwillendheid te stemmen.

Dat er onder het geschrevene menige benaliteit voorkomt is het natuurlijk gevolg daarvan, dat dezelfde woordvoerders bijna jaarlijks over eene ministeriële krisis, met de gevolgen van dien, eenige kolommen hebben moeten vullen. Er zijn evenwel van die bij herhaling en sints jaar en dag gebruikte woorden en termen, welke al den schijn van banaliteiten hebben, maar *nu* echter van meer beteekenis *kunnen*, of liever *behooren* te zijn.

Wat men dus anders als *lieux communs* achteloos had kunnen voorbijgaan, verdient thans opmerking en bovenal *toetsing*.

Zoo mogen wij nu b. v. de herhaling van al wat lang en onophoudelijk en bij elke gelegenheid nopens „de kracht" van de „algemeen erkende behoefte" aan, en de „nationale wensch" naar een ministerie THORBECKE geschreven is, niet meer als gemeenplaatsen beschouwen, en als uitvloeisels van de kracht der gewoonte door de vingers zien. Immers, er is thans een ministerie THORBECKE opgetreden, en men heeft dus nu het regt te eischen dat van een en ander *blijke*.

De geschiedenis der wording en zamenstelling was niet schitterend. Er schijnt zelfs scheuring onder de „mannen van naam van de zuiver vrijzinnige rigting (zie *Arnh. Courant*), namelijk die na 1856 „het vendel" niet schandelijk verlieten, ontstaan te zijn; niet ligt zal vergeten worden, dat de *Arnh. Courant* eenigen van „politieke lafhartigheid" beschuldigd heeft *).

Met het oog op vele en beteekenisvolle stemmingen in de tweede kamer, waaruit *feitelijk* blijkt, dat de heer THORBECKE in haren boezem *geene* meerderheid heeft; ten andere in aanmerking nemende *dat hij nimmer in de voorname kiesdistrikten* †) en als om strijd, maar daarentegen, in Maastricht en Deventer tot afgevaardigde gekozen werd; en eindelijk omdat aanhoudend van geringe ingenomenheid in den lande met door hem geleverde wetten, b. v. de kieswet en

*) Wat leert men hieruit? Dat die heele zoogenaamde politieke rigting gekheid is, en *duitenplaterij*. Er is maar één rigting, dat is: de *rigting naar waarheid* Wat daar buiten is, daar boven, daar beneden, daar bezijden, is uit den booze.

†) Ei... men stemt dus toe, dat de vertegenwoordigers *niet* zijn de vertegenwoordigers van 't Nederlandsche **volk**? Ik neem er acte van, en stel voor te bepalen: „Voortaan zal ieder lid van de kamer niet hebben één geheele stem, maar slechts zooveel zeventigste gedeelten

gemeentewet, blijkt, — kwam het ons voor dat een ministerie THORBECKE geen deugdelijke *raison d'être* had, althans niet, dat het de vervulling van een „wensch der natie" zou zijn. Wij konden geen woord voor die bewering vinden, en verklaarden, dat, naar onze innigste overtuiging, hier niets dan „eene stijf en strak volgehouden *dagbladen fiktie*" bestond *).

De *Arnh. Courant* komt daartegen op. Behalve de onheuschheid in den eersten regel van haar betoog, waar zij ons „een der organen van de reaktionaire partij" noemt, hetgeen zij niet zou kunnen bewijzen, waardeeren wij den goeden toon van haar artikel, en het is ook daarom dat wij het in overweging namen.

Het heeft ons echter niet van gedachten doen veranderen. De argumenten, door ons vroeger breeder geformuleerd en ontwikkeld, en hierboven kortelijk in herinnering gebragt, zijn niet door de *Arnhemsche Courant* wederlegd. De optreding van een ministerie, welks „eminent hoofd" door de *kiezers van de voornaamste distrikten* †) niet gewild, wien door de *vertegenwoordiging* nederlaag op nederlaag gegeven is, kunnen wij niet de vervulling van een *algemeenen, nationalen wensch achten,* §), en wij handhaven ons woord: eene dagbladen fiktie, anders niet.

Wij hadden gehoopt, neen, meer nog, wij hadden in gemoede gewenscht, dat de eerste daad van den heer Thorbecke zuivering zou geweest zijn van de totaal bedorven politieke atmosfeer, dat is: Kamerontbinding. Bij herhaling is die Kamer veroordeeld, en door eerlijke mannen van verschillende rigting. Men heeft beweerd, en, helaas!

---

van 'n stem als z'n district *deelen voornaamheid* bezit. Dit is de onvermijdelijke Conclusie van die districtskiezerij. De heer THORBECKE is *maar* gekozen door KRALINGEN. KRALINGEN staat tot Nederland gelijk 1 : 1000. De stem van MR. THORBECKE geldt voor $\frac{1}{1000}$ stem. Quod absurdum.

*) Weêr neem ik daarvan acte. Een dagbladschrijver — en een *geacht* dagbladschrijver, de Heer DE BULL is niet le premier venu — spreekt van „dagbladen fictie." Heb ik iets anders gezegd?

†) Adstructie van de vóórlaatste noot.

§) Goed! Acte, acte! *Zóó* doet de vertegenwoordiging, maar zóó en heel anders, wil 't volk.

de feitelijke bewijzen ontbreken niet, dat in haren boezem lokale belangen veler oordeel vervalschten; dat eene egoïstische politiek uit veler handelingen zonneklaar bleek; dat personen er meestal boven zaken gingen, — met een woord, de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* heeft het uitgesproken, dat zij een ligchaam was „waarvan de geest der meerderheid totaal is bedorven." Oordeelde men zóó buiten af, en had men tot dat oordeel, ongelukkig genoeg, regt, — *in* de Kamer zelve waren de wederzijdsche verwijten als aan de orde van den dag. „*Gij* Droogstoppel!" — „Neen, Droogstoppel *gij!*" Wij zullen er maar niet meer van zeggen."

Tot dusverre de Amsterdamsche Courant. Een weinig verder herhaalt ze de verklaring dat er »*een volslagen* **bedorven** *geest heerscht in de vertegenwoordiging*", ze spreekt van **karakterloosheid** *der tweede Kamer*, en alsof dit alles niet genoeg ware, alsof ze 'r aan hechtte mijn woord: »**verrotting**" te ijken, door 't nogëens natespreken op andere wijze en in andere taal, betuigt zij: »*de tweede Kamer is . . . hetgeen de Engelschen zeggen van hun Parlement in gelijke omstandigheden* . . . **a rotten Parliament!**"

Terloops wijs ik hier op de aanhaling uit de Nieuwe Rotterdammer, een geacht blad. Mijn woorden worden dus herhaald, bevestigd, versterkt door drie organen der publieke opinie, door

Een orgaan in de behoudende rigting.

Een orgaan van de zoogenaamde liberale partij, en

Een orgaan van de radicalen.

Zij roepen allen om 't luidst: karakterloos, bedorven, verrot . . .

Ik, die zoo excentriek scheen voor weinig tijds, zal weldra moeite hebben om sterker uitdrukking te vinden voor mijne verontwaardiging, dan al die zeer incentrieke verkondigers der openbare meening.

»**Bedorven**... **verrot**...

Dat zijn nu niet meer *mijne* woorden alleen, Nederlanders — wèl waren 't mijn woorden *'t eerst* — dat zeggen thans *uwe* Couranten.

Ik ga nu voorbij hoe diezelfde Couranten dapper hebben meêgewerkt om U aantesporen tot het bijeenbrengen van al de bestanddeelen, die *oorzaak* waren der verrotting van 't geheel. In mijn Vrijarbeid zijn uwe kranten voorloopig genoeg bedeeld.

Bedorven... **verrot**...

Uwe vertegenwoordiging, Nederlanders, is *bedorven.*

Neemt ge daarmeê genoegen?

Het lichaam dat waken moet voor uw dierbaarste belangen, voor uwe bezittingen, voor uw staatkundige waardigheid, voor uwe vrijheid en voor uw eer — ik heb geen tijd tot regtzetten van den Climax, die verkeerd is, helaas! — dat lichaam is **verrot**...

Neemt ge daarmeê genoegen, Nederlanders?

In m'n Vrijarbeid zeg ik: de vreemdeling zal vragen wat hij te denken hebbe van de rest, als de **élite** van 't volk...

Ja, als de élite van 't volk, de gekozenen, de uitverkorenen, *en bloc* genomen — jammer genoeg voor de enkelen die een eervolle uitzondering maken —

Als de élite zaêmgenomen, door mannen van allerlei inzigten, door *henzelf* die 't hunne toebragten tot dat kiezen...

Als de **élite** van 't volk door die mannen, met touchante eenstemmigheid, wordt uitgemaakt voor **een verrotte boel?**

Ja, vreemdeling, ik vraag als gij: wat heeft men dan te denken van de rest?

Ik zeide dat de tweede Kamer een **verrot lichaam** was... ik *'t eerst!*

Ik was plat, triviaal, onbeleefd, onfatsoenlijk misschien...

5*

'**t** Doet mij genoegen dat nu zooveel anderen onfatsoenlijk zijn geworden en triviaal.

Mijne Ideën zullen langer leven dan eene Courant. Ik heb door 't overnemen van de beide artikelen uit den Arnhemmer en den Amsterdammer gezorgd, dat men later bij 't lezen mijner philippica, inzie: *qu'il y avait de quoi!*

Zoodra mogelijk kom ik terug op dit onderwerp, en ik zal 't nog dikwijls doen.

136. De roeping van den mensch is *mensch* te zijn. Daarheen moeten leiden opvoeding, onderwijs, beroepskeuze, zedeleer, wetgeving, godsdienst.

En hierin ligt, geloof ik, een algemeene fout, dat men veelal het doel voorbijziet, en hoofdzaak maakt van 't middel.

Gesteld men werd geboren als *volmaakt mensch*. Dan zou alle cultus, alle dwang, alle wet overbodig wezen. Ik zeg niet alle *regel*. Integendeel. Absentie van behoefte aan wet, is juist een kenmerk van regel en orde.

Maar de onvolmaaktheid die we dagelijks waarnemen in onszelf, en in alles, mag niet leiden tot toepassing van middelen, *anders* of *meer*, dan juist noodig zijn ter bereiking van het doel.

Om mijn denkbeeld overtebrengen in vergelijking, wil ik de menschelijke fouten en verkeerdheden *ziekte* noemen. Die ziekten zijn velerlei. Stel dat 'r een geneesmiddel is voor elke ziekte. Dan zijn, in 't algemeen, al die geneesmiddelen noodig voor alle krankheden. Doch ieder individu heeft eene bepaalde ziekte, en dus behoefte aan 't geneesmiddel dat op zijne krankheid past. Wie zou nu, uit tragen schuw voor de moeite van 't kiezen, aan elk individu durven voorschrijven: » Recipe: Al wat er in de apteek is"?

Het doel is: behoud of herstel van gezondheid.

Den gezonden schrijft men niets voor. Voor hen maakt

men alleen dan uitzondering als 'r kan voorzien worden dat die gezondheid zou gevaarloopen. Bijv. er kan noodig zijn een behoedmiddel voor 'n ziekte die men nog niet heeft, doch welker invloed te vreezen is. Maar niemand zal op 't denkbeeld komen zich te wapenen tegen cholera of pest, wanneer die plagen niet heersen, of niet in de nabijheid zijn. Ook schrijft men geen geneesmiddel voor aan de gezonden die behoefte hebben aan zulke veranderingen als de lieve natuur zal bezorgen *zonder* middel. Men weet dat een kind moet groeien tot man of vrouw. Van 't daartoe noodige voedsel spreek ik niet, daar ik m'n vergelijking uit de apteek haal. Niemand zal angstvallig zoeken naar een middel tot vergrooting van z'n kind, dat zoo groot is als 't naar z'n jaren behoort te wezen. De slotsom is: zoo weinig middelen mogelijk.

Maar aan zieken schrijft men iets voor. Dat is noodzakelijk. Doch ook hier is de goede opvatting naar 'k meen: *zoo weinig mogelijk.*

Dat is, in beide gevallen niet meer dan noodig is om de gezonden gezond te houden, of de zieken gezond te maken.

Wie dit anders inziet, wie meent dat het gebruiken van medicynen *doel* is, en gezondheid *bijzaak*, spant de paarden achter den wagen, en loopt gevaar ziekte te geven waar ze niet was, en gezondheid te verdrijven waar ze bestond.

Dit zal niemand tegenspreken. Nooit zal een geneesheer zich beroemen op 't voorschrijven van veel medicynen, maar wel zou hij zich mogen beroemen op 't uitwerken van veel goeds met weinig middelen, en vooral zou hij roem verdienen, wanneer hij had gezorgd dat 'r nooit ander kwaad in de plaats trad van 't verdreven kwaad.

Wanneer iemand 10⁰ miltsmart moet lijden in betaling voor 't verlossen van 9⁰ koortslijden, noem ik dat geen winst. Zulk een verlies nu wordt vaak geleden. Ik zeg dit in *toepassing* der vergelijking.

Maar — altijd in toepassing op m'n onderwerp — er is nog wat ergers.

Dikwijls *veroorzaakt* onnoodige quinine de koorts, *die 'r niet was*. Dat is verschrikkelijk.

Ik stap af van de vergelijking, en herhaal mijn tekst: de roeping van den mensch is *mensch* te zijn. Dáárheen moeten leiden opvoeding, wetgeving, enz. Alle middelen moeten worden aangewend *zoo weinig mogelijk*, juist omdat het gebruik van *veel* middelen den weg afsnijdt waarlangs men moet geraken tot het *hoofd*doel. Wie dat hoofddoel voorbijziet, wie den patient beschouwt als geschapen om de apteek optehouden, insteê van de apteek als 'n inrigting om den patient te genezen, handelt verkeerd op tweërlei wijze.

1. Door voor verdreven verkeerdheden andere, meestal gevaarlijker, kwalen in de plaats te geven.

2. Door kwalen te veroorzaken die niet zouden bestaan hebben zònder 't onnoodig middel.

Dit nu geeft mij verdriet, dat we veelal belet worden *mensch* te zijn, omdat wij door opvoeding en onderwijs zijn verschoold; door beroepskeuze, verambtenaard, vermilitaird, en verbeurst; door zedeleer en wetgeving verwrongen en vermanierd; door godsdienst verstelseld en verkèrkt...

Zeg niet dat *ik* vreemde woorden maak. Het volk zelf noemt dat alles in zijn meestal krachtige taal: *verdokterd.*

187. Als ge van curiositeiten houdt, kan ik u 't volgende aanbevelen. Hebt ge wel eens een hond gezien die 'n bogchel had? Ik nooit.

Welnu, dàt kunnen wij te zien krijgen. Neem een nest jonge honden die 't ongeluk hebben welgeschapen te zijn. Spreek deze bezwering uit:

»*Natuur, natuur, natuur, wat benje dom, natuur!*"

Trek daarna uw hondjes corsetjes aan, liefst wat stijf en wat naauw, en let eens goed op of natuur niet heel gaauw uw tooverspreuk gehoorzaamt, en u wat scheefs geeft, waar ze in haar domheid, vóór uwe bezwering, meende te kunnen volstaan met welgeschapenheid.

189. Ik ontvang van den Heer HÖVEKER 't volgende briefje:

> WelEdele Heer, Ik begrijp niet regt UEd's bedoeling. Gaarne echter zag ik van het bewuste stukje GEEN gebruik gemaakt.
> Ik heb de eer, enz.

De Heer HÖVEKER begrijpt mijne bedoeling niet? Ik ben zeer gewoon aan gebrek aan begrip, zoo bij anderen als in mijzelf, maar ditmaal...

Eilieve, wat kan er duisters liggen im mijne bedoeling? De Heer HÖVEKER heeft, met loffelijke zucht om zijn medemenschen te waarschuwen tegen den verderfelijken invloed van den bijbel, een boekje uitgegeven waarin die invloed wordt geschetst in vrij scherpe omtrekken. Ik schrijf hem dat zijn waarschuwend werkje, ondanks den lagen prijs, niet genoeg verspreid is, en vraag vergunning het over te nemen in mijne Ideën die door 't heele land gaan.

Mijne bedoeling?... Wel, mijn bedoeling is medetewerken tot de verspreiding der nuttige wenken die 'r worden gegeven in dat boekje, anders niet.

Hoe, de Heer T. M. LOOMAN — zoo heet de vertaler van 't in duitsch geschreven boekje — geeft in eenvoudige, maar indrukwekkende taal, een tafereel van de vreesselijke gevolgen der bidstonden, van bijbellezing en dergelijke tot krankzinnigheid leidende uitspanningen, en de heer HÖVEKER, de uitgever, staat mij niet toe gebruik te maken van de nuttige wenken, die hij verkrijgbaar stelt tegen drie gulden de honderd exemplaren!

Hoe, ik hoor brand roepen, en mag niet herhalen: brand!

Hoe, de schrijver van 't verhaal der geestelijke opwekking te Elberfeld, zegt ons dat er een leeuw is op ons pad, en de heer HÖVEKER handhaaft zijn kopijregt op die waarschuwing!

Waarlijk, *ik* begrijp den Heer HÖVEKER niet.

Van geldelijk voordeel kan hier geen spraak zijn. Een werkje dat voor vijf centen te verkrijgen is, komt me als fondsartikel niet zeer belangrijk voor. En al ware dit anders, er ligt wreedheid in 't tegengaan der verspreiding van zoo nuttige waarschuwingen als in dat kleine werkje worden gegeven.

Een kort verslag evenwel — altijd in het belang der zaak — zal mij geoorloofd zijn. Misschien zal men na 't lezen daarvan, dat spaansche vonnis minder ongerijmd vinden.

Er schijnt een Evangelisch verbond te bestaan, dat in de publieke bladen alle Christenen heeft opgeroepen om bedestonden te houden in de week van 6—13 Januarij 1861. *Achttienhonderd* 61, *achttien*honderd, niet *vijftien*honderd, niet *dertien*honderd, niet *zes*honderd, niet *één*honderd. Ik spreek van 't één en zestigste jaar der negentiende eeuw.

In die week dan van dàt jaar zouden alle Christenen gemeenschappelijk bidden.

Of alle Christenen 't gedaan hebben, weet ik niet. Ik denk neen. Ik heb althans weinig of niets gehoord van de gevolgen die zulk eene bidderij schijnt na zich te slepen.

De suppoosten van 't stadsweeshuis te Elberfeld »*voelden zich opgewekt, om ook van hunne zijde gemeenschappelijke bidstonden te houden, en den Heer, behalve in de door het verbond voorgeschrevene algemeene aangelegenheden van het Godsrijk...*"

Sic. Dat »VERBOND" schijnt de aangelegenheden van 't Godsrijk *voorteschrijven*.

... behalve dáárin, »*den Heer inzonderheid aanteroepen om*

de bekeering van de aan hunne zorg toevertrouwde kinderen wier verregaande ligtzinnigheid hun reeds sedert lang menigen zucht had afgeperst, en hun gemoed ter neder gedrukt had..."

Ik ben innig begaan met die zuchtende, ter neder gedrukte suppoosten, en tuchteloos als ik ben, wil ik even terzijspringen om wat te zeggen over exordia.

Een exordium, voor wie 't niet weet, is de eerste acte van een drama. Knoop, ontwikkeling, beloonde deugd, toepassing, baasspelend fatum en rijke ooms... dat alles komt later.

Hebt ge nu ooit een zoo schoon eerste bedrijf gelezen als ik u gaf in de weinige cursief gedrukte regels waarmeê 't weeshuisdrama aanvangt? Al de *dramatis personae* werden U in een pennestreek voorgesteld en geschilderd, de verwikkeling van onderscheidene belangen laat men U gissen, gij voorziet strijd. Strijd tegen de ligtzinnigheid van die kindertjes. Gij voorziet droefheid. Zeker, de suppoosten hadden al lang gezucht. Gij voorziet overwinning in de vijfde acte. Ja, overwinning, want alle Christenen zullen gelijk bidden van 6—13 Januarij. Als dàt niet hielp, mogt de drommel zelf drama's maken, en bidstonden uitschrijven.

En toch, want ik wil regtvaardig zijn, zelfs tegen schrijvers van tooneelspelen, toch is er 'n fout in den aanhef. De booze tante, de onverbiddelijke oom, de valsche knecht, de *tegenwerkende* kracht is vergeten, dat is, in dit geval zoo als in veel gevallen, de *duivel.*

Gegeven: een Evangelisch verbond, zuchtende en zaêmgevouwen suppoosten, biddende Christenen en een Heer... Zie, dat alles wil denzelfden weg op. De strijd van al die elementen tegen de ligtzinnigheid van weeskindertjes, zou wat al te gemakkelijk wezen, zou te weinig kans bieden op de in Christelijke bedestonden en tooneelspelen zoo onmisbare catastrofen, wanneer niet de ligtzinnigheid werd gesteund

door zekere magt, sterk genoeg om vijf acten lang den strijd voltehouden.

Welnu, die magt komt dan ook voor in 't stuk, maar ik had gewild die met een enkel trekje aangeduid te zien in 't, anders zoo schoone, exordium. Bij herdruk stel ik voor aldus te beginnen:

De duivel, die niet begrijpt hoe ernst en deftigheid past aan weeskindertjes, had de weezen te Elberfeld ligtzinnig gemaakt. Daarop zou dan volgen: 't biddend Christendom, de suppoosten en de Heer.

Doch dit kleine vlekje ontneemt niets aan de waarde van den diamant.

De aanhef eindigt met de geruststellende verklaring dat *de Heer het gebed verhoort, dat Hij helpt boven bidden en denken, dat geen arbeid in Hem te vergeefs is.*

Zeer juist. De Heer, en de suppoosten, en de biddende Christenen hebben den strijd tegen den duivel gewonnen. De arme duivel die altijd wordt verwonnen, en altijd op nieuw gereed is ten strijde, moet ook hier alweêr den strijd opgeven. Hij wordt gedwongen den ligtzinnigen geest van de weeskinderen te doen uitvaren, die ter schadeloosstelling worden bedeeld met een groote maat van vrome, suppoostbehagende, christelijkbidstondächtige, den Heer welgevallige *krank*zinnigheid.

Ik betreur zeer dat mij 't verlof geweigerd is het pronkstuk te geven in z'n geheel. Ik mag maar een paar punten aanstippen.

Reeds op den dertienden Januarij was een der meisjes »*stil, en zigtbaar inwendig aangedaan..*" Die datum geeft stof tot nadenken, en tot bewondering der wijsheid van dat Evangelisch verbond. Men had bidstonden uitgeschreven van *zes* tot *dertien* Januarij, en ziet, reeds op den *dertienden* was een der meisjes *stil.*

Het nut der gebeden zelf, ga ik nu voorbij, om alleen

te wijzen op de *maat* der gebeden. De kunde van een arts toch openbaart zich evenzeer in de hoeveelheid, als in de soort der geneesmiddelen die hij toedient.

Men zou bidden. Goed, maar hoeveel, hoelang? Wat was de noodige dosis van 't gebed? Het Evangelisch verbond zeide: van *zes* tot *dertien* Januarij. Niet: van *zeven* tot *veertien*. Niet: van *vijf* tot *twaalf*. Een volle week, en juist *die* week.

Wanneer werd een der meisjes »*stil en inwendig aangedaan?*"

Op den *twaalfden?* Neen, 't zou schijnen of het bidden van den dertienden overcompleet was.

Op den *veertienden?* Nogëens, neen. Men zou in dat geval mismoedig zijn geworden op den laatsten biddag.

Een der meisjes moest »*stil worden, en inwendig aangedaan*" juist op 't ware oogenblik. Niet *later*, opdat men niet vertwijfelde aan 't effect. Niet *vroeger*, opdat niet de hoeveelheid gebeds te groot voorkwam.

»*Tegen den avond klaagde zij den vader of directeur over zieleangst...*"

Heel braaf.

»*Den volgenden dag werd zij weder even onrustig.*"

Heerlijke onrust.

»*Kort daarna kwam een tweede meisje bij den vader, en klaagde over angst en zondennood. Zij verzocht om den sleutel eener vrije kamer, om in stilte te bidden. Er werd van de zaak geen gewag gemaakt.*"

Waarom niet? Ik begrijp dit niet regt. Ook vind ik 't nog al moeilijk voor bestuurders van weeshuizen, om ieder kind een locaal *à part* te geven.

Nu kwamen er verscheiden meisjes die »*aangegrepen*" waren, en de »vader" begon meêtebidden.

Maar ziet, een afzonderlijk lokaal, een »vrije kamer" scheen niet meer te beantwoorden aan 't doel. De »vader"

werd geroepen bij een jongen »*die op den keldertrap lag. Deze had een hevigen zielestrijd.* Men wenste dat »allen *zich alzoo mogten neêrwerpen voor den Heer.*"

Ik vind dat dit de passage naar den kelder belemmeren zou.

De »vader" bad met den »*aangevochten jongen.*"

Daar komt de duivel in 't spel, dien ik miste in 't exordium.

Nu liepen vier jongens, »*mede aangegrepen, naar den badkelder.*"

Ik prefereer dien kelder boven den trap.

»*Thans waren zeven jongens aangegrepen, en wel zóó krachtdadig dat ze niet konden slapen.*

»*Den ganschen nacht bragten zij door met bidden en smeeken,*" en 't hielp zóó »*dat zij smaad en spot konden verdragen.*"

Dat kan *mij* tepas komen. Zoodra mogelijk maak ik een uitstapje naar dien kelder.

»*Zij baden over dag in ieder vrij kwartiertje, lazen en verklaarden* (!) *de H. Schrift.*"

Die »verklaringen" zullen curieus geweest zijn.

Toen werden er zeven andere jongens overtuigd van hunne zonden."

Den volgenden avond lagen er »*zestien jongens op de knieën of op het* AANGEZIGT."

In gewone gevallen keur ik 't af, dat men zijn aangezigt gebruikt om op te liggen. Ik geloof dan ook dat het niet daarvoor gemaakt is Maar zoo'n drama heeft bijzondere eischen.

Op 31 Januarij werd er door een kind van tien jaar een toespraak gehouden, die klonk als 'n klok, en door 'n veertienjarigen jongen een gebed uitgesproken: »*waarvan men met verbazing bemerkte dat de H. Geest het had gewerkt.*"

Die verbazing is teveel. Na al 't bidden om den Geest, verbaas ik mij over die verbazing.

Daarna las die jongen Openbaring 21, en 't tienjarig jon-

getje hield daarover eene »*uitweiding, waarbij men dikwijls moest denken: vanwaar komen deze zulke dingen?*"

Wèl, van den Geest, dat 's klaar.

's Avonds baden er dertig jongens en even zooveel meisjes.

Na dien bidstond, gingen de »*aangegrepen jongens weder naar den kelder, en baden*" ... voor afwisseling zeker.

Onder ons, ik denk dat er ook meisjes naar den kelder gingen, maar de gewijde schrijver verzwijgt dat, wijl de wereld booze gedachten heeft.

Eén jongen was verstokt (als Koning Faro.) Hij »*woû niet zalig worden*, had hij gezegd, *al werd ook ieder zalig.*"

Daar is originaliteit in dien Elberfeldschen Radboud, maar 't bekwam hem slecht, ge zult zien.

Door bidden en weêrbidden kreeg hij 't ook tekwaad. Eerst klaagde hij »*dat zijn kracht half gebroken was.*" En een oogenblik later, » *gaat hij ook naar den kelder.*"

»*Hij valt oogenblikkelijk neder, kermt en valt in de hevigste stuiptrekkingen neder*, (tweemaal vallen: Sic.) *zoodat hij weêr naar boven moest gedragen worden.*"

»*De stuiptrekkingen duurden meer dan drie uren.*"

»*Tegen vier uren vertoonden zich* — voor de verandering weêr — *de stuiptrekkingen.*"

»*Toen uitte hij dat hij nu gelooven kon.*"

Parbleu, il était payé pour cela! Na zooveel stuipen...

»*'s Avonds ten zeven ure viel hij weêr in...*"

In wàt? denkt gij?

»*In stuipen, die tot elf uur duurden. Hij had een geweldigen honger...*

Honger, appetijt, trek, begeerte... naar wat? vraagt ge weêr. Raad eens. Ik geef 't u drieen...

»*Honger naar... zielespijs.*"

»*Hij zocht met krampachtig bevende vingers kapittels uit den bijbel op, onder anderen Ps.* 23."

»*Hij geraakte in verrukking. Hij nam in handen eene tabel*

waarop een gezangvers stond uitgedrukt, en maakte den indruk als wilde hij den inhoud verslinden."

Ik geloof 't graag. Met zoo'n honger!

Na achten hielden de stuiptrekkingen eensklaps op. Een weinig later kwamen ze terug. Toen werd hij kalm, en bad. De stuipen lieten zich weder niet wachten. Eindelijk ontving hij den behoorlijken vrede des gemoeds, dien hij tot nog toe behouden heeft. Gestolen heeft de arme jongen dien vrede niet.

Maar nu wierpen zich vele anderen neder voor den Heer. 's Namiddags baden 37 jongens. Er staat ditmaal niet bij of 't in den kelder was. Maar wij vernemen bij deze gelegenheid »*dat de Geest blaast waarheen Hij wil.*"

Dat vind ik pleizierig voor den Geest. Verbeeld u de onaangename positie van een Geest die maar mag blazen in één rigting. Of van 'n Geest die niet vrij is in zijn blazen. Of van 'n Geest die in 't geheel niet blazen mag.

»*Grootere beweging onder de meisjes. 's Avends algemeene bidstond.*"

Wat al variatie in de stoffering. Bidden en stuipen. Stuipen en bidden...

Maar nu gebeurde er iets dat lastig wezen zou in vergaderingen, als 't mode werd. Meer dan zestig jongens, en even zooveel meisjes, hielden zich ditmaal bezig met bidden: »*Na 't gezang bad de voorganger eerst; terstond na hem een der suppoosten, en daarna sloeg een opzigter een gedeelte der Heilige Schrift ter lezing voor, waarna hij* (ter afwisseling altijd) *een gebed wilde doen.*"

Die opzigter had gerekend buiten een »*elfjarig jongentje*" dat vóór hem begon te bidden, zóó »*dat* hij *er niet toe komen kon.*"

A la bonne heure!

En *hoe* bad dat kereltje? Hij bad zoo »*schriftuurlijk dat het allen door de ziel ging.*"

Vervolgens begonnen er anderen te bidden, *vier of vijf jongens, ook de knaap die den vorigen avond in stuiptrekkingen gelegen had.*"

Die arme opzigter kon maar niet aan den slag komen. Er is een schoone dramatische spanning in 't vruchteloos streven van dien man, om te verlossen van zijn gebed.

Maar zie, 't jongetje dat den vorigen ávond stuiptrekkingen had gehad, kreeg ditmaal... stuiptrekkingen.

Dat komt er van als men een opzigter niet aan 't woord laat komen.

Maar de stuipen duurden ditmaal niet lang, want kort daarop »*zong hij lofliederen.*"

»*Allen waren ontroerd.*" »*Niemand kon zich inhouden.*" Ieder liet zijn »*tranen den vrijen loop.*" »*De meisjes snikten en weenden luid.*" »*Er moeseen twee volwassenen en verscheiden kinderen naar buiten gebragt worden.*

Wat 'n levendigheid in de actie! Naar binnen, naar buiten; naar boven, naar beneden; naar den kelder, op den trap... gedurig verandering van tooneel.

Later »*baden eenige jongens.*" »De beweging werd *hoe langer hoe sterker.*"

De plus fort en plus fort.

»*Over den tijd was men geen meester meer.*"

Waarom, denkt ge? Omdat de horlogies verzet waren? Omdat er verwarring was in 't klokkenspel van het Elberfeldsche weeshuis? Volstrekt niet...

Men was »*over den tijd geen meester meer, omdat de Heer zelf het bestuur in handen had genomen, en zoo kon de bidstond eerst te* 10½ *uur gesloten worden.*"

Die Heer, die Heer! Is dàt nachtbraken!

»*Men hoorde overal lof- en dankliederen weêrgalmen. Maar hier en daar lag er ook een die over zijn zonden jammerde!*"

»*In dezen nacht werden den Heere vele kinderen geboren.*"

Wat denkt ge dat er plaats vond, den volgenden avond?

„Een bidstond." Natuurlijk. *„Opwekking onder de kleinere meisjes.*" *„Zeven- of achtjarige kinderen riepen om genade, om een rein hart, (!) om den H. Geest voor zich zelve, voor andere kinderen, voor de suppoosten, voor den onderwijzer.*"

„Een der kinderen viel daarbij ALS DOOD NEDER, en *bleef een langen tijd in koude verstijving.*

De „vader" moest bidden met drie groote meisjes. Voor hij daarmeê *„gedaan had,*" werd hij geroepen bij de andere meisjes, *„die op de slaapplaats naar hem verlangden.*"

En wat vond hij daar?... De oude geschiedenis. Neen, niet geheel: de meisjes lagen ditmaal op hare knieën, *in de bedden,* wat dan ook makkelijker is dan op 'n trap, of in de kelder. Maar overigens — o heerlijke overeenstemming in verscheidenheid! — overigens: *„luid roepen om genade, ontferming*", *„weenen en snikken en jammeren*", en tusschen dat alles in: *„bidden.*"

„Op de naaste gangen gebeurde 'tzelfde."

Merk op, lezer, hoe de schrijver éénheid van handeling weet te huwen aan verscheidenheid van plaats. Men weent, huilt, jammert, stuipt en bidt op den trap, in den kelder, in een „vrije kamer", in de bedden, en nu eindelijk in de gangen.

„Na middernacht kwamen de meisjes tot rust."

Gij meent dat ze naar bed gingen, pour tout de bon ditmaal... mis!

„De meisjes kwamen tot rust, plaatsten zich in grooten getale op een der trappen in den naasten gang, en zongen" een liedje waarin zij den *„Koning der eeren*" uitnoodigden te zien *„hoe zij zich nederwierpen aan den voet van zijn troon*" (d. i. op dien trap.) Dit wordt door den schrijver het *„aandoenlijkst tooneel*" genoemd.

Den volgenden morgen hadden vele meisjes vrede gevonden, maar anderen *„lagen nog in worsteling,*" de arme kinderen.

Er moest weêr een jongetje weggebragt worden, en nog drie anderen *„die zeer over hunne zonden kermden.*"

De kinderen wensten dien avond...

Weêr moet ge raden. Welnu...? De kinderen wensten dien avond: een »*bidstond*." Tegen zoo'n hardnekkige bidderij is geen duivel bestand. »*Vier kinderen vielen neder, en moesten weggedragen worden.*" Onder deze was een leerling die niet tot het huis behoorde, maar die binnengeleid was »*door een onzigtbare magt.*" Op weg werd hij »*gedwongen hard te loopen.*" »*Vele dagen achtereen had hij moeten worstelen, en was daarbij letterlijk* BRULLENDE.

Hu!

»*Den volgenden dag viel 't eene kind na 't andere in zwijm.*"

»*De kinderen hadden stuipachtige aanvallen... verloren de spraak... sloegen voortdurend met de handen... de engelen in den hemel zullen zich verblijd hebben.*"

Ik heb er niets tegen.

Een jongen van zeventien jaar had zich onvoorzigtig uitgelaten. Bij 't zien van een kermenden knaap, had hij gezegd: »*Ik wilde wel dat ik ook eens in zulke worsteling viel.*" Dat had hij niet moeten zeggen, want:

»*Plotseling zakt hij in een, stampt met de voeten, weent en steunt, slaat met de handen, en klaagt hoe de* SATAN *hem heeft aangegrepen, en hem den mond toehoudt als hij bidden wil.*

Hij zag er »*ijzingwekkend*" uit. Een jongen, dien hij omarmde, riep: »*hij krabt mij!* Hij waarschuwde dezen die niet wilde gekrabt worden, tegen den duivel: »*Th. ald, hij krijgt u gewis.*"

Den 7den Februarij lagen 20 jongens gelijktijdig te bed, en konden grootendeels niet spreken. Voortdurend stuipen. »*Hoe hooger de nood, hoe krachtiger 't verlangen naar 't gebed. Zij baden den Heere:* »dat hij als de sterkere niet meer toelaten wilde dat zij door den boozen vijand nog langer aangevochten werden."

Ik voor mij vind dat de Heere daaraan al lang een eind had moeten maken.

Eindelijk bidt een tienjarig jongetje heel aardig. Hij zegt dat zooveel jongens »*laauw*" zijn in 't gebed.

Ik vind, dat schikte nog al.

Vervolgens betuigt hij »*dat hijzelf zoo laauw geworden is, maar dat hij niet weêr laauw worden wil.*"

Hij vraagt om zegen op 't weeshuis, »*waarin wij 't zoo goed hebben.*"

O, die kleine vleier!

Maar hij vindt niet goed dat men zoo weinig dacht aan...

Weêr geef ik 't u te raden in drieën!

»*Dat men zoo weinig dacht aan de Syrische Christenen.*"

Hoe vindt ge 't toch, lezer? Zoo'n kleine politicus!

»*Help hen toch!*" zegt hij tot den Heer.

Maar hij doet ook een goed woordje voor Mohammedanen »*die een valschen profeet hebben, maar trouw in hunne godsdienst zijn.*

»*Zij gaan waarlijk met hun koran trouwer om, dan veel Christenen met den bijbel!*"

Ei!...

Eindelijk bidt hij voor de Hollanders in watersnood.

De heilige schrijver verzekert ten slotte, als bewijs van den rijkdom der genadegaven Gods, dat van de 295 kinderen in 't Elberfeldsche weeshuis, het groost gedeelte AANGEGREPEN is, en dat...

O hé, jam satis!

Lezer, zonder U te willen overhalen tot goedkeuring van 't spaansche vonnis, durf ik U toch, nà dat alles, vragen of ge U niet kunt voorstellen dat menschen die veel houden van hun kinderen, menschen die minder zachtmoedig zijn dan gij en ik, menschen die misschien berigt ontvingen van den toestand der Elberfeldsche weezen...

Dat zùlke menschen boos zijn op de verspreiders van boeken, die zùlke krankzinnigheid teweegbrengen?

139. Ik sta dien »vader" in 't Elberfeldsche weeshuis, dien suppoosten en dien armen kinderen met stuipen, *nader*, dan den onnatuurlijken halfwijzen die den bijbel houden voor heilig, maar zich *niet* laten »*aangrijpen*" door den geest.

Ik heb 't hoofdstuk nagelezen, waarover dat tienjarig jongetje eene verklarende uitwijding hield. (Openbaring XXI) en voel mij verwant met iemand die, dat lezende met behoorlijke krankzinnigheid, het meent te begrijpen en 't gelooft. Maar ik voel me niet verwant met iemand die, dat lezende met geloof en voorgewend begrip, op geleerde manier betoogt *niet* krankzinnig te wezen. Ik houd meer van die jongetjes op den keldertrap, dan van Dominé MEYBOOM die 't verwerpen der wonderen bestrijdt, door ze *natuurkundig te verklaren*.

140. Wie niet gelooft dat er wonderen geschied zijn, zóó als ze beschreven worden, houdt hen die ze beschreven, voor leugenaars.

Maar wie de wonderen *natuurkundig verklaart*, maakt den *wonderdoener zelf* tot een kwakzalver, die misbruik maakt van zijn meerdere kennis der natuurwetten, om »boeren, burgers en buitenlui" te foppen.

Middelweg bestaat hier niet. Christus heeft al of niet dingen verrigt, die schenen aantetoonen dat hij meer dan menschelijke magt bezat.

Heeft hij die dingen *niet* verrigt, dan is er onwaarheid in de Evangeliën.

Heeft hij die dingen wèl verrigt, heeft hij gepoogd door slinks toegepaste wetenschap te geraken tot onverdiend gezag — wat hem niet gelukt is — dan zou *hij* bedrog hebben gepleegd.

Ik twijfel liever aan de opregtheid der Evangeliën, dan aan de eerlijkheid van Christus.

Zóóver gaat de zucht tot halvéren, tot vergoelijken, tot tussendoor zeilen, tot schipperen, dat de moderne theologie, om de Evangeliën te redden, Christus zelf maakt tot een goochelaar.

141. Geloof en buig u, of verwerp en sta regtop. Naïve, kindelijke, soms verhevene onwaarheid is, nu en dan, te dulden in *poësie*. Maar 2 × 2 = 5 zal een gruwel blijven, zoolang 2 × 2 niet meer en niet minder is dan *vier*.

142. Een kind dat in 't vertrouwen op vaders waarheidsliefde, geloofslaat aan fabelen, kan beminnelijk wezen in z'n dwaling. Maar de opgeschoten jongen die 'n jas draagt als papa; die rookt, drinkt, vloekt als papa; die latijn verstaat, en meêspreekt over physica als papa; die bij dat alles bang is voor weerwolf en bietebaauw... zoo'n lummel is onverdragelijk.

143. Het vinden der waarheid — dat is: het naderen tot waarheid — zou niet zoo moeilijk wezen als we minder lafhartig waren. In vele gevallen *durven* wij niet weten wat wáár is.

144. Er bestaat aantrekkelijkheid in dwaling. Er is in onze ziel iets wat we noemen kunnen: *horror vacui*. Gewoonlijk geven we geen dwaling op, zonder daarvoor wel en deugdelijk een andere dwaling in de plaats te hebben gekregen. Verbeeld u dat er geroepen is: brand! Gij gaat uit om te helpen blussen. Neen, om te kijken. Neen, om wat emotie optedoen... uw dag was zoo vervelend!

Daar ontmoet u iemand die verzekert dat er *geen brand* is. Die man neemt u iets af. Vraag eens ernstig aan uzelf of er niet teleurstelling ligt in die mededeeling?

Tegen die teleurstelling wilt ge u verzetten. Al zeggende: »Zoo... des te beter!..." houdt ge Uw hand dwars van 't oog, naar den kant der gaslantaarn; gij staart in de lucht, en meent — neen, gij *hoopt* — rook te zien.

Er is een wolkje dat, om u genoegen te doen, zoo goed is de gedaante van 'n rookzuil te vertoonen. Of er is een veenbrand in DRENTHE, die rooden gloed geeft. Of... neen, er is niets, niets, volstrekt niets dat u 't regt geeft te blijven gelooven aan brand, en toch... al zeggende: »des te beter!" vraagt ge eindelijk:

— Maar... zou 'r dan ook misschien — neen, dàt 's een wolk — maar... zou er ook misschien iemand in 't water zijn gevallen?

Als iemand daarop zegt: »neen, ook dàt niet," vindt ge hem onvriendelijk.

145. Ja, dwaling trekt aan. De geschiedenis van 't mensdom, zoowel als van iederen mens in 't bijzonder, is eigenlijk niets dan één groote strijd tussen waar en onwaar, tussen wanbegrip en gezond verstand, ja zelfs, meestal niets dan een strijd tussen wanbegrippen onderling.

Ons verdriet over 't verlies van een dwaling heeft iets van de verstoordheid die U bezielt, lezer, bij 't vruchteloos zoeken naar de drie of vier, geheel onnoodige, omslagtige, en dus schadelijke, *ch* 's die ik wegliet uit de laastvoorgaande drie regels. Op die *ch* 's en dergelijke overbodigheden zal ik later terugkomen. Nu eerst nog wat over andere dwalingen, of liever over dwalingen in 't algemeen.

146. Al wat *is, moet* wezen. Ook dwaling is noodig. Als 't mogelijk ware te geraken tot absolute waarheid, zou daaruit voortvloeien een soort van stilstand die ons deed insluimeren, en misschien onbekwaam maakte tot de waardering van 't kleinood dat ons ten deel viel.

Juist uit dwaling en de ons aanklevende neiging tot het *on*ware, ontleent de waarheid haar luister. Licht zonder schaduw is ondenkbaar. Gezondheid zou een zinledig woord wezen, als er geen ziekte bestond. Opstaan ware onmogelijk zonder vallen of liggen. Er zou geen *plus* bestaan, wanneer we het *minus* niet kenden. Zonder nacht ware 'r geen dageraad, en zonder 't kwade geen goed.

Het zijn juist — of althans, 't zijn meestal — de schadelijke gevolgen van dwaling, die ons aansporen tot het zoeken naar waarheid, en vaak gebeurt het dat we in ons streven, hoewel niet slagende op de wijze die we ons voorstelden, ja zelfs al geraakten wij tot een slotsom, even onjuist als de meening die wij afkeurden en verwierpen... dat we, onder 't vruchteloos zoeken naar iets beters, gewezen worden op eene andere, *niet* gezochte, uitkomst die ons nuttig wezen kan; terwijl, ook waar dit niet het geval is, het streven op zichzelf eene nuttige oefening daarstelt.

Het kind dat den horizon tracht te bereiken om de kleuren van den regenboog optevangen in z'n verfschelp, bereikt *zijn* doel niet, maar wèl wordt het doel bereikt van de natuur die wilde dat het kind zich *bewegen* zou. *Bewegen*, dat is: waarnemen, denken, willen, pogen, dat is nog eens: *leven.*

ABEL TASMAN op z'n reis naar Java, stuurde op vrij hooge Zuiderbreedte telang oostöp: een dwaling. Maar hij ontdekte NIEUW-HOLLAND, en zonder TASMAN's dwaling zou *Tasmania*, NEW-ENGLAND geheeten hebben, of genoemd zijn naar dezen of genen Portugezen heilige. Of nu die naam wat afdoet, is hier de vraag niet.

De schoonste regel uit MALHERBE's gedichten:

» *Et, rose, elle a vécu ce que vivent les roses...*"

heeft z'n bestaan te danken aan een dwaling. Ieder weet dat er stond in 't handschrift:

» *Et Rosette a vécu...*"

Och, zùlke letterzetters zijn er niet meer!

De fosfer die zulk 'n rol speelt in techniek en industrie, werd gevonden door iemand die, dwalende, den steen der wijzen zocht in vuiligheid.

Aan de dwalingen der Grieken aangaande 't godsbegrip, hebben wij hunne zinrijke mythologie te danken, en de domme monnik die in de middeleeuwen meende God te dienen door 't werktuigelijk naschrijven en kleuren van brevier en getijboek, leverde van tijd tot tijd, misschien zonder zelf te weten wat hij naschreef, 'n afschrift van 't een of ander belangrijk document dat meer beduidde dan getijboek of brevier.

Ja, dwaling is noodig.

147. Dwaling is noodig. Als de objectieve waarheid — ik weet niet of ze bestaat — als die waarheid ons aantrok, altijd, overal, zonder tegenwigt; als we aan 't streven dáárnaar al onze krachten konden wijden, geheel, onverdeeld, zonder telkens te worden afgetrokken door onze neiging naar het *on*ware, zou de cyclus van de werkzaamheden der natuur verbroken zijn, en dus geen cyclus wezen.

Wie der bloem een eeuwig leven gaf, zou 't doodvonnis uitspreken over de nieuwe schepping die aanvangt na 't verkwijnen. Ontbinding is noodig in de stoffelijke natuur, dwaling op verstandelijk en zedelijk gebied. Wie voor verrotting vreest, is een vijand van 't leven.

148. De natuur werkt door zaâmtestellen en door 't *tegendeel.* Dit laatste noemen we naar den aard der dingen: oud worden, verslijten, kwijnen, vergaan. Als er wordt gesproken over dingen die van onzen aard zijn, noemen we dat: *sterven.* — Als tussenzin: we doen niet anders. —

zouden die hem geleerd hebben hoe weinig hij wist. Ja, 't is de vraag of 't weinige dat we meer weten dan 'n kind, opweegt tegen de meerdere onwaarheid die we opdeden, en als debetposten behooren aftetrekken van' 't saldo onzer hoogere wetenschap.

154. Ik wandelde met kleinen MAX. Voor ons uit ging een man met *zijn* kind. Dat kind deed wat kinderen veeläl doen, het vraagde, vraagde... Ik geloof zeker dat de eerste groot-inquisiteur 'n kind geweest is.

Kleine MAX en ik luisterden.

— Papa, vroeg 't manuetje, wat is *honneur?*

't Was in Brussel.

De papa vertelde precies wat »honneur" was.

— Papa, wat is 'n *kerk?*

De papa zeî wat een kerk was.

— Papa, wat is *humanité*, wat is *religion*, wat is *éternité*, wat is *béatitude?*

De papa gaf définities van al die dingen.

— Papa, wat is *Dieu?*

Daar kwam een rijtuig in collisie met 'n wandelende liedertafel, en de définitie over »Dieu" raakte daartussen beknepen. Ik bergde mij en MAX, zoodat ik voor de 1001e maal de gelegenheid misliep om te weten wie God is. Dat speet me, en mijn' kleinen jongen ook, die sedert lang zich beklaagt dat ik zoo dikwijls zeg: ik weet het niet!

Ja, hij is zóóver gegaan dat hij z'n moeder gevraagd heeft: »Wat doe 'k met zoo'n papa?"

155. Van de maan af gezien, zijn we allen even groot. Voor een *weter* zou 'r geen verschil merkbaar zijn tussen de kennis van een kind, en van den wijsgeer die 't meest en 't zuiverst gedacht heeft.

150. Wel wis en zeker is de mensch onsterfelijk... *de* mensch. Wat wilt ge meer?

151. Komaan, meneer A, B of C, wees opregt, vindt ge 't voor 'n schepper, voor de natuur, voor wien ook die... de goedheid had u daartestellen, wel de moeite waard, u eeuwig te bewaren? Hebt gijzelf niet welëens wat gemaakt dat u naderhand verveelde, dat u in den weg stond, dat 'n plaats innam die gebruikt kon worden voor wat beters?

152. — Ja, zegt ge, maar misschien *klimmen* wij. 't Leven is voorbereiding... wij ontwikkelen... licht... lofgezang... engelen en verklaarden geest... van nabij zien... aangezigt tot aangezigt...

— Ei, zijt ge zóó op dat alles gesteld? Ik merk weinig van uw voorbereiding, ontwikkeling, van uw zucht tot lofzingen — wat me ook vervelen zou. Maar bovendien, als we ons te onbeduidend achten om onsterfelijk te zijn; als die onbeduidendheid gaandeweg moet aangroeien tot eene belangrijkheid die ons voortbestaan wettigen zou, — leerschool, voorbereiding, enz. — hoe komt het dan dat de leerlingen, de voorbereidingsscholieren der *hoogste* klasse, zij die op het punt staan de school te verlaten, zij die moeten worden beschouwd als *bijna* volleerd... hoe komt het dat *die* discipelen zoo precies lijken op de leerlingen der laagste klasse, dat ze geen haarbreed verder zijn? Geen millimeter graad rijper voor de promotie?

Verklaar me dat eens, gij leerschoolstelselaars?

Als de aarde een leerschool is voor den hemel, betreur ik zeer dat ik niet bij m'n geboorte door mijn onbekenden voogd op 'n ander instituut ben gedaan.

153. Vooruitgaan?... Wie is de verwaande dwaas die dat heeft uitgevonden. Zeker had hij geen kinderen; anders

en meer nog, ze is *altijd* humoristisch. Dat zal ik straks aantoonen. Wat *wij* humor noemen, is kopy daarvan.

Dat weêrgeven van de natuur kan geschieden op velerlei wijze. Men doet het in klanken, in kleuren, in vormen, in blik, wenk, gebaar, kortom, we kunnen die natuur conterfeiten op zooveel manieren als we middelen hebben om een indruk meêtedeelen.

Waarin bestaat nu de humor der natuur? In haar *domheid* en haar *algemeenheid.*

Haar domheid. De natuur is zoo dom als elk ander werktuig dat naar vaste afmetingen, naar bepaalde — neen, naar *gegeven* — kracht, hakt, snijdt, stampt, drukt, heft, draait, maalt, zamenstelt, verbrijzelt. Zoo'n werktuig is schoon, zegt ge... ja, *als* werktuig. Dat is: 't blijft een werktuig, meer niet. 't Is een tuig dat werkt, of juister: dat door zekere kracht wordt gedwongen zich *zóó* te bewegen als noodzakelijk is voor 'n doel dat geheel en al ligt buiten 't bewustzijn van dat tuig zelf. Er zou juistheid liggen in de uitdrukking: 't horlogie *wordt* geloopen.

In een koperpletterij ziet men, onder andere toepassingen der stoomkracht, een groote schaar die voortdurend gaapt en hapt. Als men niets daartussen steekt, knipt ze de lucht. Maar haar eigenlijke bestemming is koperen platen doorteknippen, dat ze dan ook trouw doet, zonder 't minste blijk te geven dat ze 't verschil begrijpt tussen die platen en de lucht. Reik die schaar een papiertje toe, ze knipt het; een boek, ze knipt het. Men ziet het haar niet aan dat ze onderscheid maakt tussen een taaie preêk of 'n onzamenhangende redevoering.

Ga verder nog. Gij bezocht met dames die pletterij... de schaar knipt... knipt...

Dat meisje naast u, is achttien jaar. Ze is lief, bevallig, haar middel zoudt ge omspannen...

Vat haar hals tussen duim en vinger van de linkerhand;

grijp haar met uw regterhand bij de enkels, houd haar horizontaal, strek ze vooruit, breng de taille die ge zoo lief vondt...

De schaar knipte... knipte lucht... gedurende den tijd dien ge noodig hadt om 't lieve kind optenemen.

Breng haar — maar voorzigtig, want als gij de schaar aanraakt, zoudt ge u bezéren — breng haar, op 't oogenblik als de beide lemmetten der schaar den grootstmogelijken hoek vormen, als de schaar gaapt...

Wacht even... deze keer is 't te laat... ze sluit zich alweêr, en knipt nogëens lucht, die volstrekt geen hinder heeft van 't knippen...

Nu is 't tijd...nu...juist...Daar hebt ge 't!

't Meisje is doorgeknipt. Ge hebt in elken hand een helft. en de schaar heeft alweêr vijfmaal lucht geknipt met dezelfde onverschilligheid, vóór ge tijd hadt die twee helften weêr bijeentebrengen, en u met het doorgeknipte kind te verwonderen over de werktuigelijke domheid van die schaar, die niet weet wat ze knipt...

Zoo dom als die schaar is de natuur.

De natuur is algemeen. Haar domheid hebben we gezien in de koperpletterij.

Maar om u opmerkzaam te maken op de algemeenheid der natuur, noodig ik u uit tot een bezoek van 't VERKOOPHUIS, of beter, van 'n bataviasche TOKO. Voor niet-indiërs moet ik hier even zeggen dat een toko staat tot 'n winkel, als alles tot niets. 't Woord winkel, dat eigenlijk beteekent: inspringende hoek, stamt van den tijd toen de ruimte tussen twee uitspringende vleugels van 't een of ander gebouw gebruikt werd tot het verkoopen van goederen. Liefst koos men daartoe kerken, wijl die door den kruisvorm en uitstekende kapellen de meeste »winkels" vormden. Dit in 't voorbijgaan.

In een *winkel* verkoopt men iets, eene soort van goederen. In

een *toko* verkoopt men allerlei soorten, alle goederen, *alles*.

Vraag naar schoensmeer, ham, tandpoeder, muzenalmanakken, dominésportretten, bonhommes, duikelaartjes, schaatsen, rouwlint, aandeelen in 'n schip, of kuitgespen... dat alles levert u een regtgeaarde toko.

Zoo'n *toko* is de natuur. Zij heeft in haar oneindig magazijn *alles*. Lucht, zee, leven, liefde, zwaarte, ziekte, vreugd, schoonheid, karakter, pijn, klank, spoed, traagheid, kracht, groei, ontbinding, dood. 't Doet er nu niet toe of ze dat alles daarstelt door één middel: *beweging*, even als 't ons onverschillig is of 't *verkoophuis* z'n waren ontvangt uit ééne fabriek. Genoeg, de waren zijn er.

Maar in 't groote verkoophuis der natuur ligt alles door elkander. De polichinel zit schrijlings op den nek van 't bronzen vrouwtje dat haar kind beweent. NAPOLEON in gips staat tussen twee spellen kaarten, en een flesch cognac is gewikkeld in 'n traktaatje van de afschaffers.

Want de Natuur is *dom*. Ze heeft geen verstand van étalage. Daardoor is ze humoristisch, en wie dat goed nateekent, is 't ook.

159. Ja, wèl legt ze, zonder oordeel des onderscheids, al haar goederen naast elkander. Als die domme schaar in de pletterij, knipt ze lucht, koper en meisjes door, en hapt naar meer, onverschillig wàt. Zij zet 'n hansworst op den nek van den martelaar, of daar z'n plaats was!

Uwe bruid sterft... 't is heerlijk weêr. Ge hebt uw kind begraven... de natuur hagelt op z'n graf. Gij schreit... de natuur lacht. Uw gemoed is ontstemd, springt, slingert, stuift... *zij* gaapt en bijt maar altijd voort met laffe, lamme, laauwe, geestlooze onverschilligheid.

Of, gij juicht... de natuur vermaakt zich met misten.

Gij jubelt... zij huilt motregen. Gij voelt u zacht, vriendelijk en goedig... zij buldert donder. Gij zijt in rust...

zij jaagt en stormt. Gij streelt, liefkoost en bemint... zij plaagt, sart, zweept, geesselt en orkaant, altijd even onaangedaan, altijd even werktuigachtig, altijd even dom, dat is; altijd even *natuurlijk.*

160. Ik woonde eens in de buurt van 'n berg die rookte. Toen ik hem 't eerst zag, meende ik — bedorven door schoolboekjes — dat zoo'n berg een schoon gezigt opleverde. Ik herinnerde mij dat ik in vervoering wezen moest, en deed wat ik voor pligt hield. Bij 't opstaan 's morgens, zag ik dien berg, en wat hij uitblaasde. Een half uur later, zag ik hem weêr, met z'n rook. Wat later, 'tzelfde. Den volgenden dag, 'tzelfde. Weken, maanden achtereen... twee jaren lang, iederen dag, ieder uur, ieder oogenblik, zag ik hetzelfde. De berg stond er, blaasde rook.

Maar *ik* leefde. Ik dacht, peinsde, onderging, leed, streefde en streed...

Mijn berg blaasde rook.

Ik leed... *hij* blaasde. 't Ding kòn niets dan dat.

Als ik sprak van geloof, gaf hij rook; van geluk, rook; van toekomst, rook; van eerzucht, rook; van trouw, liefde, offer, ziel, zaligheid, poësie, eeuwigheid en God... altijd gaf hij rook, rook, niets dan rook. 't Ding hàd niet anders, wist niet anders, verstond niet anders.

Altijd zat me die domme polichinel op den nek, of daar z'n plaats was!

161. Er ligt eene bevestiging mijner meening over de domheid der natuur, in het bij zoo velen bestaand geloof dat het *intelligent-goddelijke* aanvangt, waar van *hare* wetten wordt afgeweken door een wonder.

Men begrijpt eerst verstandelijke, zelfbewuste wil, als de NATUUR schijnt optehouden.

162. Maar... hoe moest het *anders* wezen? 't Moest niet anders wezen. Ik klaag niet òmdat het zoo is, maar juist dáarover dat het zoo wezen *moet*. HET IS GODS WIL. Dat beduidt, naar mijne opvatting dier versleten zinsnede: 't is alles een gevolg van de NOODZAKELIJKHEID. Ik had liever te doen met 'n God die vatbaar was voor rede. Maar dat kàn nu eenmaal niet.

Wanneer men een voorwerp legt naast 'n ander voorwerp, dan aanschouwen, bezitten of tellen wij: *twee* voorwerpen. Dat is Gods wil, namelijk: 't is NOODZAKELIJK dat 1 + 1 = 2 is. Die som kan niet *meer* wezen dan *twee*, ze kan niet *minder* zijn dan *twee*: ze *is* dus TWEE.

De noodzakelijkheid die dat wil, voorschrijft en handhaaft, is almagtig, eeuwig, onveranderlijk, is GOD.

Die God bouwt zonnestelsels...

Er is geen bol aan 't firmament, die niet z'n bestaan heeft te danken aan een reeks van feitelijke syllogismen, even eenvoudig als 1 + 1 = 2.

Die God voegt zamen, ontbindt, maakt, vermaakt, rigt, wendt, buigt, heft, perst en plet...

Ja, plet! En knipt, als — in die andere pletterij — de schaar die ook niet weet wat ze doet.

163. Bidden is: aan die schaar vragen of ze zoo goed wil zijn, ditmaal niet toetehappen, wijl er iets tussen haar kaken ligt, dat we gaarne wilden héélhouden.

164. Ik zeide die noodzakelijkheid is *eeuwig*. Zeker. Zij die gelooven aan eene schepping, moeten erkennen dat er ook vóór of buiten die gestelde schepping, òf *niets* was... òf dat 'r *was* wat er, naar de gegevens, wezen *moest*. Dit is uitgedrukt in Gods *naam*, „*die is, was, en wezen zal.*" Eén plus één *is* twee. Eén plus één *was* altijd twee. Eén plus één *zal* altijd twee zijn. Er was geen God noodig — in den

gewonen, groven zin — om dit *vasttestellen*. Integendeel, een God, zoo als zich 't volk dien denkt, zou niet hebben kùnnen bepalen dat iets wezen zou *anders* dan 't *is*. En de bepaling dat iets *zijn* zal, wat reeds *is*, zou onnoodig wezen, en doen denken aan den waan van 'n kind dat, de zon ziende schijnen, die zon *gelast* te schijnen, om daarna te vertellen dat ze scheen op *zijn* bevel.

165. Elk voorwerp bestaat uit de som zijner eigenschappen. De som der eigenschappen van de *noodzakelijkheid* stelt 'n éénheid daar, die we, bij benadering, trachten uittedrukken door allerlei naamwoorden met het versterkend *al* daarvoor. *Al*wijsheid, *al*goedheid, *al*magt, *al*wetendheid...

Ja, hoe *on*wetend ook, is toch diezelfde noodzakelijkheid, in zekeren zin, *al*wetend.

Voeg den inhoud van twee zakken meel bij elkaêr. In den eersten zak waren x meelstofjes; in den tweeden x + (of —) y. Na 't bijeenvoegen zullen er zamenzijn juist: $2\,x$ + (of —) y stofjes.

Ja, maar er zijn stofjes gebroken, gedeeld... de NOODZAKELIJKHEID weet dit precies, en heeft voor elk stofje dat gekneusd werd, gebroken in bijv. 100 deelen, 99 stofjes méér berekend.

Maar, er zijn stofjes verloren gegaan. De NOODZAKELIJKHEID heeft ze behoorlijk afgetrokken.

Een boekhouder, een rekenaar, kan zich vergissen. De NOODZAKELIJKHEID nooit.

Een ander voorbeeld. Gegeven een schip met zóóveel diepgang, zóóveel tegenstand, zóóveel zeilen, enz. De wind blaast op die zeilen met gegeven kracht, en uit een gegeven hoek. Stel *alle* noodige opgaven bekend, dat ze niet kùnnen wezen, wijl er veel factoren ontsnappen aan ons gebrekkig waarnemingsvermogen. *Wordt gevraagd: de snelheid van 't vaartuig?* Die berekening is niet ligt, en wat volko-

mene juistheid aangaat, *onmogelijk*. De NOODZAKELIJKHEID weet het. Haar ontsnapt niets, zij brengt *alles* in rekening; tot de kracht van 't vischje dat zich schuurde aan 't boord; tot den invloed van den wind op 'n hoofdhaar van den schepeling; tot den tegenstand van een zwevend schuimbelletje voor den boeg; tot de verplaatsing van 'n atoom gas in de lading... alles! Zij *weet* de snelheid waarmeê 't schip zich moet bewegen volgens de háár alleen bekende gegevens, en ze noemt die snelheid, drukt ze uit: door het FEIT.

166. Als spel, en tot oefening van vernuft, is men gewoon aan jongelieden optegeven verband te zoeken tussen twee — of meer — geheel ongelijksoortige, ver van elkaêr verwijderde, en schijnbaar onderling niet verwante gebeurtenissen. Ik herinner me den tijd, toen we ons vermaakten met het aantoonen van den invloed der babylonise gevangenschap op de amsterdamse beurs; met de gevolgen der vrolijkheid van DARIUS' paard voor de westerse beschaving...

Maar, toevallig, *die* gevolgen liggen bloot. Een schoolknaap kan ze u aantoonen, en ditmaal *zonder* valsch vernuft. Ik had zoo'n voorbeeld niet moeten kiezen, wijl 't mij te doen is om aantetoonen dat er indedaad — naar *Gods wil*, men weet nu wat ik hiermeê bedoel — verband *is* tussen de schijnbaar 't meest uiteenloopende voorwerpen, zaken of gebeurtenissen. Daarbij komen dus niet tepas voorvallen die elkander raken van zóó nabij als de europesche beschaving en de voorafgaande persische oppermagt, die DARIUS te danken had aan de vurigheid van z'n paard.

De natuur is *alles*, en: alles is *natuurlijk*. Waar 't ons gegeven is de volgörde nategaan van de logica der feiten, erkennen we dat natuurlijke, die: *noodzakelijkheid*. Waar die logica ons ontsnapt — omdat we zoo weinig weten — denken we aan een God.

167. Alle waarheden zijn even eenvoudig. 't Verschil tussen schijnbare ingewikkeldheid en duidelijkheid, ligt in 't *getal* — niet in de *soort* — der tussen-sluitredenen.

Wanneer we van zekere hoeveelheid een andere hoeveelheid aftrekken, denken we, bij 't noemen van het verschil, niet aan de magt van een God die bepaald hebben zou dat 10—3 = 7 is. En dat hoeft ook niet.

Maar als 't getal 10 door *oneindig vele* bewerkingen — alle op zich zelf even eenvoudig als de bovenstaande aftrekking — wordt gebragt tot *zeven*, dan zeggen wij: dàt heeft een God gedaan. Dit hoeft evenmin. Wij spreken zoo uit ijdelheid, omdat we niet bekennen willen dat er zooveel schakels ontbreken in onze waarneming van den keten der sluitredenen.

168. Al wat geschiedt is 't product van *alle* voorafgaande factoren. Het getal dier factoren is oneindig, wijl 't bestaat uit *alle* feiten. Als CAESAR niet in Gallië was gevallen, schreef ik dit IDEE niet.

Waar wij zeggen: OORZAAK, bedoelen wij den factor die door meerder grootte ons 't meest in 't oog valt.

En zelfs dáárin vergissen we ons dikwijls. Meermalen houden we 100 voor 't product van 10 × 10, waar 't indedaad de vereenvoudigde uitdrukking was, dat is: het door een *feit uitgedrukt gevolg*, van iets als: $\frac{n \times 100}{n} + n - n$.

169. Ik gis dat mijn denkbeeld over de almagt der NOODZAKELIJKHEID, zoo oud is als de wereld. Overal vind ik sporen van dat Idee. De Romeinen spraken van een FATUM dat boven de persoon goden stond. De Grieken hadden hunne ἀνάγκη … maar 't volk maakte ook dáárvan weêr personen.

Ei, ziedaar, om 't juiste accent op ἀνάγκη te zetten — ik heb nooit regt kunnen wijsworden uit die accenten —

zoek ik 't woord op, en vind als vertaling, onder andere woorden: *natuurwet* en: *noodzakelijkheid.* Reeds de Grieken dus vonden synonimiteit in beide begrippen.

En vroeger reeds. Onderzoek de bronnen van alle godsdiensten. Overal zal men aan den oorsprong die vereering, of beter die *erkenning*, vinden van de NOODZAKELIJKHEID!

Zelfs menschen die ter goeder trouw meenen zekeren god te aanbidden, erkennen stilzwijgend dat ook HIJ, met de almagt die men hem toeschrijft, aan de *noódzakelijkheid* onderworpen is. De vroomste, de geloovigste, meestbekatechiseerde christen zal niet bidden: laat den dag van gister terugkomen, o Heer!"

Als men hem dat voorsloeg, zou hij antwoorden: „dat kàn de Heer niet!" en door z'n antwoord een bewijs geven dat zijn Heer wel degelijk onderworpen is aan de noodzakelijkheid.

170. De Indische TRIMOURTI — de drieënigheid die wij, langs wat omwegen en vrij verbasterd, hebben overgenomen — bestond uit *scheppen* — juister: zamenstellen — uit *onderhouden*, en *vernietigen* — juister: ontbinden. —

De middelste hoedanigheid is eigenlijk niets dan 't voortduren der werking van de eerste. Er wordt vereenigd en gescheiden, anders niet. Twee of meer stofdeelen, onder zekere gegevens, voegen zich zamen. Twee of meer stofdeelen, onder andere gegevens, scheiden zich. Dat is alles.

171. Wanneer ge een voorwerp neêrlegt, en dat later weder opneemt, hebt ge twee handelingen verrigt. Gedurende den tijd die er verliep tussen die beide handelingen, *lag* het voorwerp. Lèggen en wegnemen — zamenvoegen en ontbinden — waren *handelingen.* Maar 't liggen was *geen* handeling, noch van u, noch van 't voorwerp

dat lag.

ONDERHOUDEN in de natuur, is evenmin eene actie, als liggen een bedrijvend werkwoord.

172. Wij werpen dus één derdedeel van dien TRIMOURTI weg. En méér. Want onze god: noodzakelijkheid, is niet *drie*voudig, niet *twee*voudig, hij is éénvoudig.

Liggen is geen handeling. Maar ook lèggen en wegnemen zijn, ofschoon *twee* handelingen, uitvloeisels van 'tzelfde beginsel. Scheppen is: *zamenvoegen* met iets anders, of: zamenvoegen op *andere* wijze. Ziedaar de geheele natuurwet, het godsbegrip, de leer der noodzakelijkheid, teruggebragt tot dit ééne woord: *aantrekken.*

Wie of wat het meest aantrekt, wint vorm.

Wie of wat het minst aantrekt, verliest vorm.

Alles wat geschiedt komt voort uit dien eeuwigen strijd tussen *meer* of *min.*

173. 't Is kinderachtig — dat heet: 't is *menschelijk* — altijd te schermen met zonnestelsels, om iets te bewijzen van een persoonlijken god. Breng 't water van uw waschkom in draaiende beweging. Let op 't zamenvoegen van de drijvende zeepbelletjes, en ge ziet een zonnestelsel in 't klein. Elk bolletje neemt de plaats in die het, naar de omringende gegevens, innemen moet. De aarde, de zon, Sirius, doen dat ook.

Maar denk u den rand der kom weg. Want ruimte is oneindig, zooals stof eeuwig is.

174. Gij kunt u die oneindigheid niet denken? Kunt ge u 'n *rand* denken aan de waschkom van 't heelal? ...

Gij kunt u de eeuwigheid der stof niet voorstellen? Is 't u dan wèl mogelijk te begrijpen dat iets vernietigd is, of geschapen? ...

175. Er is slechts één mysterie; HET ZIJN. De rest volgt van zelf uit de *eigenschappen* van 't zijn.

En nòg is die mysterie niet zóó diep als 't tegendeel wezen zoude. Denk eens na over de ongerijmdheid van: NIET ZIJN.

176. Ik vind mijn god overal, tot zelfs in de phraséologie dergenen die een bijzonderen God hebben.

»Heden overleed ons jongste kindje. Ofschoon diep getroffen, wenschen wij te berusten... Wij buigen ons onder Gods hand..."

Ik verzeker u dat ik *altijd* berust in den wil van mijn god, dat ik me *altijd* buig onder den wil van mijn god, en dat ik vèr loopen zou om 't zeer curieus schouwspel te zien van iemand die *niet* boog onder de noodzakelijkheid, die *niet* berustte in hààr wil.

Nooit heb ik in den opregten haarlemmer, die zoo bijzonder rijk is in zulke quasi-vrome ontboezemingen, gelezen: *»ons kindje stierf, maar we laten 't er niet bij.*"

177. Maar die leer der NOODZAKELIJKHEID is troosteloos, meent ge.

Zoo moet ieder adept van elke persoon-godsdienst gesproken hebben, toen men hem kwam vertellen dat zijn god alleen bestond in z'n verbeelding.

Ik kan me voorstellen hoe verdrietig de Griek moet geweest zijn, toen hij begon intezien dat z'n CERES, zijne MINERVA, enz., niets waren dan dichterlijke personificatiën van ideeën.

Verbeeld u den vromen Katholiek, die 't vertrouwen verliest op den Heilige, die hem bewaarde voor tandpijn of likdorens.

Zoo'n Katholiek zou ik, in plaats van z'n heilige, den raad geven z'n mond zuiver te houden, en zich een scherp mesjen aanteschaffen. Dien Griek had ik voor Ceres en

Minerva een abonnement gegeven op de landbouwkundige Courant, en een exemplaar van HUMBOLDT's Kosmos. Ik beweer dat zij winnen zouden bij dien ruil.

En gij die klaagt over de troosteloosheid mijner leer; gij die waggelt zoodra ik u 't geknakt stokjen afneem, waarop gij meendet te steunen; gij die vreest niet alleen te kunnen staan, zonder 'n wezen dat gijzelf hebt geschapen om aantevullen wat *u* ontbrak in bevatting, kracht en wil; gij... wees *niet* troosteloos! Die domme, zichzelf onbewuste, almagtige, maar onwetende, noodzakelijkheid is een GOD VAN LIEFDE, die u meer geeft dan een persoonlijke god doen kon, en — met het oog op de regten van anderen — doen màg.

De noodzakelijkheid is voor allen gelijk. Dat is meer dan men zeggen kan van elken anderen god.

De noodzakelijkheid is *aan zich zelve* gelijk. Nooit heeft ze, om iemand te plagen, 1 + 1 = 3 gemaakt. Men kan op haar rekenen. Waar we meenen dat ze ons verraadde, lag de schuld aan onszelf; we hadden niet goed opgelet. *Wij* maakten fouten in onze berekening, niet ZIJ.

En zelfs waar ze wreed schijnt — waar ze jonge meisjes doorknipt — ook dáár ligt de schuld aan ons...

Waarlijk, we hadden dat meisje niet moeten opnemen tussen duim en vinger; wij hadden haar niet moeten voorhouden aan de tanden der schaar. Dáárin lag de fout.

En — vraagt ge, hoop ik — als zoo iets gebeurt buiten onzen wil... door een zoogenaamd ongeluk... is er dan nog geen wreedheid in uw god?

Neen, neen, duizendmaal neen! Wat *is*, MOET zijn. 't Staat aan ons — en juist dàt is GODS WIL — voorzigtig te wezen, opteletten, ons te wachten voor 't kwade...

't Staat aan ons, *waartenemen*, *natedenken*, *toetepassen*...

't Staat aan ons, te *willen* en te *werken*...

't Staat aan ons, *te streven naar ontwikkeling*...

't Staat aan ons, *genot* te vinden in dat alles... dat is in één woord: 't staat aan ons DEUGDZAAM te zijn, want genot — zóó begrepen — *is* deugd.

178. Men vraagt me waarom ik zoovele nummers wijd aan buitenïssigheden? Eilieve, wanneer gij goederen te laden hebt in 'n vaartuig... gij vindt het vol, óvervol... begint gij dan niet met lossen, reinigen, schoonvegen?

Kunt ge tarwe opslaan in een pakhuis, dat van boven tot onder gevuld is met papaverzaad, met opium, met arsenic?

Is niet het wegruimen van 't schadelijke, een even nuttige, een even noodzakelijke arbeid, als 't aanbrengen van het goede?

Is niet strijd *tegen* dwaling, strijd *voor* waarheid?

Als 't waar is dat die goddienerij nadeelig werkt op menschdom en individu, is 't dan niet pligt die te bestrijden?

Is 't niet pligt de afgodsbeelden omtewerpen, die overal de circulatie belemmeren op den zoo schoonen heirweg van 't gezond verstand?

Kunt ge een goed huis bouwen, op de plaats waar ge een ruïne vindt, zonder eerst die ruïne geheel aftebreken, en die plaats schoon te maken?

Ik vind bouwen aangenamer werk dan afbreken. Maar als 't afbreken *vereischt* wordt...

Wie durft beweren dat arbeid met den troffel noodiger is dan arbeid met 't houweel? Maar 't is aangenamer werken met den troffel, en ge zijt dank schuldig aan iemand die, uit gevoel van pligt, en niet uit voorkeur, 't houweel ter hand neemt.

Gij die *noch* afbreekt, *noch* bouwt, scheld hem niet uit.

179. »Als 't *waar* is dat die goddienerij nadeelig werkt..."

Vraagt ge dat nog? Zie de Elberfeldsche weezen...

— Ja, zegt men, maar dat is sporadisch... 't Komt niet dikwijls voor... Hij, zij en ik, hebben nooit gestuipt op den keldertrap... Wij *gelooven*... goed... maar wij laten ons niet dol maken... we doen behoorlijk onze zaken... wij gelooven... zóó, zóó... met gepaste matigheid...

Ik sta dien weezen nader dan u.

Wie nonsens *gelooft*, en door krankzinnigheid bewijs geeft voor de opregtheid van z'n geloof, heeft regt op medelijden en... genezing als 'r genezing, mogelijk is.

Maar gij die *gelooft*... ja, maar niet meer dan juist noodig is in 't belang uwer »zaken..." gij die zondags een hemelvaart belofzingt, maar 'n knecht zoudt wegjagen, die in de week u kwam vertellen dat uw grootboek was opgevlogen... gij die uwe krankzinnigheid weet afteknippen op de maat die ge groot genoeg vindt voor den Hemel, en niet te groot toch voor de aarde... gij die zoo verstandig zijt als de verstandigste, waar 't uw dadelijk belang geldt, maar meent den Heere te dienen door dat verstand te leggen aan 'n halsbandje van spinneweb of ijzer, naar 't u voegt, zoodra er spraak is van edeler belang... gij die preêkt, bidt en oefent, maar onder 't bidden en oefenen, gedurig een oog in 't zeil houdt van 't aardsche scheepje.,. gij die 't beste uwer ziel bewaart voor beurs, school, societeit of kabinet, en zondags lappendag houdt om uw Heer te onthalen op wat afval... gij...

Wat moet ik *u* zeggen.

Dit: ga naar de Elberfeldsche weezen, en wordt opregt.

180. Wat hebt ge gemaakt van de wereld, gij moordenaar Constantijn? Dat ge zooveel leden uwer familie ombragt, vergeef ik u. 't Zullen er personen naar geweest

zijn, en uwe familie was te uitgebreid, dat beken ik. 't Heeft bovendien weinig invloed gehad op den toestand van 't menschelijk geslacht. Wat deed het er toe, of ge een broêr, neef, bloedverwant, méér om 't leven bragt? ... Zie, die familiezaken gaan mij niet aan.

Maar dit vergeef ik u *niet*, dat ge, om Keizer te worden, aanleiding gaaft tot het smeden der banden waarin 't menschelijk geslacht nu sedert eeuwen gebonden ligt. Of wist ge dat niet? Dacht ge er niet aan, dat uw fabeltje van 't IN HOC SIGNO langer zou duren dan uw behoefte aan die fabel? Kondt ge 't niet voorzien dat de moord aan den menschelijken geest, eenmaal zwaarder wegen zou in de schaal uwer verantwoording, dan al die nietige huishoudelijke privaatmoordjes?

Wat hebt gij gemaakt van de wereld, o Constantijn?

Daar liggen nà u die vervelende kerkvaderlijke eeuwen, die niet eens vatbaar zijn voor beschrijving.

Daarop volgt die domme, woeste middeltijd, met god- en maagddienende ridders, die niet schrijven konden; met aflatende monniken, heerszuchtige en heersende priesters; met geschoren kudden volks, met scherende graafjes en prinsjes; met twist, voor liefde; met strijd, voor arbeid; met kerken, voor hospitalen; met gezag, voor overtuiging; met slavernij, voor vrijheid; met dweeperij in plaats van wat kennis der natuur; met slaap, voor leven... en voor gezondheid, lazarus en pest.

Wat hebt gij gemaakt van de wereld, o moordenaar Constantijn?

Dat ge uw broeders hebt doodgemaakt, vergeef ik u. Maar ik vergeef u niet, dat ge den geest hebt vermoord van zooveel *mijner* broeders.

181. Wat hebt gij gemaakt van de wereld, o christenen? Ik wend het oog af van uw walgelijke historie —

die gij hebt omgeknoeid bovendien: *A. M. D. G.* — dien Constantijn noemt ge *groot*, en de rest is even waar als die grootheid — ik wend het oog af van die geschiedenis, om 't te rigten op iets wat ge niet verdraaien, niet verkerkvaderen *kunt*, op uwe huisgezinnen, op uwe vrouwen, uwe dochters. Wat hebt ge dáárvan gemaakt. Wat hebt ge gemaakt van *de* vrouw?

Om u staande te houden op een door 't regt van den sterksten veroverd standpunt, maakt ge dagelijks uw vrouwen tot huishoûwerktuigen of erger, en uwe dochters tot Kaspar Hauser's, tot Javanen. Ik beken dat gij uwe vrouwen nog slechter behandelt dan uw bijbel voorschrijft, en dat niet alles wat 'r valt aantemerken op den vernederden toestand der vrouw, te wijten is aan Mozaïsche of Apostolische voorschriften. Nergens lees ik: „laat uwe vrouw dom blijven" of: „zorg dat uwe dochters geene begeerte scheppen uit wetenschap." Maar er staat toch: „gij vrouwen, weest uwen mannen *onderdanig*." En die onderdanigheid aannemende, volgt de rest vanzelf. Zoolang in Z. Amerika de slavernij bestaat, zóólang zullen ook natuurlijkerwijze de slavenhouders hun slaven 't lezen verbieden. 't Voorschrift, en de eisch van handhaving, der *onderdanigheid*, sluiten alles in zich.

Dit staat er dan toch, dat de vrouwen *onderdanig* moeten zijn. Tot hoeverre? Waar is de grens? Dàt staat er niet, er wordt niet gesproken van grens. De apostel laat het over aan de discretie van de heeren.

En al ware dit zoo niet. Bezie eens goed die heeren der schepping, de mannen. Ga ze na in die discretie, in hun nietig streven, in hunne bekrompenheid, in hunne onkunde, hunne lafhartigheid... en vraag uzelf af of 't oorbaar is en regtvaardig, dat de *andere* helft van 't menschdom zoo maar voetstoots moet onderdanig wezen aan *die* helft?

De *eisch* der mannen op dat stuk toont reeds dat die vordering ongegrond is, want om heer te zijn in 't zedelijke, behoorde men te beginnen met het begrijpen van regtvaardigheid, en 't is *on*regtvaardig *de* vrouw, als zóódanig, te stellen beneden *den* man. Verbeeld u, CORNELIA, SAPPHO, CHARLOTTE CORDAY, mad. DE STAEL, BEECHER STOWE, *onder* den eersten den besten kwaêjongen!

Maar wie moet dàn heersen? 't Antwoord is zeer eenvoudig: er wordt *niet* geheerst.

— Goed, maar... wie behoort het meest invloed te hebben?

— Wel... die 't verdient.

— Nogééns goed, maar... wie verdient het?

— Wie 't meest ontwikkeld is als *mensch*. De geslachtsdeelen hebben hiermeê evenmin te maken als de kleur van 't haar.

— Maar... als hij — of zij — die 't meest ontwikkeld is als mensch, niet slaagt in 't verkrijgen van den invloed die hem — of haar — zou toekomen?

— Dan twijfel ik aan die meerdere ontwikkeling, en raad hem — of haar — ernstig aan, zich verder te ontwikkelen.

182. Ik stel mij voor eenige nummers te besteden aan den toestand der vrouwen in onze maatschappij, vooral vóór of zonder 't huwelijk. Maar vooraf moet ik een kleine geschiedenis verhalen, die in 't licht stelt wat de vrouwen te danken hebben aan den *bijbel*, opdat men niet later, waar ik de *zeden* aanval, antwoorde: dat is zoo, maar 't voorschrift was toch schoon.

Zij was lief en goed die kleine AGATHA, ze was zoo rein van hart, als de dochter van 'n mensch wezen kan.

Van leugen had ze geen begrip. Zij leefde in de wereld die ze verwonderd aanzag, wijl ze niet begreep dat er zooveel strijd kan wezen. Wat men haar zeide, geloofde zij

kinderlijk. Als kind bad ze 's avends om een gerusten slaap en nooit at ze ongezegende spijs. Later ging ze vroom ter kerke, en zong met geestdrift:

„Want Edom en zijn vollick koen
Acht ik gelijck mijn oude schoen."

of wat er anders te zingen viel. Nooit kwam 't haar in de gedachte, te vragen of JACOB wel heel braaf deed z'n broêr een eerstgeboorteregt te ontfutselen door geleende ruigheid; noch of 't pleizierig was voor de Kananieten, zoo maar altijd door te worden uitgeroeid. Zij, die geen vogeltje had kunnen leeddoen, gruwde niet van de bloedlucht dier groote slachterij die men 't Oude Verbond noemt. De Heer had gesproken, dit was AGATHA genoeg, niet om goedtekeuren — zóóver kwam ze niet — maar om zich te onthouden van oordeel, ja zelfs om bewaard te blijven van onäangenamen indruk.

Zoo zijn er meer vromen, die niet bestand zijn tegen de minste smart, maar heel kalm aanzien hoe Gods uitverkoren volk huishoudt met de arme drommels die schuldig waren aan onüitverkorenheid.

AGATHA vraagde niet naar 't verband tussen háár zonden en ADAMS val: zij geloofde. Niet naar de wijze der verlossing door „'t bloed des kruises:" zij geloofde. Niet naar 't bewijs onzer *geestelijke* onsterfelijkheid, dat er liggen zou in de *lichamelijke* opstanding van JEZUS: zij geloofde. Niet naar den zamenhang in JEZUS' lessen, minder nog naar de mogelijkheid der toepassing, en nòg minder naar 't *gehalte* van die lessen: zij geloofde.

AGATHA was eene Christin. Haar gemoed was den Heere JEZUS gewijd. Wat van hèm kwam, was goed en heilig. Wat tégen hem was, hield ze voor slecht.

En niet alleen hing ze met hart en ziel aan alles wat voorgeschreven was door JEZUS, maar — zoo als 't veeläl gaat — ook aan de gezegden welke anderen dien JEZUS

in den mond legden. Het naamwoord „Christelijk" was AGATHA voldoende, om de zaak schoon te vinden, die als zoodanig werd gekenmerkt, en ze beklaagde de Grieken die hun dooden verbrandden, in plaats van ze eene *Christelijke* begrafenis te geven.

Wat het begraven der dooden te maken heeft met Christendom, begrijp ik niet, tenzij men 't verbranden afkeurt om 't meer verstrooid raken der deelen, die naar een zeer plat begrip, dienen moeten tot de reconstructie der lichamen.

AGATHA leefde christelijk voort tot haar achttiende jaar, en zie, daar kwam iemand vertellen dat hij haar beminde, en huwen wilde. Na ruggespraak met vader, moeder en dominé, zei Agatha dat ze niet ongenegen was een huwelijk aantegaan, maar 't moest christelijk wezen. Zij vroeg den jonkman naar z'n geloof.

— Hoe ik u bemin, AGATHA? ... vraag het de sterren, de bloemen ...

— Ja, maar uw *geloof!*

— Overal staat mij uw naam geschreven ... in de wolken, op de golven der zee ... ik hoor dien in 't ruissen der bladeren, in 't murmelen van de beek ...

— Maar ... uw *geloof!*

— 't Zal zaligheid wezen, AGATHA, u te bezitten als mijne vrouw, als mijne leidsvrouw ... ik zal u liefhebben met al de kracht van mijn hart ... ik zal u geven ...

AGATHA, hebt gij de Minnebrieven gelezen?

— Maar, eilieve ... uw *geloof!*

— Dáár staat het ... O, ik had niet noodig dat te lezen, om te weten wat liefde is, AGATHA! Maar toch, 't is aangenaam als men z'n indrukken zóó vindt beschreven! Ja, zóó is het, AGATHA, zóó wil ik u liefhebben! ... Beminnen is neiging tot geven, tot bevruchten aan den eenen kant, neiging tot weêrgeven en baren aan de andere zijde ...

AGATHA begon iets onfatsoenlijks te vinden in den loop

van 't gesprek. Zij brak het af door nogëens te vragen: *naar 't geloof?*

De arme jongen zeide weêr iets over zijne liefde. en bemerkte niet eens dat AGATHA gedurig aandrong op wat anders.

Maar zij hâd wèl bemerkt dat de liefde des jonkmans werelds was. Met een beklemd hart ging zij naar dominé. *Hij* had haar Christen gemaakt; *hij* had in haar opgewekt dien onlesbaren dorst naar de genadegaven des evangeliums; *hij* had haar gewezen op den weg, die 't licht, de waarheid en het leven is; *hij* moest haar raad geven in deze — haar eerste — bezoeking.

De man sprak aldus:

— Heil u, dat ge 't huwelijk alleen dan goedvindt, als ge 't moogt aangaan met de hope op den zegen die in Christus JEZUS is. Ik heb alzoo niet te vergeefs gearbeid, o mijne dochter, in den wijngaard uws gemoeds.

Heil, driewerf heil U, dat gij geroepen zijt om eenen braven, en u opregt beminnenden, maar helaas, door wereldzin afgedwaalden, jongeling, terugtebrengen op het ware pad. Ge hebt gelijk, AGATHA, uw huwelijk moet christelijk wezen, en den Heere geheiligd. Zeg uwen verloofde dat ge u voorneemt hem te beminnen, zoo als een christelijk meisje betaamt; dat gij bereid zijt hem te nemen tot uwen echtgenoot, naar de voorschriften daaromtrent gegeven door onzen Heer en Heiland... Laat hem zijne beschouwingen over den heiligen Staat des echtverbonds niet putten uit zedelooze, zielverpestende, geschriften, zeg hem dat hij zich lave aan de eenige zuivere bron..."

In 't kort — want het walgt mij — de verliefde jonkman moest, om nu regt precies te weten wat een Christelijk huwelijk was, nalezen: MATTHEUS XIX!

En na dien tijd zag AGATHA zelve in, dat niet al het *Christelijke*, schoon, rein, verheven is.

Nog eenigen tijd bleef ze een goed meisje. Ze is een

verstandige, goede vrouw geworden... maar — of liever want — Christin is ze niet meer.

183. Hoe?... er wordt gesproken van 't huwelijk, van de vereeniging der geslachten, die den mensch — man of vrouw, onverschillig — eigenlijk voor 't eerst waarlijk tot *mensch* maakt, en hij, de wetgever, de voorganger, de opvoeder, de wijsgeer, de zedemeester, heeft daarover niets meêtedeelen dan die platte, ruwe, ongemanierde opsomming der onderscheidene manieren, waarop de man — neen, 't mannetje — voor 't huwelijk ongeschikt wordt? Hoe, hij die 'n vijgeboom wist te gebruiken als onderwerp van vervloeking; hij die gelijkenissen — en schoone! — wist vastteknoopen aan 't geringste voorwerp, aan zuurdeeg en mosterdzaad; hij die fariseën en schriftgeleerden tewoordstond — en flink! — met donderend verwijt en dieper treffende spot... hij wist niets dan dàt van 't huwelijk te zeggen? Hoe, hij dacht aan den *man* alleen, en scheen te verstaan dat men hem om raad vraagde in eene kwestie van hygiène. Hoe, hij vergat die geheele *andere* helft van 't menschelijk geslacht, om de vraag alleen optevatten met het oog op de dierlijke behoefte van *deze* helft... Foei!

Foei, foei, foei!

Nooit heb ik de vrouw behandeld gezien met zooveel vernietigende minachting.

In vele wetgevingen van zoogenaamde zedemeesters — zie de mozaïsche — is zij eene zaak, 'n ding, een meubel, eene koe...

Hier, naar de uitspraak van Jezus, is ze niets, niets, volstrekt *niets*. Elders worden hare regten miskend, om alleen te spreken van haar verpligtingen. Hier schijnt het niet de moeite waard zelfs, met 'n enkel woord van die verpligtingen te spreken.

Ik vraag u of Jezus anders had kùnnen antwoorden,

als de discipelen hadden gevraagd: of 't goed is pantoffels te dragen? Of, in 't nu gegeven antwoord, iets meer is gelet op de belangen der vrouw, op de regten der vrouw, op de behoeften der vrouw, dan in zoo'n antwoord zou gelet zijn op de behoeften, belangen en regten van een ouwe slof?

Foei, foei, foei!

Ziedaar een andere lezing, die 'k voorstel te leggen naast de oude, en ik wil zien welke Christen den moed heeft die van MATTHEUS mooier te vinden:

10). Toen zeiden zijne jongeren tot hem: staat de zaak eens mans met zijne vrouw alzoo, dan is het niet goed te trouwen.

11). En hij zeide tot hen: ik zegge u 't is den man goed te trouwen, opdat zijne ziel geheel worde, en hij *mensch* zij.

12). En der vrouwe is 't goed te huwen, opdat haar ziel volmaakt worde, en ze een *mensch* zij.

13). Want de Heer rustte niet na 't scheppen van den man. En hij schiep niet de vrouw alleen, zonder man. Maar man en vrouw schiep hij ze, opdat de mensch volmaakt zij.

14). Zoo wie eene regterhand heeft, en de linker mist, hij is niet volmaakt. En wie eene linkerhand heeft, en niet de regter, hij is niet volmaakt. Maar den mensch is gegeven eene regterhand en eene linkerhand, opdat hij volmaakt zij.

15). En de regterhand zegge niet: wat is u, linker... *ik* ben de hand. Noch zegge de linkerhand tot de regter: wat is u, *ik* ben de hand. Want *tezamen* zijn ze volmaakt. Alzoo de man en de vrouw.

16). De regterhand gespt den gordel die noodig is. En de linker draagt de waterkruik, die gij noodig hebt. Wie z'n gordel verliest, en 't geld dat hij daarin bewaarde, kan niet leven. En wie geen waterkruik meêdraagt, zal bezwijken. Alzoo de man en de vrouw.

17). Gij hebt gehoord dat er gezegd is: zij zullen *één vleesch* zijn... doen niet hoereersters en overspeelders ook alzoo? Waar is uw *huwelijk?*

18). Gij hebt gehoord dat er gezegd is: vleesch van mijn vleesch, been van mijn been... doen niet de dieren des velds ook alzoo? Waar is uw *huwelijk?*

19). Zoowaar uw God is een God van waarheid, zoowaar zegge ik u, gij man en gij vrouw, huwt in de waarheid, opdat gij geen leugen kweekt.

20). Zoowaar uw God is een God van geest, zoowaar zegge ik u, gij man en gij vrouw, huwt in den geest, opdat niet de jongen van de dieren des velds zeggen tot uw kroost: wij zijn u gelijk.

21). Zoowaar uw God is een God van liefde, zoowaar zegge ik u, gij man en gij vrouw, huwt in liefde, opdat gij kinderen voortbrengt die geteeld zijn in liefde.

22). Gij man, plooi niet uw mond in den tempel, naar de wijze der rabbi's, als proefdet gij zoeten wijn, ens preekt niet tot uwe vrouw, als ware er alsem op uw tong.

23). Wie wijsheid spreekt in den tempel, en dwaasheid geeft aan zijne vrouw, is een dief.

24). Wie heeft u geroepen in den tempel? Gij kwaamt ongeroepen. Maar aan uwe vrouw hebt gij liefde beloofd. Daarom opende zij, op u vertrouwende, haar schoot.

25). En gij, vrouw, onteer niet uwen man door te zeggen: heer! Want als ge uzelve verlaagt, verlaagt gij hem die met u één is. Neem van zijn pad wat gij kunt, dat hij niet struikele.

26). Doch ik zegge u dit, niet sprekende als tot eene slavin, maar opdat gijzelve niet valt, waar hij gestruikeld is. Want gij zijt één.

27). De vrouw zal verantwoorden voor den man, en de man voor de vrouw, want ze zijn één.

28). Wie zijner vrouw tarwe geeft dat zij koeken make, éét van die koeken. Zij is den man geen dank schuldig. Doet niet de broeder ook alzoo? Waar is uw *huwelijk?*

29). De vrouw die koeken bakt, dat de man ete, éét van die koeken. De man is haar geen dank schuldig. Doet niet de zuster ook alzoo? Waar is uw *huwelijk?*

30). Maar zoo wie eene ster ziet, zegge tot zijn beminde: Zie die ster, en verheug U! En de vrouw die eene aandoening heeft van vreugde, deele die met haren man. 't Is zijn eigendom, en zij verliest niet door 't deelen. En waar de man smart voelt, deele hij die met de vrouw, opdat zij niet vrage: ben ik beneden uw gevoel?

31). Waar zij treurt, treure hij mede, opdat zij niet vreeze lager te wezen dan zijn droefheid, en beschroomd worde haar deel te nemen van blijdschap.

32). En als de man verneemt dat de Sadducéen bekeerd zijn tot het geloof aan opstanding, hij zegge dat der vrouw, opdat ze niet inslape aan haar spinnewiel.

33). En als de draad breekt van haar spinsel, zij zegge dat haren man, dat hij niet meene meer te zijn dan zij, door schriftgeleerdheid.

34). Bevrijdde niet JUDITH het volk van Israël, met koenen moed? Daar waren veel *mannen* te Jeruzalem die t'huisbleven, toen *zij* uittoog naar de tent des geweldigen.

35). Heeft niet DEBORAH Israëls volk gerigt, en was er wanörde toen zij rigtte?

36). En wanneer de man een opregten fariséer heeft gezien, hij zegge dat der vrouw, opdat zij zich verheuge met hem, als ze 't gelooven kan.

37). En zoo wanneer de schriftgeleerden hem hebben verstrikt met strikvragen, hij hoore z'n vrouw, wat ze zegt. Misschien bedacht ze een antwoord, onder 't spinnen, vóór zij de vraag vernam.

38). En de discipelen zeiden: — Heer, hoe is dit? Der vrouwen is verboden de schriften te onderzoeken, hoe zal ze strikvragen oplossen?

39). En hij zeide: — Uit de schriften leert men strikvragen stellen, maar er is veel antwoords in 't denken bij 't spinnewiel.

40). En wederom vraagden de discipelen, zeggende: — Rabbi, daar was eene vrouw, wier man leerde in den tempel. En hij kwam te huis, en zeide: „daar is gesproken over 't koningschap van MELCHIZEDEK" en zij vraagde: „wie is MELCHIZEDEK.

En hij zeide: „wij waren gevangen in Egypte." En zij hernam: „ik was nooit in Egypte."

En hij zeide: „men vraagt of ELIAS hooger zij dan MOZES?" En zij riep: „ik ken ELIAS niet."

En hij zeide: „de tempel is vol nieuwigheidszoekers die den mensch verdeelen in lichaam en ziel." En zij antwoordde: deze dingen zijn mij tehoog, ik wil niet verdeeld zijn, ik spin.

Want Rabbi, al spinnende had ze niet geleerd MELCHIZEDEK te kennen, noch hare ziel. Meester, hoe is dit?

41). En hij, voortgaande, zag een akker waarvan de grond goed was, maar daarop groeide geen graan, ofschoon 't in den tijd was van den oogst.

42). En hij nam een stoksken, en sloeg tegen de deur van 't huis des mans, wien de akker behoorde. En de man riep: waarom slaat ge mijn deur?

43). En hij zeide: kom uit, en oogst! Zijn niet de aren gezwollen, en roepen om den sikkel? Waarom oogst gij niet van uwen akker?

44). De discipelen zeiden: — Heer, hij heeft niet gezaaid.

45). En hij, antwoordende, zeide: — voorwaar, voorwaar, ik zegge u, wie niet zaait in den zaaitijd, hij zal niet oogsten in den tijd des oogstes. Er zijn weinig akkers onvruchtbaar, maar 't getal der trage landbouwers is groot.

En nogmaals sloeg hij tegen de deur des mans die niet gezaaid had. Maar de discipelen begrepen hem niet.

184. Zóó, denk ik, zal er gestaan hebben in den grondtekst, en wij zijn meêlij schuldig aan ORIGENES, die veel pijn heeft geleden door 't letterlijk opvatten van de verkeerde overzetting. Ik heb eerbied voor ORIGENES. Hij geloofde, en *handelde* naar dat geloof. Ik, die niet geloof, heb vrijheid hem niet natevolgen. Maar hoe de geloovers zich afmaken van den wenk in vers 12 — vers 12 van den Mattheus uit den bijbel, ditmaal — hoe *zij* kunnen goedpraten dat ze niet doen, wat ORIGENES deed *„om des hemelrijks wil"* zie, dàt begrijp ik niet. Welke theologiae doctor wil me dat uitleggen?

't *Gewone* antwoord — dat *nooit* opgaat — gaat vooral hier niet op. Door namelijk te zeggen: „O, dat was een voorschrift voor de menschen van *dien* tijd, dat gaat *ons* niet aan." vergeet men dat dit voorschrift, op zekeren tijd toegepast, van zonderlingen invloed wezen zou op de volgende tijden.

't Opvolgen van den wenk in dat twaalfde vers, zou alle andere wenken en lessen overbodig gemaakt hebben. 't Is een soort van: *exit* mensdom, en de gordijn valt."

185. Ja, die ORIGENES is mij lief, als een Elberfeldsche wees. Geloof wat ge wilt, maar doe naar uw geloof. Dat vind ik bij Christenen zoo weinig. Hoe, die JEZUS is voor sommigen de zoon van God; voor anderen is hij een onzondig wezen, een edel mensch, een wijsgeer, een leeraar, een hervormer...

Hoe menigvuldig nu ook de nuances zijn, waarmeê de

Christenen hun voorganger kleuren, daarin komen allen overéén dat zijn woorden wetgevend gezag hebben. Ik althans heb nog niet gehoord van eene secte die, *stelselmatig*, iets durft aftetrekken van de verbindendheid der voorschriften van Jezus. Voor allen is, zoover mij bekend is, zijn woord de waarheid, niets dan de waarheid, al de waarheid.

Welnu, dit hindert mij zoo in Christenen, dat zij die niet den moed hebben dat domme, zieldoodende stelsel te veranderen wat de woorden aangaat, zoo gemakkelijk zich weten aftemaken van de *daden* die uit dat stelsel zouden voortvloeien.

186. Ik heb in veel opzigten eerbied voor Jezus, maar niet voor 't zoogenaamd Christendom. Er zijn door Jezus dingen gezegd die 'k geloof — schoon ik ze niet geloof *omdat* hij 't zeide — maar in 't Christendom zelf geloof ik *niet*. Ik ontken 't bestaan van dat Christendom. Ik heb 't nooit ontmoet, nooit waargenomen, en ben overtuigd dat Jezus, op aarde terugkomende, heel verwonderd wezen zou te hooren dat men zich naar hem noemde.

Ik heb een neefje die spelfouten maakt, en zich daarom Multatulist noemt. Wat zou m'n aanhang groot wezen als dat opging!

187. Het Christendom bestaat voor een groot deel uit neefjes die spelfouten maken. Maar dat zijn niet de ergste vijanden van Jezus. De ergsten zijn de mannen van geven en nemen. Hier wat af, daar wat bij, al naar 't te pas komt in de kraam.

Onlangs zag ik joodsche weeskinderen wandelen met een suppoost. Deze liep regtop, zuchtte niet, en ook de kinderen schenen vrij wel, en niet „aangegrepen." Alleen hadden ze lange jassen aan, en groote hoeden op, zoodat ze er

uitzagen als oude heeren, door 'n omgekeerden tooneelkijker gezien. Een Christelijke straatjongen schold die jodenweesjes uit:

—Heerejesis, wat 'n hoedjevol... zeg, jij, is dat 'n jurk van je grootvader?...

Dat sneed me door de ziel. Zonder te denken aan welken tekst ook, sprak ik den suppoost aan. Ik had eenige moeite hem te doen voelen dat 'k geen kwaad in 't zin had. Na eenig terreinpeilen, kwam 'k voor den dag met de vraag: of ik dien armen kinderen eenig genoegen mogt verschaffen?...

't Was me namelijk alsof ik mij aansprakelijk rekende voor de onbeschoftheid van den straatjongen die blond was als ik, Germaan als ik, gedoopt als ik...

Ik voelde solidariteit.

De suppoost was beleefd, vond m'n aanbod vriendelijk, maar... weigerde geld aantenemen, want het was SABBATH.

— Niet waar, kinderen? vraagde hij...

— Ja! riepen ze allen, als uit één mond, ja m'nheer, 't is *Sabbath!*

Nu weet ik wel dat 'r geen mogelijkheid was om den Sabbath te ontkennen, — 't wàs nu eenmaal Zaturdag — maar die kinderen hadden in hun toon iets kunnen leggen wat denken deed aan aarseling of spijt. Dit deden zij niet. Er klonk flinke martelaarschap uit hun toestemmen, iets als: „Sabbathouden of sterven!"

Och, ik had zoo tedoen met al die kleine Origenessen!

Zoo doet gij, Christenen, niet! Ik geloof niet aan uw Christendom, ik ontken 't bestaan van uw Christendom, zoolang ge niet als die jodenkindertjes, uw wet handhaaft ook tegen zin, lust en belang... zoolang ge niet uw nageslacht vermoordt, als die kerkvader.

Maar denk nu niet dat ik 't vermoorden, en die joodsche wettelijkheid mooi vind, op zichzelf.

188. De voorschriften die de bijbel geeft omtrent de behandeling der vrouw, aangaande de plaats die zij inneemt in de maatschappij zijn zóódanig, dat ik ze, fatsoenshalve, niet mag naschrijven in m'n IDEËN. De vrouw wordt weggegeven, verkocht, verruild, uitgeleend als 'n rund. Ja ze staat *beneden* 't rundvee. Men snijdt haar familiair in stukken, en gebruikt de brokken van haar lichaam, als convocatiebriefjes, of *billets de faire part.* En, dat hebben we gezien, JEZUS stelt haar nòg lager, hij *ignoreert* de vrouw. Hij weet het huwelijk te bespreken zonder háár te *noemen* zelfs; 't huwelijk, iets waarbij toch een vrouw te pas komen zou, dunkt me, al sloot men ze *overal* uit!

Maar ik stap af van de *voorschriften*, van de *wet*, om te spreken over de zeden en 't gebruik. Ik zeg nu niet meer: *Christenen*, wat hebt ge van de vrouw gemaakt? Ik vraag *u*, Nederlanders, wat *gij* daarvan gemaakt hebt?

189. De bewoners van een land zijn niet vrij of onvrij door de *wet.* De mate van vrijheid wordt bepaald door de *zeden.*

Frankrijk is, onder NAPOLEON, niet vrij, zegt men, en als men z'n *wetten* leest, vindt men waarheid in die meening, maar de *bewoner* van Frankrijk beweegt zich ondanks die wetten, vrijer dan een Nederlander.

Wanneer we 't getal en het gewigt onzer handelingen die voorgeschreven zijn — of verboden — door de *wet*, vergelijken met al de daden die wij verrigten — of nalaten — gedwongen door de *zeden*, zullen wij zien dat we eigenlijk met de wet al heel weinig temaken hebben, en dat háár invloed op ons doen en laten, zeer onbeduidend is in verhouding tot al de dingen die 'n gevolg zijn van gebruik, gewoonte en sleur.

Geen wetgever, al gebood hij over tienmaal meer soldaten dan 't getal inwoners van een land, zou durven beve-

len, wat nu de zeden voorschrijven. En omgekeerd, wij buigen ons onder zeden, die we niet zouden aannemen, als ze waren voorgeschreven door 'n wetgever, hoe magtig ook.

Dit nu wilde ik even zeggen in 't voorbijgaan, dat er — buiten Azië — weinig landen zijn waar de zeden grooter dwingelandij uitoefenen dan in NEDERLAND. De politieke vrijheid, die wij indedaad bezitten, baat ons weinig, daar ze gesmoord wordt onder een hoop land- stad- dorps- buurt- huis- en familiegebruikjes die ons indedaad maken tot de Chinezen van Enropa.

190. Staatkundige vrijheid is een goede zaak, maar 't is niet de moeite waard die te geven aan 'n volk, dat zichzelf aan banden legt waar 't niet noodig is.

Wat baat het of de kooi van 't vogeltje wordt opengezet, als 't arme dier dom genoeg is zijn slagpennen uittetrekken? Of als 't ook zonder dat, in vliegen geen lust heeft?

191. Om invloed te hebben op de wetten, is 't genoeg minister of lid der tweede kamer te wezen. Om iets te veranderen in de *zeden* van een volk, moet men méér zijn dan dat.

't Is ligter eene nieuwe belasting opteleggen, dan bijv. die lelijke ronde hoeden der mannen afteschaffen. De grooste geweldenaar zou den moed niet gehad hebben die dingen intevoeren. En als hij 't gewaagd had, zou 'r opstand gekomen zijn.

192. Geen wet was ooit zoo kleingeestig en barbaars als de zeden. Een misdadiger wordt gestraft met gevangenis, zóólang; de zeden voegen daarbij: *levens*lange verachting. De wet spreekt van ingezetenen; de zeden van onderdanen. De wet zegt: de koning; de zeden: Zijne Ma-

jesteit. De wet geeft keus van kleeding; de zeden schrijven *zùlke* kleeding voor. De wet beschermt het huwelijk *in z'n burgerlijke* gevolgen; (lees: in zijn maatschappelijke gevolgen;) de zeden maken van 't huwelijk een godsdienstigen, zedelijken — dat is: zeer *on*zedelijken — band. De wet, hoe ze ook de vrouw mishandelt, blijft haar toch altijd beschouwen, nagenoeg als minderjarige, of als iemand die onder curatele staat; de zeden maken de vrouw tot slavin. De wet staat toe dat men natuurlijk ter wereld komt, de zeden plagen, vervolgen, mishandelen 't kind dat het leven intreedt zonder pas. De wet geeft zekere regten aan de ongehuwde moeder; — nota: méér dan aan de getrouwde; — de zeden stooten die moeder uit, straffen haar, verdoemen haar. De wet, op 't stuk van légitieme portiën spreekt van *kinderen*; de zeden maken verschil tussen jongens en meisjes, wat de maat betreft van opvoeding en onderwijs. De wet erkent, noch vordert, belastingen, dan vastgesteld op *die* wijze, met *die* voorzorgen; de zeden doen ons schatting betalen aan ijdelheid, domheid, dweeperij, geestdrijving, gewoonte, bedrog. De wet behandelt wel de vrouwen als minderjarige, maar belet niet — niet regtstreeks althans — hare ontwikkeling; de zeden dwingen de vrouw onwetend te blijven, of zelfs waar ze 't niet is, onwetend te schijnen.

De wet drukt nu en dan, de zeden altijd.

Zoo dom is geen wet, of er zijn zeden dommer.

Zoo wreed is geen wet, of er zijn ruwer zeden.

193. En dat is altijd zoo geweest. Er stond niet in de *wet* van MOZES, dat de man 't regt had z'n vrouw aan stukjes te snijden, om die te gebruiken tot visitekaartjes of circulaires. Maar in de *zeden* scheen 't wèl te liggen. Althans wij lezen in Rigteren XIX geen woord van afkeuring, noch van verwondering zelfs, over die vreemde wijs

van corresponderen.

De menschen vinden altijd middel om te bewijzen, dat de slechste wetten te goed voor hen zijn.

194. Welke wet gebiedt de verwaarlozing van de opvoeding uwer dochters? Welke, dat ge uw vrouwen maakt tot onbezoldigde huishoûsters? Dat doen de zeden.

Welke wet schrijft voor, uw kinderen naar school te zenden, en hunne opvoeding uittebesteden tegen kwartaalhuur? Dat doen de zeden. (XV.)

Waar is de wet die u dwingt uw kroost te laten chloroformiseren door Dominé SPLITVEZEL? Dat doen de zeden.

Waar wordt u verboden uw gezin GENOT te geven? Waar gelast, het te plagen met kerkgaan, preêkpluizerij, katechisatie, en oefening in dingen die 't niet noodig heeft omdat ze niet bestaan? Dat doen de zeden.

Waar staat geschreven dat ge den uwen een geloof opdringt, dat gijzelf hebt opgegeven, sedert lang? Dat doen de zeden.

Waar is bepaald dat uwe vrouw niet mag meêspreken over de belangen van uw huis, dat toch ook *hare* belangen zijn, en de belangen van *hare* kinderen? Dat doen de zeden.

Waar wordt voorgeschreven dat ge uwe dochter ter deure uitzet, als ze u een kind toont, dat de vrucht is van liefde, van verrassing... ja, alware 't de vrucht van lust en ligtzinnigheid? Dat doen de zeden.

Waar, eindelijk, is bepaald dat een flaauw, lafhartig: *„dat is zoo 't gebruik!"* een wettige reden zou wezen ter verschooning voor 't schenden der hoogste, alleen heilige, wetten van het gezond verstand? Dat doen de zeden.

195. Wat maakt gij van onze dochters, o zeden! Gij dwingt ze tot liegen en huichelen. Ze mogen niet weten wat zij weten; niet voelen wat ze voelen; niet begee-

ren wat zij begeeren; niet wezen wat ze zijn.

— Dat doet geen meisje. Dat zegt geen meisje. Dat vraagt geen meisje. Zoo spreekt geen meisje...

Ziedaar schering en inslag van de opvoeding. En als dan zoo'n arm ingebakerd kind gelooft, berust, gehoorzaamt; als ze, heel onderworpen, haar lieven bloeitijd heeft doorgebragt met snoeien en knotten, met smoren en verkrachten van lust, geest en gemoed; als ze behoorlijk verdraaid, verkreukt, verknoeid, heel braaf is gebleven — dat noemen de zeden: *braaf!* — dan heeft ze kans dat deze of gene lummel haar 't loon komt aanbieden voor zooveel braafheid, door 'n aanstelling tot opzigter over z'n linnenkast, tot uitsluitend-brevetmachine om zijn eerwaard geslacht aan den gang te houden. 't Is wel de moeite waard!

196. Zou er ook eene fijne — neen, een zeer grove — ironie liggen in MATTHEUS XIX? Parbleu... daar hebben we 't! JEZUS doelde op de wenselijkheid van 't uitsterven der kappellui. LAROCHEFOUCAULD heeft gelijk: men moet geen tekst afkeuren, zonder dien bekeken te hebben van alle kanten.

Nu zie ik in waarom de kappellui van dien tijd JEZUS' bedoeling niet verkozen te begrijpen, ofschoon hij hun begrip trachtte optescherpen met 'n hartig: „wie 't vatten kan, vatte het!" Ligt daarin niet de zin onzer spreekwijze over 't aantrekken van schoenen door wien ze passen?

Ik laat dus MATTHEUS XIX in z'n geheel, en doe afstand van m'n voorgestelde nieuwe lezing. 't Was ook dom van mij te meenen, dat ik hèm kon verbeteren, of de vertalers of de overschrijvers... Ik zal 't nooit weêrdoen.

En... zie eens die schriftuitleggende werking mijner IDEËN. Nu wordt ook dat donkere *zevende* hoofdstuk uit den brief aan de Corinthers duidelijk. Wat daarin vroeger mij schandelijk voorkwam en vuil, vertoont zich nu rein

en verheven. Wel zeker is branden beter dan kappelteelt, wel zeker! PAULUS had groot gelijk. Hij zegt, in wat meer woorden, en met wat omslag, 't zelfde wat ik zeide tot DROOGSTOPPEL. Alleen gaat hij verder dan ik; hij is radicaler. Ik laat maar één persoon stikken, en in de aangehaalde teksten wordt 'n heel ras uitgenoodigd om wegteblijven. Ik mag dat wel... dàt noem ik entiérisme!

197. Als dan zoo'n meisje heel ineëngefrommeld braaf is, heeft ze kans op trouwen. Heerlijke bestemming! Zij die vroeger met breikatoen — en kinderlijke onderdanigheid — de kouzen stopte van papa, mag voortaan met echtvrouwelijke onderdanigheid — en breikatoen — de kouzen stoppen van dien jonkman. De breikatoen wordt 's winters wol, maar de onderdanigheid blijft in alle saisoenen, tot in eeuwigheid, zonder Amen.

En, ze mag meer... ze mag de kousjes mazen der kindertjes van dien jonkman. Ook mag ze die kinderen zogen, wiegen, verzorgen, ja, ze mag sterven in 't kraambed.

Ook mag ze nu — begrijp eens die vrijheid! — zij die t'huis naar bed moest vóór elven, zooals 'n fatsoenlijk kind betaamt, ze mag nu opblijven, den ganschen nacht. Ze mag waken voor 't bedje van 't kind des jongen mans.

En meer nog. 's Morgens mag ze hem vragen of hij goed geslapen heeft; ze mag hem 't onbijt gereedmaken, voor hij naar z'n „zaken" gaat.

En als hij t'huis komt, mag zij tevreden wezen met het „*hm* ", en 't „*ja,*" en 't „*zoo*", dat papa overhield van 't aan de „zaken," of in de Societeit, uitgegeven kapitaal van papa's geest en gemoed.

En ze mag luisteren als papa spreekt, en zwijgen als papa knort, en papa wrijven met kastanjeolie als hij rumatiek is. En ze mag, als papa met 'n paar vrinden zit te praten over al de pret die ze hadden vóór hun huwelijk, naar

hare kamer gaan, om daar te peinzen over de schitterende belooning van 'r deugd.

123. Maar ik wil spreken over *on*beloonde deugd, over meisjes die niet huwen, over haar die geen genade vonden in de oogen des jonkmans. 't Zal velen toeschijnen dat ik spreek over wat anders.

De natuur is weldadig. Ze moet wèl doen — en dus wèldoen — in alles wat ze doet, omdat niet-wèl doen haar doodvonnis wezen zou. De minste afwijking van haar pligt, van de wet der noodzakelijkheid, zou in vreesselijk toenemende progressie, uitloopen op verwarring van 't geheel, op zelfmoord. De geringste verkrachting van den aard der dingen, heeft — niet terstond, maar wel dadelijk en spoedig — de verwarring van *alle* dingen ten gevolge. Die verwarring komt in zooverre neêr op *vernietiging*, als men zeggen kan dat iets *niet* bestaat, wanneer men, of van de som zijner eigenschappen wat aftrekt, of die eigenschappen zelve vernietigt. Wat hetzelfde is. Want de vernietiging ééner eigenschap bewerkt — weêr in oneindig snel toenemende progressie — de vernietiging van alle eigenschappen, en IETS zonder eigenschappen, is: NIETS.

In 't voorbijgaan wil ik hier die progressie schetsen in twee voorbeelden. (**124.**)

Wanneer men een streng draadgaren wil vervormen tot 'n kluw, windt men dien om een haspel. Als nu, bij 't geleidelijk afwinden, de draad haakt, en schijnbaar verstrikt is in de nevendraden, en men meent dat beletsel uit den weg te ruimen door 't *ont*strikken van den niet bestaanden knoop, als men „*dóórsteekt*", ontstaat juist dáárdoor een tal van werkelijke strikken of knoopen, die later moeten worden ontwikkeld door 't daarstellen van *nieuwe* knoopen.

Als men zich dien draad *oneindig* denkt, vermeerdert ook het aantal knoopen tot in 't oneindige, al ware de rede der

géométrische progressie slechts 2, de kleinste rede die, in dit geval, bestaan kan.

Een oneindig-groote streng draad, met 'n *oneindig* getal knoopen of strikken, ware geen draad meer. Behalve de *soort* der grondstof, zouden alle deelen der bepaling van 't denkbeeld: *draad*, verloren zijn gegaan. Ja zelfs die grondstof zou veranderen, wijl deze haar hoedanigheid ontleent van de wijze waarop de deelen onderling vereenigd zijn, en die wijze van vereeniging zou veranderen door de *oneindigheid* der strikken en knoopen.

De natuur nu, steekt *nooit* door. Liever: zij steekt *niet* door, niet die *eerste maal*, waaruit alleen 't volgende doorsteken voortvloeit.

Een tweede voorbeeld. Gij hebt eene berekening te maken, eene redenering in cijfers. In den beginne stelt ge ergens ten onregte x + (of —) y in plaats van x. Die y is zóó klein, dat het bijvoegen of aftrekken daarvan, u voorkomt geen, of geen beduidenden, invloed te hebben op de waarde van x.

Maar x ondergaat bewerkingen, *vele* bewerkingen, en de ten onregte afgetrokken of bijgevoegde y deelt daarin. De afstand van de waarheid wordt hoe langer hoe grooter. Het baat zelfs niet dat sommige bewerkingen de onjuistheid van sommige anderen teniet doen — 't gebeurt zelden dat een tweede dóórsteek de eerste als ongeschied maakt, en al ware dit het geval in de vergelijking, in de natuur is 't zoo niet — de onjuistheid van y teveel, of y teweinig groeit aan, naarmate x méér malen wordt behandeld.

In de natuur alweder, is 't getal *malen* der behandeling van x oneindig, dus ook *oneindig* de mate der onjuistheid van de fout die ik uitdrukte door y.

De werking dier natuur is in den meest strikten zin: eenvoudig. Ze heeft namelijk maar één middel, dat tevens doel schijnt: *aantrekking*. (**172.**)

Al wat bestaat, heeft neiging tot zamenzijn, tot vereënigen, tot ineënsmelten, tot *éénzijn*.

Met die neiging wordt ook de mensch geboren. Ik ga nu voorbij al de overige verschijnselen welke daaruit voortvloeien, om mij te bepalen bij die hoofduitdrukking der algemeene wet, tot DE LIEFDE, omdat — misschien wegens de *algemeenheid* der werking van deze wet — ze nergens zoo duidelijk kan worden waargenomen als in 't geslachtsleven.

Hoe men ook, met meer of min willekeurigheid, de liefde verdeele in soorten, overal vervult die hoofdwet de voornaamste, de eenige rol. En nergens ligt de noodzakelijkheid dier wet zoo duidelijk voor ons oog. Wel nemen wij de aantrekking waar in alles, maar niet overal, ja nooit blijkt zoo duidelijk de *behoefte* aan die neiging. Wie ziet hoe twee stofdeelen zich vereenigen, kan ontkennen dat die vereeniging doel heeft, al erkent hij 't feit. Maar de neiging tot aanhangen, tot zamenzijn, tot éénzijn, bij de individuën van 't dierenrijk, brengt het bewijs harer noodzakelijkheid met zich. Ieder ziet in, hoe *niet-vereenigen* hier synoniem wezen zou met *vernietigen*.

Ik beweer dat die synonimiteit overal bestaat, en dat ze maar in 't geslachtsleven gemakkelijker is waartenemen.

199. Onder den invloed der wet van aantrekking staan dus ook onze dochters. Ik doe afstand van alle — meestal uitgevondene en voorgewende — onderscheidingen in de soort van aantrekking. Deze spreekt van zinnelijkheid, gene van reinheid; hier wordt deugd genoemd, daar wulpsheid. Men heeft allerlei liefden uitgevonden: geestelijke, verhevene, platte, dierlijke, sentimentele, grove, fijne, betamelijke, schandelijke, verheffende, reine, vernederende, zinnelijke en platonische liefden . . .

Breid de onderscheidingen — meestal ijdele — uit, zoovèr als ge wilt, overal blijft de hoofdzaak: LIEFDE, dat is: *aantrekking, neiging tot vereeniging.*

Waar aan die neiging wordt toegegeven, zedelijk en stoffelijk, kàn het meisje voldoen aan hare bestemming, dat is: mensch zijn.

Waar voortdurend die neiging wordt tekeer gegaan, kan zij niet voldoen aan hare bestemming.

200. Wij hebben zeden uitgevonden, wij passen die toe, wij gelooven die te moeten handhaven ... zeden, welke in aanhoudenden strijd zijn met de hoofdwet der natuur.

Wij meenen die natuur te moeten tegengaan in haar streven. Wij willen ze dwingen tot stilstand, waar ze beweging eischt; tot alleenzijn, waar ze haakt naar verbinding; tot scheiding waar ze aandringt op vereenigen. Wij dringen ons op als pligt, die natuur te verkrachten.

Die verkrachting — of de voortdurende vruchtelooze poging daartoe — noemen we deugd.

Onze heele opvoeding der meisjes is 'n moorddadige opstand tegen 't goede.

201. Ja, vruchteloos is die poging. De natuur laat zich niet weêrhouden. Er is een spreekwoord in 't latijn, dat op haar doelende zegt: jaag 'r weg met 'n hooivork, tòch komt ze weêr.

Ja, tòch komt ze weêr... maar de wonden der nijdige vork heeft ze ontvangen. Die wonden bloeden, zweeren, kankeren... en 't arme kind dat we maakten tot studie-exemplaar van onze hooivork-braafheid, teert weg, bezwijkt en sterft als 'n slachtoffer — één van de duizenden — die we, jaar in jaar uit, met vrome wreedheid voorwerpen aan den minotaurus onzer zeden.

202. Juist: Minotaurus! 't Is een veelslachtig wezen met 'n muil als een statenbijbel, en een reusachtige breikous tot achterlijf dat uitloopt in een borduurnaald. En de naam van 't monster is: HYSTERIE!

Het eet meisjes, meisjes, altijd meisjes...

En als er een THESEUS, komt die 't leelijk dier op den kop slaat, noemt ge dien THESEUS een slechte kerel.

Ouders die uw kinderen liefhebt, *moogt* gij de bondgenooten zijn van 't beest? *Moogt* ge hem zijn buit gereedmaken, toezenden, in de kaken werpen?

Of is 't pligt uw dochters te beschermen tegen zijn vraatzucht?

Uw zedelijkheids-komedie gaat mij niet aan. *Ik* zeg u dat 'k strijden zal *tegen* den minotaurus, met of zonder uwe hulp... dat is nu *mijne* zedelijkheid!

En ik zal overwinnen, dat verzeker ik u! Reken er op dat vele Ariadnes mij den leiddraad gaven, en geven zullen, om wegtevinden in 't doolhof.

Ik zàl overwinnen, want ik zal 't dubbeldier te voorschijn halen uit zijn kronkelgangen, en 't vóórslepen op *mijn* terrein: HET LICHT!

Ik zal het dwingen zijn leugenkop aftewenden, waar ik 't *mijn* schild voorhoud: DE WAARHEID!

Ik zal 't laten verdoemen, en veroordeelen tot ondergang, door 'n beroep op *mijn* kampregter: het MENSCHELIJKE in den mensch!

Ik zal 't afmaken met 'n paar slagen van *mijn* zwaard: het WOORD!

Ouders, die verlekkerd zijt op den zielemoord uwer dochters, verbiedt haar mijn woorden te hooren...

Ouders, die u verlaagt tot slachters en keukenjongens voor de tafel van 'n gedrocht, zegt vrij aan uw slachtvee dat *ik* de draak ben die 't wil verslinden... waarschuwt vrij uw kinderen tegen *mijnen* invloed...

Ik tart u mij dien invloed te ontnemen.

Ik tart u te bewerken dat uw kroost *mij* schuwe.

Ik tart u, in één woord, te beletten dat over tien jaren, en vroeger reeds, mijne IDEËN 't gebouwtje ómwerpen, dat ge met bebloede hand hebt zaêmgeknoeid uit de materialen van uw domme, godslasterlijke, wreede zedelijkheids-begrippen.

203. Vóór ik den strijd aanvang tegen de misdadige bescherming die onze zeden verleenen aan hysterie, wil ik worden uitgescholden over de laastvoorgaande ideën. 't Is mij niet tedoen om goed — of, zooals ze dat noemen, mooi — te schrijven. 't Is mij tedoen om den strijd te winnen dien ik aanving, en daarom breek ik hier eensklaps af. Om zeker te zijn dat de meisjes lezen zullen wat ik zeg — want tot háár wil ik spreken, en niet tot de verbijbelde of verburgerde ouders — om daarvan zeker te zijn, moet ik eerst m'n IDEËN laten plaatsen op den *Index* van verboden zaken. Ik *wil* invloed hebben, en waar 't me ontbreekt aan talent of kracht, roep ik, om dien invloed te bekomen, de hulp in van 't *verbod.*

Die taktiek heb ik geleerd van eene vriendin ... de NATUUR. Ook zij werkt krachtiger, naarmate ze meer wordt belemmerd.

204. Op den omslag der eerste aflevering mijner IDEËN heb ik gezegd, dat ik niet alle brieven kan beantwoorden die aan mij gerigt worden in m'n hoedanigheid van publiek persoon. Dit is waar. Uit alle oorden van 't land ontvang ik betuigingen van sympathie, van antipathie; vragen om inlichting, toelichting; pogingen om mij terug te brengen van mijn verkeerde denkbeelden ... 't is een ware sneeuwval waaronder men mij begraaft.

In zekeren zin doet mij dat genoegen. 't Is me een bewijs dat de gisting aanwezig is, die ik zal noodighebben

om te veranderen wat mij verkeerd voorkomt. Ik neem dan ook zeer naauwkeurig nota van alles wat men mij schrijft; hier en daar om de belangrijkheid der brieven zelf, en — waar die ontbreekt — om ze te beschouwen als bijdragen tot de teekenen des tijds.

Wie mij schrijft, kan verzekerd wezen dat z'n schrijven invloed heeft, al waar 't dan ook niet juist zulken invloed als hij — of zij — zich voorstelde.

Maar wat aangaat het antwoorden, men bedenke dat ik *alleen* ben, dat ik strijdvoer tegen vele vijanden die — om nu eens 't alleröenvoudigste te noemen — die, ieder voor zich, materieel zelfs, mij vele malen in kracht te bovengaan.

Op de behandeling bijv. van de indische zaken, heb ik — en behoor ik te hebben — meer invloed dan 'n minister, dien men gister niet kende, en wiens naam morgen zal vergeten zijn. Maar dit belet niet dat zoo'n minister, zoolang hij aan 't bestuur is, van de natie ontvangt een plaasje waar hij rustig zitten kan, de hulp van afgerigte secretarissen... turf en hout...

Zoo'n minister heeft geen concept-wet aftebreken omdat z'n vrouw en kinderen in nood zijn, of omdat het rookt in z'n ministerie...

Ik hoor dat de nieuwe verwarmingstoestellen niet voldoen. Nu ja... zoo iets gebeurt zelden. En àls 't eens het geval is, wèl, dan wordt de portefeuille heel voorzigtig overgebragt naar 'n ander lokaal.

En ik... och als *mijn* kachel rookt... of 'k heb geen brandstof...

Dan breek ik m'n IDEE af... zooals ge ziet!

205. Dat moeten al die briefschrijvers bedenken. Ik zàl den Hellespont over, ik zal voortzwemmen. Ik heb de breedte berekend van den stroom, en de kracht mijner slagen... ik zal òver, ik *wil!*

Maar bij die berekening heb ik geen plaats kunnen inruimen voor wat adem, om antwoord te geven aan allen die heel rustig op den wal staan, met hun handen in den zak, en die mij zeer laconiek komen vertellen „dat het mooi weêr is," of vragen: „hoe 't mij gaat?"

Niemand late zich hierdoor weêrhouden mij die mededeeling of die vraag te doen. Zoodra ik òver ben, zal ik antwoorden: „ja, 't was mooi weêr," en „heel wel, ik dankje."

Misschien ook zal ik vragen: wat deedt gij al den tijd dien ik zwom?"

206. Ik zeî dat sommige brieven mij belang inboezemden als teekenen des tijds. Enkelen daarvan zal ik behandelen in mijne Ideën. *e: g:*

Voor eenige dagen ontving ik eene brochure: „*Opmerkingen en Gedachten over zaken van algemeen belang,* door F. P. J. Mulder en C. de Gavere, *studenten*" De schrijvers boden mij dat aan, met een vriendelijk woord op den omslag.

Ik ontvang veel zulke geschenken — eens vooral dank! — en heb niet allijd loisir den zenders 'n brief te schrijven.

Ditmaal echter had ik reden om uitdrukkelijk te bedanken. Ik was namelijk getroffen door twee bijzonderheden. Ten eerste: de schrijvers waren *studenten,* dat is, zij behooren, wat aangaat leeftijd en werkkring, tot het „jonge-nederland," tot de adelborsten op 't schip dat bestemd is om bresteschieten in de wallen van 't vermolmd roofslot „*aan den oever der zee, tussen Oostvriesland en de Schelde,*" en ten tweede: die jongelui staken *mijne* vaan uit. Zij zeggen: „onze leus is *vrijheid* en *waarheid, liberaliteit* en *humaniteit; onze vijanden* vinden wij in *despotisme* en *bijgeloof, slaperigheid* en *dweeperij.*"

Die leus is ook mijn leus; die vijanden zijn ook mijne vijanden.

Maar dat alleen zou niet genoeg zijn. 't Getal bestrij-

ders van die vijanden is LEGIO... binnen'skamers.

't Getal vaantjes die mijn kleur dragen, zou, als de pijlen van XERXES' leger, de zon verduisteren, als men ze ophief bij 't licht van die zon, insteê van ze zaêmgerold te bewaren in 'n net foudraaltje, tussen de voering van z'n rokspand, om ze schoorhandend en niet dan ter sluik even te ontrollen in een naauw vertrekje, ongezien, met gegrendelde deur, gesloten blinden, bij 'n nachtpitje...

Welnu, zij ontrollen die vaan, en op hun krijgsroep: "*à la rescousse!*" was mijn pligt te antwoorden: "*hier ben ik!*" En dat hèb ik geantwoord.

Maar zie, een paar dagen later ontvang ik een brief van twee andere studenten, die mij — wat vorm en inkleeding aangaat, zeer beleefd — vragen of 't waar is, dat ik aan die twee schandvlekken hunner hoogeschool een brief zou geschreven hebben, waarin onder anderen voorkomt het woord: "*beste kerels?*"

— "Dat vertelt men hier... wij houden 't voor laster... wij gelooven 't niet, voor gijzelf dat erkent, zwart op wit..."

Als ik dus met roode inkt schreef: "*ja, ik hèb 't gezegd!*" zouden ze 't nog niet gelooven.

— "Wij hebben respect voor uw kunsttalent..."

Dat maakt me den indruk of men aan GARIBALDI een compliment maakte over zijn juiste denkbeelden omtrent de garnizoensdienst. Ik heb niets te maken met kunst, kunstigheid, kunstelarij, gekunsteldheid, kunstenmaken, of wat dies meer zij.

— "Voor uw kunsttalent, uwe waarheidsliefde, uwe regtvaardigheid, zoo als we dien meenden optemerken in uwe werken...

Ei... Jongelui, hebt ge dat *meenen* optemerken in mijn werken! Ei...

Daar is een man die eer, aanzien, toekomst, smijt in 't aangezigt eener misdadige regering van een verbasterd volk...

Daar is een man die 't leven niet acht van zich en de zijnen, waar de prijs van dat leven zou wezen deelgenootschap aan de schande van Nederland...

Daar is een man die als CURTIUS neêrspringt in de gapende kloof op 't Forum... doch in den sprong vrouw en kinderen meêneemt, of 't ook soms teweinig ware... een romeinsch ridder alleen...

Daar is een man die elken dag wordt weggeleid in de woestijn, op de tinne des tempels... die elken dag de koninkrijken dezer aarde voor zich ziet uitgespreid, als wat lokäas voor z'n afval... een man die *elken dag* den satan wegstoot om te doen „het woord dat geschreven staat" in z'n hart...

Daar is een man die den langen weg kiest naar Golgotha... niet om dáár te worden gekruist alleen, maar om te worden gekruist bij elken voetstap... weder, en weder, en telkens weder, ten pleiziere van Schmoel en Consorten...

Daar is een man die dat alles deed, doet, draagde en draagt, leed en lijdt om zijner zaak's wille...

Om den wille van het *regt*...

En dan komen er een paar...

— „Uwe werken zijn door de respectabelste jongeluî gelezen en herlezen..."

Dan komen 'r een paar „*respectabelste*" jongeluî dien man vertellen, dat ze uit zijn werken *meenden* te hebben opgemerkt dat hij liefde had voor waarheid en regtvaardigheid...

Ei, respectabelste jongeluî, hebt ge dat indedaad meenen te merken?

Schaamt u!

En gij, zoogenaamde *hoog*leeraren onzer zoogenaamde *hooge*scholen, treedt af, en neemt patent als laagleeraren, die ge zijt.

't Is uwe schuld, uwe schuld, uwe grootste schuld, jeugdbedervers!

Hoe, ge leert onzer jongelingschap preêken en bidden, pleiten en ontleeden, taalknoeien en prosodie, wetuitleggen en schriftgeleerdheid ... en bij dat alles — neen, dóór dat alles — vergeet ge hun te leeren wat *'n mensch* is! Uwe „respectabelste" jongeluî praten van *kunsttalent*, tegen iemand die nooit dacht aan kunst? Ze zien slechts een boek, een troep letters en woorden in zekere volgorde gedrukt op papier, in de protesten tegen nederlandsche schande en nederlandsche misdaad? Ze hebben van u slechts geleerd klanken en phrases te beoordeelen — en hoe! — waar *daden* geschied zijn? Treedt af, zeg ik u, weest eerlijk, doet afstand van de anders zoo schoone roeping, om meêtewerken tot de vervulling der SPES PATRIAE, die voor 'n groot deel in uwe handen is... helaas!

Hoe, gij praat, preêkt, katechiseert, leest dictaten voor van 't jaar nul, en bij dat alles — weêr: dóór dat alles — vergeet ge dat 'r maar één bron is, een bron van *groote* gedachten: *het hart?*

Schaamte over u, schriftgeleerden!

En gij „respectabelste" jongeluî, die *meendet* optemerken dat ik liefde had voor waarheid en regtvaardigheid...

Onder erkenning uwer verwonderlijke scherpzigtigheid, en om u te overtuigen dat uwe meening redelijk juist is, geef ik u den raad uwe „alma mater" vaarwel te zeggen, en plaats te nemen in de een of andere kruienierij. Misschien ook is 'r een vacature bij de drukkerij van 't tractaatgenootschap. Daar kunt ge u vergasten op letters, woorden, phrases... zonder eind.

En in dien winkel, of op die drukkerij, tussen 't plakken van 'n paar peperhuisjes, of 't zetten van twee vodjes over de genade...

Tussen uw werk in... als ge wat tijd hebt...

Schaamt u!

207. Sedert weken heb ik 'n brief op mijn tafel liggen van *A. v. S.* te *Z.* Ik heb dien niet beantwoord. Ik wilde wachten tot ik wat gal in de pen had, en me kon behelpen met een duidelijk: „*zie boven.*"

Zie boven, M'nheer *A. v. S.* te *Z.* Schaam u . . . gij, tussen twee acten!

208. Daar heeft, volgens de Couranten, waarlijk te Detmold — niet ver van Frankfort — een man zijn zoon de keel afgesneden . . . à la bonne heure!

Hij had wat hout opgestapeld, en was bezig 't lijk daarheen te slepen, toen . . . hij een ram zag, met de hoornen verward in 't struikgewas . . . denkt ge?

Och neen, er was geen ram. De „Heere" zond een paar buren die den man 't lijk afnamen. Die domme buren beweerden dat men z'n kinderen niet mogt verbranden.

„Hij had den Heere zijn eerstgeborene willen offeren," zei de man . . .

En, o schande, o vloek, o godvergeten, heerelooze brutaliteit van de Detmoldsche policie . . . dien man hebben ze in arrest genomen.

Verbeeld u, ABRAHAM op Moria, gekneveld als 'n misdadiger, voor een regter ter instructie!

En de Heere laat zoo'n policie maar begaan?

Dat kan niet zijn.

Ik gis dat de ram, die absent was toen deze man zijn ISAAK doodde, eensklaps zal optreden als plaatsvervanger, zoodra die geloovige vader door de wereldse magt zal worden behandeld als moordenaar van z'n kind . . .

Of — ja, zóó is het — als *krankzinnige*.

Maar weêr zeg ik, dat ik zoo'n krankzinnige nader sta dan den half-geloovers.

Ik beklaag dien man, maar ik begrijp hem.

Ik veracht de ellendelingen die met hun vroom gewawel

hem hebben gek gemaakt, zonder — let wel! — ooit hun eigen kinderen den hals aftesnijden.

Zoodra 'k weêr een dominé hoor preêken over „AAAABRAHAM, den aaaartsvader, een toooonbeeld voor gelooooovigen" zal ik zeggen:

— Ga vóór, s. v. p... nà u, als 't je belieft.

Voor weinig tijds is ook te Antwerpen zoo'n abrahamsoffer gebragt. Die aartsvader is nu opgesloten.

't Zal me benieuwen of z'n nageslacht zal kunnen worden vergeleken met zeezand.

209. Voor weinige dagen werd een jong meisje, behoorlijk bebraafheid, begoddienst en behuishoud, door hare familie weggebragt naar 'n gesticht te Utrecht.

Eene dame die in dat gesticht het opzigt heeft over de vrouwelijke zieken, zeide tot de familie:

— Onze voorschriften zijn eenvoudig. Zachtmoedigheid is de hoofdzaak. Voorts, dat spreekt vanzelf, *licht*, *lucht*, *afleiding*, *beweging*, *gepaste uitspanning*...

Bij 't naar huis gaan werden deze voorschriften besproken door de verwanten der arme patiente, en een jongere zuster vraagde den vader:

— *Licht*, *lucht*, *afleiding*... *beweging*... *gepaste uitspanning*... Vader... als we daarmeê waren *begonnen*, vóór onze arme zuster krankzinnig werd?...

Wat die vader antwoordde, weet ik niet.

Maar *ik* zeg: ... 't Ware 'm beter dat hem een molensteen ware om den hals gedaan, met toebehooren, eene seconde voor z'n huwelijk, dan zoo'n vraag te moeten aanhooren uit den mond van zijn kind... dan zoo'n vraag van z'n kind te *verdienen*.

Zoo zijn er *veel* vaders wien ik molensteenen aanraad, of wat gehoorzaamheid aan JEZUS' wenk in MATTHEUS XIX.

210. 't Is *niet* waar, dat 'n kind onderdanigheid en liefde schuldig is aan zijn ouders.

Dat ellendig voorschrift is uitgevonden ten gemakke van ouders die gebrek voelden aan geestelijk overwigt, en te lui waren, of te droog van hart, om liefde te verdienen.

211. *Aan mijn kinderen.* Ge zijt nog wat klein, en zoudt me niet begrijpen. De tijd zal komen dat gij leest wat ik hier zeg. Welnu, als ik me ooit tegen u beroep op mijn vaderschap... lacht me uit!

Als ik ooit u onderdanigheid voorschrijf... bespot mij!

Als ik ooit liefde van u vorder... omdat... omdat... hoe zal ik zeggen!

Liefde, omdat er eenmaal iets geschiedde, waarbij ik volstrekt niet dacht aan *u;* liefde, omdat ik iets verrigtte vóór gij bestondt; liefde omdat...

Vult aan, kinderen, gij zult dit kunnen als ge rijp zijt om te lezen wat uw vader schreef, vult aan...

Als ik ooit liefde vorderde, dáárom... Werpt mij met vuil!

Lacht me uit, bespot mij, werpt mij met vuil, als ik ooit onderdanigheid of liefde vorder... *dáárom!*

Verbeeldt u, dat die bijbeltekst in de *geboden* verknoeid is door vertalers. Ja, ja, zóó is het. Gelooft me, er staat: „*haat uwen vader, dan zult ge lang leven!*"

Beproeft het eens!

Ik woû wel eens 'n „Heer" zien, die de magt had u te dwingen uwe moeder niet liefte hebben, al loofde hij tien lange levens uit, in tien landen tegelijk!

Met of zonder bijbeltekst... vóór of tegen bijbeltekst... met of zonder gebod, zullen zij en ik uwe liefde weten te verdienen dóór liefde.

Wie dat niet kan, heeft op liefde geen aanspraak.

Uwe *onderdanigheid* zal bestaan zoolang, en voor zooverre,

mijn geest meer ontwikkeld is dan de uwe, omdat ik 'n paar tientallen jaren vroeger begonnen ben. Die spanne tijds zult ge weldra hebben ingehaald, vooral daar ik, helaas, dikwijls staan bleef op m'n weg.

Kinderen, gij zult mij niets te danken hebben, dan wat ik deed nà uwe geboorte, en zelfs dat niet. De liefde vindt haar loon in zichzelve.

Och, waart ge zóóver dat ge mijn IDEËN kondet lezen, en alles wat ik bewaar voor u alleen. Och, hoorde ik 't reeds:

— „Wij hebben u lief, o vader, maar ge hadt daartoe niet noodig onze *vader* te zijn!"

212. Arme vaders, die niets zijt dan dat! Vreest ge niet, als ge uw kinderen een rekening voorhoudt van nooit geleverd offer, dat ze u eenmaal zullen antwoorden:

— Ik vind dat ge wel wat beters hadt kunnen doen? Arme vaders! Neen, *misdadige* vaders!

213. 't Is zonderling, hoeveel menschen zich verstouten om kinderen te hebben.

In Artis ken ik een oppasser die weet omtegaan met de tijgers. Een ander is geschikt voor de vogels. Ook de kunstmatige vischteelt heeft z'n specialiteiten.

Maar kinderen houdt ieder.

214. *Artis en kinderen.* Voor acht jaren bezocht ik de school, waarop ikzelf had geleerd, dat men 't woord mensch moet schrijven met c. h. Waarom, weet ik nog niet.

Ik was uit Indië vertrokken met het voornemen die school te bezoeken, en al had ik dat niet willen doen uit eigen begeerte om de plaats weêrtezien waar 'k zoo knap ben geworden, ik moest wel.

Vele ouders namelijk in Indië, hadden 't onderwijs en

de opvoeding hunner kinderen uitbesteed bij den onderwijzer van diezelfde school. Zij verzochten mij, bij m'n vertrek, hun kinderen te gaan zien. Ik beloofde dat, en heb 't gedaan.

Ik houd dien onderwijzer voor 'n braaf — en in den gewonen zin, voor een bekwaam — man.

Hij mishandelt de kinderen niet; hij gebruikt ze niet als dienstboden; hij beschouwt ze niet als indische koeien voor zijn hollandsche melkerij op kleinen schaal... zie, dat alles was bij hem niet het geval. — In 't voorbijgaan moet ik u zeggen, dat dit op veel hollandsche kostscholen „die zich zoo bijzonder toeleggen op de ontwikkeling der kinderen van *onze indische broeders*," wèl 't geval is. Dáárvan weten de ouders op Java te spreken! —

Welnu, deze man was gemoedelijk braaf. De godsdienst — zie, ik geloof ditmaal 'n ongehuichelde! — speelde de hoofdrol, zooals ge zult bemerken als ge lezen wilt, wat mij met hem weêrvoer in Artis.

Want daar kwam ik op zekeren morgen met de kinderen teland, nadat ik ze vroeger, naar mijn vermogen, wat genoegen had verschaft, door ze meêtenemen naar komedie of concert.

De onderwijzer was meêgegaan; ik zag er zeker uit als 'n sekondant.

Ons troepje jongens, een behoorlijke trap der jeugd van de onnoozele tweeklanken af, tot de lijzige, halfgare, rhetoriek toe, had op den weg in 't gelid geloopen. Maar in den dierentuin verspreidden zij zich. Althans zoo meende ik. Doch later bleek me, dat zij zeer trouw waren bijeen gebleven.

Wie nu geen verstand heeft van Zoölogie, zou meenen dat de een keek naar den leeuw, de ander naar de papegaaien; dat de een bij de slangen stond, de ander bij 'n hyena. Mis!

— Waar zijn de anderen? — vraagde m'n onderwijzer, die met mij had plaats genomen aan een tafeltje — waar zijn de anderen?

Hij vraagde dit aan een klein kereltje, dat even zigtbaar was op 't eind van 'n laan.

— Bij de apen, m'nheer!

En mijn onderwijzer zette ons gesprek voort, dat afgebroken was door z'n wensch om te weten „waar de anderen waren?"

Zoodra ik een kommapunt ontwaarde, maakte ik daarvan gebruik, om hem te vragen of hij gehoord had wat die kleine antwoordde?

— Jawel, ze zijn bij de apen... ik wilde u dus zeggen dat...

Weêr wachtte ik een kommapunt, en vraagde nogëens:

— Hebt gij gehoord wat hij antwoordde?

— Wel zeker, ze zijn bij de apen... dáár is geen water... ik beweerde dan...

Bij 't derde kommapunt, viel 'k hem weêr in de rede...

't Vervolg hierna. Ik breek af, omdat ik plaats noodig heb voor 't volgend IDEE.

215. Wie wat betoogt, en noodig oordeelt zijn betoog voorttezetten tot de laaste syllogisme...

Wie noodig heeft zijne conclusie te noemen *expressis verbis*...

Zie, ik geloof dat zoo iemand niet goed betoogd heeft.

't Zou me verdrieten als ge nu nog niet ver genoeg waart gevorderd in de Zoölogie, om te weten dat 'n troep jongens, losgelaten in 'n dierentuin, zich niet verspreidt, maar dat ze met touchante involging der wetten van assimilatie, cohaesie, attractie — meer of min capillair — zich vereenigen tot ééne compacte massa om de apenwarande.

Wist ge dat niet, gij onderwijzers, ouders, opvoeders?

Wist ge dat niet? Gij moest het weten.

En.., méér zoölogie. Gij behoordet ook te weten *waarom*, in Artis, een troep jongens zich verzamelt om de Apenwarande.

Daarvoor schonk ik u kwijt al uw kennis der leer van 't „mooie handje", van 't „regtzitten", van de „scherplange of kortstompe e" van de „verzoening door 't bloed des kruises," enz., enz.

En nòg meer Zoölogie. Ook moest gij weten wat er te *doen* was tegen de apenättractie. Welke *andere* neiging tot vereeniging, door u moest worden opgewekt tegen *die* neiging.

Dit alles weet gij niet, gij onderwijzers, opvoeders, ouders, gij die u vermeet „kinderen te houden."

Of *als* ge 't weet, noem ik u dubbel misdadig.

216. De koning komt in stad. 't Is wel verdrietig voor mij. Ik zal u zeggen waarom.

Nu hangt men vlaggen uit; één daarvan waait heen en weêr voor m'n venster, zoodat het mij rood en blaauw warrelt in de oogen, en 'k belet word dit idee te schrijven. Want ideën hebben helderheid noodig.

Daarom zal ik maar wat bespiegelingen houden over de verkeerde plaatsing van sommige dingen. Een steen die nut doet op den weg of in 'n muur, zou onaangenaam wezen in de maag... rood met wat zon er door... 'k woû dat die vlag ik weet niet waar was... slechts dáár niet, voor mijn venster niet!

Om godswil, 'k heb behoefte aan licht...

. . . .

Ik kan weêr zien. Ik was bezig met de verkeerde plaatsing... blaauw schemerlicht... flap!... rood daarover... 'k zit in paarse duisternis... zie, de zon moireert die kleuren... ik hoor niet onder zoo'n vlag te zitten, en dáár

hoort die vlag niet. 't Vervolg als ik weêr zien kan.

. . . .

'K wou liever dat de koning... 't vervolg hierna...

. . . .

Ja, zoo zijn er veel dingen verkeerd geplaatst... een broche in 't oog, Engeland te Gibraltar, *ik* hier, en dáár die vlag... ik moet het opgeven...

. . . . , ...

Zoo'n steen in de maag, hoort daar niet; zoo'n broche in 't oog, hoort daar niet. Die vlag... 't vervolg hierna...

. . . .

Waar zoo'n steen t'huishoort en dienst doet, weten wij. En die vlag... G...!

. . . .

Die vlag, o Koning van Nederland, o staatslieden van Nederland, o **volk** van Nederland. die vlag behoort te wapperen in den ARCHIPEL VAN INSULINDE, waar onze broeders worden meêgevoerd, tot slaaf gemaakt, of geslacht door zeeroovers!

Dáár hoort die vlag! Dáár, volk, regering en Koning van Nederland! Dáár hoort zij, zeg ik u!

En ze moet niet hier *mij* hinderen in 't schrijven mijner ideën... dat behoorde zij *niet* te doen, zeg ik u!

Ik láát me niet hinderen... daar plakt ze weêr voor 't raam, en zuigt zich vast. Wat rood en wit en blaauw... 't is donker...

. . . .

Welnu, ik *wil* zien! Ik tart die vlag mij 't schrijven te beletten...

Ik *wil* zien, ik zie!

Fladder maar voort, o vlag, in onëerlijke veiligheid! Benje niet bang voor wat regen, voor wat stof? Zie je al die kappelluî daaronder... schrik niet, ze zijn onschadelijk... zij rooven niet met lans of zwaard of scherpen klewang...

En verheug u, weldra zal men u wat rust geven na uw goeverneurgeneraals-paradedienst! Er ligt een net foudraaltje klaar van wasdoek. Daar ga je in, vlag... wel te rusten!

Maar *mij* dwingen tot werkeloosheid, door uw dom, plakkerig, lichtbedervend gezwabber en gezwets tegen mijn venster... dat zult ge niet... dat kunt ge niet... daartoe tart ik u!

217. En ik tart elke magt, op welk gebied ook — in den staat, in de kerk, in de huisgezinnen... overal! — ik tart elke magt, te beletten dat mijne IDEËN invloed hebben op den loop der zaken. Ik tart ieder *mij te smoren!*

Ik *wil* zien, en ik zie! Ik wil schrijven, en ik schrijf! Ik *wil* omwerpen, wegruimen, opbouwen... ik zàl dat alles doen...

Maar dat het me makkelijker vallen zou, als ik niet zeeziek werd gemaakt — daar is ze weêr, ik schrijf dóór. Ze valt beschaamd terug... juist! — Dat dit alles mij makkelijker vallen zou, als ik niet werd gehinderd door zooveel domheid van 'n katoenen lap, dat is waar.

In 's hemelsnaam, dan maar 't moeielijke!

218. Maar dat ze mij zeeziek maakt, is waar. Uit wanhoop ga ik een verslag geven van 't bezoek des eersten franschen Keizers te Breda in Mei 1810, zoo als dat is opgesteld door 'n bewoner van die stad. Voor de echtheid sta ik borg. Wie lust heeft, kan 't origineel bij mij komen zien... och neen, dan krijg ik bezoeken. Geloof me maar liever.

Dat verslag is slecht gesteld, slecht geschreven, in 't kort, het is bijna *ondrukbaar*. Toch wil ik er geen letter in veranderen. Primo, om die vlag te foppen, ik gun haar niet eens de voldoening dat ik *moeite* heb om te zien; ik zend mijn verslag naar de drukkerij, en ga met gesloten oogen zitten denken, in een hoekje. (Maak me dàt eens

moeielijk, o vlag!) Secundo, om door den slechten stijl van 't relaas duidelijk te doen blijken dat het niet van mij is. Ik namelijk schrijf heel mooi. (**126.**)

Men zal uit dit verslag leeren:

Hoe volgzaam protestantse leeraren zijn.

Hoe ondeugend de katholieke.

Hoe die volgzaamheid werd geprezen.

Hoe de stoutheid werd berispt.

Hoe welsprekend NAPOLEON I was. — Dit zeg ik *in ernst.* Ik ben jaloers van zijn boutades. Zijn speech is *indedaad* napoleontisch. Och, als hij eens *lezingen* had moeten houden... ik kan er van ijzen. Ook hij zou gebersten zijn! —

Hoe rekbaar de schrift is, voor wien daarmeê weet omtegaan, en eindelijk:

Hoe bruikbaar die tekst over CAESAR.

Zie, Nederlanders, dat alles hebt gij te danken aan uw roemrijke vlag... 't oranje van hiernaast schijnt door het blaauw... mijn duisternis is groen ditmaal...

Daar, jongen... daar hebje kopij.. druk maar op!

— Geen noten, m'nheer?

— Neen.

Historie verhael van het gebeurde ter aandiening welke Z. M. den Keyser en Koning heeft gelieven te verleenen in de plegtsaal van het geregtshof te Breda den 6 *van Bloeimaand* 1810.

De Keyser houdende de Keyserin by de hand, en in gevolgte door H.H. M.M. den Koning en Koningin van Westphalen door Z. K. en K. H. den Prins EUGENIUS, onder Koning van Italiën, die de Hertogen VAN MONTEBELLO staaddame geleide trad, in de plegtzaal, alwaar de groote ambtenaren van het ryk tegenwoordig waren. Z. H. den Prins van Nuschtel en Wagran, de maarschalken, Hertog van Bassano, van Istrie, van Rougs, (?) van Tirol, de groot minister van de binnenlandsche zaken, de graaf van *(onleesbaar)* de Kamer Heer van den dienst, den marrakies van Argensoie profect

van de twe (*onleesbaar.* Moet zijn : NETHEN). eene dame van het palys, een Kamer dame en Enige andere Heeren van het Keyserlyk Hoff.

De Hooge vierschaar.

De Schepen bank.

De Roomschen geestelykheid (welke niet in plegtgewaat waren).

De bedienaars der hervormde kerk. Die op ordere van den Gouverneur in Costume waaren.

De prottestantschen kerken raad alle waren in Enen kring gerangscheerd, buiten de baalie van de plegtzaal waaren Enige andere Colegis en vele andere personen.

Den Keyserin ging zitten en de Keyser deede op staande voed de ronde. Zyde tegens den president van het hof: gy zyt den president van het hof van appel? Waar op deze antwoorde Ja Siere! Hoe veel zielen rekend gy dat er onder uw juris dictie zyn? 400 1000 Siele. Waar Appelleert men van uwe vonnissen? te Amsterdam. Daar na met de vinger wyzende op de onderschydene Collegien wyzende zyde Z. M. gy zyt de regtbank van de eerste instantie, gy de regtbank van koophandel, gy de geestelykheid; bleef staan voor de vicarius die zijn aan spraak in de hand houdende zyn Compliment uit sprak Cufeleerde. (?) Den Keyser zonder hem te andwoorde zyde, waar zyn de protestantschen predikante? toen werd de Heer TEN OEVER leeraar der Waalsche kerk met den taberd gekleed zijnde, aan het hooft der gansche protestantsche geestelykheid en den kerkenraad, aan den Keyser voorgesteld door Z. H. den Prince van Nuschatel en Wageran, en na die gewoone pligtplegingen deden den Heer TEN OEVER aan zyne Majestyd de navolgende aanspraak:

SIERE!

De Geestelykheid en de afgevaarde der Hervormde en Prottestantsche kerken hebben de Eer Uw K. en K. majestyd hunne Eerbiedige hulden te betuigen. De leerstellingen der protestantsche die door den zaamenloop der gebeurdennissen nieuwe onderdanen van Uw onmetelyk Ryk geworden zyn, kunnen onveranderlyke grondbegindselen zyn van in alles wat er gebeurd, de hand van eenen heiligen, wijzen en goede voorzienigheid te eerbidigen, geven aan des Keysers dat des Keysers is, en ik rekenen het myn Pligt Heere! uw K. en K. M. te verzekeren, dat wij dat bevel intusschen gehoorzaam aan Uw opperheer, wy weten het Siere dat nooyt, vooral van de herroeping van het edict van Nantus die hervormde zoo

veele voorrechten in Frankryk genooten hebben als onder het oppergebied van Uw K. en K. M. deze overtuiging strekt ons tot waarborg dat wy deelen zullen in de bescherming van den grooten Opperheer die God over ons gesteld heeft, dat hy ons zal bewaren by die voorrechten die wy tot nog toe genoten (*onleesbaar*) hebben; en wy hebben de Eer alle onze belangen aan Uw doorluchtig Huwelyk bevestig (*onleesbaar*) die bevredigens van geheel Europa (*onleesbaar*) en ons onder uw opperbestuur de wenschelykste uitwerkselen daarvan doen ondervinden.

Z. M. Zeer aandagtig tot het einde toe dezes aanspraak aangehoord hebbende, antwoordde daarop:

Het is zeer wel, gy hebt gelyk, ik bescherm gelykelyk alle Eerdienste. De Protestanten in Frankryk genieten dezelfde voorrechten die de Catolyken genieten, en in dit departement moeten de Catoliken dezelfde voorregten genieten als de Protestanten. Zoo uwe kerke te groot of te menigvuldig zyn, moet gy die verdeelen, omdat ik een volkoomen gelykheid wil hebben tusschen alle Eerdiensten, gy moet als Broeders leven.

Den Keyzer vroeg aan den Heer TEN OEVER: Mijn Heer, waarom zyt gy aldus gekleed? gy zyt in costum, waarop dezen antwoorde: Siere, het is een bevel — viel hem in de rede, en zyde de Keyzer; het is wel, het is een gewoonte van het land. Zich alstoen naar de Roomschen Catolyken geestelykheid wendende, vroeg hy: en waarom dan Gy lieden, hebt gy ook uwen priesterlyke overrok niet aan? gy zegt priesters te zyn, maar wie zyt gy, Prokureurs, Notaarissen of Boeren? Hoe ik kom in dit departement alwaar de meerderheid uit Catolike bestaat, die door den Koning mynen broeder meerder voorregten verkregen hebben En ik koome om uw alle met de anderen gelyk te stellen en ondertusschen begind gy met my niet na behooren te bejegenen, gy durft uw aldus voor myn te verzetten, gy klaagt over de onderdrukkingen die gy onder het oud bewin van dit land geleden hebt, maar gy toont door uw gedrag dat gy zulks wel hebt verdient Thans komt een Roomsche gezind vorst over uw regeeren, en die eersten daad van oppergezag dien ik heb moeten uitoefenen, is geweest om twee van uw pastoors, zelf uwen apostolischen vicarius, te doen aresteren ik heb hem gevangen doen zetten en ik ik zal ze doen straffen, en het eersten woord dat ik

uit den mond van een hervormde predikant hoor is: geeft aan den Keyzer dat des Keyzers is. Zie daar de leer welke gij moet onderwyzen, slegthoofden! Neemt een voorbeeld aan dien Heer (wijzende met den vinger op den Heer TEN OEVER). Hoe! ik hebben altijd in den Protestanten getrouwe onderdaanen gevonde, ik heb er 6000 te Parijs, en 800,000 in myn ryk, en er is er geen een, daar ik reede van klaagen over heb! gy hebt de Protestanten belasterd door die aan myn voor te stellen als menschen die grondbegindselen leren, strydig met de regten van den Souvereyn. Ik hebbe geen beter onderdaanen dan de Protestanten, ik bedien myn van dezelven in myn palys te Parys; ik geven er hun de vryen toegang, en hier wil een handvol dweepzieke Brabanders zich tegen myne oogmerken verzetten, slegthoofde daar gy zyt, zoo ik in de leer van BOSSUL (*Bossuet?*) in de grondstellinge van de gallicansche kerk geen grondbegindselen had gevonden die met de mynen overeen stemde, zoo het Concordaat niet aangenomen was, zonde ik protestant zijn geworden, en 30 millioen Franschen zouden des anderen daags myn voorbeeld nagevolgd hebben.

Maar gy weetnieten als gy zyt, welken Godsdienst onderwyst gy lieden? kent gy de leerstelling van het Evangelie wel die zegt van te geven aan den Keyzer dat des Keyzers is? JEZUS CHRISTUS zelf heeft die niet gezegt: myn Koningryk is niet van dezen wereld? en de paus, en gylieden zoud uw met de zaaken van myn Ryk willen bemoeyen, onkundigen! gy wild voor uw opperheer den Keyzer niet bidden, wild gy ook ongehoorzaam zyn? ik draag er de papieren bewyzen van in myn zak (ter zelver tyd op de zak slaande) en zoo gy in zulke grondstellingen volhard, zuld gy hier beneden ongelukkig zyn, en in de andere weereld hier namaals verdoemd zyn. Vervolgens zich tot den vicarus wendende, vroeg zyn Majestyd zyt gy den Apostolische vicarus? wie heeft uw dat gemaakt? is het de paus hy heeft er geen recht toe, *ik* ben het die de bisschoppen aansteld.

Daarna sprak den Keyzer tegen alle Roomschen geestelijken zeggende: gy wilt niet bidden voor den Souveryn, omdat een priester van Roomen myn in den band heeft gedaan. Wie heeft aan een paus het recht gegeven om een Souveryn in den bant te slaan? Waarom hebben LUTHER en CALVIEN zich van de kerk geschyden? het was de schandraad van uw aflaten die zich hebben doen verzetten tegen de paus! het is nog LUTHER nog CALVIEN, maar de duitschen vorsten zyn het geweest die zich aan uw dweepziek juk (*niet?*) hebben willen onderwerpen.

De Engelschen hebben groot gelyk gehad van zich van uw afte-snyden. Het zyn de pausen die door hunnen weereldlyke kerken regeering, kerken heerschzucht, Europa in vuur en vlam gezet en tot een bloedbad gemaakt hebben! Gy zout wel op nieuw schavotten en brandstapels willen oprigten, maar ik zal daar zorg voor weten te draagen, zyt gy van de godsdienstleer van GREGORIUS den 7? Ik niet. Wie is GREGORIUS den 7? gy weet het niet! Zyt gy van de godsdienstleer van BONIFACIUS, van BENEDICTUS XIV, van CLEMENT den XII, of van die van een andere paus? Ik niet. Ik ben van de godsdienstleer van JEZUS CHRISTUS, die gezegt heeft: geeft aan den Keyzer dat des Keyzers is, en volgens datzelfde Evangelie geven ik Gode dat Godes is. Ik draag het weerelds zwaard (slaande op den degen) ik zal het weeten te behouden, het is God die myn op mynen troon geplaats heeft, en gy aardwormen, zouden gij er uw willen tegen kanten? ik moet aan niemand dan aan God en JEZUS CHRISTUS rekenschap van myn doen en laten geven, en niet aan een paus.

Geloof gy dat ik een man ben gemaakt om de muilen van een paus te kussen? Zoo het alleen van uw afhing, zoud gy myn de neus afsnyden, gy zoud myn de haaren afsnyden, gy zoud myn de kruin scheeren, gy zoud myn in een klooster zetten, zoo als gy LODEWYK de goedaardigen gedaan hebt, of my in Africa verbannen, Domkoppen, slegthoofden! bewyst my door het Evangelie van JEZUS CHRISTUS, de paus als opvolger van ZINT PITER, voor zyne stedenhouder heeft aangesteld, en dat hy het recht heeft om den Souveryn in den band te slaan, weet gy niet dat alle magt van God koomt? zoo gy aanspraak op myne bescherminge wilt maaken, volgt dan de Leer van het Evangelie op die wyzen zoo als den apostelen die gepredikt hebben Zoo gy goede borgers zyt, zal ik uw beschermen zoo niet, zal ik uw uit myn Ryk jagen, ik zal uw wyd en zyt verstroojen als de Jooden.

Gy zyt onder het bischdom van Mechelen gesteld. Bied uw aan uwen bischop aan, legt er uw geloofsbelydenis of, ondertekend het Canuraal. (? *Een weinig verder staat het woord* Concordaat *zeer duidelijk, maar hier even duidelijk*: Conuraal *of* Canuraal. *Wat dat kan beduiden, weet ik niet*). Hy zal uw myne meningen doen kennen. Ik zal een anderen bischop (*onleesbaar*) Hertoogenbosch stellen.

Is er hier een Semienarium? vroeg den Keyzer en op het bevestig andwoord, zyde Z. M. aan den perfeekt van de twee Netten:

Mijn Heer, gy zult zorg dragen dat deezen den Eed op het Conkordaat afleggen, gaat dat seminarium bezoeken, en maakt dat men er de zuivere leer des Evangeliums onderwyst, opdat meer ligte (*ver-*

lichte?) mannen uit voortkomen, dan deze domooren van leeraren, waar men dan eene zoo ongerymde leer onderwyst.

Myn Heer de perfeckt, gy zult de zaaken der kerke op eenen gepaste wyzen voor alle Godsdienste gelykkelyk schikken, zoo dat ik er niet meer van hoor spreeken.

Daar na nam de Keyzer de Keyzerin by de hand, ging met haar na eenige jonge jufvrouwen die buiten de balie van de plydzaal stonde, welken aan M. de Keyzerin een mantje bloemen aanboden en aan haar K.K. en K.K. M.M. haare complimenten aflyde, by monde van Jufvrouw DE ROOY (de Oudste) waarop de hertogin van Montebello genoemde Jufvrouw een doos leggende aanbood *) en daarna begaaven H H. M.M. zich in het rytuig, zynde hetzelven bespannen met 10 paarden. En door een Eerwacht wierd gelyd tot aan het einde van de steenweg, buiten de Bospoort, reisde Hoogsdeszelfs met haar doorluchtige gevolgt door na 's Hertogenbosch.

Ik vind dit stuk kurieus. Temeer omdat NAPOLEON III op N. Jaarsdag denzelfden tekst heeft behandeld. Maar deze *maakt* zijn speeches, en de hier meêgedeelde kwam regtstreeks van 't hart. Zóó gevoeld, zóó gedacht, zóó gesproken, en... *servez chaud!*

219. De vlag is weg!

Ik heb eene dame gekend die blond was en zeer bevallig. Dat zult ge terstond zien. Haar echtgenoot was donkerharig. In hare familie waren allerlei haarsoorten, en ook van zijn kant schenen zich allerlei rassen rendez-vous te hebben gegeven.

Het oudste kind dier dame was bruin. Daarop volgde een blond meisje. Toen twee zwarte jongetjes. Vervolgens een engelsmannetje met rood haar en zomersproeten. Eindelijk eenige Africanen met krulhaar... drie of vier Celten... een paar strooharigen... wat witkopjes... toen weêr

*) Ik noodig bejaarde inwoners van Breda uit, eens natevorschen wat dit beteekenen kan? Misschien leeft er nog iets van jufvrouw DE ROOY.

kastanje... 't Hield niet op, en alles dooréén. En als ze gedaan had, begon ze weêr.

Er mankeerde maar aan dat ze groene kindertjes kreeg.

Ik maakte 'r mijn compliment over de volledigheid harer verzameling, uit een anthropologisch oogpunt.

— Maar, eilieve, Mevrouw... als 't me vergund is eene kleine aanmerking te maken...

— Hoe dan?

— Een beetje orde, Mevrouw! Wat regel... tot gemak der bezoekers van uw museum... De classificatie is zoo moeielijk.

— M'nheer, denkje dat ik die dingen doe op kommando? Als 't u niet de moeite waard is mijn troepje regt te zetten, hecht ik niet veel waarde aan uw anthropologische studiën. Ik beval naar 't mij bevalt, en 't bevalt mij niet dat het u niet bevalt, dat ik niet beval naar 't u bevalt. 't Bevàllen zou me onmogelijk wezen, als ik moest acht geven op 't bevallen. Zoodra ik mij toelegde op bevallen naar 't u bevalt, zou ik spoedig ophouden te bevallen; en al kon ik voortgaan, 't zou u weldra niet bevallen, omdat bevallen geen zaak is van bevallen. Ik blijf dus bevallen naar 't mij bevalt, en als dat u niet bevalt, ga dan waar 't u beter bevalt, en beval zelf als 't u bevalt, maar ik twijfel of ge dan mij bevalt, omdat de aanmerking waarvan gij bevallen zijt over 't niet bevallen van mijn bevallen, mij bewijst dat gij geen verstand hebt van bevallen. En nu ga heen als 't u bevalt, want ik ga bevallen.

Dit voor mijne IDEËN. Wie wil ze regtzetten? Ik heb waarachtig geen tijd, en beval als die dame, zonder te vragen of 't bevalt.

220. De hoogste graad van moed is hoogmoed.

221. Vertrouw nooit iemand die nederig *spreekt*, want hij liegt.

222. Wie nederig spreekt van zichzelf, wordt boos als gij hem gelooft, en woedend als ge hem nazegt wat-i zegt.

223. Nederigheid is 'n lafhartige manier om wat te schijnen.

224. *Zeden* zijn onregtvaardige meesters. Zij straffen de afwijking, maar beloonen geen gehoorzaamheid.

Verbeeld u eene ongehuwde vrouw die wat sympathie kwam vragen van de maatschappij, omdat ze:

Nooit over straat was gegaan in sarong en kabaai.
Nooit had laten blijken dat ze wist wat ze wist.
Geen latijn verstond.
Nooit biljart speelde, en
Nooit kinderen had gehad.

225. 't Is schande voor de mannen, dat de vrouw, *in hunne eigene schatting*, hooger staat, naarmate zij minder met mannen heeft omgegaan.

't Is precies als met die andere Javanen, wier onbedorvenheid in omgekeerde rede staat tot hunne gemeenzaamheid met Christenen.

226. Ik woû mijzelf gaarne eens ontmoeten, om te weten hoe ik mij beviel. Maar 'k moet goed gehumeurd wezen dien dag, want ik hoû niet van onaangenaamheden.

227. De Heer THORBECKE heeft veel te doen, als hij ten minste, met of zonder titel, *premier* is:

Hij moet de havelaars-zaak uitmaken.
't Zegel op de dagbladen afschaffen.
Alle inkomende regten ... idem.
Ministerie van *eeredienst* (?)... idem.

Wetten tegen *laster* en *kindermoord* ... idem.

En nog een en ander ... ja, nog véél meer.

Geschieden zàl het!

Ik woû hem graag een brief schrijven, maar ik begrijp dat hij 't bijna zoo drok heeft als ik.

228. Ik heb, vooral na die vlag, medelijden met den Heer THORBECKE, zoolang hem *deze* tweede kamer voor 't venster waait. Wie dat niet weet bij ondervinding, kan zich geen denkbeeld maken van zeeziekte.

229. Ik heb eene vertelling over zeeziekte, die 'k terstond geven zal, anders vergeet ik ze ... de vertelling meen ik. De zeeziekte vergeet ik nooit. Ik schrik nu al voor Maart 1863, als Amsterdam, de koning, de vlaggen en ik, dat jaar beleven.

Voor 'n jaar of wat wandelde een redelijk jonge man — een jonkman was-i niet meer — op en neder langs de kaai der Joliëtte te Marseille. *La Joliëtte* heet een der havens van die stad. Hij scheen op reis te moeten, althans... nu ja, die beschrijving doet 'r niet toe. Men zag 't hem aan dat hij op reis moest.

De „lieutenant" van 't vaartuig dat hem zou overvoeren was komen zeggen dat de wind tégen was, en dat de kaptein waarschijnlijk wachten zou met ankerligten tot den volgenden morgen. Als dus de reiziger verkoos terugtekeeren naar zijn hotel in de rue Beauvau ...

— *Non, non, je préfère m'embarquer tout de suite ...*

— *Comme vous voudrez, M'sieur ... mais je crains que vous ne vous ennuyiez.*

Als ik Fransman was, gooide ik die derde *i* weg, zoowaar als ik de c.h. weggooi uit frans.ch.man.

— *Le capitaine craint que vous ne vous ennuyiez ...*

— *Du tout ... du tout! J'ai mes idées ...*

Die „second" dacht zeker: „net als ik!" Want, 't is kluchtig, ieder heeft van die dingen. Althans niemand klaagt over 't tegendeel. Maar als ik nu ideën ga schrijven in dit IDEE, dan kom ik nooit klaar met m'n vertelling over dien Rus, dat wil zeggen: over dien Fransman, uit engelsche ouders te St. Petersburg geboren.

Hij ging naar boord, bezocht z'n hut, vond daarin twee kooien die ruimer waren dan men verwachten kon op zoo'n kleine brik als de SAINTE VIERGE, plaaste zijn weinige bagage in de onderste, en vermaakte zich daarna met 'n soort van inspectie.

Althans hij scheen belangtestellen in allerlei dingen, die anderen meestal onverschillig zijn. Hoe oud de brik was? Hoeveel bemanning? Hoe scherp ze kon zeilen bij den wind? Of die kleine „mousse" nog 'n moeder had?

En, hij scheen goed *t'huis* aanboord. Bij 't eigenaardig „dekloopen" wist hij altijd de hoogerhand te laten aan den kaptein...

Ik geloof 't graag! Als knaap had-i eens 'n oorveeg gehad, omdat hij den kaptein had in den weg gestaan aan stuurboord.

— *M'sieur a beaucoup voyagé?*

— *Si ... si ...*

— *Il paraît.*

De fransche Rus was dadelijk t'huis aan boord. Daar kwam de vrouw van den kaptein, met 'n lief kindje aan de borst...

— *Comment, madame, du temps qu'il fait!*

Want, ofschoon in 't laast van Mei, 't was koud, heel koud.

En hij dekte de zogende moeder toe, met 'n reisdeken.

Die vrouw zag gek op. De kaptein had nog geen tijd gehad haar te zeggen dat die gemeenzaamheid van den vreemde iets eigenaardigs was, dat men moest vergeven:

„ à quelqu'un qui vient de si loin. Ce sont peut-être les moeurs de son pays."

De son pays!

O God... hoe bitter klonk den vreemde dat woord, want hij had het verstaan, ofschooon 't gezegd was met gedempte stem.

De son pays! Of 'r *zede* noodig was, *lands*gewoonte om iemand te doen voelen dat het koud is, als-i 'n zogende moeder ziet!

De son pays! Dat deed hem zéér. Hij was niet van 'n *pays*, hij handelde niet naar de gebruiken van 'n *pays!* Hij zou 'n zogende moeder hebben toegedekt, al schreef z'n *pays* voor, haar bloottestellen aan koû.

De son pays!

Ook wàs hij niet van 'n *pays*. Ik heb gelogen toen 'k zei dat hij 'n Deen was, of een Engelsman. Hij was geen Fransman, geen Schot, geen Spanjaard:.. hij was een mensch, en 'n goed mensch. Dat zult ge zien, als ik tijd heb om m'n vertelling aftevertellen.

Voor 'k overga tot mijn tweede hoofdstuk, wil 'k wat op en neêr loopen in m'n kamer, om uittevloeken tegen allerlei zeden, gelooven, godsdiensten, reglementen en stelsels, die 't GOEDE begraven onder wat sleur.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Ik zie daar dat ik varzuimd heb: *eerste hoofdstuk* te schrijven boven den aanvang dezer historie. Ik wist toen niet dat ze zoo lang worden zou, als ik nu begin te begrijpen. Want van lieverlede wordt me weêr alles helder, en ik herinner mij al duidelijker hoe ze 't vertelde... àls ze 't vertelde, want dikwijls deed ze 't niet, maar aan mij zeî ze alles. Dat hebben velen gedaan, en daarom schrijf ik zoo mooi.

230. — Die stier... o heerlijk! Is 't niet of je een ROSE BONHEUR ziet, of 'n POTTER?

Ik zeg liever:

— Die POTTER — of Rose Bonheur... heerlijk!... Is't niet of je 'n STIER ziet?

Zietge, dáárom schrijf ik zoo mooi. Ik schrijf maar nà wat zij me verteld heeft.

Wie... *zij?*

— FANCY.

— Geen *natuur* dus... Iets als... fantaisie?...

— Zij *is* de natuur. Ik heb nooit wat verzonnen. Dat kan ik niet. Ik verzin m'n ideën zoo min als de bevallige moeder van **219** haar kinderen verzon.

231. Nu indedaad het tweede hoofdstuk. Ik zal spreken van geloof en van liefde; van de Sainte Vierge en van meikersen; van zeeziekte en van 'n monnik in bruine pij.

Maar ook zal ik spreken van ongeloof en sarcasme, van bittere wijsheid — bitter nog, omdat ze maar half was — van weemoed en van strijd, en zoo als *zij* eens gezegd heeft van de overwinning in 't eind. Wees dus heel gerust als ge daar iemand ziet struikelen...

— *Mon dieu!*...

Er kwam een schuitje langsboord. Een man met geschoren kruin, barrevoets, om de lenden iets als woestijnkostuum, woû 'r uitstappen, struikelde...

Tijd om te vallen had hij niet. Mijn natielooze Griek die 'm had zien aankomen, greep hem. Hoe deze zoo gaauw kon afglijen langs boord — hoe hij 't juist wist te mikken om, hangend aan 't puttingwant, den monnik te grijpen met den vrijen arm... zie, dit alles weet ik niet. 't Was of hij voorzag dat die oude monnik hulp behoeven zou, en of-i zich had klaargemaakt tot het verleenen van die hulp.

Les moeurs de son pays, misschien!...

Waar zou dàt land liggen? Dáárheen. Dáárheen!

— *Comment mon... père?...* vraagd-i met vriendelijke belangstelling.

Toch lag er iets komieks in de buiging van den toon dien hij noodig had, om 't woord: *père* uittedrukken.

Zeker was hij protestant, onze... Amerikaan. Methodist, denk ik.

— *Merci, mon fils,* antwoordde de monnik, die niet weten kon dat de ander moeite had gehad om „père" te zeggen. Dat klinkt ook zoo gek in de ooren van 'n ... kwaker, of wat onze Duitscher dan ook moge geweest zijn „van geloof."

— *Merci, mon fils... non, il n'y a pas de mal... Dieu vous bénisse, mon fils... tiens, ma belle robe est mouillée!*

En de monnik lachte met goedmoedige vrolijkheid over 't water dat afdroop van z'n *robe... „sa belle robe,"* naar-i 't ding noemde

Die „robe" was 'n ruw, harig kleed van vuilbruine stof. 'k Heb fijner vloermatten gezien.

— *Je l'ai échappé belle.,. me voilà presque noyé... qu'auraient-ils dit à Nice!...*

— *Comment, mon père... y aurait-il un concile, comme en* 325 *?*

— *Tiens, il est théologien! Mais vous vous trompez, mon fils... Nice... Nizza maritima... Le concile dont vous parlez... ah mon Dieu, où était-ce? En Bithynie, je crois. Mais moi... écoutez .,*

En met kluchtige gemeenzaamheid nam hij den vreemde onder den arm, trok hem terzijde, en fluisterde:

— *J'avoue que j'ai un peu oublié ma théologie... je me fais vieux, voyez-vous... et puis, je suis si occupé... depuis quarante ans je „fais" les provisions... je suis le „provéditore"... voyez!*

En hij wees op 'n tiental zakken met provisie, die hij scheen te hebben ingekocht te Marseille.

— *Je préfère l'ail d'ici. Chez nous à Nice... Vous venez me voir à Nice, n'est-ce pas?... Oh, venez, nous nous amu-*

serons . . .

— *Mon . . . père, mon intention était d'aller à Gènes . . .*

— *Tut . . . Tut! Cela n'y fait rien . . . nous mouillerons à Nice . . . vous verrez ma jolie volière . . .*

Die *volière* was z'n klooster, moet ge weten.

— *Vous vous arrêterez chez nous . . . Demandez le père Anselme . . . dites: le joyeux père provéditoré . . . C'est ainsi qu'on me nomme, car je suis toujours de bonne humeur, voyez-vous. Dieu . . . comme tout le monde vous aimera . . . et nous nous amuserons! Savez-vous le latin?*

— *Un peu, mon . . . père, . .*

— *Suffit, Moi, je l'ai un peu oublié. Mais je me souviens:*

Amore,
more,
ore,
ré,
Nascountour amicitiae . . .

N'est-ce pas? C'est Tiboulle qui l'a dit, je crois. . .

Pardon, mon. . . père . . je ne crois pas que. . . Tibulle. . .

— *Ça n'y fait rien. Nous nous aimerons. Les amitiés se font avec ou sans Tiboulle. Venez nous voir. En approchant de Nice, vous verrez notre volière de loin. . . On rira en apprenant que j'ai failli me noyer. . .*

— *Et. . . sans absolution encore, mon. . . père,* zei de vreemde niet zonder wat spot, die getuigde van protestantse dorheid en onkunde.

De vrolijke, babbelende, schertsende monnik werd op eenmaal 'n ander mensch. Zijn gelaat verhelderde, hij rigtte zich op, er straalde iets uit z'n oogen dat den vreemde berouw deed voelen over z'n misplaasten spot. Heel gelukkig evenwel, dat ze afstuitte op de trouwhartigheid van den barrevoeter . . . want deze begreep niet dat er kòn gespot worden met iets heiligs als zijn geloof. . . Ook dacht hij niet aan andere „gelooven." Hij was Italiaan, dat ge

reeds wist door zijne uitspraak van de latijnsche *u*.

— *Non, mon fils ... j'étais en état de grâce!*

— *La sainte vierge en soit louée, mon père,* hervatte de vreemde, hij die zeker nooit de *sainte vierge* had aangeroepen, hij die in z'n jeugd geleerd had zulke aanroepingen te beschouwen als heidense afgoderij en bespottelijke dwaasheid.

En toch was er opregtheid in zijn uitroep. Of 't eene Methodiste of Luterse aandoening was, weet ik niet, maar hij voelde in zijn gemoed de behoefte om eene Vierge te scheppen, daaraan te gelooven, die Vierge te danken... alles om den monnik op dat oogenblik niet alleen te laten staan met z'n kinderlijk geloof. Maar spotzucht had de overhand.

— *Oui, mon fils, la Sainte Vierge en soit louée! C'est elle qui vous a fait si agile... C'est elle qui...*

— *Sainte Vierge ... hoooo... i!* klonk het van de kaai. Daar stonden, naar 't scheen, passagiers op den wal, die afgehaald wilden worden. Een reizend heer met toebehooren, dat is: met 'n dame en een paar koffers.

De „second" gaf last naar wal te roeien.

— *Comment* ... zei de monnik... *ce serait le nom de notre petit navire? Sainte Vierge?*

— *Oui, mon père...*

De vreemde voelde geen hindernis meêr in 't uitspreken van dat katholieke: *mon père*. Ja zelfs hij begon die klank lief te krijgen, om de beteekenis.

— *Oui, mon père ... notre brig s'appelle la Sainte Vierge.*

— *Tant mieux... çà me va! Et vous mon fils, acceptez... je vous prie...*

Hij opende zijn haren opperkleed — och, onderkleed was er niet — nam van een ruw ijzerdraad ringetje een klein voorwerp, dat met vele anderen sedert jaren hem bewaarde voor rampen, en in plaats daarvan hem aanhoudend schuurde en wondde op de bloote borst...

— *Tenez, mon fils . . . voilà quelque chose pour vous remercier de votre secours de tout à l'heure...*

'tWas een tinnen poppetje dat de heilige maagd verbeeldde.

— *Cela vous préservera . . .*

— *De malheur, mon père?*

Als de monnik had kunnen verdacht zijn op spot, had hij dien *moeten* ontwaren op 't gelaat van den vreemde. Maar heel gelukkig, de man bemerkte niets, en antwoordde nogäl plechtig:

— *Oui, mon fils, du plus grand malheur, du seul malheur qui soit au monde . . . cela vous préservera du péché! Et maintenant, je vais prier!*

Dit zeide hij hoogernstig, maar alsof op eenmaal weêr zijne bonhomie de overhand nam op dweepzucht, hij voegde 'r op vrolijken toon bij:

— *Oui, oui . . . j'ai à prier . . . j'ai beaucoup à prier . . . je suis en retard . . . je prierai pour vous aussi, mon fils . . . soyez tranquille . . . elle me connaît . . . la Sainte vierge. Soyez tranquille!*

TUSSCHEN-HOOFDSTUK.

Nu, onze man zonder natie en geloof, wàs *tranquille.* Dat moet men hem ter eere nageven.

De ongegronde meêgevoeligheid voor de naïve maagdgelooverij van den monnik was geweken. De kinderlijkheid van dien jongen ouden man had den vreemde kind gemaakt voor 'n oogenblik, maar ook niet voor langer dan voor een oogenblik.

Hij liep naar 't achterdek, en lachte bij 't idee wat wel zijn . . . Tübinger vrienden zouden zeggen, als ze wisten dat hij daar rondliep met een tinnen poppetje — hu, 'n afgodsbeeldje! — in de hand!

Overboord gooien wilde hij 't niet. De monnik mogt hem

eens daarnaar vragen, en 't zou den vriendelijken man smarten, te ontwaren dat men z'n vroom geschenk versmaadde.

Dit nu scheen voorgeschreven te zijn door 't onbekend „geloof" van den vreemde, dat hij ongaarne iemand smart veroorzaakte. Maar of-i 't artikel van z'n kathechismus, waaruit hij dat „geloof" putte, wel zoo goed in 't hoofd had, als 't jaartal der Kerkvergadering te *Nicea*... zie, dat zou 'k betwijfelen.

Hij stak het heiligbeeldje in z'n vestzak, en hervatte zijne wandeling op het dek, die afgebroken was door de aankomst van den monnik.

Deze zat op 'n zak knoflook te bidden.

De ongeloovige vreemde die genezen was van z'n sentimentelen indruk, zag neêr met medelijden op den armen man, telkens als zijne wandeling hem in diens nabijheid bragt...

Maar wel nam hij zich in acht voor de uitdrukking van z'n gelaat, opdat de monnik niet bemerken zou, hoe bespottelijk hij diens formulier-vroomheid vond. Integendeel, er lag iets vriendelijks in z'n blik, telkens als die blik den armen man ontmoette.

Hij die betrekkelijk jong was, zag den monnik aan, zooals een volwassen mensch op 'n kind staart, met neêrbuigende vriendelijkheid. Ik kan u alweêr niet zeggen, op grond van welk geloofs-artikel dit geschiedde, maar 't wàs zoo.

Mijn uitgever laat vragen om ideën...

232. De katholieke kerk, van zeker standpunt beschouwd, is 't schoonst wat ooit door menschen werd daargesteld. Of liever, zij is — zooals Napoleon op St. Helena zich uitdrukte, zij is het werk der eeuwen.

In m'n „vrije arbeid" amplieer ik die uitspraak, door de opmerking dat ze het resultaat is van de logica der feiten die 'r voorvielen in die eeuwen.

Die ampliatie nu, is overbodig, en ik zou ze niet heb-

ben gegeven, als ik niet wist dat er bij zekere lezers behoefte bestaat aan overbodigheid.

Maar ik heb, voor Protestantsche lezers vooral, eene andere opmerking over het Katholicisme. Ik spreek niet van *dogmen*, ik spreek van *uitwerking*; niet van *geloofspunten*, maar van *strekking;* niet over de waarheid of onwaarheid van wat er wordt *geleerd* door die kerk, maar over sommige *uitvloeisels* dier leering.

Die uitvloeisels nu, zijn lief hier en daar. Er ligt een waas van poësie zelfs over de dwalingen... of wat voor dwaling wordt gehouden door andersdenkenden.

En niet alleen is dit den *Protestanten* onbekend, vele *Katholieken* zelfs, die gewoon zijn hunne godsdienst uitteoefenen in 'n zoogenaamd Protestants land, hebben geen begrip van den weldadigen invloed der katholieke poëzie op 't dagelijks leven, in landen waar die wijze van godsvereering bestaat zonder tegenwerking.

Men denkt niet aan dogmen... men gelooft. Of neen, zelfs dàt niet. Zonder besef te hebben der mogelijkheid van niet-gelooven, is men vereenzelvigd met de halfgoden der roomsche mythologie; men leeft met en in de heilige ROSALIA, LUCIA, MONICA. Men "gaat om" met de heilige maagd. Men spreekt met haar, *be*dankt haar voor bewezen dienst, spoort haar aan tot ijver... ja zelfs de hartelijke intimiteit gaat zoover, dat men haar berispen durft op de wijze van 'n kind dat stout is.

— Foei... lieve moeder MARIA... is dat nu mooi van U? Foei! is dàt nu gehandeld als een zoet moedertje... Dat staat u niet fraai... lieve, zoete MARIA!

Men liefkoost die moeder, men vleit haar, men streelt haar...

Geloof?... Vraag eens aan 't kind op den schoot der moeder, *of 't in die moeder gelooft?*

Een zotte vraag!

233. Ik sprak van den *weldadigen* invloed der katholieke poëzie. Weldadig? Ja, voor kinderen, en wie kinderlijk gestemd zijn.

Vele Protestanten dan, en zulke Katholieken als eigenlijk misplaast zijn in landen waar 't koud is, stellen veelal zich alles wat in wijd of naauw verband staat met Godsdienst, als iets stijfs voor, iets onbehagelijks, iets waarbij men 't gelaat plooit tot verdrietigen ernst, zooals men kan te zien krijgen bij elken kerkgang...

't Is aardig optemerken hoeveel vrolijker de gezigten zijn bij 't verlaten der kerken, dan bij 't binnengaan. Er is iets pijnlijks, iets benépens in 't voorkomen van protestérende kerkgangers (82.)

Een klooster!... Hu, onderaardse gewelven, marteltuig, ketens...

De romans van ANNA RADCLIFFE en dergelijke speculatien op gevoelskitteling hebben daaraan geen goed gedaan.

Een monnik!... Maar dat 's een moordenaar, 'n gifmenger, een monster...

Wel zeker! En ik ga voort met m'n vertelling, na eerst de Protestanten te hebben uitgenoodigd, de werking van 't Katholicisme te gaan waarnemen in katholieke landen.

234. Ik weet niet in welk hoofdstuk van mijn verhaal het reisgezelschap aan boord kwam, dat van de kaai had geroepen: *„O... hoooo... i, la Sainte Vierge!*

De vreemde werd gestoord in z'n gedachten, door 'n luid gelach buiten 'sboords. Hij keek over den valreep — dat is over die plek van 't boord, waar, op 'n behoorlijk vaartuig, de valreep uithangt...

Ach, de Sainte Vierge was 'n armoedig scheepje! Er slingerde een dun, vrij oud, geteerd touw langszij, en 't stond te bezien, of die dame zich daarmeê zou kunnen ophijssen tegen boord. 't Is waar dat er klampen waren ge-

spijkerd, die dienstdeden als de dwarslatten op den marchepied van 'n kippenhok. Maar zoo'n kippetrap *ligt*, of rijst weinig althans... en hier was de opgang steil.

De dame greep het touw... en zette haar voetje, net geschoeid — ze was 'n Française — op den ondersten klamp...

— *Prenez garde, madame,* riep de second...

— *Ah... moi je ne crains rien...* antwoordde zij, al schaterend van lachen.

Straks zal 't duidelijk worden waarom ze zoo lachte.

Moi je ne crains rien... je suis solide... allez!

En ze viel!

225. Wie nooit gevallen is, heeft geen juist besef van wat er noodig is om vast te staan. (**21**.)

Men vindt dat gebrek aan begrip veel, en vooral bij menschen die niet gereisd, of weinig geleefd hebben.

226. De jonge dame viel op haar koffer, en 'n zak met beddegoed, of wat 'r naar leek. Ze scheen zich niet bezeerd te hebben, althans zij lachte maar al voort. Ook nam ze geen hulp aan van den vreemde die met z'n linkerarm weêr hing in 't puttingwant, om te helpen als 't noodig wezen zou. Dat was weêr zijn „geloof" naar 't scheen.

— *Non... non... merci! Dieu, comme c'est drôle... et moi qui me croyais si solide... un, deux... trois!*

Ze was op 't dek gewipt van de Sainte Vierge, en riep haar man... altijd lachend als een kind dat onstuimig vrolijk is.

— *Bonjour, monsieur... l'Anglais!* zei ze tot den vreemde, *Il paraît que nous voyagerons ensemble. Dieu, comme c'est drôle de voyager... voici donc la vraie mer!*

Haar „*vraie mer*" was iets als 't westerdok te Amsterdam.

De vreemde, dien ze een Engelsman noemde — omdat

hij 'n geruite broek droeg zeker — moest juist wat uitwijken voor de bagage, die op dek „gehand" werd. Voor hij iets antwoordde, hoord-i hoe 't jonge vrouwtje half binnen's monds en wat teleurgesteld zeide:

— *Ah, il ne comprend pas. Est-il possible de ne pas comprendre le français! Sont-ils stupides ces Anglais, avec leur langue à part!*

Onze vermeende Engelsman liet haar in den waan dat hij 'r niet verstaan had. Hij vond het pikant te luisteren naar de uitbundige ontboezeming harer vrolijkheid, zonder dat zij wist begrepen te worden.

— *Venez* COLINEAU... *mon ami... venez, nous dinerons. C'est un Anglais, cet homme-là... n'est-ce pas qu'il a un peu l'air d'un croque-mitaine? Il est maigre comme du pain bénit...*

De arme Engelsman, die zoo goed fransch verstond! Dat heeft men 'r van, onkunde voortewenden.

Toch had hij 'r schik in, het levendige vrouwtje te laten in haar dwaling. Het ergste had ze al gezegd: *croque-mitaine,* en mager als 'n mis-ouwel! 't Is om 'r mager van te worden, als men 't niet al was.

— *Venez, mon petit* COLINEAU... *nous dinerons, mon pauvre ami... et comme des princes, vous dis-je! Comme c'est drôle de voyager comme cela!*

Zij zag rond naar een plekje waar ze dineren wilde. De vreemdeling bemerkte nu dat ze onder haar zeer smaakvolle mantilje iets droeg, wat volstrekt niet paste bij 'r élégant toilet. Het was 'n blikken soldaten-ménageketeltje.

Het echtpaar ging naar 't achterdek, en nam daar plaats op 'n lattenbank.

Maar den opmerkzamen vreemde was 't niet ontgaan, hoe de „second" van 't vaartuig een paar matrozen gelastte de weinige bagage der laastaangekomene passagiers te brengen *vooruit,* dat is naar de plaats die men op 'n spoortrein *derde klasse* noemen zou.

Derde klasse... Zoo 'n élégant vrouwtje! En die vrolijkheid... Dat moest hij doorgronden!

Hij volgde de bagage die neêrgezet werd vóór den watervoorraad, in de buurt van den armen monnik, die nog altijd zat te bidden op z'n zak met knoflook.

Onze onderzoeker bemerkte nu dat de bagage van *Mr. et madame* COLINEAU bestond uit twee — ja, koffers waren 't niet! — uit twee kisten, waarop de naam was geschreven, maar ook niet meer dan de naam.

Nu, dat de man COLINEAU heette, wist hij reeds, maar dat gaf weinig licht. Men kan COLINEAU heeten en 'n politieke vlugteling wezen, of 'n broodbakker, of iets anders. Zoo 'n naam helpt niet veel.

En wat-i had aangezien voor beddegoed, was wel beschouwd een pak onschoon linnen, dat hier en daar heenkeek door de gaten van 'n beddetijk hulsel.

Teleurgesteld — want begrijpen en weten scheen hem een genot te wezen — keerde hij terug naar 't achterdek, na eerst eenen matroos die naar wal ging, te hebben opgedragen hem wat kersen meêtebrengen. Want het was in 't laast van mei, schoon 't vrij guur was nog altijd, zoo als meer gebeurt. 'k Ben zeker dat men, wat noordelijker, nog geen kersen had op dien dag.

Toen hij z'n kersen had ontvangen, nam hij plaats op de lattenbank naast z'n dinerende reisgenooten, of liever achter een hunner, want zij wendden 't gelaat naar 't menageketeltje dat tussen hen stond.

Gedurende 't ontwikkelen van het middagmaal uit een servet, onder 't zoeken naar den *eenigen* stalen vork, en onder 't nuttigen zelfs van de witte boonen met azijn — want daaruit bestond het diner! — had het jonge vrouwtje geen oogenblik opgehouden te schertsen en te dartelen. Ze spieste de „*haricots*" aan de vork, haalde die af met 'r witte tanden, en kon haast niet slikken van 't lachen.

Daarop weêr reikte zij haren man de vork toe, en spotte guitachtig over zijne begeerlijkheid, die hem meer boonen deed aanrijgen, dan zij had kunnen doen, toen 't haar beurt was.

— *Mon dieu,* COLINEAU... *Comme tu es glouton, mon ami... non, celui-là m'appartient... c'est mon haricot, te dis-je...*

En stoeïend griste ze 'n boon weg, die naast het keteltje was neêrgevallen op 't servet.

De man, die ook vrolijk scheen, maar niet zoo kinderlijk uitbundig als zij, trachtte van tijd tot tijd haar intetoomen door 'n wenk op den vreemde die achter haar zat.

— *Lui?... Comment donc! C'est un Anglais... il ne comprend pas le mot... pas le moindre mot... est-il drôle avec son air sérieux, et ses cerises! A-t-il bientôt fini,* COLINEAU? *Regarde un peu, sans te déranger. C'est un lord... mais sans lunettes, comme à Toulouse au théatre... hélas, quand reverrai-je Toulouse!* „Bonjaour milorre, coumaeng vè faoutre saounti?" *C'est comme çà qu'ils parlent dans son pays... N'est-ce pas qu'il te fait l'effet d'une perche en ribote? A coup sûr, il est riche... tous ces Anglais sont riches... des bêtises que la richesse... va... je m'en moque! Et toi, mon bon pauvre ami, toi aussi n'est-ce pas?... Ah, tu triches encore, voilà bien le mien, ce haricot-là...*

En zij stoeiden weêr, en vochten bijna als kinderen om een witte boon. Ik kan hunne vrolijkheid niet beter beschrijven, dan door ze te vergelijken bij de gekke sprongen van 'n nest jonge katten.

Of 't nu was omdat de matroos den vreemde indedaad meer kersen had gebragt dan deze lust had te eten... of dat hij misschien, aangestoken door de vrolijkheid, lust had in scherts, en daarom het arme vrouwtje wilde plagen met wat schrik over 't verstaan van wat ze gezegd had... of welligt omdat hij wilde kennismaken met het grappig paar... genoeg, hij stond op, plaaste zich voor de dame,

boog zeer beleefd, bood haar de overgeblevene kersen aan, en zeide:

— *Madame, auriez-vous la complaisance de me permettre d'ajouter un peu de dessert à votre diner?*

— *Dieu!... Il n'est pas Anglais!...*

En voor ze regt bekomen was van den schrik, had ze 't bord met kersen in de hand, en onze vreemdeling verwijderde zich, na een beleefden, maar vriendelijken, groet. Hij *voelde* dat 'r een lief gemoed huisde onder dat loszinnig uiterlijk. Want of hij 'n „théologien" was, zoo als de monnik beweerde... zie, dat weet ik niet. Maar wat menskunde en wat wijsbegeerte had hij opgedaan, vooral van de soort die niet beschreven staat in 'n boek.

Hij had altijd stieren en koeien bekeken in de wei, en ze niet bestudeerd op 'n zóóveelste van de ware grootte... in olieverf.

237. Nu indedaad een ander hoofdstuk, maar weêr weet ik niet het hoeveelste. Ik ben genoodzaakt dezen of genen die „romans schrijft, of zulke dingen" te verzoeken, wat regel, verdeeling en stijl te brengen in m'n verhaal, dat ik maar eenvoudig weêrgeef zoo als 't me verteld werd door FANCY.

Na z'n kleine plagerij was de vreemdeling naar 't voorschip gegaan. De monnik sliep, z'n getijboek in de hand. Zijn hoofd rustte tegen boord, en zijne pij gaapte op de borst, zoodat de ijzeren ring zigtbaar was, waaraan-i z'n heiligen bewaarde als een bos sleutels. Een breede roode streep op de borst gaf getuigenis van veel pijnlijke wrijving...

— O God, o God, riep de vreemde, moet zooveel geloof, zooveel smart, zooveel vertrouwen ijdel wezen!...

En nog... wie weet het te zeggen... wie! Wie zegt me of *mijn* smart over twijfel en onwetendheid daar binnen,

niet dieper wondde dan die uitwendige pijn? Wat slaapt-i kalm, die eenvoudige geloover!

En — dit scheen weêr 'n uitvloeisel van 't geloof" des vreemden — hij sloot de opening van 't hairen opperkleed — het weêr was guur! — en beproefde iets zachts te schuiven tussen 't scheepsboord en de kruin des monniks die, geschoren, niet eens 't kussen bezat dat den mensch is gegeven in zijne haren.

Maar hoe voorzigtig ook de vreemdeling trachtte wèl te doen, de monnik ontwaakte.

— *Merci, mon fils. Vous êtes bien bon...*

— *Le bois est dur, mon père!*

— *Depuis quarante ans je n'ai d'autre oreiller... Il faut venir nous voir à Nice... Ah, ne craignez rien, vous aurez un bon lit... je vous assure... On est si bien chez-nous!... Vous vous amuserez...*

Quelle heure est-il? Avez-vous déjà prié? Nous causerons, si vous le voulez bien... Avez-vous prié?

— *Non, mon père.*

— *En ce cas, faites-le. Dépêchez-vous... Voulez-vous que je vous prête mon livre?*

De arme man, die niet wist dat men bidden kon zonder boek. Gelukkige man, die niet wist hoe er zijn, die niet kunnen bidden met of zonder 'n boek!

— *Merci, mon père... je ne prie pas!*

Als de knoflook waarop de monnik zat, veranderd ware in vliegende draken, had de man niet erger kunnen schrikken.

— *Vous ne priez pas... mais que faites-vous donc? Vous ne priez pas, mon fils?...*

— *Mon père, je ne saurais prier, parce que j'ignore... ce que c'est... Je suis athée, mon père!*

— *Bien... bien... j'en connais... mais la Vierge, monsieur, la Vierge!*

— *Mon père, je ne connais ni Dieu ni la Vierge.*

De verbazing te schetsen van den monnik, ware 'n onmogelijkheid. De man was ontsteld, en had tijd noodig om tot bedaren te komen. Van athéisten had hij meer gehoord... maar dat iemand niet geloofde in de Sainte Vierge, dàt ging z'n verstand te boven.

— *Laissez-moi, mon fils... vous avez bien fait de m'éveiller. J'ai beaucoup à prier... ah, beaucoup!...*

De vreemde voelde wroeging dat hij dien ouden man smart had aangedaan, maar hij moest toch de waarheid zeggen. Dat schreef weêr zijn „geloof" voor, naar 't scheen.

228. 't Werd al kouder en guurder. De vrouw van den kapitein was vertrokken. De matrozen waren te-kooi gegaan, op 'n enkel man na. De vreemde was niet tevreden over zichzelf. Had hij niet dien ouden man moeten laten in de meening dat hij geloofde in zijne Vierge?

Was er niet wreedheid geweest in die ontijdige niet-wetende wijsheid? Had hij niet zich een kwartiertje kunnen houden alsof hij bad, al had-i 't liedje van Béranger opgezegd in dien tijd, dat liedje over den *Dieu des bonnes gens*... Ja, al had-i maar geteld van één tot duizend!

Foei, foei, foei, hij kreeg afkeer van z'n wijsheid, en voelde knaging. En als hij daar op het voorschip, waar 't zoo sterk luchtte naar knoflook, de donkere gestalte van den biddenden monnik zag, had-i 'n indruk als de luiaard die 't moet aanzien dat 'n ander zijn werk verrigt. 't Scheelde weinig of-i had den man aangestoten, en gezegd:

— *Il suffit, mon père... arrêtez! Je prierai le reste!*

Hij was bitter bedroefd, en verweet zich dat hij kwaad had gedaan. Bij 't naderen van het achterdek werd hij aangesproken door Mr. Colineau, die wat confusie over de dartelheid zijner vrouw wilde bedekken met eene overdrevene dankbetuiging voor de kersen. De vreemdeling sprak nu ook het vrouwtjen aan, en zonder te doelen op hare

„plaisanterie" over den mageren Engelsman, wist hij door z'n toon haar te laten voelen dat-i volstrekt niet boos was.

't Is waar, ze zag 'r aardig uit, en dat doet er veel toe in zoo'n geval. Ik twijfel aan de inschikkelijkheid van den vreemde, als hij was uitgemaakt voor „'n bezemsteel die kermis houdt," door 'n dragonder-officier. O, 't is niet altijd schade 'n mooi jong vrouwtje te wezen!

Toen Madame Colineau hersteld was van den schrik over de ontdekking dat de Engelsman fransch verstond, hernam ze terstond haar gewone vrolijkheid, en weldra voelde zich de vreemde gemeenzaam genoeg om haar te zeggen:

— *En vérité, madame, j'admire votre caractère...*

In Frankrijk verwart men in de dagelijkse spreektaal *„caractère," „tempérament," „bonne* of *mauvaise humeur..."*

— *J'admire votre caractère! Me permettriez-vous de vous poser une question ... un peu ... indiscrète peut-être...*

— *Mille, monsieur, mille! Ecoutez* Colineau ... *mon pauvre ami... m'sieur va me poser une question... ah, je savais bien que nous nous amuserions en voyage...*

— *Madame, si j'osais vous demander la cause de votre gaieté?*

— *De ma gaieté?... Ha, ha, ha... certainement que je suis gaie... je le suis toujours, n'est ce pas, mon pauvre* Colineau?... *Mais aujourd'hui... tenez, monsieur... avez-vous remarqué notre diner?*

De vreemde aarzelde. Zoo even had hij den monnik verdriet gedaan door de betuiging dat-i niet geloofde in de heilige maagd, zou hij nu dat lieve vrouwtje bedroeven door de erkenning dat hij had achtgeslagen op de soberheid van 'r maal?

— *Madame... j'ai cru... j'ai vu... je me suis aperçu...*

— *Ha... ha... ha!*

En weêr lachte ze schaterend. Maar opëens zeer ernstig:

— *Pardon, monsieur ... je ris ... parceque ... mais en vérité, je vous en fais mes excuses ... je comprends que c'est par bonté que vous faites semblant de ne pas avoir aperçu...*

En ze reikte den vreemde de hand met onbeschrijfelijke goedhartigheid.

— *Mais cela n'y fait rien. Vous avez vu nos haricots, et notre fourchette, un peu ... solitaire ... car c'est bien là la seule que nous ayons ... nous sommes pauvres!*

Eh bien, monsieur, c'est parceque nous sommes si pauvres, que je m'amuse tant...

De vreemde meende niet goed verstaan te hebben. Het gesprek nam 'n andere wending.

— *N'est-ce pas tout près d'ici que ce pauvre Dantès a été prisonnier?* vraagde de dame.

— *Dantès?*

— *Mais oui, Dantès ... Montéchristo, si vous voulez...*

Ze meende dat de Montéchristo een persoon was uit de geschiedenis. De vreemde moest haar die meening ontnemen, maar ze gaf t heel ongaarne op.

— *Mais le chateau d'If, monsieur, et l'Ile Marguérite?*

— *Le chateau d'If et l'île Marguérite sont en pleine mer, madame. Vous les verrez demain, nous passerons tout près de là.*

— *Comment, la pleine mer? N'est-ce pas la mer ici?*

Helaas, weêr 'n illusie weg!

— *Non madame, c'est ici la Joliëtte ... un petit port... Je crains bien que demain soir, vous ne vous portiez pas aussi bien ... le mal de mer...*

— *Oh, cela ne me fait rien.*

— *Je croyais avoir compris, madame, que vous passeriez la mer pour la première fois...*

— *Si, si... c'est vrai... mais tenez, monsieur...*

En ze haalde een klein fleschje te voorschijn, dat 'n tinctuurtje scheen te bevatten.

— *Avec ceci, monsieur, je ne crains pas le mal de mer.*

De vreemde zei dat hij veel gereisd had, en nog nooit eenig middel had zien baten tegen zeeziekte.

Maar de jonge vrouw liet zich niet ontmoedigen.

— *C'est mon bon* COLINEAU *lui-même qui l'a inventé, monsieur... car il est médecin, mon mari... Oh ce n'est pas lui qui me laissera souffrir du mal de mer... il m'aime tant...*

Wat 'n gek idee, te meenen dat liefde iemand zou vóórzeggen wat 'r te doen is tegen misselijkheid. 't Doet mij denken aan 't kind „*dat zijne moeder zóó wilde liefhebben, dat-i haar een ster kon geven*". Men moet vrouw, kind of apostel wezen, om te gelooven dat liefde alle dingen overwint.

Mijn Française ging voort, en zeide tot haar man:

— *Expliquez donc un peu à Monsieur, comment tu as inventé cette... chose.*

De man gaf daarop den vreemde een uitlegging — verbazend geleerd — van de wijze waarop zijne tinctuur alle mogelijke zeeziekte radicaal *on*mogelijk maakte. De slingering van 't schip, de zenuwen, de maagspieren, wormvormige beweging, zamentrekken, uitzetten, dérivatief, réactie, de ruggegraat, de zenuwvlecht, de kleine hersenen... het was den vreemde te geleerd. Hij was te beleefd om den doctor tegentespreken, en zei dat-i 't beste hoopte van z'n middel.

Een oogenblik daarna kwam 't gesprek weder op de vrolijkheid der jonge vrouw. 't Was onmogelijk daarop niet te letten, en de vreemde betuigde z'n verwondering daarover.

— *Madame, je vous admire... en vérité, c'est extraordinaire... et si j'osais...*

— *M'en demander l'explication? Volontiers, n'est-ce pas mon bon* COLINEAU? *Racontez un peu à Monsieur...*

De man verhaalde daarop zijne vrij eenvoudige geschiedenis. In 1848 was hij student te Parijs. Hij had bij de barricades den geïmproviseerden rang genomen van chirur-

gien-majoor. Toen alles weêr was teruggekeerd tot de orde — zoo als dat wordt genoemd door wie baas blijft — had-i z'n studien voleindigd, en zich als geneesheer neêrgezet te Toulouse. Het weinige vermogen dat zijne vrouw hem aanbragt, was in allerlei gekke speculatien verloren gegaan. Of 't lag aan hemzelf, aan te weinig bekwaamheid — hij erkende gulweg de mogelijkheid daarvan...

239. Wij erkennen ligter algemeene dan bijzondere fouten. Dezelfde man die de mogelijkheid inzag zijner mindere bekwaamheid als geneesheer, zou zich driftig hebben gemaakt op iemand die de werking had betwijfeld zijner tinctuur tegen zeeziekte.

240. .. of 't misschien werd veroorzaakt door te groote concurrentie... dit alles durfde de brave COLINEAU niet te beslissen.

Genoeg, de praktijk bleef uit, en na twee, drie jaar huwelijk, hadden ze 't weinige huisraad dat hun overbleef, te gelde gemaakt om als passagiers van de derde klasse te vertrekken naar Italie. Daar misschien, zou met de beweging die op-hand was, gelegenheid wezen tot plaatsing als officier van gezondheid, bij 'n regiment van GARIBALDI.

— *Je vous souhaite beaucoup de succès, monsieur... mais cela ne m'explique pas...*

— *Ah, c'est vrai... pourquoi madame...*

— *Non, non,* COLINEAU... *mon pauvre ami... C'est à moi de le dire...*

En neêrhurkende op het dek, naast de kajuitslantaarn waardoor 'n flaauw licht scheen, opende zij hare mantilje... zocht iets, naar 't scheen, tusschen 't corsage van haar kleed, en opstaande...

— *Voyez, monsieur... voyez pourquoi je suis si contente d'être pauvre avec mon bon* COLINEAU... *voyez...*

En ze greep den vreemde bij den arm, en trok hem zachtkens voort en neder, tot bij 't licht dat 'r scheen uit de kajuit, en toonde hem...

Bij m'n ziel, 't was weêr een sleutelring met heilige poppetjes van tin of van lood!

De vreemde begon verdrietig te worden. Hij zocht wijsheid, en vond niets dan dwaasheid op z'n weg. Hij wilde *weten, begrijpen, kennen*... en overal werd hij geplaagd met domheid!

Hij werd knorrig, wijl hij zich teleurgesteld voelde bij 't ontdekken van zulke kinderachtigheid in een gemoed dat hem de moeite van 't ontleden waard scheen, uit 'n oogpunt van menskunde, en vrij droog uitte hij z'n verstoordheid, door, als tot den monnik, maar iets ruwer, te zeggen: „dat-i geen geloof sloeg aan gekheden."

— *Comment, monsieur, des bêtises?.. ma bonne, sainte, douce Vierge... des bêtises?... Ah monsieur, si vous saviez comme elle est pleine de grâces? Ah, si vous saviez comme elle me rend riche dans notre pauvreté... n'est-ce pas,* COLINEAU... *dis-donc à m'sieur, comme elle est bonne pour nous, comme elle me rend contente et heureuse tous les jours de ma vie!*

COLINEAU wilde juist beginnen eene verklaring te geven van de wonderbare werking der heilige maagd — zenuwvlecht, duizeligheid, kleine hersenen, enz. denk ik — toen de sombere gestalte van den monnik zich vertoonde in 't halfdonker van het achterdek.

Hij sprak den vreemde aan:

— *J'ai prié, mon fils; mon fils, j'ai prié pour vous! La bonne Vierge m'a exaucé... elle vous pardonne votre ignorance, et vous préservera de tout péché...*

— Loop naar den duivel, zei de vreemde, ditmaal in 't Hollands, loop naar den duivel met je *Sainte Vierge!*

En na vlugtig te hebben gegroet, ging hij naar zijne hut, om te slapen.

Hij hoorde boven zich hoe de dame die den ganschen middag zoo dartel was geweest, tot den monnik zeide:

— *Bénissez-moi, mon père!*

En hoe de monnik antwoordde:

— *Je vous bénis, ma fille! Que notre Dame de Bon-Secours vous préserve du péché... du seul malheur qui soit au monde!*

VOLGEND HOOFDSTUK.

241. Ze lijken wel gek met hun *Sainte Vierge!*

Dit ongeveer was de eenige gedachte van den vreemdeling, terwijl hij zich uitkleedde, of nagenoeg, want hij wilde den volgenden morgen op dek wezen, bij 't „*losgooien*" en uitzeilen. Daarom ging hij slechts half ontkleed tekooi. Toen hij z'n horlogie wilde opwinden, kwam hem 't looden MARIAbeeldje in de hand. Een oogenblik voelde hij neiging het wegtewerpen door 't poortje van zijne hut... maar hij bedacht zich.

— Bah!... Ik zal 't aan 'n kind geven, als ik te Genua kom! Aan wegwerpen heeft niemand wat.

Juist wilde hij zijne kooi beklimmen — de bovenste — toen hij 'n forse stem op 't dek hoorde zeggen:

— *Monsieur et madame, auriez-vous la bonté de prendre vos places?*

— *Comment, nos places! Voilà quelque chose de beau! Il me semble que nous en avons... des places!*

— *Madame, votre place est là! Vous êtes passagers de pont. Passez devant, je vous en prie!*

En de vreemde hoorde hoe 't arme paar opstond van de lattenbank.

— *J'y vais, Capitaine... j'y vais! Dieu, est-il drôle avec sa place! Tiens, mon Sèvres...*

Ze sprak zeker van 't blikken soepketeltje.

— *Adieu, Capitaine... venez, mon bon* COLINEAU... *nous*

nous amuserons là-bas aussi bien qu'ici... venez, mon père... vous aussi, vous demeurez dans ce quartier-là?

— *Oui, ma fille. Je suis passager de pont...*

— *Mais c'est un roman cela, un vrai roman... nous coucherons à la belle étoile...*

En schaterend van lachen alweêr, scheen zij te vertrekken naar 't voorschip.

VOORLAASTE HOOFDSTUK.

242. In de kajuit brandde een vuile nachtpit, die moeite had bewijs van bestaan te geven.

Alles was stil geworden in 't achterschip.

De vreemdeling hoorde 't tikken van z'n horloge, dat hem scheen toe te roepen: *Sain-te-vier-ge, Sain-te-vier-ge...*

Hij kon niet slapen, en voelde dat hem iets deerde. Eerst wist hijzelf niet wàt hem belette te slapen... zijn bed was goed...

Juist, dàt was het. Hij kon niet slapen, omdat zijn bed goed was...

Hier volgt weêr een artikel uit den geloofs-katechismus van den vreemdeling.

Als door een adder gestoken, sprong hij op, de kooi uit, en kleedde zich weêr aan. Met vrij veel kracht wist-i zijn bagage die in de onderkooi geplaast was, daaruit te halen, en buiten de hut te slepen.

Daarop onderzocht hij z'n bed, en bevond dat het was zaêmgesteld uit 'n stroozak, en daarover iets zachters van veêren, of varen...

Het bovenbed legd-i beneden, in de onderkooi.

Hij vulde aan wat er ontbrak aan dekking, met 'n reismantel, en nog een en ander. Er waren twee kussens... goed! Eén onder, en één boven...

Hij had *twee* bedden in zijn hut!

De vreemde sloop hierna den kajuitstrap op, zocht z'n weg op 't dek, naar 't voorschip...

Hu!... 't was zoo koud! Des te beter, vond hij.

Hij zocht z'n weg naar 't voorschip, rook de knoflook... ja, dáár moest het zijn...

— *Mon père!* riep hij.

De monnik hoorde niet terstond, maar van 'n weinig verder klonk een lieve vrouwestem:

— *Chut, il dort... le saint homme!*

— *Comment, c'est vous, madame... C'est vous... par le temps qu'il fait!*

— *Ah, l'Anglais!... Oui monsieur, c'est moi! que me voulez-vous?*

— *Madame, il fait un froid affreux...*

— *Le fait est que je frissonne un peu...*

Nu ontwaakte ook de monnik, en de vreemde begon voorwerpen en personen beter te onderscheiden. Het arme echtpaar lag tussen twee watervaten, met het hoofd op den vuil-linnenzak. Colineau had zijn jas uitgetrokken, om z'n vrouw en zichzelf te dekken. Zij hielden ieder eene mouw in de hand, of ze zich vastklemden aan die schrale verwarming. De monnik zat, als 's middags na 't bidden, op zijn knoflookzak, met het hoofd tegen 't boordbeschot.

— *Mon père... et vous, madame... je viens vous prier... je voulais... il fait si froid, mon père!*

— *Est-il étrange, cet Anglais*, riep weêr 't vrolijke vrouwtje, *croit-il par hasard nous réchavffer par ses contes? Oui, monsieur, il fait froid... effectivement, il fait très-froid! Nous sommes payés pour le savoir, nous autres passagers de pont! Et puis?... Voyons!*

Zij klappertandde...

— *Madame... et vous, mon père... j'ai deux bons lits à vous offrir...*

— *C'est gentil... et où donc, s'il vous plaît?*

— *Venez, mon père! Madame, venez...*

En met de regterhand geleidde hij de jonge vrouw, en hij reikte den monnik de linker, en hij voerde hen naar 't achterschip, in de kajuit.

— *Madame, si vouz vouliez prendre le lit d'en-bas... je l'ai arrangé...*

Zij trad de hut in.

— *Tiens, c'est gentil... C'est vrai que je frissonne... mais en me couchant là, il me semble que je pourrais bien me déshabiller un peu...*

— *A votre aise, madame.* En de vreemde sloot de gordijnen van de hut. De monnik wachtte tot de dame roepen zou, dat ze ontkleed en te-bed was. Gedurende dien tijd had hij den vreemde aandachtig gaêgeslagen.

— *Mon fils, vous avez bon coeur!*

— *Je crois qu'oui, mon père!*

— *Voudriez-vous me faire un plaisir... un très grand plaisir?*

— *Mon père... s'il dépend de moi...*

— *Cela dépendra de vous, mon fils.*

— *Parlez, mon père!*

— *Ayez foi en notre Sainte Vierge!...*

— *Mon père, je ne saurais...*

— *Acceptez au moins la bénédiction, que je vais vous donner en son nom...*

— *Mon père...* j'accepte!

En de wijsgeer zonder geloof, de denker die gespot had met de beeldjes van tin en van lood, de man van scherp onderzoek en bijtend sarcasme...

Die man knielde neder, zonder de minste huichelarij...

En hij weende!

De monnik strekte de handen uit over zijn hoofd, en zeide:

— *Je vous bénis, mon fils. J'ai prié, j'ai beaucoup prié pour vous, notre Dame de Bon-Secours m'exaucera... elle vous préservera du seul malheur qui soit au monde... du péché!*

En uit de hut klonk:

— *Amen!* ...

Je suis couchée, mon père... veuillez entrer... et bonne nuit... Dieu, qu'il fait froid...

Bonne nuit, m'sieur l'Anglais... Voudriez-vous me donner la main?

Ze stak haar handjen uit tussen de gordijnen. De vreemde, die nog laag bij den grond was, vatte die...

— *Eh bien... monsieur... eh bien?*

— *Madame!* ...

Of 't weêr de „*moeurs*" waren van z'n „*pays*"... of 't weêr een artikel was uit de „belijdenis van z'n geloof"... dat weet ik niet! Maar hij begreep haar: „*eh bien?*" met z'n hart dat veel begreep, en hij heeft die kleine hand heel vurig gekust...

— *Comment, monsieur, vous pleurez?... Tiens, moi aussi... c'est étrange... je vous aime beaucoup!*

Zoo had de nietswetende wijsgeer geknield voor de zegenspraak van den monnik.

Zoo had de onwetende dweeper zijn zegen gegeven aan een twijfelaar, aan een ontkenner, aan een „*Geist der stets verneinte.*"

Zoo had de onwetende, kinderlijk dartele vrouw een traan geschonken aan den man, wien ze zoo even een bezemsteel had genoemd, die kermishoudt.

En in aller harten woonde liefde...

Waardoor waren die wonderen gewrocht?

Door de godsdienst van het goede.

Het laaste hoofdstuk van deze geschiedenis mag ik niet verkoopen. Ik geef dat aan wien ik liefheb.

243. — Uw vriend is...

— Dat wist ik. Hijzelf heeft me dat gezegd. Hij zegt me alles.

— Uw vriend heeft...

— Dat wist ik van hemzelf. Hij zegt me alles.

— Uw vriend deed...

— Dat wist ik. Hijzelf heeft me alles gezegd, wat hem aangaat.

— Dan zal ik iets verzinnen over uw vriend, dat hijzelf u niet zeggen kòn, omdat hij niet kon weten wat ik over hem verzinnen zou.

244. Lasteraars en dichters scheppen niet. Zij rangschikken.

245. Ach, niets is volmaakt... zelfs niet de leugens.

246. Hoogmoed is moed om hoog te staan. Neem daarvan eens 'n proef, gij nederigheidskramers, en wees eens indedaad nederig — d.i. wáár — door te erkennen dat uw nederigheid iets heel anders is dan nederigheid. (**223.**)

247. Toen ik laast droomde dat ik van steen was, en als borstbeeld logeerde in 'n museum van groote mannen, kwam mijne moeder:

— Arme jongen, zei ze, wat heb je toch gedaan! Heb ik je dáártoe opgebragt!...

O God, 't was zoo koud in dat Panthéon.

248. Daar kwam een arme drommel, die meende dat „schrijven" een beroep was, mij vragen hoe hij 't moest aanleggen om klanten te krijgen.

— Wat hebje te zeggen?

— Ja, zóó... ik zou 'n verhaal kunnen maken...

— *Maken?*

— O ja, dàt zou 'k wel kunnen.

— Dan heb je mijn raad niet noodig, want dat kan *ik* niet.

249. Daar kwam een ander die minder kòn, maar eene oude moeder had, en zusters, en allerleî dat hem bewoog om te doen alsof-i wat kon.

— Ach, m'nheer, als ge wist hoe schraal 't is bij ons... hoe armoedig...

— Hm!... zoo?...

— Bedenk iets, bid ik u. Geef me een onderwerp op... en zeg me hoe ik...

— Schrijf wat over Holland op z'n smalst.

— Daar weet ik niets van.

— Dat zou geen reden zijn, als ge overigens indrukken hebt, vuur... ja, dat is 't: *le feu sacré!*

— Dat heb ik juist niet. Ik ben zoo koud als onze kamer. Och, mijne moeder!

— Geen vuur?... Ik zal je helpen... M'nheer, ik heb niets met u te maken. Bevries, gij en uw heele familie. Met zulk volk kan ik me niet inlaten. Daar is de deur, en de trap volgt...

— Nu, nu, ik ga! Dat's infaam! Zoo'n behandeling... 't is om razend te worden, ja razend! Dat zal ik betaald zetten...

En de man *had* vuur, en schreef wat tegen mij, met veel vuur, en kon vuur betalen om z'n moeder wat te warmen, en z'n zusters.

250. In de beoefening van menskunde, maken wij dikwijls dezelfde fout als veel teekenmeesters. Het kind teekent een prentje na, waarop iets staat dat 'n paard verbeeldt, maar zelden teekent dat kind een *paard.*

Als 't mogelijk ware dat 'n onbeduidend mensch zich

behoorlijk kon uitdrukken, en al de gedachten weêrgeven die 'r opkomen in zijn gemoed, dan zou de waarneming daarvan, voor 'n wijsgeer oneindig meer gewigt hebben dan de diepste studie uit boeken. Wij verzuimen meestal de *voorwerpen*, om naar de prentjes te kijken, waarop die voorwerpen — heel gebrekkig — zijn *afgebeeld*.

Pompeji en Herculanum zijn de eenig-*ware* boeken over de zeden der Romeinen.

251. Een professer in de vischkunde was aan 't demonstreren. De studenten luisterden... nu ja, zooals studenten luisteren. En dan studenten in de Ichthyologie!

— De karper, mijne heeren, de karper...

Daarop volgde iets over de karper — of den karper, ik heb geen tijd om 't optezoeken, en wèl beschouwd, geloof ik ook dat het er drommels weinig op aankomt. —

— De karper, mijne heeren...

En zie, daar kwam een karper — of eene karper — de kollegiekamer inzwemmen. Hoe 't beest het maakte met de droogte, gaat ons niet aan. Die arme studenten hadden daaronder al zoo lang geleden, en een karper — of eene karper — is niet beter dan 'n student.

— Daar is hijzelf — of zijzelve — riepen ze uit één mond.

En ze lieten den professer staan, met z'n verhandeling *over* den karper — of de karper — en zij *bekeken* de karper.

Dit nu vond ik goed en natuurlijk van die studenten.

Maar ik woû dat wij dat ook deden, en ons meer toelegden op de beschouwing van den mensch — of van *de* mensch, gij mannen! — dan op 't luisteren naar dictaten *over* menschen.

252. Er is geen mensch wiens gemoedsgeschiedenis niet belangrijker is dan de langste, „mooiste," *gemaakte* roman.

253. Men meent dat ik opsta tegen *alles* — Dat is de term. —

Och, als men wist hoeveel dingen ik voor heilig houd!

254. Moed om zichzelf te beschuldigen van verkeerdheden — bij voorkeur in 't algemeen, (**239.**) — is vrij gewoon. Maar zeldzamer is de moed zichzelf te prijzen.

255. Nog nooit heb ik iemand gezien, die zich in opregtheid beklaagde over gebrek aan *hart*, aan *ideën* of aan *ondervinding*.

256. De fouten die men 't liefst erkent, zijn die welke denken doen aan deze of gene goede eigenschap. Distractie beduidt: geleerdheid. Drift wil zeggen: goedhartigheid. Slordigheid is: streven naar hoogere dingen. Zwakte: vatbaarheid voor indrukken. Ruwheid: *in*wendige waarde.

Bij 't laken van zichzelf, en bij 't prijzen van anderen, rekenen wij op de „maren."

Van onszelf sprekende, zeggen wij: Opvliegend ben ik... (vul de *maar* aan.)

Van een ander: Een goed hart heeft-i... (vul de *maar* aan.)

257. Wij letten niet genoeg op 't verschil tusschen de woorden: drift, oploopendheid, vuur, fijngevoeligheid, toorn, prikkelbaarheid, ruwheid, enz.

Er zijn er, die meenen driftig te zijn, omdat ze gaauw en veel vloeken.

258. Nooit zijn twee personen tegelijk even toornig tegen elkaêr.

259. „Hij is zoo'n bedaard mensch." Ik heb die hol-

landsche lofspraak nooit begrepen.

Wat beduidt het eigenlijk? Hij slaat niet, schopt niet, vloekt niet, drinkt niet...

Is het dàt?

Dat kan niet waar zijn. Want zie, ook ik doe al die dingen niet, en bedank toch heel vriendelijk voor den titel van „bedaard" mensch.

Ik bedank daarvoor, niet omdat ik 't woord versta, maar na 't achtgeven op wie zoo genoemd worden.

260. 't Is een groote fout te meenen dat iemand die prikkelbaar is voor wat ons klein toeschijnt, daarom zwak wezen zou in groote zaken. (**86**.)

Vaak is juist die overgevoeligheid voor 't kleine, een bewijs van kracht tot het groote.

261. Een kapel zweefde hoog, hoog, in de lucht. Ze genoot hare vrijheid, haar schoonheid, en vooral verlustigde zij zich in 't *aanschouwen* van alles wat onder haar was.

— Komt, komt hier... hoog!... scheen ze toeteroepen aan hare zusters, die ver onder haar rondfladderden op de bloemen der aarde.

— Wij drinken honig, en blijven beneden.

— O lieve zusters, als ge wist hoe heerlijk 't is, alles te overzien... komt!

— Zijn er bloemen daarboven, waaruit we den honig kunnen zuigen, dien wij kapellen noodig hebben om te leven?

— Men *ziet* van hier *al* de bloemen... en dàt genot...

— Hebt ge *honig* daarboven?

't Is waar, honig was daarboven niet!

De arme vlinder die tegenzin had in 't wonen beneden, werd vermoeid...

Toch trachtte zij zich òptehouden! 't Was zoo schoon vond ze, zoo alles te overzien, alles te begrijpen in één blik.

Maar honig... honig?... Neen, honig was 'r niet daarboven.

En ze werd zwak, die arme kapel. Haar vleugelslag werd trager, al trager.

En ze zakte... en ze overzag àl minder.

Toch woû ze...

Neen, 't baatte niet... ze daalde!

— Ei, daar komt ge, riepen de zusters, wat hebben we u gezegd? Toch komt ge, als wij, honig zuigen uit de bloemen hier beneden. Wij wisten 't wel!...

Zoo riepen de zusters, verheugd omdat ze gelijk hadden, schoon ze dat hadden uit gebrek aan besef van 't schoone daarboven.

— Kom, en zuig honig als wij!

En de kapel daalde... al lager... en wilde nog...

Dáár was een bloemstruik... zou ze dien kunnen bereiken?...

Ze daalde niet meer... zij viel! Ze viel naast den struik, op den weg, in 't spoor...

En daar werd ze vertrapt door 'n ezel. (**91.**)

262. Ik heb in voorgaand nummer vergeten te zeggen dat de kapellen beneden, nooit aan hare vertrapte zuster dachten met deernis, maar altijd met wat genoegen over eigen wijsheid, die wel beschouwd toch maar voortkwam uit honigzucht.

Zoo zijn we!

263. Er is niets poëtischer dan de waarheid. Wie dáárin geen poësie vindt, zal steeds een sober poëetje blijven daarbuiten.

264. O, 't is zoo jammer dat we geen waar „Leven van Jezus" hebben! Dàt zou 'n „mooi boek" wezen,

zoo als ze dat noemen. Waarschijnlijk zouden we een *mensch* leeren kennen, dat wil wat meer zeggen dan een god, of half-god, of God, al naar men wil.

265. Er zijn ridderromans, waarin deze of gene „*preux*" een harnas heeft, dat gewijd is, en bestand tegen houw en stoot.

Als zoo'n bevoorregt ridder onaangenaamheden kreeg met iemand die minder bevoorregt was, trok ik altijd partij voor den laasten. Ik vond zijn verliezen schooner dan 't winnen van den ander.

De evangelie-verzamelaars hadden JEZUS niet zoo'n gewijd harnas moeten aantrekken.

266. Er zijn weinig — neen geene — geschiedkundige personen, die 'k zoo liefheb als JEZUS. Och, ik woû hem zoo graag kennen in z'n fouten!

't Is onmogelijk dat iemand die JEZUS houdt voor zondeloos, hem zóó lief kan hebben als ik.

Er is een zotte begripsverwarring in de meening dat ik 'n vijand van JEZUS wezen zou Van de duizend en één Christendommen, ja!

En ik beweer dat JEZUS in *die* vijandschap mijn bondgenoot wezen zou.

267. Wij hebben zelden eene *meening*. Meestal voelen wij naar indrukken, en daaraan geven wij *après coup* rang van opinie, door er wat sluitredenen voortezetten, die we van-pas maken, als 'n eindversrijmelaar de regels voor 't vers-eind.

Wat we in zoo'n geval sluitredenen noemen, zijn doorgaans redenen die niet sluiten, en onze gesyllogismeerde indruk staat tot 'n opinie, als zoo'n eindvers tot een vers.

268. Het denken moet *geleerd* worden. Er zijn hulpmiddelen: logica, mathesis, enz. Maar, meestal nemen wij die middelen voor 't doel. Er zijn veel bekwame onderwijzers in de logica, die onzuiver denken zoodra ze meenen dat hun logica, hun „vak" niet in 't spel is. En menig professer in de wiskunde redeneert heel onwis, buiten z'n studeerkamer of gehoorzaal.

Dat kunnen de mathesis of logica niet helpen. De fout ligt in de meening dat die dingen behooren tot de privatieve weelde der geleerde wereld.

269. Om de slotsom onzer gedachten overtegieten in een ander, moeten wij niet zoozeer 'n redenering voortzetten tot die slotsom toe, als wel trachten zulke indrukken meêtedeelen, als kans aanbieden dat de hoorder zelf zich voelt opgewekt tot denken en besluiten.

Dit nu, is de Socratische manier. Maar de oorzaak der verkieslijkheid van deze leerwijze?

Ze ligt voor 'n groot deel in de ijdelheid.

— Peeren van onz' eigen boom! zegt men, en dat beduidt voorkeur voor die peeren, al waren ze ook onrijp, zonder geur of smaak...

Zorg dat elke conclusie aan ieder „een peer van z'n eigen boom" schijne.

270. Maar grappig is 't, als men u zoo'n door uzelf gegeven peer aanbiedt, met de boodschap:

— Die moetje nu eens proeven... 't is uit ònze tuin.

271. Ik lees in 't prospectus van een „*maandschrift ter bevordering der kennis van het wezen des Evangelies*," uitgegeven door Dr. L. S. P. Meyboom, onder medewerking van vele geleerden — waaronder zes *hoog*leeraren, die 't precies behooren te weten — dat alles wat men tot nog

toe van 't Evangelie verteld heeft, eigenlijk maar gekheid is.

Daar staat:

„*Sedert de Evangelie-spiegel, nu vijf jaren geleden, onder mijne redactie begon te verschijnen, is de ontwikkeling op het gebied van de kennis des Evangelies met snelle schreden voortgegaan;*"

Och, de arme drommels die gestorven zijn in 't geloof aan een verkeerd begrepen Evangelie! Waarom liet Dr. MEYBOOM hen niet bijtijds zien in dien spiegel?

„*Nieuwe onderzoekingen zijn in het werk gesteld, nieuwe uitkomsten verkregen, en wat de Godgeleerden zochten, vermoedden en wisten, is ten deele ook onder den grooteren kring van niet-Godgeleerden verbreid. Daaruit zijn nieuwe behoeften geboren.*"

Nieuwe uitkomsten? Welke... in godsnaam, welke? Is liefde niet meer — gek genoeg — uw hoogste *gebod?* Is 'r een andere weg ten hemel, dan door CHRISTUS, zoo als gijl. dat noemt? „De godgeleerden zochten, vermoedden, en... *wisten,*" zegt gij?... Is 't dan waar, wat zooveelen meenen, dat gijl. laag- en hoogleeraren, Isis-priestertje speélt, en den volke maar wat afval geeft van uw hooger kennis?

Ik vind iets klagelijks in uw toon, waar gij zegt: „*dat is ten deele ook onder den grooteren kring van niet-Godgeleerden verbreid.*" Het klinkt als: „Sakkerloot, we zijn betrapt, 't volk heeft achter de coulisses gekeken!

„Daaruit zijn nieuwe behoeften geboren." Wel wis en zeker! Dat zegt BAMBERG ook, als hij — wat hèm zelden gebeurt — een tour manqué maakt. „'t Is uw kaart niet, m'nheer?... welnu, wie van 't gezelschap heeft een zakdoek of horlogie?" Een goochelaar moet nooit verlegen zijn.

„Nieuwe behoeften!" Ik ben jaloers op die uitdrukking. Een ànder soort van behoefte aan eene àndere manier om

te geraken tot 'n ànders begrepen zaligheid!

Hoe maken ze 't toch, al de menschen die heengingen onder 't régime van de ouwerwetsche behoeften?

„*Meer dan ooit komt het thans bij de nadenkenden onder de Christenen tot bewustheid, dat er een onderscheid bestaat tusschen ònze inzigten in de waarheid en* de *waarheid: tusschen ònze opvatting van het Evangelie en* het *Evangelie: tussen ònze vormen van Godsdienst en* de *Godsdienst*. . ."

Genoeg!

Genoeg, gij acht leeraren, en zes hoogleeraren, in allerlei dingen die niet behoeven geleerd te worden!

Genoeg, uitleggers, verklaarders, voorlichters, die nu op eenmaal met gedwongen opregtheid, heel nuchter den volke komt vertellen dat ge u tot nog toe vergist hebt!

Genoeg, ambtbekleedende Schriftgeleerden, die zoo flink — och hemel, 't moest wel! — al uw voorgangers verklaart voor weetnieten, en ze maakt tot dieven van het loon, van den eerbied, van de onderdanigheid die men neêrlegde aan hunne voeten, in de verkeerde meening dat zij *wetenschap* gaven voor dat loon!

Genoeg, nieuwe-behoeftescheppers...

Voelt ge niet, dat weldra mannen zullen opstaan die *U* de slagen teruggeven, welke gij zoo meêdogenloos uitdeelt aan uw domme — of bedriegende — voorgangers?

Och, wat zou 't Jezus smarten, als hij 't weten kon dat men zijn blijde boodschap zou verhanselen, opknappen, omkeeren, lappen en weêr lappen, als 'n oud kleed!

Ja, er *is* behoefte aan een nieuw kleed. Dàt zeg ik U na, heeren!...

Maar men maakt geen nieuw kleed uit oude vodden, die afgedragen zijn, versleten, bevlekt en bemorst, sedert achttienhonderd jaren.

Waarheid, heeren, waarheid! Dat gij erkent: „onze tour

is mislukt!" Goed! Maar pas op, de „niet-Godgeleerden" zooals gij! :- de menschen noemt die geen handwerk maakten van Godsdienst, die niet-Godgeleerden zijn zeer oplettend geworden. Er zijn 'r die Ideën schrijven, zonder de minste geleerdheid. Dat ziet ge.

272. Of JEZUS doctor in de theologie geweest is? Wie kan me dat zeggen?

273. De hoofdindruk, dien zoo'n prospectus op mij maakt, is deernis met al de onwetenden, die 'n „verkeerde behoefte" voelden. Zoo immers staat er: „er zijn nieuwe behoeften geboren."

Een kind is ziek. De vader heeft redenen, om niet in persoon den armen lijder te bezoeken. Hij zendt een vertrouwde. Deze blijft één oogenblikje bij den zieke, en zegt een en ander, dat *tant bien que mal* wordt opgeschreven door de omstanders.

Nu wordt het kind behandeld op allerlei wijze. De een heeft „kwik" verstaan voor „zuurdeeg." „Laxeren"... neen, „stoppen!" „Wrijven"... roept de een. „Zweeten", heeft-i gezegd. Ik weet het, schreeuwt een zevende: „Pappen op de borst... hebt ge niet gehoord, hoe de gezant des vaders sprak van zenuwen? Nu, dat wil zeggen: pap." „Waarachtig niet, beweert de dertiende, hij verhaalt iets van liefde..."

— Liefde? Nu ja... en wat haalt ge daaruit?

— Wèl, heel eenvoudig... dat is... ja... liefde is... branden.

— Precies.

En ze brandden, blakerden, braadden 't zieke kind. En ze papten 't kind. En ze deden 't kind zweeten en purgeren. En ze gaven het ijs op 't hoofd, en kwik in de maag.

En ze wreven 't, en rolden het, en knepen het...

En al die heeren hadden rang van doctor of professor. De kleine gemartelde patient werd begraven onder officiële wetenschap.

En toen kwamen er veertien andere „weters", even officiëel als zoodanig erkend, even deftig, even getabberd, aan 't kind vertellen:

— Wees vrolijk en verheug u! Ze hebben je nog al geplaagd... dat 's waar. Ge zoudt, wel beschouwd, wat regt hebben van klagen, maar wees tevreden. Troost u met de gedachte, dat je gedurende uwe ziekte brood, rang en vermaak hebt verschaft aan al de heeren, die u niet hebben genezen.

En wij... wij hebben de „boodschap uws vaders" naauwkeurig onderzocht, en bevonden dat ze nooit goed begrepen was. Wij verzekeren u op ons woord — van doktor, dominé, professor, enz. — dat wij die boodschap goed zullen verstaan...

— Ach, kermde de zieke, dat zeiden al die anderen ook! Sedert achttien eeuwen hoor ik die verzekeringen. Zoudt ge zoo goed zijn mij dien zwaren band aftenemen, dien ze mij legden om den hals, en 't gewigt dat zoo drukt op mijn hart?... Och, en wat lucht, wat licht, wat vrijheid... *staat dat alles niet in de boodschap van mijn vader?* Misschien zal ik beteren, als ge mij overlaat aan mijzelf!

— Maar beste jongen, waar bleven *wij* dan?

Dat 's waar. 't Is impertinent van 'n zieke, om te verlangen naar beterschap, en te vergeten dat zijn alle-eeuwsche koorts de weldoende voedster is van 't gezin des geneesheers.

Daarom, „nieuwe behoeften" heeren! Nieuwe ziekten, heeren! Altijd wat nieuws. *Du nouveau, du nouveau toujours, n'en fût-il plus au monde!*

274. 't Lust mij hier 't ontwerp te geven eener

MODEL REKENING.

<table>
<tr><td rowspan="2">De</td><td>eerwaarde, zeer geleerde</td><td rowspan="2">heeren</td><td rowspan="2">Hier in te vullen al de namen der geneesheeren die gefungeerd hebben van 't jaar één, N. C. tot op 't Meyboomse prospectus.</td></tr>
<tr><td>hoogëerwaarde, hooggeleerde</td></tr>
</table>

DEBENT

aan het MENSELIJK GESLACHT.

<table>
<tr><td rowspan="2">Voor aan</td><td>U. E. W. Zeergel.</td><td rowspan="2">p^r. abuis geleverd:</td></tr>
<tr><td>H. E. W. Hooggel.</td></tr>
</table>

Loon, ontzag, gehoorzaamheid, slavernij, gedurende achttienhonderd één en zestig jaren . . . . **tantum!**

Wie kan de som invullen, wie?

275. Maar hoe gaat het nu met iemand die door verkeerde behandeling niet zalig werd, als er later blijkt dat z'n dokter — die 't beter wist — voor zichzelf wel gebruik maakte van z'n meerdere kennis?

Dr. Meyboom zegt uitdrukkelijk, dat „wat de godgeleerden *wisten*, ten deele ook verbreid is onder de niet-godgeleerden." Ten deele! Er zijn dus nog altijd dingen die bekend zijn aan de priesters, en waarvan 't arme volk geen begrip heeft.

Hoe moet dat nu? Als nu zoo'n *wetende* godgeleerde na z'n dood beter afspeelt dan de niet-wetende patient, is 't toch voor dezen heel verdrietig, dunkt me.

Ik woû zoo'n ontmoeting wel 'ns bijwonen, tussen een slecht behandelden kranke en den geneesheer die „wist". Ik houd niet van handdadigheid, maar 't is om iemand in 't haar te vliegen.

Ik denk er zal wel orde gesteld zijn op zulke ontmoetingen.

276. Kranke, volk, mensheid... sta op naar den geest! Ruk af den halsband die u hindert! Weg met dat gewigt op uw hart. Gij *zijt* niet ziek, gij *zoudt* niet ziek wezen altans, wanneer gij den moed hadt *Uzelf* te zijn!

Mens C. H, wees *mens!* Voed uwe ziel met spijze, en niet met geneesmiddelen.

Welke denkbeelden ge U ook vormt van uwen God:

„Hij is er niet, of Hij moet *goed* zijn!..."

't Is onmogelijk dat 'n almagtig vader zijn kind veroordeelt tot eeuwige krankheid.

Ik weet niets van uwen God. Durft gij beweren dat mijne onwetendheid Hem minder vereert, dan 't „weten" dergenen die Hem maken tot 'n zielenplager, tot een beul? Ja, en dat doen ze, opdat er voortdurend werk wezen zou voor de S. S. Theologische faculteit.

Mens, wees *mens!* Denk als mens. Uw denkvermogen staat in evenredigheid tot uwe behoeften! Ontwikkel u als mens. Uwe vatbaarheid tot ontwikkeling staat in evenredigheid met uwe behoeften! En vooral: *voel* als mens... want voorwaar, uw hart zal weten wat goed en wat kwaad is, en 't duidelijk voorzeggen naar uwe behoefte! Maar smoor het niet; begraaf het niet onder valse wetenschap.

Er is maar ééne wetenschap: de kennis van de natuur. Daartoe behooren lijnen, hoeveelheden, kleuren, aandoeningen, daartoe behoort *alles wat is,* daartoe behoort in de eerste plaats: *gijzelf.*

Tracht *goed* te wezen. Denk niet dat dit valt te leeren van een ander. Er zijn geen reglementen van 't goede. Dat staat niet beschreven in bladen of boeken... die ge ook niet verstaan zoudt, gij arme, die verleerd hebt te lezen in uw eigen gemoed!

Tracht goed te zijn...

Wat het goede *is?*

Meent ge die vraag werkelijk? Was 't niet om mij te lokken op 'n onvruchtbaar veld van spitsvondige redenering? Deedt ge die vraag, *omdat gij indedaad weten wildet wat het goede is; omdat gij waarlijk het goede wilt betrachten?*

O, dan wens ik u geluk! Want die vraag, gedaan op *die* wijze, met dàt doel... die vraag is 'n bewijs dat gij weet *wat goed is,* dat gij reeds goed zijt, want goed *zijn,* is: *streven* naar 't goede.

En, wie *niet* vraagt: „wat is goed?" Of wie gelooft het te vernemen van God- en *goed*-geleerden.

Wie denkt dat anderen zullen kunnen verstaan, wat hijzelf niet verstond, schoon 't luid klonk in z'n eigen borst, voor-i 't liet overschreeuwen door allerlei stemmen van buiten...

Wie den last zijner ziel wil werpen op de schouders van officiële ziele-pakdragers...

Wie te traag, te dom, te dor is, om z'n eigen hart te maken tot hoogeerwaardig en hooggeleerd...

Wie z'n gemoed laat uitdroogen, zooals de Indische fakirs hun arm... ter eere van 'n God die geen vermaak schept in uitgedroogde dingen...

Zoo iemand... ja, wat zal ik zeggen tot zóó iemand?

Ei, toch iets! Als in **249**, raad ik hem aan, regt boos op mij te worden, opdat 'r beweging kome in zijn verdorden arm, en vuur — heilig of niet — in z'n uitgedoofd hart.

277. Wie is onbeschaamd genoeg om te beweren dat-i niet van mijn „geloof" is, als ik zeg dat 'k mijn God vind in 't goede?

Of ik dien God trouw diende? Altijd? Zonder afval?...

Heer, vergeef mij mijne schulden... gij weet dat ik U liefheb!

278. In m'n vrij-arbeid maak ik me kwaad op schriftgeleerden en dergelijken. De voorgaande nummers hebben 'r ook wel iets van of ik boos was. Welnu, dat is zoo.

Maar nu een korte uitlegging.

Als 't waar is, dat *ik* 't *goede* bedoel; als 't waar is, dat *zij* hun roeping miskennen, dan heb ik, in naam van *mijnen* God, het regt, neen, dan is 't mijn *pligt*, daarover boos te worden. En ik veroorloof me die vrijheid, zoo goed als Jesaia, Jeremia, Habakuk, en de rest.

Maar die verstoordheid is niet alsof ik personen aanviel. Wanneer veertien „geleerden" hun naam leenen tot het verkondigen der heel belangrijke tijding dat *alle vorige „geleerden"* weetnieten waren, dan zie ik niet in waarom ik die veertien niet wat fors zou mogen toespreken, daar zijzelven immers zoo weinig omslag maken met *hunne* voorgangers.

Er zijn onder die veertien welke ik persoonlijk ken, en in zekeren zin hoogacht. Ik heb geen reden iemand hunner, als persoon alweder, te minachten. Ja toch ... maar dat doet er nu niet toe. De manier evenwel waarop zijlieden in deze zaak, en de schriftgeleerden in 't algemeen met zeer weinig uitzondering, beantwoorden aan hunne roeping, ja dáárvoor heb ik minachting en verachting, dáárvan heb ik 'n afkeer, dàt walgt me, dáártegen verzet ik mij!

279. Zou 't wel zoo erg wezen? Overdrijving zeker...

Ei, en ik toon u een prospectus waarin duidelijk wordt verklaard dat al 't vroeger geleerde gekheid was? Die veertien heeren hebben gelijk, of ze hebben ongelijk. Zij zeggen tot de slotsom gekomen te zijn, dat er verschil is tusschen „*onze* inzigten in de waarheid en *de* waarheid." — Als tussenzin, een aardige paraphrase van: „tot nog toe hebben wij u wat voorgelogen." Men kan 't niet fatsoenlijker uitdrukken. —

Die heeren hebben gelijk, of niet. Hebben zij gelijk, dan geldt mijn: „vloek over u, schriftgeleerden!" de oudjes. Hebben de veertien evangelie-spiegelaars *geen* gelijk, nemen zijzelf 't volk waarheid af, om 't leugen te geven in de plaats, dan adresseer ik mijn verontwaardiging aan de modieusen of modernen, hoe 't dan heeten mag.

Zou 't wel zoo erg wezen? Dat zullen wij onderzoeken, terloops ... want waar zou 't heen, als we een boek maakten van al de domheden die voor en na zijn uitgekraamd door wie bezoldigd worden om *wijsheid* te leveren?

Wij zien met minachting neêr op doctor Nathalsius of Dominé Kroeghoudérius, — 't is nog zoolang niet geleden dat geleerdheid zich openbaarde in 'n latijnsche staart aan den naam, — en 'k moet zeggen dat het niet te verwonderen is dat onze groot-ouweluî niet heel snugger waren, wanneer men let op 't gehalte *hunner* geleerde voorgan-

gers.

Ja, op die oude voorgangers zien wij neêr met minachting, en teregt. Wat vroeger de zoogenaamde hoogescholen leverden...

Ik heb gezien — *gezien* en *gelezen* — een akademisch proefschrift waarop, *summâ cum laude*, de graad verleend is van doctor in de regten, een proefschrift waarin betoogd werd dat de heksen-vonnissen, zoo als ze tot dien tijd toe waren geveld, voor een groot deel onwettig waren.

Ei... dat is zoo heel erg niet, meent ge. Voor een aanstaanden advokaat is 't indedaad sterk, dat-i 't verbranden afkeurde van arme lélijke oude vrouwtjes...

Een oogenblik!... De doctorandus keurde 't *verbranden* niet af, hij beweerde maar dat de *vonnissen* meestal niet goed waren geredigeerd, wijl *daarin boven en behalve verboden omgang met den duivel,* zoo dikwijls als verzwarende omstandigheid vermeld werd: „*dat de delinquente den heer gemaal* DUIVEL *een kind had gebaard.*" Dit nu beweerde de doctorandus, op medische gronden, eene onmogelijkheid te wezen: „*quia frigidum diaboli semen.*" En hij bewees die koû!

Dat heb ik *gelezen!* En, terstond niet, maar na eenigen tijd hoop ik 't stuk te kunnen toonen!

't Komiekste was dat de man z'n werk opdroeg „*Carissimo patri*" om z'n ouden Heer te doen zien, dat-i z'n tijd aan de Akademie goed besteed had!

Och arm, ik kan me zoo voorstellen hoe zoo'n vader zich zal hebben verkneuterd van pleizier over zooveel knapheid!

Maar, meent ge... heksen? Dat is lang geleden. 't Stuk is 150 jaren oud, een stipje tijds, 'n seconde in de geschiedenis!

Toch schijnt dat tijdsverloop u lang. Dat dringt ge uzelf op, wijl gij gaarne vèr staat van zoo veel dwaasheid. Ik ben zeker dat onze achterkleinkinderen ook zullen trachten

alle geestesverwantschap met onze tegenwoordige geleerden van zich aftewerpen, door 't voorgeven: *„dat het al zoo lang geleden is!"*

Of meent ge dat men trots wezen zal over honderd jaar op de *tegenwoordige* voorgangers der natie?

Op schoolmeesters die taal, geest, genie, ondergeschikt achten aan spelling?

Op volksvertegenwoordigers die niet spreken kunnen?

Op hoogleeraren die 't volk willen voeden met de *gedachte* aan zekere visschen die rondzwemmen in zekere zee?

Op Godgeleerden, die verkondigen dat „al 't vroeger geleerde — NB. achttienhonderd jaren lang! — dat al 't vorige gekheid was?

Op andere geleerden, die...

Ja, *gij* maakt eene uitzondering, hooggeleerde MUURLING! Op u zal 't nageslacht staren als een vuurbaak in den Oceaan der theologie. *Gij* zoudt nooit op 't idee komen dat 'r fouten waren in de heksen-vonnissen . . . *gij* zoudt . . .

Laat zien wat *gij* voor den dag brengt, gij . . . geen doctorandus meer, maar doctor, leeraar! Gij, geen doctor meer, geen leeraar meer, maar *hoog*-doctor, *hoog*-leeraar, leeraar *van* doctoren, doctor *van* leeraren, opperleeraar, opperdoctor!

En, *hoog*leeraar, niet in de eene of andere menselijke, nietige zaak — niet in de geneeskunde, niet in de natuurkunde, neen, in de *boven*-natuurkunde, in de kennis van iets hoogers dan de natuur, in de kennis van 'n God, die tot die natuur staat als *gij* tot een schooljongen, o MUURLING!

Opper-hoog-leeraar dus in de *opperste*, *hoogste* dingen, ja, ja, in dingen zóó hoog, dat z' er niet zijn. — Wat, in mijn oog, uw hoogleeraarschap heel moeielijk maakt. —

Gij MUURLING, hebt gehoord dat er huwelijken worden gesloten.

Gij weet dat zulke maatschappelijke overeenkomsten —

die, dit erken ik, soms nuttig zijn — worden gezegend, bezegend, ingezegend. — Wat inzegenen is, weet ik niet. Bij analogie met inzouten, heeft het iets van: rondom besprenkelen met zegen, doortrekken met zegen, inkuipen... neen, of er bij gekuipt wordt, weet ik niet. —

Genoeg, gij hooggeleerde MUURLING wist dat er getrouwd wordt, en dat daarbij moet gezegend worden.

Uw hooggeleerd verstand begreep dat het inzegenen *goed* moest geschieden. Dàt zeg ik ook. Wat al jammer zou er voortvloeien uit verkeerde, onvoldoende, schéve, onhandige zegening!

De vrees nu dat sommige zegenaars hun beroep niet goed zouden uitoefenen, heeft U bewogen een boekje te schrijven als handleiding tot het zegenen, zoo als de „*professeurs de Jeu*" te Homburg en te Spa hunne „*Manuels*" schrijven „*pour gagner à la banque.*"

Wie speelt, moet goed spelen, zóó dat hij wint. Wie zegent, moet goed zegenen, zóó dat het helpt. Dat alles is klaar als de theologie.

Laat ons nu eens zien, hoe gij uw „*Manuel*" geschreven hebt.

Le trente et quarante se joue...

Ik ben in de war. Hier is 't:

„FORMULIER
ter
„HUWELIJKS-INZEGENING
door
„W. MUURLING, HOOGLEERAAR TE GRONINGEN."

JEUGDIG★ ECHTPAAR!

Halt! Nu zult ge terstond inzien, lezer, waarom ik zoo

even dien MUURLING benoemde tot kandidaat-lichtbaak. Nu zult ge ontwaren hoe vreesselijk ondankbaar ons nageslacht wezen zal, als 't later zóó'n voorganger op één lijn stelt met dien heksendocter! Nu zult ge begrijpen...

Wat is 't *eerste* woord van MUURLING's inzegenmethode,...'t *eerste* woord, vraag ik u, 't *aller*-eerste?

Ja, 't *eerste!* Want verder dan 't *eerste*, hoeft een hoog-opper-voorganger in de heilige Godgeleerdheid niet te gaan, om te toonen hoe'n hemelsbreed verschil er is tussen laag- en hooggeleerdheid...

't Eerste woord is dus: JEUGDIG.

Goed! Maar de domme laaggeleerde zou vragen: als nu eens de bruid oud is, en de bruigom bejaard, of één van de twee is wat onjeugdig?

Gij laaggeleerde, zwijg. Gij hebt met MUURLING's arbeid niets te maken. Gij laat U geduldig bezégenen en beformulieren, hoe ook.

't Is voor *U* niet, inzegening-dorstende leeken, dat de hoogeerwaarde, hooggeleerde MUURLING zich verwaardigd heeft bij dat woord. „jeugdig" een sterretje te plaatsen.

Want, er staat een sterretje bij.

Dat sterretje is:

1°. 't Symbool van MUURLING's godgeleerd genie.

2°. Eene verwijzing naar de noot onder de bladzijde.

Een noot? Ja. Die noot zullen wij — met gepasten eerbied — behandelen.

Neen, domme, ongeleerde leek, niet tot U spreekt de getabberde hoogleeraar! Die noot kunt *gij* overslaan, gij die daarvan de diepte niet zoudt peilen. Die noot is gerigt tot de personen die, beroepshalve, zich bezighouden met inzégenen. Hebt ge niet gezien op den titel van 't „*Manuel*" dat de uitgave geschiedt door „de predikanten-vereeniging in de provincie Groningen?" Ziehier 't voorberigt. Want het stuk heeft 'n voorberigt ook. Ziehier:

Dit formulier ter huwelijks-inzegening werd in de vergadering der predikanten-vereeniging der (*is dat een possessieve genitivus?*) provincie Groningen, den 28 September 1858 als *proeve* meêgedeeld, en in het verslag van die vergaring gedrukt.

Om aan de veelvuldige aanvragen te voldoen, heeft de predikanten-vereeniging besloten, het voor hare eigene rekening te laten drukken, en algemeen verkrijgbaar te stellen.

Vooraf is het door den opsteller herzien.

C. H. VAN HERWERDEN C.H.z.
President.
J. SINNIGHE DAMSTÉ,
Secretaris.

GRONINGEN,
NOVEMBER 1861.

Ziet gij wel, leek, dat het sterretje bij 't woord „jeugdig" *U* niet aangaat. Die ster is een ridderorde van den geest des professers, een grootkruis van 't verstand des hooggeleerden, en tevens — waarom zou ik 't zwijgen? — tevens licht dat sterretje de *Zeer-geleerde* inzegenaars voor, om ze te leiden naar 't Bethlehem der noot waarvan ik sprak, en waarin de professor zijne heerlijkheid te aanschouwen geeft.

Die noot, die noot!...

Wilt ge 't volstrekt weten, leek? Wilt ge? Vreest ge niet blind te worden als ik de gordijn ophaal, waarachter de hooggeleerdheid des theologiae-professors blinkt, glanst, schittert, als 'n vuurpijl?

Vreest ge die blindheid niet? Kunt ge zoo veel licht verdragen? Welnu, erken dat ik U gewaarschuwd heb.

Professer MUURLING vertelt als noot op 't woord *jeugdig*: *„dat dit epitheton naar omstandigheden moet gewijzigd worden!"*

En — o, diepte der wijsheid en der kennisse! — in dezelfde noot vermaant hij z'n *zeer*geleerde discipelen (de zeer geleerde Groningse Dominées) om „in plaats der *vertegenwoordigers* van de gemeente, de *gemeente zelve* aantespreken, *als die tegenwoordig is.* Maar 't fijnst, het diepst, het

hoogst, het belangrijkst, het meest oosterse-sterächtige is: „de professorale erkenning van 't ongepaste om ouders en bloedverwanten aantespreken als er geen ouders en bloedverwanten zijn!"

En wat verder vertelt de man — ik gis, na inspiratie van den H. G. — dat de zeergeleerde heeren inzegenaars niet moeten roepen: „kniel!" als ze geprévenieerd zijn dat het zegenbehoevend paar niet knielen wil...

Ook dat ze niet hoeven te zeggen: „sta op" als er niet geknield is...

Bij m'n arme ziel, het staat er!

De *hoog*-geleerde die zùlke wenken geeft...

De zeergeleerden die aan zulke wenken — zie 't voorberigt — *behoefte* voelen...

Die luî zullen aan 't volk vertellen wie God is!

Voor drie stuivers kan men 't vod koopen. Ik hoop dat het ding veel aftrek vindt, niet zoozeer omdat ik mij verheug over de *behoefte* der predikanten, maar wijl ik graag zou zien dat het *volk* behoefte voelde eens te overwegen, of 't ook *behoefte* heeft aan voorgangers, die andere *behoeften* voelen dan aan muurlingse god- en hoog-geleerde formulieren.

---

280. Verder behandel 'k 't ding niet. 't Walgt me. Van begin tot eind, is 't één gewawel in de tale Kanaäns, vol onzin, blijken van onkunde, leugen en godslastering, d. i. schending der lieve wetten van de natuur.

'k Erken evenwel dat ook professorale onwetendheid in de wetten der natuur ligt, zoowel als mijn zucht om te protesteren tegen zulke kwakzalverij.

Neen, verder behandel ik 't prul niet, dat evenwel hoogstbelangrijk is als graadmeter van de laagte waarop onze maatschappij staat. Ook is die verdere behandeling niet noodig. Ieder kan weten wat 'r te wachten is van iemand

die met hooggeleerd gezag voorschrijft geen ouwelui „jeugdig” te noemen, en dat men geen oprigten moet bevelen aan personen die overeind staan.

Welnu, 'k had erger zotternijen kunnen aanvoeren, ten bewijze hoe „verrot” onze staat is, ook op 't gebied van kennis en wetenschap. Maar ik koos den *hoog*eerwaardigen, *hoog*geleerden, MUURLING bij voorkeur, om dat voorberigt.

't Gebeurt namelijk meermalen, wanneer ik personen aanval — in publieke hoedanigheid immer — dat men de regtmatigheid van den aanval erkent...

Niemand bijv. zal partij trekken voor D. v. T.

Gewoonlijk geeft men de betrokken persoon en pâture, maar men tracht de *algemeenheid* van 't kwaad te ontkennen.

En ook hier zal ieder, denk ik, met genoegen bijgewoond hebben die korte executie van den *hoog*-eerwaarden, *hoog*-geleerden MUURLING... welnu, ik zeg: wij hebben met dien MUURLING niets te maken. Misschien is die man zoo dom niet. Niet dommer althans dan de eerste de beste. Welligt moeten wij 'm prijzen dat hij zich heeft neêrgebogen zóó te voldoen aan zùlke *behoeften.*

Wij hebben hier te doen, noch met MUURLING, noch met welke *persoon* ook, wij hebben te doen met *de* dominées in 't godzalig Nederland.

1°. MUURLING'S *werkje is geschreven ten behoeve van predikanten.*

2°. *'t Is als proef onderzocht in eene vergadering van predikanten.* — Eilieve, hoe kan dat? Om te weten of MUURLING's manier van inzegenen goed is, zou men resultaten moeten wachten. Dat kan, dunkt me, eerst later blijken. Ik geef 'r veel voor, om eens precies te weten hoe MUURLING's ouweluî zijn ingezegend, om de fouten van *die* methode te vergelijken met den uitslag die hun zoon *zulke* formulieren doet begaan. —

3°. *De inzegenings-methode is proefhoudend bevonden in eene*

vergadering van predikanten, die 't hebben laten drukken in 't verslag dier vergadering.

4°. *Er hadden „veelvuldige aanvragen" plaats.* Die aanvragen moeten zijn uitgegaan van *andere predikanten.* Natuurlijk. Want zij die behoorden tot de vergadering die 't formulier geproefd had en smakelijk bevonden, bezaten 't ding in hun verslag.

Uit dit alles nu blijkt dat de predikantEN in Nederland behoefte hebben aan zùlke dingen.

En dit constateer ik in den jare huns heeren 1861. — Zie den datum van 't Voorberigt. —

Nog eens: die zeergeleerden zullen 't volk vertellen, wat het huwelijk is; wat de ziel is; wat onsterfelijkheid is; wie, wat, en hoe, God is... in één woord: *wat goed is!*

281. Spreekwoorden bevatten de wijsheid der volkeren.

Eilieve, waarom maken professers geen spreekwoorden?

282. Spreuken en puntige gezegden dragen meestal in zich een bewijs, dat ze geboren werden in 't gemoed van een leek.

Zij doelen op 'n beroep of bedrijf. Ze zijn gewoonlijk genomen uit de natuur — in engen zin ditmaal, ik meen de groene — van de werktafel, uit 'n winkel, van de markt...

Maar spreekwoorden van kansel of katheder hebben wij niet, of weinig.

Komäan, hoog-geleerden en zeer-geleerden, lever eens wat volkeren-wijsheid aan 't volk dat uwe wijsheid in huur heeft, en betaalt!

SALOMO versmaadde 't niet. CONFUCIUS niet. SOLON, THALES, BIAS, CHILO, PITTACUS, PERIANDER, CLEOBULUS... die allen versmaadden 't niet...

En JEZUS versmaadde 't niet!...
Komäan, zeer- en hoog-geleerden, komäan!

283. . . . .

284. 't Voorgaand nummer bevat een paar honderd Ideën die 'k niet schreef, omdat ik daarin werd verhinderd door kommer.

Is dìt 'n Idee?

Ja en neen.

Nù niet, maar over jaren zal 't stof geven tot Ideën aan wie de geschiedenis zullen schrijven van onzen tijd.

Jammer dat VICTOR HUGO den juisten titel die 'r passen zou op zulke geschiedenis, heeft weggekaapt, om dien te maken tot uithangbord voor 'n roman.

285. O, die „*Misérables*" is zoo mooi!

Wat „mooi" beduidt in den mond van 'n Hollander, weet *ik*.

Maar in Frankrijk schijnt men opregt te wezen in z'n „mooi-vinden."

Dáár houdt men den man in 't leven, die toch maar wat *maakte*.

Hier zegt men tot den man, die wat *deed*: „heel *mooi*, en sterf maar voort."

Och, ik ware zoo graag t'huis geweest op den verjaardag van m'n jongste kind.

Was dat te veel gevergd, Nederlanders?

286. Ik heb gezegd dat Nederland verkeerde in een toestand van verrotting. Dit gaat U aan, gij allen die mijne Ideën niet leest.

Mijn oordeel over den staat uwer zedelijke gezondheid werd beaamd door alle partijen. (**135**, pag. 59.)

Maar nu zie ik dat ook de minister die aan 't hoofd staat der regering van Nederland, iets dergelijks mededeelt aan hen die, zoogenaamd, dat Nederland vertegenwoordigen.

In de zitting van Dingsdag den 13 Mei 1862, heeft de Heer THORBECKE erkend: *dat er sedert jaren een* „contagium" *heerste in de politiek van den Staat.*"

Wil men nu onderscheid maken tusschen de beteekenis van 't door mij gebruikte woord „verrotting" en de uitdrukking van den heer TH. die slechts over „besmetting" klaagt, mij is 't wel.

Maar hoe men ook „contagium" verkiest te vertalen, ik vraag of 'r niet wat behoort *gedaan* te worden ter genezing?

Dit vraag ik aan U, gij die mijne Ideën wèl leest.

---

287. Het provinciaal geregtshof van Noord-Holland heeft uitgemaakt, dat de *Max Havelaar* behoort aan den heer DE RUIJTER en den heer VAN LENNEP.

Ik verklaar op mijne eer 't handschrift van dat boek niet te hebben verkocht.

Ik heb weinig acht gegeven op den loop van dat proces. De slag wàs geslagen vóór pleidooi en vonnis: *de Havelaar was gesmoord.* Het juiste tijdstip om 'n beroep te doen op 't volk, was voorbij. Men had in ruimte den tijd gehad rond te vertellen, dat die HAVELAAR zoo 'n bijzonder slecht mensch was. En daarin had men gelijk. In 't vertellen, meen ik. Dit toch was 't eenige wapen dat men gebruiken kon, en 't spreekt vanzelf dat men 't opnam.

Maar toch vind ik 't verdrietig, dat de firma DE RUIJTER-VAN LENNEP nu 't geld ontvangen dat 'r verdiend wordt — gewonnen, meen ik — op dat boek, al werd dan ook dat geld gewonnen tegen mijn zin.

Want ik had daarvan 'n paar jaren kunnen leven met

vrouw en kinderen; ik had Ideën kunnen schrijven, en 'k was t'huis geweest op den verjaardag mijner kleine NONNIE.

288. Daar waait 'n donkere vlag voor mijn gemoed. Die verjaardag, dat proces...

'k Heb zooëven een vonnis gelezen. Men zegt daarin, geloof ik, dat niet ik, maar de Heer DE RUIJTER den *Havelaar* heeft geschreven; dat niet ik, maar de Heer VAN LENNEP zich verzet heeft tegen hollands-indische geweldenarij; dat niet MAX en NONNIE, maar de kinderen van *die* heeren gebreklijden om den opstand huns vaders tegen goddienende schelmerij...

Ik begrijp 't niet regt. Ik verwacht nu een vonnis waarbij wordt uitgemaakt dat JAN SALIE den roem van SCAEVOLA heeft gekocht — met behoud van regterhand altoos — en dat de adel der MONTMORENCI's als fondsartikel is overgegaan op DROOGSTOPPEL. Waarom niet?

Eén ding woû 'k graag weten. Wanneer mijne vrouw, ik en ons kindje, op Lebak iets anders hadden gegeten dan eijeren en „samarangsche beschuit uit 'n blik," of dan JAN SALIE en DROOGSTOPPEL daarvan buikpijn zouden gevoeld hebben?

En dit: of *hunne* kinderen mager worden, als de *mijne* hongeren?

Mij dunkt, bij overname van wat roem — bij zoo'n voordeelige overname vooral! — moest men meê overnemen de servituten die daarop rusten.

Dit had ik vooral van den Heer v. L. verwacht, die zich in 't pleidooi voor de arrondissementsregtbank, door z'n advokaat zoo bitter laat beklagen over al de moeite die 't hem gekost heeft om beroemd te worden. Die klagt sneed me door de ziel. Dertig, veertig jaren van zwaren vèrs-arbeid, van legende-fabriek — met certificaat van namaak altoos — van roman-*makerij* — zonder certificaat van oorsprong ditmaal —

zie, na zóóveel getob en gewurm, zoo weinig roems... ja, dàt is indedaad hard! Zooveel leed zou 'n vijand doen schreien, al waar-izelf letterkundige van beroep.

Maar de Heer v. L. die dus bij ondervinding weet hoe duur de roem is, al zij 't dan van mindere soort... mij dunkt, *hij* altans had geen MONTMORENCI's rang moeten koopen zonder toebehooren van moed en offer.

Maar... men kan 't manuscript koopen *over* de MONTMÓRENCI's.

Zeker, als men kunstkooper is, of uitgever, of m'nheer VAN LENNEP.

289. Mr. VAN LENNEP, ik heb U den *Havelaar* niet verkocht.

Ik heb, *op uw verzoek*, u 'n stuk papier gegeven, waarin ik verklaarde: dat manuscript aan u aftestaan in vollen eigendom, »*om u in staat te stellen een contract te sluiten met 'n uitgever.*"

In datzelfde stuk erkende ik, *tevens op uw verzoek*, »den vollen prijs daarvoor ontvangen te hebben."

Gijzelf erkent dat ik dien prijs *niet* ontvangen had. Er was geen sprake geweest van *prijs*, evenmin als van *verkoop* over 't geheel.

De heele voorstelling der zaak in uw gepubliceerden brief is vals. Niet *ik* heb *uwe* hulp gevraagd, ik had die tot de uitgave van den M. H. niet noodig. Ik hàd 'n uitgever. *Gij hebt mij laten verzoeken bij U te komen.*

Zoodra 't mij lust, zal ik die zaak behandelen, doch — dit schreef ik u al — niet vóór 't mij lust.

Heb geduld, Mr. VAN LENNEP. Bedenk dat ik andere zaken te dragen heb, die zwaarder wegen dan misbruiken in de kunstkooperij. Bedenk dat ik moeite heb om vrouw en kinderen in 't leven te houden. Die zorg gaat vóór, ziet ge, en ze is heel zwaar, vooral omdat ik geen kans zie mijn gezin

te voeden met wat beunhazerij in bittere smart en bloedige offers van 'n ander.

Ik heb u den *Max Havelaar* niet verkocht.]

290. Ja, daar waait me een donk're vlag voor 't gemoed. Zoo'n proces en de verkiezingen...

Toch zal ik mij kandidaat stellen »*schoon de rekening niet goed is.*" (**133**)

AAN HET VOLK VAN NEDERLAND. *)

Ik heb mij verkiesbaar gesteld tot lid der Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Ik betwijfel zeer of ik in eenig district zal kunnen concurreren met de »*bijzondere persoonlijke geachtheid*" van deze of gene onbekende grootheid, vooral ook omdat ik niet beloof de »*belangen van een district*" voortestaan, zoo als velen dat beloven uit overmaat van naïveteit of van onbeschaamdheid, doch zekerlijk *niet* uit overmaat van eergevoel en pligtbesef, evenmin als van welbegrepen belangstelling in de publieke zaak, welke niet gebaat wordt door 't voorstaan van allerlei privaat-belangen, die elkaêr kruisen, in den weg staan, en vernietigen.

De rondborstigheid, waarmede men voor den dag treedt met die schandelijke bewijzen der politieke verrotting van onzen staat, roept de aandacht tot zich van allen, »*die nog niet geheel zijn verleugend.*"

Ziek-zijn is niet schandelijk.

Ziekte *daarstellen*, *bevorderen*, in *bescherming nemen*, *perpetuéren*, is wèl schandelijk.

En zich te *beroemen* op die schande, is 't ergst van al.

Waarschijnlijk doelde de Heer THORBECKE op zùlke schande, toen hij onlangs erkende: »*dat er sedert jaren een* »contagium" *heerste in de politiek van den staat.*" (Kamerzitting van 13 Mei).

En zéker werd daarop door *mij* gedoeld, toen 'k zeide — *ik* het

---

*) Door een verdrietig misverstand is dit beroep op 't volk, mijnen lezers telaat in handen gekomen, of, voor 'n deel, in 't geheel niet. Men bedenke dat ik nog altijd zwem met veel kogels aan 't been, en mij dus niet kan bewegen naar m'n zin, en naar den eisch mijner zaak. Toch... *emergo!* Ondergaan is onmogelijk.

eerst, maar velen zeiden 't me na — dat er *verrotting* heerste in den staat.

Contagium, besmetting, verrotting... 't komt overeen uit.

En als er nog bewijs noodig ware, men zou 't kunnen vinden in de omstandigheid, dat geen enkel *lid der Kamer*, die dan toch *medepligtig* is aan al 't verkeerde, opstond om te protesteren tegen *zulke* beschuldiging.

Men kon voorgeven, te ignoreren wat ik *schreef*.

Men kon niet voorgeven, niet verstaan te hebben wat de Heer Th. *zeide*.

Bovendien 't staat in 't Bijblad, en ook de nakomeling zal 't weten, hoe de *premier* den moed had om den vertegenwoordigers des volks eene beschuldiging in 't aangezigt te werpen, die 'n eenvoudig eerlijk man zou beantwoorden met 'n vuistslag.

Eene beschuldiging — dat erken ik — die zulk eene beantwoording zou regtvaardigen, als niet de *beschuldigde* gevoelde die ten volle te hebben verdiend.

Ja, onze Tweede Kamer is een verrot ligchaam.

Kiezers van Nederland, uwe vertegenwoordigers zijn in 't aangezigt geslagen — en ten regte! — door uwe regering.

Ik ben geen aanhanger van den Heer Thorbecke. Ik hang niemand aan — ik verlang dat men *mij* aanhange — maar 'k heb eerbied voor den man, die ongemeen genoeg durft te wezen, om de waarheid te zeggen, schoon hij minister is.

Ik stel mij verkiesbaar voor die Tweede Kamer.

Mijn program?... Men kent mijne tuchteloosheid. Ik hèb geen program.

Ik minacht die zoogenaamde partijen in den Staat, of liever ik erken die partijen niet. Het zijn hoogstens familie- of provincie-*cliques*, vennootschappen van javaan-exploitatie in 't groot en klein.

Ik stel mij verkiesbaar voor die Tweede Kamer.

Als *ik* lid ben van die Kamer, zal elke Minister een antwoord ontvangen, wanneer hij de politiek van den Staat „*besmet*" noemt.

Ik zal hem tegenspreken als hij onwaarheid zegt, en voldoening vragen in naam van 't Nederlandsche volk.

Maar wanneer hij de waarheid zegt, zal ik — dàt erkennende — hem uitnoodigen met mij medetewerken TER GENEZING.

Of waar hij dit weigert — zooals Ministers gewoon zijn — zal ik hem daartoe dwingen.

Ik wil den Minister vragen, wat hij gedaan heeft om al de ellendelingen te straffen, die den Javaan (ook thans weêr) periodiek

laten hongeren?

Wàt, om zulken hongersnood te *voorkomen?*

Wàt, om zeeroof tegen te gaan?

Wàt, om te bewerken dat de gemartelde bevolking daarginder niet te hoop loope, niet opsta, niet in dol *amok* wraak neme over jarenlange miskenning van menschenregt?

Dat alles is belangrijker dan dat gewawel over afkoop van tienden, en 't gekibbel over *Vrijen Arbeid.*

Ik vergis mij. Over *Vrijen Arbeid* durven zij, na mijn boekje daarover, niet meer spreken. 't *Woord* zelfs is verdacht geworden. Men noemt die huichelachtige droogstoppelarij thans: *particuliere industrie.* De slavenhandel op Afrika's westkust heet ook aldus. 't Is een goede term van de Nederlandse Tweede Kamer, zij die met godslasterlijke vroomheid een eind wil maken aan de officiële slavernij in de West, maar met een fariseesch: „ik dank u, Heer!" slaven maakt van *al* de Nederlandsche onderdanen in Insulinde!

En weêr vergis ik mij. Neen, men maakt daarvan geen *slaven,* want aan slaven is men voeding schuldig en bescherming.

In Neêrlands-Indië laat men z'n slaven *wegrooven* en *verhongeren.*

Overdrijving?

Nederlanders, leest gij de couranten niet? staat er niet duidelijk te lezen, dat er *wederom* hongersnood is op *Java?* Dat er *wederom* „*een tweehonderdtal*" MENSEN (*Nederlandse onderdanen*), hoort gij! zijn weggeroofd op de kusten van Celebes?

Een tweehonderdtal! 't Is naïf! Geen drie, geen dertig, geen duizend, geen zes dozijn,... neen, 'n tweehonderdtal!

Mijn God, mijn God... als 't kippen waren, zou men de moeite hebben genomen ze te tellen!

Lees het na, Nederlanders, in de laaste Landmail-couranten.

Honger en zeeroof!

En *hier* spreekt men van consignatie!

En de dagbladschrijvers wawelen van stelsels!

En de Kamerleden van Maasäftapping!

Er worden heel andere dingen dan Maaswater afgetapt uit het hart des Nederlandsen volks!

Men zuigt daaruit weg alle gevoel van regt, alle gevoel van menselijkheid, alle gevoel van eer!

En gelooft mij, Nederlanders, zijzelven die zoo ijverig 't hunne deden om U te berooven van wat den mens tot *mens* maakt, zijzelven zullen — als nu — eenmaal U met verachting zeggen:

„gij zijt besmet, gaat van mij!" zoo als satan de zielen wegschopt die hijzelf bedierf om 't pleizier van kwaaddoen.

Ik stel mij verkiesbaar tot lid van die Tweede Kamer.

Ik zal daar rekenschap vragen van al de ellende die de verrotte politiek der laaste jaren heeft teweeg gebragt *ginder*, en voorbereid *hier!*

Ik roep de lezers mijner *Ideën* op, mijne kandidatuur voortestaan in *alle* districten.

Ja, *overal!* Opdat er blijke dat ik rekenen kan op 't beter deel des *volks*, al ware 't mij dan ook onmogelijk den strijd te winnen tegen hen die, natuurlijk „zeer geacht" in hun district, zoo onbekend zijn *daarbuiten*, dat men niet eenmaal zelfs de moeite neemt hen te lasteren voorbij de naaste lantarenpaal die de grens aanwijst van hunnen roem.

Ik beroep mij op mijn manifest aan de kiezers in de „Minnebrieven."

Ik beroep mij op wat ik *deed.* Het is vermeld in wat ik *schreef.*

En dat ik de *waarheid schreef?...*

Ik ben bereid ieder belangstellende inzage te geven van 'n bewijs dat de tegenwoordige Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië **de waarheid van den Max Havelaar met ronde woorden erkend heeft.**

Wie na deze verklaring tegen mij is, erkenne dat hij onregt *zoekt*, onregt *voorstaat*, *belang heeft* bij onregt, en daarom onregt *wil...* maar hij verschuile zich niet langer achter de voorgewende moeielijkheid om te *weten* wat regt *is!*

AAN DE LEZERS MIJNER IDEËN.

Ja, **U** roep ik op om *bewijs* te geven van 't leven dat ik in U vooronderstel.

Niet volkomen nog — maar eenigzins toch — heb ik aan **U** mij geopenbaard.

Tot **U** sprak ik, waar 'k een beroep deed op dat gedeelte der natie „dat nog niet geheel is verleugend!"

Op... op... helpt mij, helpt uzelven, helpt Insulinde, helpt Nederland!

Trekt partij voor de waarheid, opdat 'r niet gezegd worde dat

alleen de leugen dienstknechten heeft, die den moed bezitten eener overtuiging welke, in hùn ziel, niet bestaat!

Toont *gij* dat het geen droom was te meenen dat nog hier en daar een vonk gloorde die, wèl aangelegd, gloed kan meêdeelen aan al dat dorre hout om u heen.

Bewijst het, dat niet ook gijzelf leugenaars zijt, wanneer ge uwen kinderen spreekt van liefde tot den medemensch, van regt, van deugd, van eergevoel.

O, ik weet het, ik zou alleen staan in die Kamer! Alleen, of nagenoeg...

Maar kiezers, één moet de eerste zijn, één die 't luide verkondigt hoe Nederland genezen *wil* van de rottende ziekte, die sedert jaren kankert aan zijn nationale eer.

Één moet de eerste zijn...

En die eerste wil ik wezen, ik die begon mijzelf en de mijnen neêrtewerpen in den poel onzer staatkundige verdorvenheid.

Wie grooter offer bragt, sta op. Hij toone dat, en ik zal terugtreden met eerbied.

Tot zóólang houd ik staande, dat *mij* de roeping is opgelegd een einde te maken aan de schande der natie.

Daar is hoogmoed in die meening. O, gewis! 't Is de hoogmoed van CURTIUS die — ongehuwd echter — neêrsprong in den kuil ten gerieve der Romeinse burgerij, heel nederig toekijkende op 't Forum.

Hoogmoed? Zeker! De hoogmoed van CAMBRONNE die zich niet overgaf. Hij, kinderloos evenwel!

Hoogmoed? Ongetwijfeld! De hoogmoed van D'ASSAS die stierf voor z'n wapenbroeders. Hij die vader was noch echtgenoot.

Hoogmoed? Waarom niet? De hoogmoed van elken vrijwilliger, die, op last van zijn koningin, met een hartelijk: „merci, ma Dame!" vooruit vliegt, en vastberaden sterft op de bres, die hij — een oogenblik althans — moest vullen met zijn lichaam. Och, zoo'n vrijwilliger heeft vrouw noch kinderen.

Hoogmoed? Wis en waarachtig hoogmoed! En zelfs dáárop ben ik hoogmoedig, dàt ik dien hoogmoed bezit...

Ik beken dat het velen heel gek zou staan, als ze voorgaven hoogmoedig te wezen. Mr. VAN TWIST...

O, gij allen die mij verdenkt van eerzucht, gij vergist u!

Gij vergist U in dien zin dat ik *anderen* eerzucht voel, dat ik *hooger* doel heb dan de plaats intenemen, pas verlaten door zóó'n gouverneur-generaal in ruste!

Zoodra de verkiezingen zijn afgeloopen, zal ik voortgaan met de Ideën, die ik tijdelijk afbrak uit verdriet over de publieke zaak, en... ja, uit kommer!

Zegt dat voort, lezers, zegt het aan die laauwe, lamme, laffe wereld daarbuiten, en zegt er bij: »dat is weêr *Uwe* schande, Nederland, dat is niet *zijne* schande!"

Ja, zegt dat voort, lezers, en zorgt zooveel in U is, dat niet eenmaal mijn kommer ook *Uwe* schande zij.

891. Wij hebben nu 'n zoogenaamd *liberaal* ministerie. Ik beweer heel liberaal te wezen, maar wat in òns land liberalisme beduidt, weet ik niet. 't Wil, denk ik, eenvoudig zeggen: verandering in de soort van knoeierij, verplaatsing van verkeerdheden. 't Volk noemt dat: lood om oud ijzer.

Ook heeft dat woord *liberaal* geen vaste beteekenis, naar 't schijnt. 'k Heb 'n pastoor gekend die zich liberaal noemde, omdat-i geen boete opleî aan iemand wiens horlogie vóórging, en daardoor was geïnduceerd in de zonde van 't vleesëten op vrijdag.

Wanneer men tegenover liberaal stelt: *bekrompen*, dan wil ieder voor liberaal doorgaan. Nooit hoorde ik zeggen: »ik heb bekrompen denkbeelden," of: »mijn principes zijn wat steil."

— Maar, zeggen de liberalen, wij staan niet tegenover bekrompenheid, wij staan tegenover *behoud*. (Onder ons: wat zijn die behouders bekrompen!)

Ei, tegenover *behoud!* Maar ook dàt woord begrijp ik niet. Nooit zeide iemand: »ik wil dat alles blijve *zoo als 't is;* alles moet *behouden* worden." Integendeel, ieder beweert al 't verkeerde te willen verbeteren.

De vraag is alzoo: Wàt is verkeerd, wàt moet verbeterd worden?"

Juist. Om daartoe te geraken, dient ons noch *liberalisme*, noch *behoud*. Daartoe hebben we noodig te weten *wat wáár*

is, en vóór alles, behooren we niet boos te worden op iemand die daarnaar *streeft*.

292. Herhaaldelijk heb ik gezegd: ik behoor niet tot een der Nederlandse staatspartijen, en zelfs: ik geloof niet aan 't bestaan dier partijen.

Een voorbeeld. De zoogenaamd behoudende partij te Amsterdam was in 't laast van 1859 heel boos op 'n behoudend ministerie, dat een spoorwegwet had ontworpen, waardoor Amsterdam meende benadeeld te zijn. Ik weet er zoo iets van! Men dreigde den *Havelaar* te zullen gebruiken als 'n *vuurmaker*. Letterlijk: »*er ligt hier* (in Amst.) *sedert eenigen tijd veel brandstof vergaderd... dàt boek kon wel eens de vonk aanbrengen om die te doen ontvlammen.*"

Ja zelfs, die partij wilde mij afvaardigen in de Kamer. Ik schold zoo mooi, dachten zij. Ik zeî dat ik me niet liet gebruiken.

Waar bleef dat partijtrekken voor 't regt, zoodra die spoorwegwet gevallen was in de Eerste Kamer?

't Behoud werd weêr... behoud, en 't regt van *Havelaar*, dat niet langer kon dienen als *machine de guerre* werd... ònregt. Zóó en daarom is de *Havelaar* gesmoord.

En de liberalen? 't Zou niet onaardig wezen eens te verzamelen al den lof van hùn kant over dat boek. Dat zou 'n curieus boek wezen op zichzelf. Misschien geef ik eenmaal den tekst eener oproeping van liberale zij, om den » edelen *Havelaar*" bijtestaan. Daarin komt iets voor van 'n standbeeld. Dit nu hoeft niet. Wèl ware ik graag t'huis geweest op Nonnie's verjaardag.

Goed. Een standbeeld dus voor den » edelen *Havelaar*."

Vóór de oprigting, dat heet: voor de verschijning dier circulaire, vertelde ik den liberalen dat ik heel *liberaal* was, en juist dáárom niet kon behooren tot hun *partij*, en van dien tijd af was Havelaar 'n slecht mens, en 't regt

van gister werd heden... ònregt. Precies als met de behouders.

Hadde ik gevloekt over die spoorwegwet, dan zouden de Amsterdamse behouders meêlij hebben gevoeld met den Javaan, en verontwaardiging over de indise schelmerij.

Hadde ik vóór vrij-arbeid geschreven, en vooral had ik den Heer Rochussen gesmaad — letterlijk: »*hij moet het aambeeld wezen waarop gij klopt*" — dan, ja dàn waren de liberalen bewogen geworden met javaanse ellende.

Er bestaan geen partijen. Er bestaan maar cliques.

293. — M'nheer, zou U denken dat ik mag openblijven na twaalven — 't mensch meende haar kroeg — ze zeggen dat er nu 'n liberaal ministerie is.

— 'k Weet niet, jufvrouw. Ikzelf ben heel liberaal, maar als *ik* wat te zeggen had, sloot ik je vóór twaalven, ja 'k sloot je heelemaal.

Ik meende haar kroeg.

294. — Ik stem voor 't behoud, zeî 'n predikant, die bang was dat de liberalen zouden tornen aan de bezoldiging der geestelijken, van landswege.

— Ikzelf ben zeer behoudend, man, en geloof daarom dat men u niet moest behouden. Wie behoefte heeft aan uw waar, moge die zelf betalen.

295. Ja, 't is toch gek dat de zielen worden gerepareerd op kosten van den staat, en als ik overschoend word, of achterlappen noodig heb, vind ik nergens een van landswege gesalarieerd schoenmaker.

Zou 't 'm dáárin liggen, dat de wetgever — hu! — heeft gevreesd voor verwaarlozing van 't geestelijk schoeisel, als 't lappen daarvan geld kostte?

Een voorstel! Een voorstel aan 'n *liberaal* ministerie:

ONTWERP VAN WET.

Eenig artikel. Het repareren van de schoenen der ziel komt voortäan ten laste van wien er op loopt.

Och, wat zou de goeie gemeente gaauw blootsvoets gaan! En goed ook. De staat zou 'r bij winnen — d. i. gij en ik, lezer — de gemeente ook, want er kon juist blijken hoe weinigen er zijn, die indedaad behoefte voelen aan knelling en likdorens. En wie 'r niet buiten kàn, welnu 't staat ieder vrij zich te verminken, mits hijzelf de kosten betaal aan »meester" en apteker.

Komaan, *liberaal* ministerie!

296. Als liberaal beduidt: onbekrompen regtvaardig, dan is 'r veel te doen.

't Is niet voldoende, Mr. THORBECKE, te verklaren dat 'r »contagium" heerst. Als ge 't erkent, is 't uw pligt die besmetting tegentegaan.

Welnu, wat *doet* gij om te voorkomen dat deze of gene die *U* zal vervangen, den tijd van *Uw* bewind kenschetse met zulke onliefelijke woorden?

Uwe staatkundige principes...

Noch ik, noch de natie hebben iets te maken met uwe *staatkundige principes*. Er moet gehandeld worden.

Als in mijn beroep op 't volk, vraag ik U wat is er *gedaan* om de ellendelingen te straffen — liberaal of behoudend, om 't even — die den Javaan periodiek laten hongeren?

Wat, om hongersnood te voorkomen?

Wat, om zeeroof tegen te gaan?

Uwe staatkundige principes? Ziehier *mijne* principes, zonder staatkunde. Ik geloof niet aan staatkunde. 't Is 'n woord, niets dan een woord.

Mijne principes dan, zijn: dat men geen Nederlandse on-

derdanen mag laten doodslaan of wegvoeren door zeeroovers, en dat het onbillijk is den Javaan te laten omkomen van honger, in 'n land zoo rijk als 't zijne. Dat zijn *mijne* principes. 'k Heb nog een paar dozijn van die soort, en alle even eenvoudig.

297. Zeeroof? Zou 't waar zijn? Maar Nederlanders, ziet ge dan niet in elke courant van Java, dat de roovers gaandeweg brutaler worden? Of denkt ge dat *ik* die rapporten schrijf, en dat ge u de zaak niet behoeft aantetrekken »omdat die Havelaar zoo'n bijzonder slecht mens is?" Ik begrijp 't verband niet regt.

'k Ontvang daar weêr 'n brief, waarin zekere Merano instantelijk informeert naar mijn gedrag en karakter. De man dringt aan op antwoord, en zegt dat-i overal kwaad van mij zal spreken, als ik weiger hem tewoord te staan. De eisch van Merano is billijk en kies. Hij begint met de verklaring dat-i een christen is... nu ja, dat merk ik wel.

Daar ik nu bevreesd ben voor 't kwaadspreken van dien christen, durf ik hem niet zonder antwoord laten, en daarom zeg ik *ja* op alles wat-i vraagt. Ach ja, mijn beste Merano, ik bèn zoo slecht. Maar, eilieve, vertel 't niet over, want ziet ge, 't zou toch jammer wezen, als die arme Nederlandse onderdanen daarginder, bij voortduring werden weggeroofd, omdat ik niet zoo braaf ben als *gij*. En al vat *ik* nu niet, welk verband er is, tussen de Havelaars verdorvenheid en de schelmerij van 't Nederlands gezag in Indië, anderen schijnen daarin wèl verband te vinden, en zelfs grond tot regtsweigering Daarom, o deugdlievende Merano, zeg 't niemand dat ik ronduit erken schuldig te wezen aan al 't kwaad dat men mij ten laste legt, en aan méér nog. O, aan nog véél meer! Ik verleid drie meisjes in 't uur — middelbare tijd — ik smoor ongeboren kin-

deren tussen de kopij mijner ideën; ik heb »verboden omgang" met den duivel, en bovendien vloekwaardige opiniën over uwe erfzonde. Maar dat 's nog niet alles, brave MERANO, ja, 't ergste niet... ik ben doodarm, en Nederlander van geboorte. Ziedaar!

Wilt ge nu, ter belooning mijner opregtheid, me wat helpen in 't uitroeien van de Nederlandse deugden die, voor wie ze ondergaat, iets zwaarder te dragen zijn dan mijn vreeselijke misdaden? En lees 'ns na, lieve MERANO, wat JEZUS zeide over kemelen en muggen, en bedenk dat ik lang kinderen kan smoren die 'r niet zijn, en meisjes verleiden die 'k nooit gezien heb, voor 'k zooveel kwaad heb uitgerigt als 'n Gouverneur-Generaal van uw geloof, die z'n pligt niet doet.

Wees nu tevreden, MERANO. Gij ziet ik ben goedgeefs, als altijd. Gij vraagdet een plaatsje op den omslag, en 'k maak u onsterfelijk met 'n *nummer* mijner *Ideën.*

Maar ik kan die onsterfelijkheid niet toezeggen aan èlken verwaanden gek die u navolgt in onbeschaamdheid.

298. — Gij spreekt veel over uzelf.

Ja, dat doet de winkelier ook, die u wat leverde, en vergeefs aandringt op betaling.

299. — Gij spreekt veel over uzelf.

Ja, dat zou ieder doen, wien ge laster gaaft voor regt.

300. En nu weêr de zeeroovers. Ik verzeker u, dat zij zich volstrekt niet storen aan eenig »staatkundig principe," hoe onbevatbaar fijn ook, van onze turksewip-ministeries, evenmin als zij zich stoorden aan de circulaire van den Heer VAN TWIST, die — *als opperbevelhebber van de land- en zeemagt, beoosten de Kaap de Goede Hoop!* — hen tekeer ging met 'n larmoyant beroep op de weldadigheid, precies

als de jufvrouw die 'r bestaan verloor, of hare eer, door onvoorziene omstandigheden.

De roovers hebben volgens de laaste berigten weêr schromelijk huisgehouden, en ditmaal bij Bawean. O, 't is niet voor 't eerst. Ik beweer niet U nieuws te vertellen, 't Is maar om 'r bij te zeggen, dat het eiland Bawean zeer nabij Java ligt, en zelfs 'n onderdeel uitmaakt eener Javase residentie. 't Grenst dus aan *Koffij*.

Zeker hebben die ambulante industriëlen gehoord, dat de Nederlandse tweede Kamer zich bemoeit met de marine, en dat schijnt de laaste vonk van respect voor die marine te hebben uitgedoofd. Heel natuurlijk Met de Kieswet in de hand, kunnen zij precies weten wat 'r te wachten valt van zoo 'n Kamer.

Als ik de eer had zeeroover te wezen zònder patent, inplaats van Nederlander, zou 'k evenzoo oordeelen. »*Deliberante senatu*"... is 't de juiste tijd om te gaan plunderen bij Bawean. Dat is klaar.

Wie drommel had kunnen denken dat die zeeroovers latijn verstonden? En 'n *ablativus absolutus* nogäl, die ze zeker opvatten als 'n volstrekte noodzakelijkheid om iets wegtenemen. *Où diable la latinité va-t-elle se nîcher!*

---

301. Ik heb gezien dat de Heer THORBECKE verklaard heeft: *niet* te behooren tot eene partij. *A la bonne heure!* Dan is 'r kans dat er wat *gedaan* wordt.

Maar 'k beken dat die verklaring mij — en velen — verrast heeft.

En... *fair play* is 't niet! Dat nu die zoogenaamde liberale partij in minachting geraakt is bij 't volk, is geen reden haar aftevallen, nadat men door haar op 't kussen gebragt is.

Let op, als 't Christendom wordt afgeschaft, zullen de muurlingers beweren dat ze 'r niet toe hoorden, en wan-

neer ik de derde partij — de éénige! — zal hebben gebragt tot aanzien, zal D. v. T. — om 't luidst met SLIJMERING — uitroepen: »precies mijn idee!"

Op de bres, heeren! Sterf 'n beetje op de bres van uw geloof, van uw principes, van uwe *overtuigingen*, zooals ge de dingen noemt die U voordeel aanbrengen.

RICHARD LEEUWENHART sloeg 'n ijzeren staaf door. SALADIJN een kanapékussen — zonder watersnood. — Maar ik splijt wolken, naar 't schijnt.

302. Er is geen eer te behalen aan tegenstanders zonder karakter.

303. Principes zijn dingen die men gebruikt om iets onaangenaams natelaten.

304. In den *Havelaar* zeg ik ergens:

»Een dorp dat pas was veroverd door Nederlandse soldaten, en *dus* in brand stond."

Dat »dus" is pikant? Kunstig? Ik ben niet kunstig, en waar 'k pikant ben, is 't alleen omdat de *waarheid* pikant is. Ik begrijp wel dat handeldrijvende Nederlanders — uit zuinigheid — mij liever houden voor 'n *kunsten*schrijver, dan voor 'n schrijver die de *waarheid* zegt, wijl de kunst tekoop is voor weinige centen huurgeld, en 't erkennen der waarheid heel duur kosten zou, maar toch wil 'k nu en dan 'n bijdrage leveren tot de stukken van 't proces, dat 'r later zal worden gevoerd tussen de hollandse natie en mijne nagedachtenis.

Ik zeg: »dat dorp stond in brand *wijl* 't veroverd was door Nederlandse soldaten."

Daarin ligt heel duidelijk de beschuldiging dat ons krijgsvolk schandelijk huishoudt in veroverde plaatsen, en omdat ik gewoonlijk vrij juist *meen*, wat er *ligt* in mijne uitdruk-

kingen, verklaar ik bij dezen dat indedaad mijne bedoeling was *die* beschuldiging intebrengen tegen de, voor hoog geld gehuurde, welgewapende, colporteurs van Nederlandse beschaving en verdere deugden.

Ja, 't dorp *was* veroverd door Nederlandse soldaten, en stond *dus* in brand.

Op Nederlandse heldendeugd volgt brand. Nederlandse overwinning leidt tot verwoesting. Nederlandse krijgsbedrijven baren wanhoop.

Dit moest niet wezen, vindt ge niet? En als dat — door mijn invloed — zal veranderd zijn, hoor ik reeds Mr. VAN TWIST roepen: precies mijn idee!

Maar 't is jammer dat-i zoo'n idee niet precies had, of altans dat i niet zoo'n precies idee had, toen de natie hem vrij precies betaalde òm dat idee te hebben.

Ik heb — zonder betaling — de preciese waarheid gezegd, ook in dat woordje »*dus*."

De *Havelaar* verscheen in Mei 1860. Door de vriendelijke zorg van de firma DE R. en v. L., werden slechs weinige exemplaren naar Indië gezonden. Wie 't loochent, leze de klagten daarover in de indise bladen. 't Effect moest gedoofd worden — de anti-Amsterdamse spoorwegwet was gevallen — en daarom geschiedde de verzending langzaam, schoorhandend, met vreezen en beven, zooals men rottekruid toedient. De beoordeeling van 't *Bataviaas handelsblad* begint met de woorden: »Eindelijk is 't ons mogen gelukken dat boek magtig te worden." En vroeger reeds had het ».aan MULTATULI den raad gegeven, in 't vervolg een minder slaperigen uitgever te kiezen."

Die beschuldiging nu was ongegrond. De uitgevers DE R. en v. L. waren niet slaperig geweest, maar integendeel redelijk wakker. Men kan heel actief zijn in 't nalaten.

Hoe dit zij, ik constateer dat de *Max Havelaar*, die in Mei 1860 verschenen was, eerst vier, vijf maanden daarna —

en met belemmering altoos — te verkrijgen was op Batavia.

Het beduidende woordje »*dus*", dat brandstichting en Nederlandse heldenmoed koppelde tot 'n infaam huwelijk, kan daar populair zijn geworden in September of October van dat jaar.

Als ik 'n *kunsten*schrijver was, zou de reclame tegen m'n kunstigheid moeten zijn uitgegaan van dezen of genen officier van 't Nederlands leger.

In stede daarvan...

Ziehier:

»DAG-ORDER.

Hoofdkwartier Batavia 5. *October* 1860.

»Bij het lezen van de vele goed bewerkte korpsgeschiedenissen, die het militair departement opvolgend zijn aangeboden, wordt men, te midden van het vele goede, dat men daarin vindt, weemoedig getroffen door een tal van daarin vermelde verwoestingen, die eene schaduw werpen op zoo menige schoone bladzijde.

»Men zoekt vergeefs naar den oorsprong van die heillooze gewoonte, die zoo vele overwinningen en nederlagen doet gepaard gaan met de vernieling van het weinige wat het volk bezit. Van waar, vraagt men zich, heeft het leger, dat naar beschaafde en Christelijke beginselen bestuurd wordt, het regt geput, zoo strijdig toch met het oorlogsregt van beschaafde volken, om het private eigendom te vernielen, en schuldelooze vrouwen en kinderen of magtelooze grijsaards bloot te stellen, om door gebrek om te komen?

»Een werktuig van wraak of bestraffing kan het niet zijn, — want de taak van het leger is niet om te kastijden, noch om te kwellen, maar om te strijden, te overwinnen, en de gevolgen van den oorlog zoo min mogelijk schadelijk te maken. Een ander beginsel onteert den staat, onder wiens vlag de oorlog wordt gevoerd.

»Het kan ook niet zijn een middel, om de overwinning gemakkelijker te maken, of de gestoorde rust spoediger te herstellen, — want in stede van verzoening, verwekt de verwoesting slechts verbittering, versterkt zij het verzet, en vergroot zij den dorst naar wraak. Hoe zou men ook kunnen meenen, dat een onkundig, on-

beschaafd en meestal misleid volk, wanneer al wat het bezit, ook zijne voedingsmiddelen, baldadig verwoest zijn, éérder genegen zoude zijn, om de wapenen neder te leggen en den overwinnaar te gehoorzamen, dan zoo lang de kans nog bestaat door onderwerping weder in het bezit van have en goed terug te komen?

„Evenmin kan zulks geregtvaardigd worden door de allerwege gehuldigde beginselen van het volkenregt. Toen, twee eeuwen geleden (1674), de Palts door het Fransche leger verwoest werd, liet gansch Europa een kreet van verontwaardiging hooren over deze afschuwelijke daad. Zoude dan het Nederlandsch-Indische leger twee eeuwen later mogen doen, wat in een minder beschaafden tijd reeds is veroordeeld?

„Niets kan inderdaad die verwoestingen regtvaardigen, en wanneer men ze niettemin ziet plaats grijpen, dan moet men ze wel houden voor het gevolg van verouderde overleveringen, die bereids lang hadden moeten verlaten worden, of van valsche beschouwingen.

„Wanneer in Indië oorlog gevoerd wordt, is het altijd voor eene van deze beide oogmerken, te weten: onder misleide en oproerige onderdanen de rust te herstellen; — of, om de regenten van onbeschaafde volkstammen, die nog het zelfbestuur hebben behouden, in het belang der beschaving, mildere beginselen van bestuur en van internationale betrekkingen op te leggen. Voor beide deze gevallen past een beschaafde en milde oorlog beter, en zal deze ook betere werking hebben, en heilzamer indrukken nalaten dan brandstichting en verwoesting. Reeds zijn de gevolgen van de oorlogen op zich zelven zoo verderfelijk voor de welvaart van het volk, dat het niet noodig is die opzettelijk te vermeerderen, om beter de kastijdende hand te doen gevoelen.

„Daarom is het wenschelijk, *om het tot dusverre gevolgde voor goed te verlaten, en de beginselen der beschaafde volkeren aan te nemen.*

„Daarom ook is het wenschelijk dat de officieren, door het beoefenen van het volkenregt, zich bekend maken met hetgeen als oorlogsregt voor geoorloofd en ongeoorloofd wordt gehouden, en zich overtuigen van de onbetamelijkheid en onbevoegdheid van het aanrigten van opzettelijke verwoestingen. Aldus zullen zij, wanneer het uur der toepassing zal gekomen zijn, met overtuiging en kennis van zaken, te beter bij hunne onderhoorigen de edeler gevoelens, die toch bij alle dapperen aanwezig zijn, kunnen opwekken, om de

minder edele te onderdrukken, en den oorlog niet tot een hardvochtig handwerk te maken.

„De Luitenant-Generaal,
Adjudant des Konings in buitengewone dienst,
Kommandant van het Oost-Indisch leger,
VAN SWIETEN."

Wij leven in 'n tijd van verkiezingen. Ik geef den kiezers in overweging, hun uitverkoren societeitspresidenten optedragen, aan de regering de vraag voorteleggen: Of het ook tijd wordt **„om 't tot dusverre gevolgde voor goed te verlaten, en de beginselen van beschaafde volkeren aantenemen?"**

305. Ik verzoek 't nageslacht, de gelden die 't zal willen bijeenbrengen voor mijn standbeeld, te gebruiken tot 'n belooning voor 't beste: *„Historisch-Kritisch onderzoek naar de wijze, waarop de Goddienende Nederlandse natie zich heeft vrijgepleit van de beschuldiging, die* MULTATULI *tegen haar inbragt, toen-i 't woordje „*dus" *plaaste tussen Nederlandse heldendeugd en verwoeste dorpen."*

306. Volgens 'n Amerikaans dagblad, is zekere jufvrouw NANCY SMIDT verkozen tot burgemeester van de stad Oskaloso in den staat Jowa. 'k Weet niet of 't waar is, want het staat in 'n dagblad. Maar àls 't waar is, denk ik dat die kiezers te Amsterdam zijn geweest, en 'n afschrik hebben gekregen van mannelijke besturen. 't Is zoo vreemd niet.

Zij zullen de waterhoudende trottoirs hebben gezien, met accompagnement van keldergaten, stoeptrappen, winkelkasten en verdere guet-apens. Ook hebben zij waarschijnlijk een en ander vernomen van den staat der geldmiddelen dier stad, en van de manier waarop de vrome burgervaderen kans hebben gezien om bankeroet te gaan, zonder dat iemand begrijpen kan waar 't deficit gebleven is.

Ik gis dat de Oskalosers 'n brand hebben bijgewoond, waarbij de spuiten absent bleven, omdat de stad Amsterdam chicaneert op de betaling der premiën.

Dit alles, denk ik, zal aanleiding hebben gegeven tot de meening dat het tijd werd eens te beproeven of 'n dame, even schandelijk als 'n man, zou misbruik maken van 't vertrouwen harer medeburgers.

307. De leden der gemeenteraden in Nederland worden niet betaald. 't *Is* er ook naar. Ik geloof dat niets duurder uitkomt dan onbetaalde dienst.

Die luî doen dat voor de *eer*, zegt men. Dan zijn ze, in Amsterdam althans, met weinig tevreden. Dat moet ik bekennen.

Onlangs las ik in 'n klein — dikwijls geestig, en daarom in Holland niet geacht — blaadje, dat de burgerij in die stad, stipt genomen, regt hebben zou tehoop te loopen, naar 't stadhuis tegaan, en burgemeester met toebehooren — d. i. met al hun pligtvergeten vroomheid en fatsoenlijkheid — 't venster uittegooien.

Even als dat blaadje, raad ik dit af. 't Mogt 'n onschuldigen voorbijganger treffen.

Maar dáárin ben ik 't met dat blaadje volkomen ééns, dat de goeie burgerij eigenlijk *regt* hebben zou tot zoo'n executie.

Neen, tòch niet. Die burgerij kóós immers meneer *die* en meneer *die?* Den burgemeester alleen heeft ze aan den Koning te wijten. De rest is eigen kiesfabrieks-werk.

Geen lid in den raad, of 'r is eenmaal uitgebazuind dat *die* man nu eerst regt hartelijk de belangen zou voorstaan van die lieve goeie stad!

308. Ik heb veel landen bezocht, en beijverde mij overal achttegeven op de publieke zaak. Welnu, ik verklaar *ner-*

gens zulke totale absentie van pligtbesef, nergens zoo'n walgelijke onbekwaamheid te hebben aangetroffen, als bij 't bestuur der stad Amsterdam. Amsterdammers, ziet ge dat niet? Reist eens wat, merkt wat op, en als gij terugkeert, gaat naar 't stadhuis, en gooit... neen, gooit niets. Maar eilieve, *kiest* anders.

't Grappigste is dat dezelfde kranten die u zoo trouw voorgingen in kiesrazernij, heel ontevreden zijn over den loop der zaken. *Zij* moesten konsekwent wezen, parbleu! en 't heel mooi vinden dat 'r deficitten zijn in de trottoirs, en équivalente gapingen in de geldmiddelen. Eerst schepen ze u op met allerlei pronkmodellen van onbeduidendheid, en wanneer dan de boêl schandelijk slecht gaat, roepen ook zij om 't hardst: precies mijn idee!

Wat er te verwachten is van uw gekies, waar 't *'s lands* belang geldt, o nederlanders, gij die reeds niet instaat zijt de belangen eener *stad* te overzien, dit kunt ge nalezen in m'n Idee over 't whisten. Uwe rekening deugt niet.

309. Onlangs vertelde 't handelsblad, dat m'nheer *die*, absoluut in de Kamer moest, want hij was zoo bijzonder liberaal. — Als tussenzin: een *tegenstander* dus van den heer THORBECKE, die uitdrukkelijk verklaard heeft *niet* te behooren tot de liberale partij. —

Goed, die liberale man moest in de Kamer. Niemand kende den stumpert... maar hij was zoo heel erg liberaal, zeî 't handelsblad. De man had nooit wat uitgevoerd, dat *is* zoo... maar vreesselijk liberaal wàs-i. Dit òntkende dan ook niemand, want niemand kènde den man, en 't zou onbeleefd wezen te twijfelen aan deze of gene onbekende hoedanigheid van 'n persoon, wiens naam men zooëven hoorde voor 't eerst.

Die man kòn... *die* man zou... *die* man was... Kortöm, 't handelsblad voorspelde dat de poortluî in den Haag

verbaasd wezen zouden over dàt product van Amsterdamse kiezerij.

Maar tegelijkertijd had die krant 'n middel gevonden tegen hondsdolheid, en wat later drong ze 'r op aan dat de burgerij haar melk zou kooken, om geen blaren te krijgen onder de tong, zooals de arme koeien, die 't geluk niet hebben kranten te lezen.

Ik ben nu zoo vrij deze drie zaken in verband te brengen:

De melk moest gekookt, om de blaren tegentegaan.

Om niet dol te worden, of te blijven, moest men 't recept gebruiken van 't handelsblad.

Om de verrotting in den staat te genezen, behoorde men te kiezen: m'nheer... 'k weet waarlijk den naam niet.

't Was 'n regte Tweede-Kamersnaam dien men terstond vergeet, omdat 'r niets aan verbonden is, JANSEN of BOS, of zoo iets. Maar liberaal wàs-i, dàt verzekerde 't handelsblad op z'n blads-eer.

Ik kom hierop terug, zoodra ik 't nummer weet van de krant, waarin dat recept voorkomt tegen hondsdolheid. Ik wil 't letterlijk geven, om 't vermoeden te voorkomen dat *ik* 't gemaakt heb. Men mogt 'ns weêr zeggen, dat het zoo „mooi" geschreven was, en dus niet waar.

310. SOKRATES was 'n verwaande gek, en de Atheners hadden groot gelijk, hem te veroordeelen. Alleen vind ik z'n straf wat ligt. Sterven! Dat moet immers ieder, zelfs de ònschuldige aan alle goed! Ik vind het zeer onbillijk, iemand die zich toewijdde aan 't algemeen welzijn, opteleggen als *straf*, wat ten laaste ondergaan wordt door de nuchterste onbeduidendheid die ooit 'n volk vertegenwoordigde. De Atheners waren te driftig, precies als de Joden. Zie *Minnebrieven*, in 't voorberigt.

Maar Sokrates! Ziehier wat ik over hem vind in Plutarchus:

„In Athene was 't gebruik, dat de beschuldigden zich voor de regtbank verdedigden met kunstige redevoeringen, en op 't gemoed trachtten te werken hunner regters, door tranen en smeekbeden. Sokrates achtte 't beneden zich, zulke onwaardige middelen aantewenden..."

Ik heb u al gezegd, dat Sokrates gek was.

„In z'n eenvoudig pleidooi wees hij op zijn levensloop..."

Heel dom alweêr. De man meende zeker dat men letten zou op wat-i *gedaan* had. Dàt was de vraag niet, o Sokrates! Ge hadt moeten zeggen: ik ben liberaal... of behoudend — al naar de wind woei — ge hadt behooren te spreken van uw *geloof*, — ouwerwets of modieus, naar 't uitkwam, alweêr — ge hadt iets moeten vertellen van principes en stellingen — volgens de eischen van den dag, altoos — zie, dat was uw fout! Plutarchus had wel gelijk, uwe verdediging eenvoudig te noemen, eenvoudig, ja, tot onnozelheid toe.

Goed, hij wees dan op z'n levensloop. Maar:

„Deze verdediging vond geen ingang bij z'n regters, en zij veroordeelden hem ter dood..."

Dat is weêr die. vervloekte lamheid der Atheners, die geen begrip schenen te hebben van christelijk martelen, stomme heidenen als ze waren!

„Volgens Atheens gebruik, moest de veroordeelde zelf verklaren, welke straf hij meende verdiend te hebben. Dit werd ook gevraagd aan Sokrates, die daarop verklaarde: dat-i geloofde verdiend te hebben: op algemeene kosten te worden onderhouden door den staat, als ware hij overwinnaar geweest in de Olympise spelen..."

Had ik niet gelijk, toen 'k zeide dat die SOKRATES gek was? Geen spoor van christelijke nederigheid! Maar... ja, natuurlijk:

„Door dit antwoord verbitterde hij zijn regters nog meer..."

'k Geloof 't graag. 't Is ook heel onpleizierig, als men denkt iemand voetstoots te veroordeelen, en zoo 'n persoon vermeet zich aanspraak te maken op belooning. De regters hadden groot gelijk zich te verbitteren na zoo 'n antwoord, en:

„Velen hunner die eerst hadden gestemd tegen de doodstraf, stemden nu daar vóór. Hij werd veroordeeld."

Tot zóóver PLUTARCHUS. Die drooge levensbeschrijver geeft niet eens plaats aan 'n enkel woordje van lof over die verbitterde regters. Ik denk dat PLUTARCHUS liberaal was, en dat de regters behoudend waren, want in Griekenland prees men nooit iemand die behoorde tot 'n andere partij.

311. Als er iemand opstond die beweerde — en bewees — dat die partijen eigenlijk niets waren dan gemeene cliques, dan haastte men zich om, *coram populo* — dat is: in de Tweede Kamer — te verklaren dat men met die partijen niets te maken had, en alleen 't algemeen welzijn bedoelde. Er waren altijd Grieken die 't geloofden, vooral in Boeotië.

Maar ook waren er — ditmaal niet in Boeotië — die 't niet mooi vonden, dat men z'n moeder verloochende.

't Mens heeft zich gemeen gedragen, zei men, dàt is waar.

— Hij heeft fortuin gemaakt, zei men, ook dàt is waar.

— Maar eilieve, hij maakte dat fortuin dóór haar slecht gedrag... kwam z'n deugd niet wat laat? En is er veel te verwachten van deugd, die zich eerst openbaarde nadat de ondeugd ophield voordeel te geven?

Zoo spraken sommigen in Griekenland.

312. 't Is me een raadsel, dat in onze Tweede Kamer niemand is opgestaan, om te protesteren tegen de betuiging van den Heer TH., dat-i niet behoorde tot de liberale partij.

Ik begrijp dat men zich schaamt daartoe te behooren; maar niet, hoe men die schaamte durft te toonen met zooveel... onbeschaamdheid.

Ik verwacht nu 'n annonce van dezen of genen bierbrouwer;

„Heel ondankbaar voor 't genoten vertrouwen, en vervuld van minachting voor de dwazen die mijn extract kochten, voel ik mij gedrongen ter kennisse te brengen van 't geëxtraheerd publiek, dat ik niet behoor tot de partij die eenige waarde toekent aan 't Malz, dat ik met liberaal-kwistige hand toediende aan elk die gek genoeg was om mij te gelooven, toen ik nog niet in 't bezit was van de buitenplaats, waarvan ik dit program doe uitgaan.

Dat er een „contagium" heerst onder mijne lijders, is waar. Doch die besmetting kan niet worden genezen met 'n aftreksel van stinkbast.

Ik geef deze verklaring ter liefde van de waarheid, die 'k aanbid — nadat ik zooveel mogelijk heb geprofiteerd van 't tegendeel — en ook uit malznijd tegen anderen die, nog geen buitenplaats hebbende, mijn voorbeeld zouden willen volgen, en 't publiek op nieuw extraheren.

Malz-rust, den zooveelsten.

P.S. Men heeft hier en daar wat leêge flessen achtergehouden, voorzien van mijn voormalig liberaal-cachet. Met al de opregtheid van iemand die geen voordeel heeft bij leugens, waarschuw ik tegen 't koopen en gebruiken der vochten, die deze of gene onverlaat zonder buitenplaats, onder mijn gewezen vlag zou willen binnensmokkelen in de magen der Boeotiërs. Ze hebben vooreerst genoeg.

313. Schande over U, THORBECKE!

Mogt gij misbruik maken van de bekende onnozelheid eener Kamer, die u op 't kussen bragt, in de meening dat

gijzelf althans waarde hechttet aan uw Malz? Is 't edel van U, den idioten, die Nederland niet vertegenwoordigen, hun ligtgeloovigheid in 't aangezigt te smijten, en uw eigen brouwsel aftekeuren, nadat ge hen daarmeê hadt dronken gemaakt?

Hoe, *gij* spreekt van *algemeen belang*, *gij* de schepper onzer ellendige kieswet?

Hoe, *gij* verloochent uwe partij, gij loochent zelfs 't *bestaan* der partijen, *gij*, de partijman bij uitnemendheid? *Gij*, de vaandrager? *Gij*, de voorganger? *Gij*, het verzamelingspunt dier zoogenaamde liberalen, 't mikpunt der zoogenaamde behouders?

O THORBECKE, bijna beweegt ge mij conservatief te worden . . . Zeker!

Want noch GROEN VAN PRINSTERER, noch MACKAY, noch ELOUT zouden hùn publiek zoo'n Hoffächtige circulaire hebben gezonden.

En HOFF zelf had liever gezwegen, al waar 't uit vrees alleen, dat men hem zou weghalen van z'n buitenplaats.

't Is waar, *uw* publiek schijnt niet regt verstaan te hebben wat gij gezegd hebt. Dat ziet men meer, bij mensen die niet spreken kunnen.

En 't volk? Het volk leest niet wat gij zegt in die Tweede Kamer.

Maar wèl leest dat volk mijne *Ideën*, o THORBECKE.

En daarom zal ik zorgdragen dat men 't wete, hoe gij, na zooveel mogelijk te hebben gebruik gemaakt van de meening:

dat er in Holland bestond: eene liberale partij;
dat *gij* daarvan de hoofdman waart;
dat die partij het *algemeen belang* vertegenwoordigde,

Dat *gij*, nu ge minister zijt, verklaard hebt: *niet te behooren tot die partij.*

314. Dat uwe haagse cliques — liberaal of behoudend — niets te maken hadden met *waarheid en regt*, heb *ik* gezegd, o THORBECKE!

Uwe verklaring is 'n plagiaat.

Toch ware 't mij 'n genoegen geweest, die te hooren herhalen uit opregten mond. Maar niet *gij* hadt het regt mijne woorden te maken tot de uwe, *gij* die aan 't ellendig partijstelsel-geknoei uw opkomst te danken hadt. *Gij* hadt moeten sterven op de bres van 't zoogenaamd liberalisme! Nòg eens, dat zou de Heer GROEN v. P. doen, op de neêrgeschoten bouwvallen van *zijn* systeem.

Dat ge, bij 't aanvaarden van uw bestuur, bevreesd waart 'n program te geven, is me zeer verklaarbaar. Ge wist dat ik 't volk misselijk had gemaakt van uw programmen. Ook is 't mij verklaarbaar, dat men betuigt: „ik zal 't *goede* doen," of althans: „ik zal *trachten* naar het *goede*." Zeker, *ik* zou geen andere betuiging weten, *ik* die alle gestelsel verafschuw. Maar, THORBECKE, die betuiging paste niet in *uwen* mond.

Gij waart zedelijk verpligt, na zoo langen en voordeeligen verkoop van uw mout, de bruikbaarheid daarvan te *bewijzen*. 't Volk had regt van *U* te verwachten, dat *gijzelf* u daarvan bedienen zoudt tegen de „*besmetting*" welker bestaan gij — en naar waarheid! — constateert.

Hoe, HOFF is ziek, HOFF is „besmet," en HOFF gebruikt iets anders dan z'n eigen brouwsel!

En met 'n soort van zelfverheffing beroemt-i zich op minachting voor 't extract, dat-i vroeger liet aanprijzen in zeskolommige artikelen? En nu spreekt-i van 't klare water, dat *ik* aanprees als nuttig en te verkrijgen om-niet, toen 't aan mij stond aandeel te nemen in de zeer winstgevende fabriek van stinkhout!

Hoe! HOFF?... Hoe! THORBECKE?...

Ik heb 't regt de arkanen te minachten. *Ik*, hoort ge,

die daaraan niet geloofde, toen er wat meê te verdienen was. Gij hebt dat regt *niet.*

Ik heb 't regt te zeggen, dat 'r maar één arcanum is tegen staatkundige „*besmetting:*" Waarheid! Gij, THORBECKE, hebt dat regt niet.

Gij THORBECKE, HOFF, en consorten, *gij* behoort Malz te slikken, en extract van liberalisme, tot het einde uwer dagen. Zoo zij het!

315. De Heer THORBECKE zal 't „algemeen belang behartigen.

Wie 'r wat van gemerkt heeft, ik niet. En, als die Grieken waarvan 'k sprak, ik geloof niet in late deugd.

Laat zien wat de Heer THORBECKE gedaan heeft in 't *algemeen belang?*

Heeft-i de zegelwet op de dagbladen afgeschaft?

Men zegt dat-i 't doen zàl. Die wet zou bij den Raad van State zijn, ter overweging. — „Om te beproeven" zouden de Groningsedominees zeggen. — Er schijnt nog „proef" noodig te wezen, om te weten of 't goed is wat publiek leven te brengen in 'n verdroogd volk. Dat moet de Raad van State eerst „beproeven!"

— 't Is grondwettig, antwoordt men.

Zeker, 't is grondwettig. Dat beduidt: ellendig, slijmerig, onpractisch, hollands en haags. Neem den eersten den besten burger in 't verhoor, en vraag hem: waartoe dient de Raad van State? Antwoord zelf eens, lezer.

Heeft de Heer TH. de officieel erkende, door de natie betaalde, dominees afgeschaft?

Integendeel. Die kwaal is bestendigd door 'n fonkelnieuwe pensioenwet.

Heeft de Heer TH. 'n eind gemaakt aan de belemmerende, onzedelijke, domme, inkomende regten?

Weêr integendeel. De leden der tweede Kamer houden

zich bezig met napluizen der hoogstgewigtige vragen: of smeerkaarsen moeten belast worden naar 't gewigt, en of de krenten — volgens hen: C.O.R.I.N.T.H.E.N — behooren te worden behandeld gelijk met de pruimen?

'k Weet wel, de regering die hun zulke nietigheden ter overweging geeft, zou 'n excuus zoeken in de zeer gegronde bewering, dat de Nederlandse tweede Kamer niet in staat wezen zou zich bezig te houden met gewigtiger zaken (9.), maar eilieve... ik ga voort te onderzoeken wat de Heer TH. gedaan heeft in 't algemeen belang?

Waarom heeft-i dan die Kamer niet naar huis gezonden met de groeten aan de kiezers, en de welgemeende boodschap dat de natie met zulke nulliteiten niet langer gediend is?

Waarom niet de kieswet zelve veranderd, die ellendige ezelsbrug van den stal naar 't Kapitool?

Dit laaste ware konsekwent geweest in iemand die van 't liberalisme overging tot de *derde* partij, Ieder zou 't natuurlijk hebben gevonden, dat men 'n andere manier van kiezen behoeft voor 't *algemeen belang*, dan toen die kiezerij dienen moest om zekere clique in de hoogte te steken.

't Wegzenden van de tweede Kamer, en de verandering der kieswet, hadde 't eerste werk moeten zijn van 'n minister, die zelf begon met de verklaring dat er besmetting heerste.

316. „*Besmetting!*" Ik laat dit woord niet los, o THORBECKE! *Gij* hebt 't gezegd.

Er heerst besmetting in de politiek, sedert *jaren*... Dat hebt *gij* gezegd, o THORBECKE!

Weêr beschuldig ik U van plagiaat. *Ik 't eerst* heb gezegd dat de huishouding van staat verrot was.

Ik mogt dit zeggen, *ik* die mij verzet had tegen de kwaal. Maar *gij?* Moogt *gij* 't me nazeggen, *gij* die zooveel aandeel hadt in de oorzaken der ziekte? Gij, die — om dit

alleen te noemen — de smetstof hebt vergaêrd, in kracht gehouden, overgedaan, in uwe kieswet?

Noch de koning — jammer genoeg! — noch eenig minister — lafhartig genoeg! — heeft den eed op de grondwet gebroken. Hoe slecht ons land geregeerd wordt, en werd, men week niet af van de hoofdregelen, die *gij* — of wie ook in *uw* geest — voorschreef. De besmetting waarvan *gij* spreekt, is 'n gevolg van *uw* systeem. Dat ge nu, rekenende op de domheid der Kamer, en op de onwetendheid des volks, dat systeem verloochent, dat ge nu *mij* napraat, en U houdt als waart ge een *mens*, insteê van 'n staatskunstemaker, zie dat geeft u geen regt nu met zekere verontwaardiging te spreken over „besmetting."

Zoo deed ook D. v. T. die, om de begrooting van 'n antagonist te doen vallen, heel naïf — of onbeschaamd — lange redevoeringen hield, om aantetoonen hoe 'n ellendige boêl 't was in datzelfde Indië dat *hij* vijf jaren bestuurde.

Zulke duitenplaterige afleidingen sta ik U niet toe. Reken er op dat mijne woorden gehoord worden door 't volk, dat eindigen zal ze ook te verstaan ten laaste.

De VAN TWISTEN hebben zich terug te trekken op hun buitenplaatsen. Ik kan 't niet beletten, schoon 't onbillijk is. Maar *weten* zal men, wat ze achterlieten ter verantwoording.

En gij, zeg noch tienmaal dat de huishouding van staat „besmet" is, tienmaal zal ik U antwoorden: Sta op van uw zetel, en maak plaats voor wat beters, gij die klagt en aanklagt geeft voor zelfverwijt, gij die laag neêrziet op de dingen *quorum pars maxima fuisti!*

Veracht de tweede Kamer zooveel gij wilt — daarin zal *ik* U niet afvallen — geef haar krenten, rozijnen en smeerkaarsen te verduwen, zooveel ze maar slikken kan, goed! Maar spreek niet alsof ge daarbòven stond, of daarbuiten.

Die tweede Kamer, die pronkkamer van Nederlandse

middelmatigheden — dat museum van misdadige nietigheid is *Uw* werk, o THORBECKE!

317. Ik begrijp heel goed hoe men behoudend wordt, door goed opteletten wat 'n liberaal is.

318. In de Kamerzitting van 23 Junij was kwestie over 't bedrag der belasting op zeker artikel, op linnen, geloof ik.

De regering had voorgesteld 5 %.

Twee leden — ik weet waarachtig de namen niet, en 't doet 'r niet toe, ge zoudt ze toch weêr vergeten — twee leden amendeerden die bepaling, en meenden dat 1 % beter was.

En, lezer, nu vraag ik U waarom? Als ge 't raden wilt, denk aan MUURLING. Juist, dat is het.

Men hoeft de ouders niet toetespreken, als ze 'r niet zijn. Wie niet ligt of zit, hoeft niet optestaan. En:

„1 % is beter dan 5 %, omdat 5 % meer belemmering teweegbrengt in den handel."

En let op, zulke muurlinger staatswijsheid wordt te-berde gebragt, als 'n roman van DUMAS, met *collaboratie*.

Om te verlossen van zulke vruchten, zijn ze in de Kamer met hun tweeën. Ik zou natuurlijk nooit gekomen zijn op 't idee dat 5 % ink: regt zwaarder drukt, belemmerender werkt dan 1 %. Doch men bedenke dat ik m'n *Ideën* schrijf, alléén, zonder andere hulp altans dan van de „indignatio" die JUVENALIS hielp aan z'n verzen.

Toch is er goedhartigheid in zulke opmerkingen van geachte leden.

Ik liet in m'n *Vrij-arbeid* voorstellen, een rund tweemaal te slagten voor 't dood was.

Zonder 't vriendelijke amendement van de twee uitverkorenen, die — behoudens bijzondere geachtheid, en altijd

de belangen voorstaande van hun district — van opinie zijn dat 5 % meer is dan 1 %, zonder dàt, zou welligt hier en daar mijn rundervoorstel zijn gehouden voor 'n „charge." Nu ben ik geus t.

En ook FOCKENBROCH kan rusten te St. George d'Elmina. Z'n godenraad is onäantastbaar voortaan, en Neptuun staat niet langer alleen met de nuchterheid van z'n voorstel tot genezing der besmetting van *zijn* tijd:

„'t Eerste is dat men zal verbiên
Buiten de poort te loopen spelen . . ."

Maar Neptuun had dit allééén bedacht — behoudens „persoonlijke geachtheid, en in 't belang van zijn district."

Ik trek alles in wat ik tegen of over den Heer THORBECKE zeide.

Ik begrijp dat men zóó gekscheert met 'n Kamer die zich bezighoudt met zùlke amendementen.

Maar wat ik niet begrijp, is: hoe men niet doorredeneert op den stevigen basis dat *vijf* meer is dan *een*.

Één is meer dan 'n half. Een half is meer dan 'n tiende, en zoo voort.

Daarom is $\frac{1}{2}$ % ink regt, beter dan 1 % Ink. regt, en $\frac{1}{10}$ beter dan $\frac{1}{2}$.

Juist, hoe lager inkomend regt, hoe beter. Hoe hooger, hoe meer belemmerend voor de algemeene welvaart.

Dewijl nu *nul* minder is dan $\frac{1}{10}$, dan $\frac{1}{2}$, dan 1, dan 5 %. . .

Dewijl dus *alle* inkomend regt schadelijk is . . .

Daarom zou ik weigeren te treden in discussie over 't wegen van smeerkaarsen, en over den juisten tijd om krenten te behandelen, om m'n aandacht en mijn stem te bewaren voor dit eenig artikel: *alle inkomende regten zijn afgeschaft.*

Vrage: hoeveel Nederlandse persoonlijke geachtheid er noodig is, om de waarde te vatten van dàt wetsartikel,

als 'r twee geachte leden vereist worden, om te bedenken dat vijf meer is dan een?

319. Daar zijn altijd meer schapen dan wolven geweest. De reden is eenvoudig. Elke wolf heeft veel schapen noodig, om fatsoenlijk te kunnen bestaan.

Daarom ook waren er altijd meer gemeenen dan ridders in Europa.

Van zoo'n ridder wil ik eene geschiedenis vertellen.

Hij had 'n lang zwaard, en daarop beet hij als-i honger had, zoo als nu de schrijvers van beroep, op hun pennen.

Zóó zat hij, bijtende en hongerende, aan den kant van den weg, en klaagde over de verbastering van zeden.

Toch waren ze nog zoo heel slecht niet, die zeden, want zie, daar naderde een oud man die 'n pakje droeg.

— Wat draag je daar?

— Pruimen, krenten en smeerkaarsen, edele Heer!

De ridder sloeg den ouden man dood, behandelde de krenten gelijk met de pruimen, en woog de smeerkaarsen, wijl-i gehoord had van 'n lid der Tweede Kamer, dat dit overeenkwam met „de eerste" beginselen der staathuishoudkunde.

Daarop beet-i weêr op z'n zwaard, en keek weêr uit, en klaagde weêr over de zeden. Maar ten onregte. Want daar naderden pruimen, krenten en smeerkaarsen. Ook waren er mensen bij, die de ridder ditmaal niet allen doodsloeg. Hij berekende namelijk dat het beter was ze te dwingen tot dienst. Dit had-i geleerd uit de eerste geschiedenis van gezag, in de Minnebrieven, die „niet mooi" zijn.

Hij sloeg die mensen niet meer dan noodig was om ze te doordringen van 't gevoel hunner verpligting om hem te helpen aan 't bouwen van 'n huis, met dikke muren en hooge torens.

Toen 't klaar was, ging-i op den stoep zitten, en beet, en keek uit, en klaagde als te voren.

Ditmaal klaagd-i met wat grond. De lieden die pruimen, krenten en kaarsen verkochten, zagen z'n huis van verre, en kozen 'n anderen weg. Zij waren overtuigd van 't regt des ridders, hen te dwingen tot dienst, en hun de waren aftenemen, die ze voornemens waren ter markt brengen hier of daar, doch ze wilden liever niets te-doen hebben met dat regt.

Zij hadden 'n omweg gevonden, waar hun maar de helft van hun waar werd afgenomen, door 'n anderen ridder, die hen overigens ongedeerd liet doorgaan, ten eerste omdat-i volk genoeg had, en ten andere wijl-i begreep dat iemand die eens was doodgeslagen, niet terug zou komen. En — dit was een der „eerste" staathuishoudkundige beginselen van dien anderen ridder — „men moest den handel niet *belemmeren*."

't Scheen dat de eerste ridder, die altijd door had zitten bijten, uitzien, en klagen over verbastering van zeden, op eenmaal 'n „eerste" beginsel zoog uit z'n zwaard. Altans hij gelastte een zijner aanhangers den weg op te gaan, tot waar de koopluî het zijpad kozen, hen vriendelijk toetespreken, en te verzekeren van 'n civiele bediening. Men zou hun 't leven laten, en 'n krent meer dan die ander. Ook zouden de smeerkaarsen gewogen worden, dat van groot belang is in de staathuishoudkunde. Voorts liet de ridder belooven, dat-i de pruimen gelijk met de krenten zou behandelen, om volgens 't een of ander „eerst" beginsel, „den handel niet te belemmeren."

Het tarief van den ridder was indedaad voorbeeldig. Hij kon de mensen doodslaan, en hij sloeg ze maar. Hij had de magt om de smeerkaarsen te taxeren, en hij woog ze. 't Stond aan hem, de krenten en pruimen afzonderlijk te behandelen, en hij behandelde ze tegelijk.

De man is dood. Z'n zwaard is verroest. Zijn huis is ingevallen. Maar de geest des edelen ridders waart rond op 't binnenhof in den Haag, als 'n oud vrouwtje met 'n gewogen smeerkaars in de eene hand, en in de andere wat pruimen en krenten, die ze gelijk behandelt.

Om de lenden draagt ze 'n heel versleten jurkje van „eerste beginselen."

320. Ik rekommandeer aan den teekenaar van den *Spectator*, 't volgend onderwerp: een Nederlands volksvertegenwoordiger tuiskomende:

„*Kom, wis het zweet mij van de wangen,*
En, dierbaar wijf, rigt aan." (*Tollens*).

En op den achtergrond het oude vrouwtje van zoo-even.

Of beter nog, dat vrouwtje zelf, de functie waarnemende van 't „dierbaar wijf."

Zùlk zweet moet zóó afgewist worden.

Dit 's 'n eerst beginsel van allerlei kunde.

321. Ik las dezer dagen, in 'n afschuwelijk tijdschrift, een zeer welwillende beoordeeling mijner *Ideën*.

Dit is mij wèl.

Maar niet wel is 't me, dat die recensent mij beschuldigt van verflaauwde minachting omtrent Publiek.

Dat is laster, en als LACHMÉ 't weêr zegt, doe ik hem 'n proces van injurie aan.

322. Eene kommissie uit de tweede Kamer heeft in 'n zeer verward rapport betoogd, dat er honderd en vijftien miljoenen zoek zijn op de indise administratie van 1836 tot 1842.

De verwarring in dat rapport wordt veroorzaakt door 't vermengen van opgaven uit ongelijksoortige bronnen. „JAN heeft z'n been verstuikt, hoe is 't mogelijk dat PIETER niet

mank gaat?" of: „Als MONEY gedejeuneerd heeft te Buitenzorg, hoeveel is er dan gestolen te Banjoewangie?"

Ik zeg: er is niets gestolen. Niet op die wijze altans, en de vreugde over de ontdekking van dat déficit, is broodnijd van de liberalen.

Indië wordt geregeerd door papier. Uit overmaat van „eerste beginselen" is de administratie zoo kunstig geworden, dat niemand daaruit wijs worden kan. Dit nu is niets nieuws.

Het Nederlandse volk kan gerust wezen over die 115 miljoen. Op 't papier zijn ze weggeraakt; op, met, en door papier zullen ze terugkomen.

Maar intussen zullen de liberalen gebruikmaken van die duitenplaterij, om de hoofdzaak terzij te schuiven, dat is: de mishandeling van de indise bevolking.

Waarom benoemt men geen kommissie om te onderzoeken of 't waar is wat *ik* daarvan gezegd heb, insteê van 't narekenen der opgaven van 'n vreemdeling, die hier en daar terloops wat heeft opgevangen?

De Javaan wordt mishandeld... dit gaat ons goddienend Nederland niet aan.

Er zijn onnaauwkeurigheden in de administratie... dàt roert de ziel; dàt treft de fijnste zenuwen van alle kruieniers, die gewoon zijn pruimen en krenten te-gelijk te behandelen; dàt schreit ten hemel!

O LACHMÉ, hoe kondet gij zeggen dat ik verflaauw in verachting voor *zóó'n* publiek, gepresenteerd door *zóó'n* Kamer.

323. Eerstdaags zal er een kommissie worden benoemd, om te onderzoeken of niet onder de personen die bij Bawean zijn weggeroofd door de zeeroovers, een kind was, wijl in dat geval de „eerste beginselen" van administratie zouden voorschrijven, het getal gestolen Nederlandse

onderdanen, in de boeken te reduceren tot negen en vijftig en 'n half, inplaats van zestig.

Sommigen beweren dat er fouten bestaan in de boeking der verminkte vrouwen op de kusten van Menado.

Er zouden namelijk door ontrouwe amtenaren vele personen zijn opgegeven als gevierendeeld, die volgens 't naauwkeurig onderzoek van 'n reizenden Engelsman, in driën of vijven gehakt zijn. Ook zijn er lijken gevonden met ééne borst, terwijl de leugenachtige indise rapporten, met voorbijgang van alle „eerste beginselen", stoutweg beweren, dat de zeeroovers onder bescherming van de absentie der Nederlandse vlag, *beide* borsten hadden afgesneden aan de vrouwen die hun in handen vielen.

't Geweten des volks dringt aan op de rectificatie van zulke gruwelen... in de boekhouding.

324 De hevigste uitdrukking van smart is sarcasme.

325. „*The proper study of mankind is* MAN."

Goed. Maar men waarschuwe toch den leerling in 't Engels, dat „proper" hier niet moet worden vertaald met: zindelijk of rein.

Ik vind dat de natuur ons wel 'n prettiger bezigheid had kunnen geven.

Nog nooit is 'n ornitholoog lastig gevallen door 'n koekkoek, omdat-i verteld had dat deze vogel *zijn* eieren had gelegd in 'n verkeerd nest. — Koekkoek is mannelijk, en vogel ook. De zeer vrouwelijke handeling van eierleggen verandert niets aan de schoolmeesterij. —

Maar als de anthropoloog iets dergelijks zegt van de anthropen, dan worden deze kwaad, en krabben hem de oogen uit, en vertellen dat-i geen verstand heeft van *hun* zeden, dus zede-*loos* is, dat is in hùn taal: slecht.

326. Er is geen individu die niet zou worden gehouden voor misdadig, indien hij zich veroorloofde wat de staat zich veroorlooft.

't Gaat daarmêe als met de kinderen die, betrapt op 't een of ander misdrijf, als verschoonende omstandigheid aanvoeren: „ik heb 't niet alleen gedaan."

Ik geloof niet aan deugd van individuen die zich onschuldig achten aan de misdaden der natie, „omdat ze 't niet allééén gedaan hebben."

327 Ik vraag ieder Nederlander, wat i zal antwoorden, als 'n vreemdeling hem de dagorde voorlegt, dien ik mededeelde in **304**?

Daarin wordt voorgesteld: „*de beginselen eener beschaafde natie aan te nemen, en den tot dusverre gevolgden weg te verlaten.*"

Zal men zeggen: O die generaal v. S. is 'n romancier, hij schrijft zoo mooi?

Of: die generaal slaat z'n vrouw?

Of: die generaal is excentriek?

Of: hij is 'n zedeloos persoon?

Denkt men met zulke praatjes de eer van Nederland te redden?

Wanneer niet vóór deze 26 vellen *Ideën* verschenen zijn, eene radicale verandering geschiedt ten goede, laat ik die dagorder opnemen in de voornaamste kranten van Europa. En ik zal er bijvoegen, dat naar mijne overtuiging op de mogendheden de pligt rust, een eind te maken aan zóó'n stand van zaken.

Aan zedelijkheid in de politiek geloof ik niet. Maar men kan verzekerd wezen, dat èn Engeland èn Frankrijk gruwen zullen van zooveel ònzedelijkheid, zoodra 't straffen daarvan winst oplevert.

328. De zedelijkheid van privaat-personen is meerendeels lafhartigheid.

Jan, Pieter, of Paul durven niet hun namen zetten onder 'n oproeping om diefstal bij nacht te plegen, gewapend, en door meer dan één persoon.

Maar als Jan, Pieter, en Paul minister worden, dan teekenen zij flinkweg: *de* Ministers, omdat het geweten in de war raakt door 'n onbepalend lidwoord.

Nooit heeft men gehoord dat *de* ministers *in corpore*, zijn geplaagd door verschijningen. Nooit springen ze — homogeen gesproken — in 't water, uit wanhoop.

329. Homogéneïteit is een der malste woorden die we te wijten hebben aan de staatkundige fictie, welke men parlementaire regeringsvorm noemt.

't Is eene overeenkomst tussen vijf, zes, acht personen, om te zamen **één** — dat is **géén** — geweten te hebben.

Als Paul 'n snuifdoos steelt, wordt hij gestraft.

Maar wanneer Paul — minister — èrger dingen begaat, dan antwoord-i op wat verwijt, heel deftig: ik heb 't niet alleen gedaan; ik was *homogeen* met die heeren.

Dat zeggen die heeren ook.

Ik woû wel 'ns weten, hoe christenen, die zoo precies weten hoe er zal worden gestraft en beloond, hoe *zij* oordeelen over 't quantum loon of straf voor *homogéne* deugden of misdrijven?

Verbeelje, iemand is 'n pronkstuk van deugd in 't bijzonder leven, maar — onder bescherming van 't onbepalend lidwoord — als *homogeen* minister, òndeugend. Hoe wordt die rekening verëvend?

Om op den man af te gaan, welke zielen dragen de verantwoording voor 't verhongeren van de Javanen? Op wiens gewetensbegrooting wordt de jammer geaffecteerd van de arme drommels die weggevoerd zijn door zeeroovers? Ten

wiens laste komen de gruwelen in veroverde dorpen?

330. Ik zou moed hebben alleenheerscher te zijn. Maar wijl ik niet geloof aan substitutie of surrogatie van geweten, zou 'k niet den moed hebben constitutioneel Koning te wezen van 'n staat met parlementairen regeringsvorm.

331. Aan den Koning. Sire! Voor ik den *Havelaar* uitgaf, heb ik U geschreven, Gij hebt niet geantwoord. Niet regtstreeks altans. Het aanbieden eener betrekking houd ik voor eene welwillende vergissing. Dit zult ge nu ook begrijpen, o Koning, dat *ik* geene betrekking kan aannemen in 'n Staat die zóó geregeerd wordt.

Bij de uitgave van den *Havelaar*, heb ik U dat boek aangeboden.

Ook daarop ontving ik geen antwoord. Ik gis dat men U zal gezegd hebben, dat het boek „mooi" geschreven was. En, Sire, dat is wel waar, maar 't was de vraag niet of ik „mooi" schreef.

Dàt was de vraag niet, o Koning, noch voor mij, noch voor Uw arme onderdanen daarginder, noch voor Uzelf, Sire!

Voor *mij* niet, wijl ik 'r niet aan dacht, schrijver te wezen van beroep, die z'n glorie zoekt in welwillende recensiën, vorstelijke doekspelden, en schrale voeding.

Voor Uwe verdrukte onderdanen was 't de vraag niet, o Koning, wijl tot nog toe mijn stijl geen enkele vermoorde moeder daarginder terugriep in 't leven; wijl de verontwaardiging die mijn pen bestuurde, geen enkelen verhongerden Javaan deed opstaan uit den dood. Daar is door mijn „talent" van „mooi" schrijven, geen traan gedroogd, geen wond gesloten, geen wanhoop getroost, geen smart gelenigd, geen woede terug gebragt tot berusting en kalmte...

Daar is door mijn schrijven tot nog toe *niets* van dat

alles te-weeg gebragt, o Koning, *omdat Uwe raadslieden dat niet hebben gewild.*

En eindelijk, Sire, ook *U* heeft de „mooiheid" van mijn schrijven niet gebaat, dewijl Gij voor de geschiedenis der mensheid zult teregtstaan, zonder de minste homogénéiteit, onverschillig of mijn boek mooi of leelijk was.

Dat „mooi" vinden van mijn schrijven, Sire, was voorwendsel en gezigtsbedrog.

Voorwendsel, om weg te goochelen wàt ik schreef.

Gezigtsbedrog, omdat velen die U omringen, zoo bijzonder slecht schrijven, dat het gewone hun toescheen buitengewoon te zijn.

Daar gij dus waarschijnlijk den *Havelaar* niet hebt gelezen, o Koning, wijl men U in den waan bragt dat hij te „mooi" was, om Uwe aandacht te verdienen, neem ik de vrijheid U hierbij aantebieden mijne IDEËN, waarin voorkomt eene dagorder van Uwen adjudant in buitengewone dienst, den Luitenant-Generaal VAN SWIETEN.

Ofschoon dat stuk goed geschreven is, Sire hoop ik dat Uwe omgeving niet slagen zal in de pogingen die zij voorzeker zal aanwenden, om U terug te houden van de lezing.

Ik ben bereid, Sire, U opmerkzaam te maken op eenige fouten van taal en stijl in dat stuk, die mij voorkomen als voldoende verschooning voor 't letten op de *zaak* die daarin wordt behandeld.

332. Parlementaire regeringsvormen stellen een systeem voor, van assurantie tegen misbruik.

Ik beweer dat de som der premiën hooger is dan de vermoedelijke brandschade.

333. Ik heb hooren zeggen: de kans 'n groot man te vinden, staat tot de kans om 'n verzameling van groote mannen bijeentebrengen, als 't getal leden dier verzameling

tot één.

Dit is niet waar. Ik geloof dat de zaak moet worden voorgesteld aldus:

Aangenomen dat de Aloë ééns bloeit in honderd jaar, hoelang moet men, bij 'n *zeer beperkten* voorraad van die plant, wachten, voor men, bijv. 'n zeventigtal, bloeiende Aloës bijeenziet?

Nota voor den oplosser. Die Aloës hebben de eigenaardigheid dat de bloesems afvallen en teniet gaan, als ze in minoriteits-verhouding worden gebragt tot niet-bloeiende planten: drie bloemdragende *plus* vier dorre = zeven dorre.

't Omgekeerde *zou* ook waar zijn, maar komt zoo zelden vóor, dat het niet hoeft in rekening gebragt te worden.

334. 't Verdeelen van verantwoordelijkheid is 'n vrucht van lafhartigheid en wantrouwen.

Wantrouwen van wie 't opdringt; lafhartigheid in wie 't aanneemt.

335. Zoodra er *nood* is, ligt het in de natuur der harten, terugtekeeren tot *autocratie.*

„De dokter moet het weten" zeggen de beangste omstanders bij 't ziekbed. „Kaptein, help ons" roepen de verschrikte passagiers.

Consulten en scheepsraden zijn uitgevonden, niet om zieken of schepen te behouden, maar voor 't gemak én de quasi-regtvaardiging van wie schepen en zieken lieten verloren gaan.

336. Ik schep 'n individu op de volgende wijze. Ik neem de hoedanigheden van veel mensen bij elkaêr, tel ze zamen op, en deel door 't getal personen. Van dat in-

dividu denk ik me een geschiedenis: „Aventuren van 't gemiddelde, of: Leven en daden van 'n extract-mens."

„Het werd geboren op verschillende tijden, in onderscheidene Kiesdistricten. Met lof en nut bezocht het allerlei inrigtingen waar middelmatigheid gedoceerd wordt, en 't werd nooit *homogeen* veroordeeld wegens diefstal of moord. Het trouwde met veel juffers, en bragt extracten voort van alles. Het bakte brood en staatkunde; 't brouwde bier en twist; het stookte jenever en argwaan; 't kuipte vaten en intrigues, het verkocht koffij en godsdienst, wijsheid, stroop en „eerste" beginselen.

't Liep drie pas vóór- en drie pas achteruit, en bleef dus staan waar 't was. Het daalde en rees, en kwam niet hooger of niet lager. 't Werd ziek, en stierf, en leefde voort — heel jammer! — Het sprak gedurig, maar zei „ja," of zeide „neen" òm en òm, zoodat het was of 't niet gesproken had. Het was niet blaauw of geel, niet rood of groen of grijs, maar alle verf dooréén: 'n wankleur.

Het was niet hoog, niet lang, niet diep of breed of lang, niet dik, niet dun... het was geen ding, het was 'n onding.

Het deed niet dìt, het deed niet dàt, het deed het een en 't aêr, het deed van alles wat, en deed dus niets.

337. *'t* Is 'n treurig verschijnsel, dat het woord „origineel" 'n lofspraak is.

338. Ik dank U, lieve natuur, dat ge dit altans hebt verordend, dat ieder belast blijft met z'n eigen digestie.

339. 't Is 'n wetgever niet geoorloofd verkeerd begrepen te worden.

340. 't Was winter. Daar ginds op die breede vaart,

vermaakte men zich met schaatsrijden. Het ijs lag gelijk met den weg. Men had 'r maar op te stappen.

Toch was 'r een brug gelegd over n' breeden gleuf, dien ik den vorigen dag niet gezien had. En ieder die de brug passeerde, betaalde 'n cent aan den man die 't brugje gemaakt had „om de gleuf," zeide hij.

Maar er waren 'r, die fluisterden:

— Hij heeft de gleuf gemaakt om 't brugje.

Is 't geen schande, dat men middel heeft gevonden, om 't *uitleggen van de wet* te maken tot 'n *beroep?*

341. De maatschappij is overal doorsneden met zulke gleuven, en meestal om den „bruggeman" in 't leven te houden.

Wat zou er worden van de schoolmeesterij, als we flinkweg sehreven zooals 'n beschaafd mens spreekt?

Wat van de militairen, als we wilden begrijpen dat het kleinste volk sterker is dan 't grooste leger?

Wat van de advokaten, als wij wetgevers hadden die instaat waren hun gedachten duidelijk uittedrukken?

Wat van de dominees, als we begrepen dat ieder zijn godsdienst vindt in z'n eigen hart?

En eindelijk, wat van de zedemeesters, als we die zeden wisten terug te vinden in de lieve natuur?

Och, wat al bruggemannen op non-activiteit!

342. Ik heb innig medelijden met Hooft, als ik naga wat-i zal te lijden gehad hebben, omdat-i zich verstoutte „ik" te schrijven zonder *c.*

343. Er is vaak meer moed noodig om kleinigheden aantetasten, dan om groote verkeerdheden te bestrijden.

De kleine dingen hebben meer aanhangers (**29**).

344. Een nietig mens heeft mij geprezen.

— Verheug u, dan is uw zaak gewonnen. Wees verzekerd dat de meerderheid op *uw* hand is.

345. Zie eens, mijn zoon, hoe wijs de voorzienigheid alles gemaakt heeft. Die vogel legt *zijne* eieren in deszelfs nest. De jongen zullen uitkomen tegen den tijd dat er wormpjes en vliegjes zijn om dezelve te voeden. Dan zingen zij een loflied ter eere van den Schepper die Deszelfs schepselen overlaadt met weldaden...

— Zingen die wurmen meê, papa?

346. Ik ken 'n vader die precies weet hoeveel z'n zoon hem kost aan onderwijs. Hij schrijft alles op.

Maar wat *hij* leert van z'n kind, schrijft-i niet op.

Dat is onbillijk.

347. Twee knapen vielen te water. „Door Gods goedheid" werd één gered.

De andere verdronk...

Door Gods kwaadheid?

348. 't Heeft zoo moeten wezen!

Juist. Het heeft zoo moeten wezen. Dàt, en dàt, en dàt... alles wat *is*, *moet* zijn. Alles wat geschiedt, is 'n regtstreeks gevolg van 't naastvorige, en, indirect, een gevolg van *al* 't vorige.

Er zijn velen die gelooven in *mijn* god, de noodzakelijkheid. Ze moeten wel!

En die godsdienst zal worden verheven tot godsdienst van staat, tot alleenheersende, tot alleenzaligmakende kerk, zoodra 'r een behoorlijk ministerie van eeredienst zal opgerigt zijn: *departement tot uitbreiding van de kennis der natuur.*

349. Eilieve, gij die beweert God te kennen, kunt ge mij ook zeggen waarom *ik* hem niet ken?

— De verdorvenheid van uw hart...

— Was *uw* hart dan zoo bijzonder goed, toen hij zich aan u openbaarde?

350. Nogëens, waarom ken *ik* God niet?

— Gij zijt slecht.

— Dat *is* zoo. Maar juist daarom, dunkt me...

351. Wie aan God gelooft, moet wonderen aannemen, d. i. afwijkingen van de regelen der natuur.

Verbeelje... 'n god met constitutie! Een god met hindernissen! *Un Dieu fainéant!*

352. Op 'n hoogen toren stond 'n moeder met haar kind. Het kind viel 'r uit de armen.

Terzelfdertijd viel 'n ander voorwerp. Het was van omvang, als 't kind. Van soortelijk gewigt, als 't kind. De aantrekking naar de aarde, de tegenstand der lucht... alles was bij dat voorwerp als bij 't vallend kindje.

Maar 't kindje *leefde*, en had 'n moeder die de haren uittrok van wanhoop.

Aan 't andere voorwerp was niets gelegen.

— O God, O God, mijn kind, mijn lief kind, jammerde de moeder. O God, bewaar mijn kind!

Niemand bad voor dat andere ding.

En naast elkaêr daalden de beide vallende ligchamen, met gelijke snelheid.

En de natuur — 't was vóór Newton... toch wist ze precies hoe ze moest laten vallen! — de natuur ging haar gang. Zij berekende heel kalm de vierkanten; lette op méér tegenstand beneden, waar de lucht minder ijl is; trok dat meerdere af van de snelheid... (**165**.)

Nogëens riep de moeder:

— O God, mijn kind!

't Kind viel te-pletter. De moeder die vergeefs gebeden had, stierf. De vader van 't wicht werd krankzinnig... enz.

Maar de zak met kurk, of de ham, of wat het wezen mogt, dat met het kind gelijk viel van dien toren, blééf 'n zak met kurk, of 'n ham, en zag er uit of 'r niets gebeurd was.

Toch was er niet gebeden voor die kurk.

Of 't zoo *goed* is? Zeker, zeker! De minste verwarring de minste afwijking, zou ongeluk stichten, oneindig grooter dan 't sterven van 'n kindje.

Ik vertel die historie, niet om aanmerking te maken op de natuur, maar om te doen in 't oog vallen, dat bidden niet helpt, en dat men z'n kind goed vasthouden moet, als men er meê op 'n toren staat.

Want, ook dáárvoor zorgt de natuur, als men dàt doet, zàl 't niet vallen. Hierin is ze even wis, als in 't toepassen der wetten van Newton, dat is: van *hare* wetten, die Newton bestudeerde voor 'n klein deel.

353. De woorden „geloof" en „bijgeloof" aannemende in den gewonen zin, begrijp ik 't laaste beter dan het eerste.

Bijgeloof is als de vrees van 'n kind, dat spoken ziet.

— Hoe zijn ze in de kamer gekomen? Alles is gesloten.

— Wèl, spoken .. die hebben geen opening noodig. Daar zijn ze spoken voor.

Geloof is de meening dat er geen spoken bestaan, maar dat 'n persoon van vlees, been en verder toebehooren, een gesloten kamer kan binnendringen, zondèr opening natelaten.

354. Geloof *is* bijgeloof.

355. Wie 't eerst „geloof" wist te verheffen tot *deugd*, moet 'n stout man geweest zijn.

356. Er is veel te leeren uit de gewoonte zich bij denkbeelden, gezegden of gedachten de vraag voorteleggen: wie heeft dat het eerst gevormd, gezegd en gedacht? Wat bewoog hem daartoe? Welke geschiedenis doorliep z'n gemoed, vóór hij 't dacht, zeide of vormde? (**30**, **111**.)

357. Deugd*en* zijn *voorstellingen* van *deugd*, zooals de poppetjes in 't Doolhof, de koningin van Scheba voorstelden, of Elisabeth van Engeland, of 't besje van Meurs.

— Daar heb je nou...

Juist, daar heb je nu 'n man die matig is, en eerlijk, en kuis, en fatsoenlijk, alles te gelijk...

— Kan die reus *praten?*

Hij slaat geen enkle van z'n vrouwen. Hij drinkt niet, vloekt niet, schopt niet...

— *Leeft* die koningin van Scheba?

Hij kleedt zich naar de mode van den dag, volgt de gewoonten van den dag, niemand heeft iets op hem aantemerken, hij geeft ieder 't zijne...

Zit er een *hart* in die ELISABETH?

— Kind, je bent lastig met je vragen. Daar heb je nou... 'n poppetje...

Juist. Daar heb je nu 'n *poppetje*. Precies m'n idee.

358. HEINE dacht aan onsterfelijkheid, toen-i 'n paar net-gesmeerde laarsen zag staan bij 'n graf.

Eilieve, als nu eens de meid van den doodgraver daar 'n slaapmuts had te-bleek gelegd?

359. Ik houd zooveel van HEINE, dat ik blij ben hem ontmoet te hebben (**226**.)

360. Ik heb u iets te vertellen van de Keulenaars. Dat is 'n gemeen volk.

Zij zijn kleinsteeds, bekrompen, gierig, dom, kwaadaardig, ondankbaar en ijdel.

Kleinsteeds. Ze vermaken zich met praatjes over 't intiem leven hunner medeburgers.

Bekrompen. Zij veroordeelen iemand die niet houdt van hun *kümmel.*

Gierig en ondankbaar. Zij laten de mensen die hun diensten bewezen, omkomen van honger.

Dom. Ze begrijpen geen verschil tusschen groot en klein.

Kwaadaardig. Zij belasteren ieder dien ze niet begrijpen, of boven zich voelen.

IJdel. Ze maken zich meester van 'n roem die de hunne niet is, door 'n standbeeld op te rigten voor VONDEL — in den trant van dat te Dordrecht — onder voorwendsel dat-i te Keulen geboren is. Toen hij leefde, kenden ze 'm niet.

Ja, 't is 'n gemeen volk... die Keulenaars!

361. Wat poësie, mijn God, opdat ik niet verga van walging, over zooveel walgelijks òm mij!

Wat poësie, mijn God, al waar 't ten dank alleen, dat zij U schiep! Niet waar, ge zijt daar niet? Ge zoudt met almagt niet zoo werkloos zijn? Ge zoudt niet rusten, als een trage luiaard, die 't nuchter aanziet hoe de misdaad heerst; hoe laagheid hoog staat, en wat hoog is, laag?

Gij zoudt uw armen niet zoo vadsig kruisen, als ging 't heelal, uw maaksel, u niet aan? Ge zijt daar niet, niet waar? *Als* gij daar waart, ge zoudt van tijd tot tijd uw vuist verheffen, en die dond'rend neêrslaan op 't verrot gebouw, dat zich een maatschappij noemt hier beneden.

Wat poëzie, mijn God, gij die door háár alleen bestaat, en in de werkelijkheid u bezighoudt met nietsdoen... fraai bedrijf!

Ik werk, en sloof, en tob, met weinig kracht, en in *uw* traagheid ligt een *al*magt braak! Dat is toch jammer van zoo'n almagt, vindt ge niet?

Op, op, gij god die niet bestaat, help meê! Steek uit uw handen, sla eens regts, en sla eens links, vóór, achter, overal, en wees vooral niet minder in de dáád, dan men u téékende in den bijbel mijner jeugd.

Dáár zat gij op een hoogen troon van wolken, en zaagt er grimmig en vervelend uit...

Om 't even, er was *hand'ling* in uw zijn. Gij waart vertoornd, jaloers, van tijd tot tijd... soms grillig en geneigd tot boozen luim — zoo als te wachten is van oude goden die, lang alleen, en dus in slecht gezelschap, zich vervelen.

Maar toch, al zaagt ge 'r niet bemin'lijk uit, tòch voelde ik eerbied, vrees, of wat het zij.... *iets* voelde ik, toen de baker mij berispte, omdat ik vroeg of ze u gekend had zonder baard, en of gij jong geweest waart als een ander?

Dat was verboden vragen, zei me 't mens, en ik zou verdoemd zijn, als ik 't weêr vroeg, dacht ze. Goed. Ik hield die vragen vóór mij in 't vervolg, en smoorde zucht naar kennis met de vrees, dat de aarde zich zou oopnen voor mijn voet, zooals te lezen staat in elken „Weg ter Zaligheid."

Ook meende ik, zou zich 't vraagstuk of uw baard altijd zoo lang geweest was, en zoo wit, misschien vanzelf verklaren, als ik gróót was.

Helaas, helaas, ik ben sints lang al groot, veel grooter zelfs dan tóen die baker was, en nog is mij die baard een raadsel... als gijzelf!

Maar tòen begreep ik u. Ik leefde *met* u, *in* u, en geloofde toen ter goeder trouw dat *gij* ook leefde in *mij*.

En als ik kwaad bedreef... o, weet ge 't nog, hoe 'k eens — 't was vreeslijk! — op uw neus een bril geteekend heb met houtskool?

Waarachtig, 't was tot tijdverdrijf alleen, boos opzet niet! Een kind verveelt zich soms, ja vaak, omdat z'n ouders meestal bezig zijn met andere dingen dan hun kind'ren.

Wat was ik bang! Hoe sidderde mij 't hart bij 't denkbeeld dat men eens die bril ontdekken zou, en vragen: Wie toch heeft die bril op god z'n neus gezet?

En zònder dat die baker 't feit ontdekte, gij die *àlles* wist, *gij* wist het, en zoudt „toornen," branden, slaan met pestilentie of wat anders.

Ik hoorde reeds de vraag: of ik verkoos mijn eerstgeboor'ne te offeren aan uw wraak, dan of ik liever maazlen woû, of pest, door 't heele land?

Ik hàd gemazeld, god, en nog geen eerstgeboorne. Die keus was ligt alzoo. Maar pest?... Dàt vond ik hard voor al het arme volk dat nooit u iets misdeed, altans niets gruw'lijks als het teek'nen van zoo'n bril.

Wat werd ik bleek bij 't hooren der trompet, die eigenlijk maar zeî: de diligence is aan, doch mij in 't oor klonk als bazuin der kin'dren Assur's, die gij te hulp riept om dien bril te wreken.

Daar rolden wagenen de stad in, vol van sterke mannen, met namen die niet uittespreken waren. En toen ik onze meid vroeg, of ze moed had om te slapen bij 'n vreemden heer, vijand'lijk generaal, en mij diens hoofd te brengen in 'n zak, als JUDITH?... zeî ze: né!

. . . .

Ik wist geen raad, o god, en ik verging van angst...

. . . .

Goed, goed, ge waart er, en ik *voelde* dat ge er waart...

. . . .

En *nu?*...

Wat poëzie, mijn God, gij die in poëzie alleen bestaat . . .

Wat poëzie, mijn God, opdat ik niet verga van walging over zooveel walg'lijks òm mij.

. . . .

Lieve FANCY, wilt ge mij een sprookje vóórzeggen?

Chronologisch-archaeologies onderzoek naar den oorsprong dezer geschiedenis, en van den naam der hartenstraat. Over Poëzie in 'n stad wier naam uitgaat op dam. Ongeneeslijke liefde, en vlechten van vals haar. De held der historie verdedigd tegen 't vermoeden van misdaad. Apothéose van GLORIOSO. *'t Gevaar van den roem, en de veiligheid van 't bovenste plankje. De geduldige Kat van vader* VAN ALPHEN, *die nooit zooveel geduld noodig had — ik meen de Kat — als de kinderen die z'n versjes moesten leren — de versjes van* VAN ALPHEN, *meen ik — en als de martelaars van de ouderlijke ijdelheid, die ze moesten aanhooren.*

362. Het jaar weet ik niet. Daar ge 'r belang in stelt, lezer, het tijdstip te weten, waarop de geschiedenis aanvangt, die 'k u verhalen wil, zal ik 'n paar punten opgeven als *jalons.*

Mijne moeder klaagde over duurte van levensmiddelen en brandstof. 't Moet dus geweest zijn vóór de ontdekking der staathuishoudkunde. Onze meid was getrouwd met den barbiersknecht die maar één been had." Dat was zoo zuinig, meende de ziel, om 't schoeisel." Daaruit zou men nu weêr besluiten, dat de staathuishoudkunde wèl uitgevonden was.

Hoe dit zij, 't is lang geleden. Men zeide nog niet: „ik heb *bepaald* pijn in 't hoofd;" Amsterdam had nog geen trottoirs; de inkomende regten bestonden nog; men gebruikte in zekere beschaafde landen nog galgen, en stierf niet zoo dagelijks aan anevrismen... Ja, 't is lang geleden.

'k Heb nooit begrepen, waarom de hartenstraat, hartenstraat genoemd word. Of moet men hartéstraat schrijven, of hèrtenstraat? Nooit heb ik in die buurt meer

hartelijkheid opgemerkt dan elders, en ook hertebeesten waren er niet menigvuldig, schoon 'r iemand woonde die kippen verkocht en dus poelier genoemd werd, dat kachelmaker beteekent.

Ik ben daar in lang niet geweest, en herinner me alleen dat het 'n straat is, die twee hoofdgrachten aan elkaêr verbindt, hoofdgrachten die ik zal laten dempen, zoodra ik de magt heb Amsterdam te maken tot een der schoonste hoofdsteden van Europa. Wat een mijner vele plannen is.

Die ingenomenheid met de toekomst van onze hoofdstad maakt me niet blind voor hare gebreken. Daaronder reken ik in de eerste plaats hare volslagene ongeschiktheid tot tooneel van romantiese voorvallen. Men ontmoet daar geen gemaskerde domino's op de straten; de burgerlijke stand wordt geregeld bijgehouden; er is geen Ghetto, geen Templebar, geen Chinese kamp, geen Cour des miracles. Wie 'r 'n moord doet, wordt opgehangen, en de meisjes heeten Mietje of Jansje. Alles proza.

Er is moed noodig om 'n verhaal te doen aanvangen in eene plaats die op »dam" uitgaat, en waar men dus moeielijk Emérence's of Héloïses kan laten wonen. Wat ook weinig baten zou, wijl die frajigheden allang geprofaneerd zijn.

Hoe maken 't toch de franse schrijvers om hun Margots en hunne Marions aantekleeden als idealen, en om niet te doen walgen van de Henri's en Ernesten, die evenzeer doen denkèn aan M'sieu HENRI en M'sieu ERNESTE uit den nouveauté-winkel, als onze burgwallen aan vuil water?

GÖTHE was 'n moedig man ... Grietje, Klaartje ...

En ik: in de hartenstraat!

Maar ik schrijf geen roman, dat 's waar. En al schreef'k 'n roman, dan nog zie 'k niet in, waarom ik die niet geven zou als geschiedenis. Ja, 't is eene geschiedenis! En wel van iemand die in z'n jeugd verliefd werd op 'n houtzaag-

molen, en lang heeft nagesukkeld aan die kwaal.

Want verliefdheid is 'n kwaal, al is 't maar op 'n molen.

Men ziet dat mijn verhaal heel eenvoudig wezen zal; te eenvoudig eigenlijk om alleen te staan. En daarom zal ik 'r wat tussenvlechten hier en daar, als 't me wat al te mager voorkomt, zooals de Chinezen doen met hun staarten, wanneer die wat dun zijn, omdat ze geen Eau de Lob hebben, en geen olie van Makasser, waar ik trouwens nooit 'n beer ontmoette die vet leverde aan Rowland.

In de hartenstraat dan was 'n leesbibliotheek. Een kleine jongen met 'n stadskleurig gezigtje, stond op de stoep, en scheen besluiteloos. Het was hem aantezien dat-i gebukt ging onder 'n plan boven zijne kracht.

Telkens stak-i de hand uit naar de kruk van de deur, en telkens veranderde hij die halfvolbragte beweging in een onnoodig neêrtrekken van 't regthoekig hemdskraagje, dat als 'n juk op z'n schouders lag, of in 'n even onnoodig tegenhouden van 'n gemaakte kuch.

Schijnbaar verdiept in de beschouwing der bonte tweeduits-prenten, die de glazen voordeur van den aandoeningwinkel maakten tot 'n staalkaart van onbegrijpelijke dieren, vierkante boomen en onmogelijke soldaten, dwaalde z'n blik gedurig scheef-uit, als van iemand die vreest betrapt te worden op misdrijf. 't Was duidelijk dat-i een opzet in den zin had, dat ten eeuwigen dage moest verborgen blijven voor de blikken van voorbijganger en nageslacht, en wie bovendien lette op de krampachtigheid, waarmeê hij, met de linkerhand onder 't opgeschort kieltje, iets scheen te betasten en te knijpen in z'n broekzak, zou alligt op 't denkbeeld zijn gekomen, dat WOUTER voornemens was huisbraak te plegen, of zoo iets.

Want hij heette WOUTER.

't Is wel gelukkig dat ik op 't idee ben gekomen zijne geschiedenis te verhalen, en ik beschouw 't als 'n eerste

pligt u te zeggen dat-i onschuldig was aan poging tot huisbraak of moord.

Maar 't zou me veel waard zijn hem even bondig te kunnen vrijspreken van andere vergrijpen. 't Voorwerp dat-i heen en weêr keerde in z'n linkerbroekzak, was wel geen „rossignol," geen „passe-partout," geen „casse-tête," geen „tomahawk" of „machine infernale," maar toch 'n papiertje dat de veertien stuivers inhield, waarvoor-i z'n nieuwtestament met gezangen had verkwanseld aan den stalleman op *d'ouwebrug*, en 't plan dat hem zoo kleven deed aan dien stoep in de hartenstraat, was niet meer of minder dan z'n intrede in de tooverwereld der romanlektuur: hij wilde GLORIOSO lezen.

GLORIOSO! Lezer, er zijn vele navolgingen, er is maar één GLORIOSO.

Al de RINALDO's en FRA DIAVOLO's van latere tijden, mogen niet op één dag genoemd worden met den onvergelijkelijken held die gravinnen schaakte bij dozijnen, pausen en kardinalen uitplunderde als feilbare mensen, en WOUTER PIETERSE schuldig maakte aan testamentsverduistering.

Maar dit laaste was GLORIOSO's schuld niet, zeker niet. Men zou schromen 'n held of 'n genie te wezen, of 'n roover zelfs, als men daarom belast werd met de verantwoordelijkheid voor misdaden, die na jaren kunnen begaan worden, om onze geschiedenis magtig te worden.

Ik protesteer ernstig tegen medepligtigheid aan de vergrijpen die na m'n dood zullen geschieden, ter stilling van den dorst naar kennis mijner lotgevallen, en verklaar dat ik me op m'n weg naar roem, niet laat terughouden door de bedenking, dat eenmaal 'n testament met gezangen kon worden verkwanseld voor 't „leven en de daden van MULTATULI," schoon ik 't niet duur vinden zou.

— Wat maalje daar toch, jongetje? Motje wat, kom in. Anders, ga heen.

Nu moest WOUTER wel binnengaan, of hij had afstand moeten doen van GLORIOSO. Want de man die, bukkende over de toonbank, zich als 'n alikruik omwrong om de deur te openen, en onzen held die woorden toetegraauwen, had geen gezigt dat uitlokte tot terugkeeren, als-i eenmaal toornig was gemaakt door doelloos „malen" aan de deur. Altans WOUTER die eerst den moed niet had binnentegaan, durfde nu niet wegloopen. Hij voelde zich binnengetrokken... 't was of de boekwinkel hem inslikte.

— GLORIOSO ... asjeblieft, m'nheer, en hier....

Hij haalde z'n machine infernale voor den dag.

— En hier is *geld*...

Want-i wist van den schoolmakker die 'm had aangestoken met de romanziekte, dat men in 'n leesbibliotheek „pand" vraagde van onbekende klanten.

De boekeman scheen zich „gedekt" te achten door de neêrgelegde veertien stuivers. Altans hij nam uit de kast 'n deeltje dat vet en belezen, op omslag en bladzijden teekens droeg van veel onzindelijk genot.

Ik ben zeker dat de preêken van dominé SPLITVEZEL, die in ongestoorde rust op hun bovenste plank, met minachting neêrzagen op de lektuur van den dag, zich zouden geschaamd hebben hun onbezoedeld gewaad in aanraking te brengen met zooveel vuiligheid. Maar 't is niet moeielijk rein te blijven als men op de bovenste plank staat, en nooit wordt uitgevraagd. Ik vind dus dat die preêken ongelijk hadden, en dat vind ik van veel preêken.

Na met 'n bevend stemmetje den man te hebben opgegeven hoe-i heette, verstopte WOUTER z'n misdadig geluk onder 't helend kieltje, en vloog de deur uit, schichtig als 'n kat die 'r prooi beet heeft, nadat ze „ uren lang gedoken zat."

Een kort hoofdstuk in vijf deelen, en 'n Idee achteraan. 1°. *De nederigheid van den schrijver, blijkende uit de erkentenis zijner onwetend-*

heid omtrent den naam van zekere poort. 2°. *De invloed van* FRANSJE HALLEMAN *op* WOUTER'*s heldenziel.* 3°. *Verband tussen dien invloed en de profetiën van* HABAKUK. 4°. *Nog iets over* HABAKUK *en gedrukte perzikken.* 5°. *Groote mensen bezien door de kleine. Iets over den staart van mijn chinees, en de halskraagjes van 't mensdom.*

363. WOUTER liep, liep... en wist niet waarheen. Naar huis kon-i niet. Daar toch werd hij te streng bewaakt. Wat niet moeilijk viel, want de ruimte was bekrompen.

Hij koos eenzame straten, en kwam eindelijk aan 'n poort die hij zich herinnerde meer gezien te hebben. Maar den naam wist-i niet, en ik ook niet. 't Was 'n platte, lage poort, waar 't altijd zoo naar as rook, en waar-i eens dien sprong had gedaan, toen hij was weggebleven van de katechisatie, met FRANSJE HALLEMAN, die meende dat WOUTER niet durfde wegblijven, en van de poort springen. Maar WOUTER durfde wèl, en dééd het, juist omdat FRANSJE HALLEMAN getwijfeld had aan z'n durven.

Aan dat wegblijven had hij te danken dat-i zoo bijzonder goed t'huis was in HABAKUK, wiens profetiën hij twaalfmaal moest afschrijven tot straf. Die sprong bezorgde hem bovendien 'n barometer in z'n verstuikten grooten teen, die uit edele wraak, hem later altijd waarschuwde als 't regenen zou.

In zekeren zin was HABAKUK te beschouwen als WOUTER's overgang van de kinderlektuur, tot de boeken waarin van „groote mensen" wordt verteld. Sedert eenigen tijd namelijk voeld-i zich geschokt in z'n eerbied voor brave Hendrikken, en hij walgde van de papieren perzikken der naarstigheid. Andere perzikken kende hij niet, omdat die zoo niet voorkomen in 'n burgerhuishouden.

Niets was natuurlijker dan dat-i vurig verlangde meêtespreken met z'n grootere makkers op de school, over de wonderen die 'r gebeuren in de werkelijke wereld, waar men in 'n koets rijdt, steden verwoest, prinsessen trouwt, en 's avonds opblijft na tienen, al is er niemand jarig. Ook

bedient men zichzelf aan tafel in die wereld, en heeft maar te kiezen wat men gebruiken wil. Zoo meenen de kinderen.

364. Ieder knaap heeft z'n heldeneeuw, en 't mensdom heeft 'n kieltje gedragen, met 'n jukkraagje.

Maar tot hoever gaat die overeenkomst? Waar houdt ze op? Zal 't menslijk geslacht rijp worden? En meer dan rijp, oud? En gebrekkig, kinds?

Hoe oud zijn we nu, in 62? Zijn we knaap, jongeling, man? Of misschien reeds... neen, dat ware onaangenaam.

Laat ons gemakshalve vaststellen dat wij leven in de „Flegeljahre" van JEAN PAUL. We zijn dan niet geheel kind meer, en er is nog wat te hopen van de toekomst.

Ja, van de toekomst, als ons die muffe schoollucht zal afgewaaid zijn; als wij vrede zullen hebben met het korte buisje van 't jongetje naast ons; als men de vrijheid hebben zal, ongesmaad geboren te worden zonder verlof van de wet; als er één taal zal wezen; als metaphysiek en théologie zullen vergeten zijn, en kennis der natuur zal gelden als adel; als we voor goed zullen hebben gebroken met de bakervertellingen van godsdienst.

Ziedaar wat zijde gevlochten in 't dunne staartje van m'n chinees. Sommigen zullen zeggen dat 't maar vlas is.

Een italiaanse roover op 'n buitensingel te Amsterdam. Proefje van 't bitter lijden der deugdzame AMALIA. *Privat en Jouvin met huwelijken en godsdienstige waskaarsen, de palladia der zedelijkheid. Het fatsoen der Hallemannen, waaruit men kan te weten komen hoe eerlijkheid rijk maakt. Korte bespiegeling over gebrek aan ruimte.*

365. WOUTER dacht volstrekt niet aan heldeneeuwen of chinese staarten, toen-i heel ongevoelig voor de afwezige schoonheid van 't landschap, aan 'n moddersloot kwam, waarover 'n onnoodig brugje lag, welks leuning hij uitkoos tot lezenaar, na goed te hebben rondgezien, en zich

overtuigd dat-i alleen was, en ongestoord kon overgaan tot het verslinden van z'n roover.

Ik heb 'n oogenblik den lust in mij voelen opkomen, u deelgenoot te maken van WOUTER's genot, door 't leveren eener schets van 't onsterfelijk werk dat hem zoo boeide. Maar, behalve dat ik GLORIOSO's geschiedenis niet regt ken — wat me trouwens niet volstrekt beletten zou er over te spreken — heb ik u veel andere zaken te verhalen van dringender aard, en ben dus wel genoodzaakt u te verwijzen naar de hartenstraat, in de hoop dat ge daar zult teregtkomen zonder uwen weg te nemen over d'ouwebrug. Laat het u genoeg zijn te weten dat het „heel mooi" was. „De deugdzame AMALIA, die, bij flikkerend toortslicht, aan het treurig sterfbed van hare verëerde moeder, in het somber cypressendal, plegtig had gezworen, dat hare vurige liefde, voor den edelen roover, door het ijzingwekkende valluik, en de verroeste ketenen, met derzelver zilte tranen . . ." Kortöm, 't was treffend. Ook was 'r meer zedelijkheid in, dan in al die flaauwe navolgingen. Al de leden der bende waren getrouwd, en droegen handschoenen. In de grot stond 'n altaar met kaarsen, en de hoofdstukken waarin meisjes geschaakt werden, eindigden met eerbare puntjes of geheimzinnige gedachtenstrepen, die WOUTER vergeefs tegen 't licht hield om 'r meer van te weten.

Hij las tot „sterf verrader." Toen was 't donker, en-i begreep dat het tijd werd 'n eind te maken aan de voorgewende wandeling met de Hallemannetjes „*dat* zulke fatsoenlijke kinderen waren." Met weêrzin sloot hij 't dierbaar boekje, en liep haastig weg, omdat i vreesde beknord te worden over z'n lang uitblijven.

„Hij zou nooit weêr permissie krijgen," werd er bij zoo'n gelegenheid gedreigd. Maar WOUTER begreep wel dat dit geen ernst was. Daartoe wist-i te goed dat men graag de kinderen eens van de vloêr heeft, „als men zoo klein be

huist is." En: „de Hallemannetjes waren zoo buitengewoon fatsoenlijk; ze woonden naast 'n huis met 'n balcon, en hadden onlangs heel lief hun petjes afgenomen."

Ik voor mij, geloof niet dat de Hallemannetjes fatsoenlijker waren, dan de andere mannetjes onder WOUTERS kennissen. En daar ik graag reden geef van m'n geloof, wil ik hier een voorval inlassen, dat iets vroeger had plaats gevonden.

WOUTER ontving geen zakgeld. Z'n moeder zeî: dat hoefde niet, wijl-i thuis alles kreeg wat-i noodig had. 't Stuitte hem, altijd te moeten wachten op vergunning om „meêtedoen" als z'n kameraadjes met den bal speelden, en hem verweten dat hij 't zijne niet had bijgedragen tot aanschaffing van dat meubel. — 't Kostte drie duiten in WOUTER's tijd; nu zal 't wel duurder wezen ... neen, goedkooper, door de staathuishoudkunde.

En bij veel gelegenheden meer, had-i verdriet over z'n voortdurende geldeloosheid. Later zullen we zien of 't waar was, wat z'n moeder zei, dat-i thuis alles ontving wat hij noodig had. Zéker is het, dat men hem thuis niet de gelegenheid gaf, om nu en dan over 'n kleinigheid te beschikken *naar eigen wil*. Wat toch zoo heel prettig is voor kinderen. En voor mensen.

De Hallemannetjes — die zoo bijzonder fatsoenlijk waren — gaven hem heel duidelijk te kennen dat het hen verveelde, langer alleen de kosten te dragen van 't verkeer. FRANSJE berekende dat WOUTER's vriendschap hun al negen stuivers gekost had — wat ik duur vind, niet om de vriendschap, maar om 't berekenen, — en GUS zeî dat 't nog meer was, maar dat laat ik daar. Ook had deze hem vier griften voorgeschoten, welke hij noodig had om z'n hof te maken bij lange CECIEL, die niet van 'm weten woû, omdat i 'n insteekpakje droeg. Maar de griften had ze aangenomen, en overgedaan aan GUS, voor 'n zoen.

De bittere verwijten der Hallemannetjes — die zoo bijzonder fatsoenlijk waren — maakten WOUTER wanhopig.

— Ik heb gevraagd aan m'n moeder, zei hij, maar ze wil me niets geven.

— Dat gaat ons niet aan, antwoordden de Hallemannetjes, d. z. b. f. w. Je bent 'n klaplooper.

WOUTER hoorde dit woord voor 't eerst, maar begreep het terstond. Niets maakt scherpzinniger dan bitterheid van hart.

— Klaplooper, klaplooper... ik ben 'n klaplooper!

Schreiend liep-i heen; en koos 'n omweg om de straat te mijden waar lange CECIEL's vader 'n lappewinkel „deed." Och, als ze gezien had hoe-i als 'n klein kind liep te huilen op straat... zeker, dat was èrger dan de broek boven 't buisje.

— Klaplooper, Klaplooper!...

Hij ontmoette veel groote mensen die misschien ook klaplooper waren, maar ze huilden er niet om, als WOUTER.

— Klaplooper!...

Hij zag 'n diender, en haalde adem toen die voorbij was. 't Bevreemde 'm dat de man hem niet gevangen nam.

— Klaplooper!...

Daar kwam de man van de vuilniskar, die 't woord naklapte met z'n ratel.

Onze arme lijder herinnerde zich, hoe de Hallemannetjes, d. z. b. f. w. hem eens hadden voorgespiegeld, welke winst er viel te behalen op 'n kleinhandel in peperment. Voor vierentwintig stuivers had men 'n groote zak vol. Bij verkoop, tegen zóóveel stuks voor 'n duit, zou 't voordeel énorm wezen, als men maar kapitaal had om te beginnen. Dit hadden de Hallemannetjes precies uitgerekend. Want ze waren niet alleen bijzonder fatsoenlijk, maar knap ook. Knapheid en fatsoen gaan meestal zamen. Maar, hadden ze gezegd, er moest *Kapitaal* wezen. *Zij* zouden de inkoopen doen, *zij* zouden zich belasten met de verkoop, en als WOUTER maar éénen gulden kon bijdragen, was de zaak gezond.

— Klaplooper... Klaplooper...

WOUTER *stal* 'n gulden uit het »knipje" van z'n moeder, en bragt die aan de Hallemannetjes, d. z. b. f. w.

— Hoe kom je 'r aan? vraagde GUS, maar zorgde dat WOUTER geen tijd had om te antwoorden, en tevens, dat-i 't antwoord niet verstond, dat deze gaf door zwijgende verlegenheid.

— Hoe kom je 'r aan — zonder vraagteeken alzoo — zie, nu zullen FRANSSIE en ik ieder 'n dubbeltje bijleggen, dat maakt vierentwintig, en dan koopen *wij* de peperment. Op de Rozengracht is 'n fabriek... zóó'n zak voor vier schellingen... *wij* zullen al de moeite doen, FRANSSIE en ik... bij ons op school is meer gelegenheid om te slijten, weetje... KRIS KLOSKAMP heeft al twaalf besteld... hij zal betalen na de vacantie... *wij* zullen ons al de moeite getroosten... jij hoeft niets te doen, WOUTER... en gelijk deelen, daar kunje op aan...

WOUTER ging naar huis, en droomde van ongehoorde winst. Hij zou 'n daalder teruggeven in 't knipje van z'n moeder, en voor lange CECIEL 'n potlood koopen, van den man die 'r gaten meê prikte in 't hout van z'n kruiwagen. Zóó sterk waren ze. Dàt was wat ànders dan 'n paar griften, dacht-i, en als lange CECIEL hem dan nòg niet wou hebben tot 'r vrijertje, dàn... neen, verder dacht WOUTER niet. Daar zijn op den weg onzer verbeelding, afgronden die we niet durven peilen. Wij worden ze instinktmatig gewaar, schrikken terug, sluiten de oogen, en... ik weet niet verder. Maar dit weet ik, dat WOUTER dien avond heel gelukkig insliep, in de hoop dat-i weldra 'n goed geweten hebben zou over 't bestolen knipje, en 'n voldaan hart over z'n liefde tot lange CECIEL.

Helaas, helaas, WOUTER had gerekend buiten de knapheid en 't fatsoen van de Hallemannetjes!

Den volgenden dag namelijk zochten zij hem op, toen-i de school verliet. WOUTER die zich gevleid had hen te zien

hijgen onder 't gewigt van 'n grooten zak; WOUTER die zoo verlangend was, te weten of KRIS KLOSKAMP z'n cordate bestelling had volgehouden; WOUTER die brandde van nieuwsgierigheid naar den uitslag... och, hij werd bitter teleurgesteld, toen-i GUS HALLEMAN ontwaarde, die niet alleen geen zak peperment droeg, maar bovendien 'n zeer ernstig gezigt meêbragt. Ook FRANSSIE keek als de deugd.

— Wel, hoe staat de zaak? vraagde WOUTER, zonder 'n woord te spreken. Hij was te nieuwsgierig om niet te vragen, en te angstig om die vraag anders te uiten dan door 't geluideloos openen van z'n mond, en 't vooruitsteken van zijn gelaat.

— Hoor eens, WOUTER, we hebben ons bedacht... er is veel tégen.

Arme WOUTER! Daar verongelukten in één schipbreuk, z'n geweten en z'n hart. Weg, droomen van zedelijke rehabilitatie, weg, gapend »moeder's knipje", weg, houtborend potlood dat 'n opening klieven zou in 't hart van lange CECIEL... weg... weg... weg... alles weg!

— Je begrijpt, WOUTER, die peperment zou smelten...

— Ja... a... a, hikte de arme jongen.

— En die KRIS KLOSKAMP, die 'r twaalf besteld heeft, weetje?...

— Ja... a... a...

Of KRIS ook smelten zou?

— Hij gaat van school, en zal zeker niet weêrom komen, na de vakantie.

— Zoo... o... o?

— Ja, en daarom... en ook... we hebben uitgerekend, FRANSSIE en ik, dat 'r veel minder in 'n pond gaan dan we meenden, omdat de peperment tegenwoordig heel zwaar is, weetje?

— Ja, voegde FRANSJE er bij, met hoogen ernst, als iemand die in levensgevaar 'n »eerste" beginsel verkon-

digt, ja, de peperment is heel zwaar tegenwoordig. Voel eens, maar je moet 't weêromgeven.

En hij bood WOUTER 'n pepermentje aan, dat deze heel goedmoedig woog op z'n vinger. De arme jongen gaf 't trouw terug. Zwáár vond-i 't... och, hij was zoo bedrukt, en zou alles zwaar gevonden hebben op dat oogenblik.

FRANSJE stak 't zware pepermentje in z'n mond, en zeî, al zuigende:

— Ja wezenlijk, heel zwaar... 't is engelse, weetje? En dan is 'r nog wat... niet waar GUS?... 't Fatsoen! Toe GUS, zeg jij 't maar.

— 't Fatsoen... WOUTER! riep GUS bedenkelijk.

— Wij meenen 't fatsoen, herhaalde FRANSJE, alsof-i wat ophelderde.

WOUTER zag beiden beurtelings aan, en scheen begrip tekort te komen.

— Zeg jij 't maar, GUS.

— Ja, WOUTER, FRANSSIE zal 't je wel zeggen.

— WOUTER, onze pa is in de diakenie, weetje, en-i gaat rond met 'n zakje, en bij ons *op* de gracht ...

Ja, riep FRANSJE, bij ons op de gracht... weetje?... daar woont m'nheer KRULLEWINKEL die 'n buiten heeft...

— En 'n balcon...

— 't Is maar om 't fatsoen... weetje, WOUTER? En als er huisbezoek komt, dan presenteert onze mama...

— Ja, dan presenteert ze madera... heus, en onze tabakspot is van zilver...

— Né, FRANSSIE... maar 't is net als zilver, weetje WOUTER?

De arme jongen zeî maar dat-i 't wist, hopende eindelijk te weten te komen wat-i inderdaad *niet* wist: het verband tussen al die dingen en *zijn* vervlogen hoop. Hij stamelde:

— Ja, GUS,... ja, FRANSSIE... maar de peperment?...

— 't Is maar, weetje, om je te zeggen dat we heel fatsoenlijk zijn.

— Ja, Gus.

— En braaf.

— Ja... a... a... Franssie!

Arme Wouter!

En daar je zeî dat je geen zakgeld krijgt...

— Ja, Wouter, en weetje, omdat onze pa zoo fatsoenlijk is... als 't winter wordt, kan je 't zien, dan gaat-i rond met 'n weesjongen...

— Ja, en-i schelt aan al de deuren. Nu, daarom zijn we bang dat je...

— Dat je...

— Die gulden...

— Die gulden, weetje?

— Dat je 'm niet...

— Dat je 'r niet eerlijk aankomt... dàt is het, zei Fransje die 'n tweede pepermentje uit z'n zak haalde en in den mond stak, tot versterking zeker na dat beslissend woord.

't Was er uit!

Arme, arme Wouter!

— En daarom, Wouter, willen we niet met je meêdoen. Maar *gelijk* deelen... dat is afgesproken...

— Ja, gelijk deelen, riep Gus. Je begrijpt... *wij* de moeite... Ziedaar! Gelijk deelen...

De Hallemannetjes waren knap. Gelijk deelen: $\frac{20+2\times2}{3} = 8$.

Wouter ontving acht stuivers.

— Weetje, zeî Gus, 't is omdat onze pa diaken is.

— Ja... en onze tabakspot... al is 't dan geen zilver, 't lijkt precies op zilver.

Op deze waarachtige historie grondt zich mijn ongeloof aan de buitengewone fatsoenlijkheid der Hallemannetjes, en ik hel over tot de meening dat dit fatsoen eigenlijk niets was dan 'n uitvindsel van Wouter's moeder, omdat ze »naauw behuist" was. 't Is de vraag of zij ooit iets zoo

bijzonders zou ontdekt hebben in die kinderen, als zij kans had gezien WOUTER met wat nut te gebruiken in 't huishouden.

366. Veel wetten en de meeste zeden zijn ontstaan uit gebrek aan ruimte in verstand, hart, karakter, woning, landstreek, of middelen van bestaan.

Dit is toepasselijk op de „leer van 't regterhandje" zoowel, als op de instelling van 't huwelijk, en op veel dingen die daartussen liggen.

Een hoofdstuk met Ideën 'r doorheen. (**219.**) *Verloren suikerpotten en zoekgeraakte bijbels voor de regtbank van 't geweten. De onmannelijkheid der natie, volgens* SIEGENBEEK *en andere moralisten. De verdiensten en de gebreken van* LEENTJE, *beschouwd uit 'n mensenvriendelijk oogpunt. De verregaande onkiesheid van de vóór-prinselijke spelmethode.* IDEM *van den schrijver dezer Ideën. Uitvallen tegen deugdzame vuiligheid.* KAPPELMAN'S *preek over zeggen en doen.*

367. Hoe 't zij met die principe-barende vruchtbaarheid van de naauwte, WOUTER kende de vrucht, al was-i niet zoo wijsgeerig ingelicht omtrent den oorsprong. Over z'n laat tuiskomen bekommerd-i zich dus niet zóó erg, als over de vreesselijke straf die 'm wachtte, als men z'n nieuwtestament met gezangen zou missen. Hij was teruggekeerd van z'n uitstapje in de Abruzzen, en bij z'n terugkeer in Amsterdam, viel hem de herinnering aan z'n boosheid — of liever 't voorzien van de straf die 'r volgen zou op die boosheid — drukkend zwaar op 't gemoed.

368. Er zou weinig overblijven van wat wij geweten noemen, als we de noodzakelijke gevolgen van 't bedreven kwaad konden wegdenken.

369. Maar WOUTER troostte zich met de bedenking dat-i ditmaal geen vingerhoed had weggemaakt, zoo als

18

laast. Men zou 't N. Testament niet zoo gaauw missen, dacht-i, omdat de zondag nog vèr was, en in de week zou 'r niet naar gevraagd worden.

Nog eens: 't was geen vingerhoed, geen breipen, geen suikerpot, of zoo iets van dagelijks gebruik...

370. Zonderling, dat de christenen die naar hun zeggen, de zaligheid uit den bijbel halen, zoo gaauw verzadigd zijn van die zaligheid.

Wouter's bemoedigende paralel tussen vingerhoeden en blijde boodschappen was volkomen juist.

Ik ken veel christenen die hun bijbel nooit inzien — dat dan ook 't eenig middel is om christen te blijven — velen herinneren zich iets *aangaande* den bijbel, uit hun katechisatietijd, maar weinigen hebben zooveel daarin gelezen als bijv. ik, die me toch van zaligheid voorzie op andere wijze.

Aan 't meerendeel der christenen, die boos op me zijn omdat ik veel afkeur in dien bijbel, vraag ik met succès: hebt ge 'm gelezen... *gelezen*... indedáád: *gelezen?*

371. Toen onze held tuiskwam, verstopt-i den vetten Glorioso achter de latafel van Leentje, van dezelfde Leentje die na de poortsprong z'n broekje herstelde, dat zoo gaapte aan de knie, zoodat zijne moeder 't nooit geweten heeft.

Ja, ze is ten grave gedaald zonder kennis aan die gescheurde broek. — Ik weet niet of „broek" mannelijk is, en heb geen lust om 't optezoeken, vooral omdat ik 't toch niet begrijpen zou, al vond ik „*broek. m.*" in 'n woordenlijsje.

Onlangs vond ik géén *m.* achter *natie.* Dat zal 'n scherpe geestigheid van Siegenbeek geweest zijn.

Of Wouter's broek mannelijk was, weet ik niet, maar Leentje had de scheur geheeld.

Zoo heelde ze meer breuken, en ontving daarvoor zeven stuivers in de week, en s'avends 'n boteram.

Lang na HABAKUK, dacht WOUTER nog meermalen aan haar demoedig: „goeien avond, jufvrouw. Goeien avond, m'nheer en jonge-jufvrouwen. Goeien avond, WOUTER"... en de rest.

Want WOUTER's moeder heette „jufvrouw," om de schoenmakerij; de jonge-jufvrouwen waren z'n zusters, die dansen geleerd hadden. En z'n broêr was „m'nheer," sedert diens benoeming tot derde ondermeester aan de stads tussenschool. Hij had toen verlengstukken aan z'n buis gekregen, om ontzag inteboezemen aan de schooljeugd, en „STOFFEL" paste toen niet langer, meende WOUTER's moeder. Maar dezen noemde LEENTJE eenvoudig WOUTER, omdat-i 'n kleine jongen was. Ook was hij haar drie stuivers schuldig, of eigenlijk zesentwintig duiten, die hij 'r nooit heeft teruggegeven, want toen hij, jaren later, die schuld wilde afdoen, waren er geen duiten meer, en LEENTJE was óók dood.

Dat speet hem zeer, want-i had veel van haar gehouden. Ze was foei-leelijk, nogäl vuil, en bovendien wat onregt van leest. Ook beweerde STOFFEL de schoolmeester, dat ze 'n booze tong voerde. Zij zou namelijk hebben oververteld dat-i bessen met suiker had gedronken in de Nederlanden.

Ik wil dit wel gelooven, maar wat kan men verlangen voor zeven stuivers en 'n boteram? 'k Heb hertoginnen gekend met ruimer inkomen, en toch niet aangenaam in den omgang.

Dat LEENTJE scheef was, kwam van 't aanhoudend naaien. Ze hield 't ganse gezin „heel," en verstond de kunst om een broek, twee buisjes en 'n lakensen pet te maken, uit 'n duffelse jas, en toch schoten er nog lappen over voor de souspieds die STOFFEL noodig had voor z'n examen als secondant naar de Kaap, Wat niet lukte, door 'n fout in Euclides.

Niemand buiten WOUTER was tevreden met LEENTJE. Ik

denk dat men bang was haar te bederven door te groote zachtzinnigheid. De „jongejufvrouwen" spraken gedurig van „stand", en „dat ieder op z'n plaats moest blijven." Dat gold háár. LEENTJE 's vader namelijk was 'n schoenmaker geweest die achterlapte, en de vader van de jongejufvrouwen had 'n winkel „gedaan" waarin-i schoenen verkocht, die uit Parijs kwamen. Dit maakt 'n groot verschil. Want het is deftiger iets te verkoopen wat gemaakt is door 'n ander, dan zelf wat te maken.

De moeder meende dat LEENTJE wel wat zindelijker wezen kon, wat juist gemeend was. Maar ik kom weêr terug op den prijs, en op de moeielijkheid van 't wassen, voor iemand die geen tijd, geen zeep, geen ruimte en geen water heeft. Duinwater was 'r nog niet, en al was 't er geweest, 't zou toch niet doorgedrongen zijn tot LEENTJE.

372. In 'n guur klimaat is zindelijke armoede 'n onmogelijkheid. Ik spreek niet van zoldertrappen, huisvloeren of bôvenkleêren.

In 'n land als 't onze, zijn meer dan middelmatige inkomsten noodig, om indedaad — d.i. niet op z'n hollands — zindelijk te wezen.

Een bad te Amsterdam kost meer dan 'n middagmaal, en „bidets" zijn zeldzaamheden in Nederland, vooral in „fatsoenlijke" huizen.

Want, behalve armoede — of *betrekkelijke* armoede — speelt ook, als overal, *de deugd* 'n rol in 't veroorzaken van die onreinheid.

— Denkje dat m'n dochter 'n *h*... is? vraagde 'n vader aan den geneesheer die 't meisje behandelde, en HERKULES spelen woû in haar stal.

Zoo'n pudieke vader zal dit nummer mijner Ideën heel onkies vinden.

Juist, allerpudiekste vader! Maar bedenk dat m'n bezem

niet rein blijven kòp, na 't aanraken en wegvegen van *uw* deugdzaamachtige vuiligheid.

373. In de zoogenaamde godsdienst gaat het even zoo.

De vromen maken 'n god, takelen die bespottelijk toe, en als 'k dan *spot met die bespottelijkheid*, zeggen ze dat *ik* iets heiligs aantast. (**253.**)

Eilieve, beproef eens *mijn* god te bespotten, de lieve, domme, geestige, naïve, almagtige, onwetende, kinderlijke, tokoächtige natuur...

Dat kùnt ge niet, gij ongepatenteerde godenmakers.

374. De oude heer KAPPELMAN had 'n bui van wijsbegeerte, en sprak aldus:

— Mijn zoon, let op uw *zeggen*, meer dan op uw *doen*, en het zal u wèlgaan in den winkel, dien ik u geven zal, naast het kamertje uwer geboorte.

Het doet er weinig toe, mijn zoon, of de pruimen goed zijn die ge verkoopt, *zeg* en herhaal: wat zijn die pruimen bijzonder goed.

Denk over dominé THEOKRAAT wat gij verkiest, mijn zoon. Weiger hem desnoods crediet, als hij weder klontjes laat halen op jaarrekening. Werp hem ter deure uit, mijn zoon, als hij u te zeer verveelt in de dagen der drokte met nieuwe rozijnen, maar, mijn zoon, let hierop, *zeg* nooit die domine is een uil, of: het zijn eigenlijk rozijnen van verleden jaar.

Schop uwe vrouw, mijn zoon, als gij verzekerd zijt krachtiger te schoppen dan zij. Maar, mijn zoon, *zeg* nooit: ik woû dat het mensch dood was, of: zij heeft sproeten.

Krab iemand een oog uit, als dat wezen moet, mijn zoon, maar *zeg* nooit: die man is scheel.

Veracht de lieden die zich slecht gedragen in het pu-

bliek, en ga een straatje om, mijn zoon, om hen te ontwijken, maar *zeg:* ik maakte een omweg om het kraambriefje te lezen van de jufvrouw die bevallen is. En als er geen jufvrouwen bevallen zijn in die buurt, *zeg* dan dat gij die straat koost, om te zien òf er jufvrouwen bevallen waren?

En als gij iemand ziet die beschonken nederviel op den weg, mijn zoon, *zeg* dan: die man rust.

En wanneer gij onreinheid ontwaart op uw pad, *zeg* dan: er was vandaag veel visch op de markt, of: het zal regenen als de wind gaat liggen, of: de wind zal bedaren als het regenen gaat, of zoo iets, of zeg volstrekt niets, mijn zoon, maar spreek in allen gevalle niet over de onreinheid die gij zaagt.

Want, mijn zoon, aldus is de mensch geschapen, dat hij veel onreins kan slikken, doch geenszins uwe woorden òver onreinheid.

En aldus, mijn zoon, veel dingen noemende met vreemde namen, of wel die dingen *niet* noemende, zult gij veel rozijnen verkoopen — al waren dezelve dan ook overjarig — en 't zal u in uw winkeltje gaan zoo als ik gezegd heb, toen ik begon buijig te worden van wijsbegeerte.

375. Oef! ... Nu weêr van LEENTJE. STOFFEL beschuldigde haar van dien verkeerden val in z'n hemdsboordjes, „die zoo nadeelig werkte op 't respekt," en klaagde dat ze 'm altijd zoo mal aankeek, als-i „heeren had."

Dat „heeren hebben" was 'n privatissimum over de leerwijze van Prinsen, die nog niet was uitgevonden, maar door STOFFEL werd „voorgevoeld." LEENTJE bragt thee bij die zaak, en was eenmaal niet geslaagd in 't wegbijten van 'n lach, toen ze STOFFEL z'n naam hoorde spellen, en uitvaren tegen 't onkiesse, ouwerwetse „esse té," dat dan ook leelijk is.

En dan, die bessen met suiker!

Kort hoofdstuk zonder Ideën. De hollandse graven in verband met de prijzen van 't vlees, en de ongegronde verdenking van PENNEWIP's *eer.* LEENTJE's *onzigtbaar talent om kleêren en zielen te herstellen.*

376. Aldus had ieder z'n grieven tegen 't arme LEENTJE, maar WOUTER hield veel van haar, en was met niemand buiten haar in huis gemeenzaam, misschien wel omdat de anderen niet van hèm hielden, en-i dus wel genoodzaakt was, of genoopt altans, z'n troost te zoeken bij haar. Want alle aandoening zoekt 'n uitweg, en er gaat niets verloren, evenmin in de zedelijke als in de stoffelijke wereld. 'k Had hierover Ideën kunnen schrijven met afzonderlijke nummers, maar dat wil ik nu niet, omdat 'r 'n orgelman onder m'n venster staat, die me overlaadt met onnoodige indrukken tot bijna-gekwordens toe.

WOUTER's moeder noemde hem: „die jongen." Z'n broêrs — er waren 'r meer dan STOFFEL — beweerden dat-i vals en gniepig was, omdat hij weinig sprak, en niet hield van knikkeren. Maar àls hij wat zeî, verweet men hem eene geheel onbewezene verwantschap met de kat van koning SALOMO. De zusters verklaarden hem voor „sleets" of „sleetsch." Ik weet niet hoe ze 't spelden, omdat ik het alleen heb van hooren-zeggen. Maar bij LEENTJE kon onze WOUTER altijd teregt. Zij troostte hem, en vond het schande dat men niet meer „werk maakte van 'n jongen als hij." Zij scheen dus te hebben ingezien, dat-i niet 'n kind was als 'n ander. En dat vind ik ook. Anders zou ik niet de moeite nemen z'n geschiedenis te vertellen.

Tot kort na de expeditie naar ouwebrug, hartenstraat en aspoort, was LEENTJE WOUTER's eenige vertrouwde Haar liet-i de verzen lezen, die versmaad waren door lange CECIEL. Haar klaagd-i z'n smart over de onregtvaardigheid van meester PENNEWIP, die hèm „redelijk" gaf, en „uitmuntend" met 'n krul, aan 't roodharig KEESJE. Aan KEESJE, die geen „som" alleen wist te maken, en altijd

steken bleef in de hollandse graven.

— Arme jongen, zei LEENTJE, je hebt wel gelijk. Ze kwamen in 't huis van Beieren... 't is wel schande! En dat om 'n duit op 't pond.

Zij beweerde namelijk dat PENNEWIP goedkoop vlees kreeg van KEESJE's vader die slagter was, en dat er alzoo knoeierij plaats had met die graven, en hun gedurig verhuizen.

Later heeft WOUTER haar verdacht van vrome leugen op dat punt, want wel beschouwd, zag PENNEWIP 'r niet uit als iemand die misbruik maakt van biefstuk. Maar in die dagen nam hij de ligtvaardige verdenking van 's mans eer gretig aan, als pleister op de zijne die gekrenkt was door KEESJE's voorzitterschap, want waar onze eer in 't spel is, of wat we daarvoor houden, geven we minder om die van 'n ander.

Of, als z'n broêrs hem plaagden met 'n sarrend „professor WOUTER"... of, als de zusters op hèm de schuld wierpen van dat „mal gekrabbel op 't behangsel"... of, als z'n moeder hem strafte voor dat opsnoepen van de rijstebrij die gister overschoot, en nog juist zoo goed zou geweest zijn voor morgen... dan was 't altijd LEENTJE die WOUTER's gemoed in evenwigt bragt op dezelfde handige manier, als ze den winkelhaak in z'n kleêren onzigtbaar maakte met 'n onnavolgbaar „heen- en-weêrtje."

O, leelijke, vuile, scheeve, kwaadtongige LEENTJE, wat heeft WOUTER u lief gehad! Wat al troost straalde hem tegen uit uw koperen vingerhoed, wat al bemoediging lag er in uw maasbal, wat 'n zalving in uw liefderijk:

— Daar heb je 'n naald, en 'n draad, en 'n lapje... naai 'n zakje voor je griften, m'n jongen, en vertel me nogeens van al die graven, die gedurig overgingen van 't eene huis in 't ander.

Weêr 'n hoofdstuk zonder Ideën. Diepzinnige achterhoudendheid van Jufvrouw LAPS. *Predikatie van* STOFFEL. WOUTER'S *standvastige trouw aan* GLORIOSO. *Roerende terugblik op* SCELERAJOSO'S *dood, dien we, om 't gevoel des lezers te sparen, en* wegens binnenlandse betrekkingen, *slechts lieten gissen in* **365**. *Fatsoenlijk sterfgeval van* GLORIOSO. *De laaste Koning van* ATHENE. *Bedorven magen en verscheurde trommelvliezen voorgesteld als gevolgen eener eigenaardige stofwisseling.*

377. Ik weet niet welke profeet aan WOUTER werd ingegeven, tot straf voor 't wegmaken van z'n bijbeltje. De huisdominé kwam er bij tepas, en de man was puur ontsteld over zooveel boosheid. Jufvrouw LAPS die op de ondervoorkamer woonde, had 'r ook van gehoord. Zij was zeer godsdienstig, en beweerde dus dat zoo'n jongen opgroeide voor de galg, want:

— Men begon met 'n bijbel, zei ze beteekenisvol, en eindigde met wat anders.

Niemand evenwel heeft ooit kunnen te weten komen, wat dan toch dat *andere* wel wezen zou, als men begonnen was met 'n bijbel. Ik denk dat zijzelf 't niet wist, en dat ze 't maar zoo zeide, om de mensen in den waan te brengen dat ze veel levenswijsheid bezat, en meer van de zaken verstond dan zij uiten wilde. 't Is mij wèl, schoon 'k niet houd van wijsheid die zich niet openbaart in verstaanbare woorden, en als 't mijn zaak geweest was, zou 'k Jufvrouw LAPS den duim tussen de deur gezet hebben.

STOFFEL hield 'n napreêk, waarin-i aanvulde wat huisdominé vergeten had. Hij sprak van KORAN, DATHAN en ABIRAM, die iets dergelijks misdaan hebbende als WOUTER, daarvoor waren gestraft met 'n ontijdige begrafenis. Ook zeide hij: „dat de eer van de familie op d'ouwebrug was verloren gegaan, dat hij, als „eenige" oudste zoon van 'n onbesproken weduw, en als derde ondermeester op de stads tusschenschool, verpligt was zorgtedragen voor de eer van 't huis..."

— Van Beieren, zei LEENTJE zacht.

„Dat 'n huwelijk, of 'n *andere conditie*, voor de meisjes kon afspringen door WOUTER's schuld, want dat niemand zou willen tedoen hebben met meisjes, die . . ."

In 't kort, STOFFEL beweerde „dat het schande was, en dat-i de oogen neêrsloeg voor ieder die kennis droeg van 't feit. Hij had duidelijk bemerkt dat „de jongens" 'r ook al van wisten, want LODEWIJK HOPPER had de tong tegen 'm uitgestoken."

En eindelijk: „dat-i bevreesd was over de Nieuwmarkt te gaan, omdat die hem zoo onaangenaam herinnerde aan de vreesselijke voorspelling van Jufvrouw LAPS, omtrent WOUTER's toekomst."

Daarop volgde nog iets van die KORAN, DATHAN en ABIRAM, waarop de heele familie uitberstte in gehuil, omdat het zoo bijzonder treffend was.

WOUTER troostte zich met de gedachte aan GLORIOSO, en als 'r gesproken werd van „dat andere" dat komen zou volgens jufvrouw LAPS, droomde hij van z'n huwelijk met de schoone AMALIA, wier sleep gedragen werd door zes pages. Jufvrouw LAPS zou zeker vreemd hebben opgezien, als ze die uitlegging van haar ingeslikten climax ware te weten gekomen.

't Spreekt vanzelf, dat alle pogingen om onzen held te bewegen tot het openbaren der wijze waarop hij 't ontvangen geld had besteed, ijdel waren. Men moest daarvan afzien, na 't vruchteloos aanwenden van alle gebruikelijke middelen. Water en brood; water en geen brood; brood zonder water; water noch brood; huisdominé, STOFFEL, HABAKUK, jufvrouw LAPS, tranen, slaag... alles te vergeefs. WOUTER was 'r de jongen niet naar, om GLORIOSO te verraden. Dat had-i juist zoo leelijk gevonden in dien SCELERAJOSO, die dan ook slecht afspeelt, zooals wij gezien hebben.

Zoodra 't hem weêr vergund was te wandelen met de Halle-

mannetjes, d. z. b. f. w., ijlde hij naar de brug buiten de aspoort, om z'n boeiende lektuur voorttezetten, en hij herhaalde dit tot het rampzalig oogenblik, waarop-i moest afscheidnemen van z'n held, die op 't laatste blaadje sterft als berouwhebbend generaal-majoor, in de armen van de deugdzame ELVIRA.

Toen WOUTER z'n boek had teruggebragt in de hartenstraat, werd z'n blik aangetrokken door amandeltaartjes bij 'n banketbakker op den hoek. Hij handelde met GLORIOSO als de Atheners met KODRUS: niemand was waardig zoo'n held op te volgen, en binnen weinig tijd was 't overschot van 't nieuw-testament veranderd in maagbedervend gebak. Dat ook weêr veranderde.

Wat het aandeel betreft der gezangen, in het saldo dat WOUTER restte na z'n italiaanse reis, zij leverden zeer eigenaardig de vaste stof tot 'n drietoonige mondharmonica die ooren en ziel scheurde, en weldra door meester PENNEWIP werd geconfiskeerd, als storend voor de schoolrust.

Beschouwingen over de manier om 'n groot man te worden. Bezoek bij m'sieu WILLAIRRE *die zoo knàp was. Uitstapje naar Artis. Vervolg en slot van de apenstudie in* **214** *en* **215**. *Twee stokpaardjes. De lezer wordt gedreigd met verzen, en uitgenoodigd tot wat lof over de kunstige wijze waarop de schrijver, na tuchteloos dwalen, hem terugbrengt naar* WOUTER.

378. Ik acht me niet geroepen tot uitspraak in 't geding tussen PENNEWIP en LEENTJE, op 't stuk van diens partijdigheid voor slagterskeesje. Maar 't vurig gevoel voor regt dat mij plaagde van m'n eerste jeugd af — helaas, sedert jaren wacht ik vergeefs op 'n tweede — en de loffelijke zucht om ijverig te zoeken naar verschooning, al ware 'r ook misdrijf bewezen, dwingen mij u te zeggen dat meester PENNEWIP's lot gelden kon als verligtende omstandigheid, voor iemand die overtuigd was van acht hoofdzonden tegelijk.

Ik heb opgemerkt dat veel groote mannen hun loopbaan aanvingen als varkenshoeder — zie alle biografise woordenboeken — en 't schijnt alzoo dat die betrekking de grondstoffen aanbiedt, welke vereist worden om mensen te regeren of te verlichten. Wat niet hetzelfde is.

Aan de theologen die vitten op m'n verhaal, en dus deze gelegenheid aangrijpen om mij te beschuldigen van verregaande onkunde, omdat ik 'n hoofdzonde méér tel dan hun bekend is, en van laster omdat ik 't menselijk geslacht doe voorkomen als 'n varieteit van varkens, antwoord ik dat 'r 'n nieuwe kanonieke zonde kan uitgevonden wezen, die zij nog niet beoefend hebben, wat hun aangenaam moet zijn als de griep den apteker.

Nieuwe behoeften, heeren! (**271. 273.**)

En wat die vergelijking aangaat met de zwijnen, men denke aan de verwantschap van kool met diamanten, en ieder zal tevreden zijn, zelfs de theologen.

Maar, na die opmerking over de heerlijke vooruitzigten van iemand die z'n teêre jeugd doorbragt in omgang met de knorrende kooldiamanten uit het dierenrijk, heeft het mij meermalen verwonderd, dat er in de levens van groote mannen zoo weinig gewezen schoolmeesters voorkomen, daar toch al de ingrédiënten die 'n varkensweide schijnen te maken tot 'n broeierij van 't genie, in zoo ruime mate aanwezig zijn in de schoolkamer.

't Omgekeerde heeft dikwijls plaats. Dagelijks ziet men weggejaagde prinsen onderwijs geven aan de leertrage jeugd. Dionys en Lodewijk Philips zijn de eenigen niet, en ikzelf heb beproefd frans te leeren aan 'n Amerikaan. Dat onmogelijk was.

Wanneer de verkiesbare koningschappen eens weêr in de mode kwamen, zou 'k gaarne zien, dat de keuze des volks zich bij voorkeur bepaalde tot personen die den mens hadden bestudeerd naar de modellen op 'n zóóveelsten van

de ware grootte, zooals men de aardrijkskunde leert op draagbare globes of handatlassen. Alle deugden, neigingen, hartstogten, dwalingen, misdaden, die punten van noodzakelijke beoefening uitmaken in de werkelijke maatschappij, vindt men op kleine, beter te overziene schaal, terug op de schoolbanken, en de hooggeroemde kunsten van menigen staatsman komen, wel beschouwd, eenvoudig neêr op 't „beentje draaien" dat schering en inslag is bij de taktiek der machiavel's van drie voet hoog.

Het beroep van schoolmeester is dan ook niet gemakkelijk, en ik heb nooit begrepen waarom 't zoo karig wordt bezoldigd, of daar dit nu eenmaal zoo schijnt te moeten wezen, hoe men altijd personen vindt die voor gelijke belooning, niet liever als serjant-instrukteur de lading in twaalf tempo's onderwijzen, dat minder hoofdbreken geeft, en meer vrije lucht met zuurstof.

Ook was ik liever dominé. Deze toch heeft altijd tedoen met mensen die de zaak met 'm eens zijn, en naar hem komen luisteren uit vrije keuze, terwijl de onderwijzer gedurig te kampen heeft met onwil, en 'n hoogst gevaarlijk mededingerschap van tollen, knikkers en papieren mannetjes, om nu niet eens te spreken van suikergoed, tandwisselen, roodvonk en zwakke moeders.

379. Pennewip was 'n man van den ouden stempel. Zoo altans zou-i ons nu voorkomen, als we 'm voor ons zagen in z'n grijzen schooljas, dijvest, korte broek met gespen, en dat alles gekroond met 'n bruin pruikje, dat-i gedurig heen en weêr trok, en dat in 't begin der week altijd zoo krulde, als 'r geen regen aan de lucht was. Want krullen kunnen geen nat verdragen, en zondags kwam de man met 't ijzer.

Doch dat ouwerwetse is misschien maar denkbeeldig. Wie weet of-i niet modern was in zijn tijd, en hoe spoedig men 'tzelfde zal zeggen van ons. Hoe dit zij, de man heette

meester, z'n school was 'n *school* en geen instituut, wat dan ook de zaak minder goed uitdrukt, en ik vind het 'n vreemde manier van vooruitgang, de dingen anders te noemen dan ze werkelijk heeten. Op z'n school, waar volgens de naïve gewoonte dier dagen, jongens en meisjes dooreen zaten, leerde men — of kòn men leeren — lezen, rekenen, schrijven, vaderlandse geschiedenis, psalmzingen, wollennaaien, breien, merken en de godsdienst. Dit alles was aan de orde van den dag, maar wie uitmuntte in aanleg, ijver of gehoorzaamheid, kreeg nog bovendien onderrigt in 't verzemaken, een kunstje waarin PENNEWIP veel liefhebberij had.

Hij maakte de jongens „klaar" tot het „aannemen" toe, en met behulp zijner vrouw, voerde hij de meisjes op tot 'n merklap met 'n rood vaderöns op zwarten grond, of 'n gespiest hart tussen twee bloempotten. Dan waren ze volleerd, en desverkiezende klaar om grootmoeders te worden van onzen tegenwoordigen burgerstand,

Van natuurkunde was geen spraak in dien tijd. Dat punt laat trouwens ook in onze dagen veel te wensen over. Dat jammer is. Want het is 'n kind nutter te weten hoe 't koren groeit, dan 't te kunnen toespreken in vreemde taal. Maar 't zou kunnen zamengaan.

De burgerscholen waren gebrekkig in de dagen toen WOUTER en slagterskeesje om 't langzaamst rondkropen in 't renperk der eer, maar ik geloof dat 'r niet veel anders te zeggen valt van onze instituten. Ik geef ieder den raad eens 'n school te bezoeken van 't gehalte der inrigting waar-i z'n jeugd doorbragt, en ik ben overtuigd dat hier en daar 'n enkele vader die 't wèl meent, z'n kinderen zal tuishouden na die proef. Want men komt tot de overtuiging, dat 'r toch bitter weinig te leeren viel op die school bij meester WILLER, die zóó knap was dat-i zich m'sieu WILLAIRE liet noemen uit pure knapte.

Zonder die proef, blijven we voortleven in 't geloof aan

de knapheid van M'sieu WILLAIRE, even als wij altijd iemand voor bijzonder groot houden, dien we als man kenden in onze kindsheid, en later niet weêrzagen.

Gebruikmakende van de mij geoctroieerde tuchteloosheid, wil ik hier 't vervolg en slot geven, van m'n ontmoeting in Artis, waarvan ik onlangs 't verhaal afbrak, om de nieuwsgierigheid te spannen.

380. Er was dus geen water in de buurt der apen-warande. De ouders die hun kroost toevertrouwden aan den — indedaad braven — onderwijzer die me iets betoogde in den dierentuin, konden gerust wezen op 't stuk van verdrinken, naar den vleese altans.

Ik zeide dan, herhaalde de mensmaker...

— Goed, goed, ik ben alles met u eens. Ik wilde maar weten, of ge 't niet afkeurt dat die kinderen zich zoo aanhoudend verlustigen bij de apen?

— Ik begrijp u niet.

— Ik meen... ik bedoel... ik geloof... 't komt me voor...

Waarlijk, ik was verlegen met de zaak. 't Is moeielijk spreken met mensen die zoo brááf zijn geworden, dat ze vergeten schijnen wat 'n *mens* is, en vooral 'n *jong* mens.

— Ik vrees dat uw kweekelingen daar...

— Er is traliewerk...

— Juist traliewerk... hééł doorzigtig. Ik denk dat uw kweekelingen 'r doorheen kijken. En dus...

'k Had meêlij met den man, om de vergeefse moeite die hij zich gaf om mij te begrijpen. Maar 'k vind dat ook *ik* medelijden verdiende, om de moeite die 'k me gaf om begrepen te wòrden.

Eindelijk — ik kan niet omgaan met braaaave mensen — eindelijk werd ik driftig:

Ziedaar dan... dàt!... riep ik — zoo duidelijk 't mij

mogelijk was te spreken met de hand — dàt meen ik!...

— Ooooooo... meenje dàt? O... zooooooo!...

— Och, ik heb hun gezegd „*dat hun lichaam is 'n tempel Gods*," en dus...

Ik had 'r genoeg van. Nu wist ik precies hoe men doen moest om vlees en bloed te veranderen in hout en steen, A. M. D. G.

Verbeelje, men geeft z'n kind zoo iemand in handen, om er 'n mens van te maken, en na 'n jaar of wat, stuurt-i een tempel tuis! Prettig voor 'n vader!

Daarom vind ik zoo goed die school van M'sieu Willairre eens te bezoeken van tijd tot tijd. En dit aangenomen zijnde, kan ik weêr voortgaan met m' vriend Pennewip.

381. Toen ik zooëven beweerde dat schoolmeesters te karig beloond worden, was dit niet omdat ik die belooning beschouw als onevenredig met de geleverde hoeveelheid kennis, wetenschap of mensmakerij. Ik had alleen 't oog op de bitterheid van 't brood dat betaald wordt met zoo lastigen arbeid, en op de onvoldoende schadeloosstelling voor 't gemartel van den man, die z'n leven doorbrengt in 'n wespennest.

Buiten 't verzemaken, bereed meester Pennewip nog 'n stokpaardje, dat hem boven ieder ander aanspraak gaf op 'n troon. Hij was bezeten door de verdeelwoede, eene woede die aan weinigen bekend is, omdat ze maar zelden, en niet dan sporadies voorkomt. Ik heb die ziekte nooit goed begrepen, maar alle onderzoek naar de eerste oorzaak opgegeven, zoodra 'k inzag dat het moeielijk omgaan is met stokpaardjes uit den stal van 'n ander, en zal me dus bepalen tot de korte beschrijving van Pennewip's onschuldig dier. Hij bragt al wat-i zag, waarnam of ondervond, tot familiën, genera, klassen, species en onderdeelen, en maakte alzoo de heele maatschappij tot één botanise

tuin, waarvan hij de LINNAEUS was. Hij beschouwde dit als de eenige wijze om te geraken tot 'n helderen blik in de einddoelen der schepping, en tot de verklaring van alle duisterheden in en buiten de school. Ja hij ging zóóver van te beweren, dat WOUTER's nieuw-testament weêr zou zijn te-voorschijn gekomen, als Jufvrouw PIETERSE maar had kunnen opgeven, tot welke klasse de man behoorde, die 't gebonden had in zwart sjagrijn. Maar dat wist ze niet.

Wat mij aangaat, ik zou niet eens gesproken hebben over PENNEWIP's verdeelzucht, als ik niet kon gebruikmaken van zijnen arbeid, om m'n lezers eenig denkbeeld te geven van den kring, waarin de held mijner geschiedenis zich bewoog, even als ik gezegden PENNEWIP ongestoord zou hebben laten onderrigt geven in verzemaken — dat après-tout niet verboden is — wanneer 'k niet voorzag, weldra 'n paar gedichten van z'n leerlingen te zullen noodig hebben tot plaatselijk kleursel.

Na de gewone hoofdafdeelingen van bezield en onbezield — waarbij de goeieman stoutweg den mens 'n ziel gaf — volgde 'n stelsel dat 'r uitzag als 'n pyramide, waar God met engelen, geesten, en verder toebehooren, bovenop stond, terwijl de oesters, polipen en mosselen op den basis rondkropen, of stillagen naar verkiezing. Ter halverhoogte stonden de koningen, schoolopzieners, burgemeesters, wethouderen en dominees-doctoren in de H. godgeleerdheid. Daaronder, professoren en kooplieden, die niets zelf maken. Vervolgens, doctoren in wereldse dingen — mits tweepaardig — advokaten en ongedokterde dominees, kolonels van de burgerwacht, de rektor van de latijnse school, en zoo voort. Wijsgeeren — maar ze moesten 'n *stelsel* hebben — dokters met één paard, of zonder paard, en dichters kwamen later. Heel laag daaronder, en vrij nabij de mosselen, had-i de zevende onderafdeeling geplaast der III klasse van den burgerstand, en in die buurt hoorde mijn held tuis.

„BURGERSTAND. III KLASSE. ZEVENDE ONDERAFDEELING.

Burgermensen „op kamers" wonende.

a) Vrije opgang. Drie ramen. Twee verdiepingen met achterkamers. De jongens slapen alleen, maar kleeden zich in gezelschap van de meisjes. Kraamschut. Leeren frans, en reciteren den kersnacht. De meisjes heeten LENA, MARIA, *soms — maar zelden —* LOUISE. *Ze borduren, en zeggen U. De jongens op 'n kantoor. Houden meid, naaister, en 'n „*MENS *voor 't grove werk." De was nat tuis. Lezen preêken van* v. d. PALM. *Zondags rookvlees, schoon linnen, en likeur na de koffij. Godsdienst en fatsoen.*

b[1]) *Altijd nog drie ramen. Eene verdieping. Boven wonen buren die „tweemaal schellen." (Zie b*[2].) LEENTJE, MIETJE. LOUISE *komt zeer zelden voor. De onderdeur wordt opengetrokken met 'n touw dat glimt van lange dienst. Slapen in één kamer. Kraamschut. Meid, halve naaister en 'n „mens." Zondags kaas, geen likeur, maar overigens godsdienst en fatsoen als boven.*

b[2]) *Tweeschellige buren. Nagenoeg als boven. Zonder meid, maar met 'n „mens." Naaister, kaas en schoon-linnen van tijd tot tijd, maar zelden. Godsdienst als boven.*

c) Tweede verdieping. Twee schuiframen. Kleine achterkamer die inspringt om de binnenplaats. 't Heele gezin slaapt in twee bedden. Van kraamschut geen spoor. De jongens heeten LOUW, PIET *of* GERRIT, *en gaan op horologiemaken of letterzetten. Soms naar zee, maar zelden. Gedurig twist met de buren, over dien verstopten gootsteen in 't portaal. Overigens, godsdienst als boven. Hebben kennis aan „heel fatsoenlijke mensen." Lezen den haarlemmer, zamen met III b*[2]. (P[p]). *Geen meid of „mens," maar 'n naaister van zeven stuivers en een boteram . . ."*

Daar zijn we aangeland bij Jufvrouw PIETERSE.

De lezer weet nu juist wat-i te denken heeft van WOUTER's omgeving, en begrijpt waarom ik z'n gezigtje stadskleurig noemde, toen we hem voor 't eerst zagen in de hartenstraat.

Voorbereiding tot 'n avendje. Rolverdeeling. Strijd tussen willen en zijn, geopenbaard in 'n kindermijmering. (daguerrotyp). Moddersloots-droomen, stroohalm-wedvliet, eenden-oorlog en molen-vertellingen, eindigende met 'n luchtreis.

381. 't Was woensdag. Er zou 'n „avendje" wezen bij de PIETERSE's. Jufvrouw LAPS was gevraagd, en ook de jufvrouw boven den melkkelder, wier man „aan de beurs" was. Voorts, vrouw STOTTER die zoo lang gebakerd had, „maar altijd heel in 't fatsoenlijke." Dan de weduwe ZIPPERMAN „die 'n dochter *getrouwd had* met iemand van de assurantie, of 't kadaster, of zoo iets." Voorts de jufvrouw van den koekebakker. Dat kon niet anders, want 't was „zoo opvallend als men allerhande en janhagel liet halen, zonder haar meêtevragen." Dan de jufvrouw van onderachter, die wel niet komen zou, dacht men, „maar men woû graag de minste wezen, na dat gekibbel over 't gebroken glas." En kwam ze nù niet, dan was 't ook *uit*, zei jufvrouw PIETERSE. Ja, dan zou 't uit-wezen met de jufvrouw van achter-onder. Ik zal nu maar terstond zeggen dat ze niet gekomen is, en dat het dus met die jufvrouw *uit* was.

De kleinere kinderen zouden vroeg naar bed, met de belofte van 'n kop koude saliemelk aan 't ontbijt, „als men ze den heelen avond niet hoorde." 't Is ook lastig de kinderen te „hooren", als men 'n avendje heeft. Wat vóór hoort, moet vóór gaan. WOUTER kreeg vergunning om te wandelen met de Hallemannetjes, d. z. b. f. w., en-i moest tuiskomen tegen acht uur, werd er gezegd, maar op 'n toon die 'm deed voelen, dat-i niet zou bekeven worden als hij ditmaal wat langer uitbleef. LAURENS, die natuurlijk op 't letterzetten was, en gewoonlijk 's avends tegen zeven uur tuiskwam, was groot genoeg om van de partij te wezen, maar-i moest beloven stil te zitten, en te bedanken bij 't tweede kopje. De groote meisjes hoorden er bij, dat sprak vanzelf — zij hadden de belijdenis en de merklap

achter den rug — en STOFFEL zat voor. Hij zou de heeren tewoord staan, als die zoo tegen tienen de jufvrouwen kwamen halen; en 't gezelschap vermaken met vertellingen over MUNGO PARK en de bepalende lidwoorden, waarin-i zoo bijzonder sterk was.

LEENTJE zou blijven tot de „mensen" er waren, wijl 't anders zoo lastig was, telkens de deur opentetrekken. Ook kon ze wat helpen aan 't wegzetten van de latafel, en al 't geredder dat onafscheidelijk is van 'n avendje. „Maar ze moest wat vlugger wezen, of anders deed men 't waarlijk liever zelf."

Het oudste der meisjes, jufvrouw TRUITJE, zou voor de saliemelk zorgen. PIETJE had de boterammen tot haar aandeel, en MIJNTJE de bestellen, „maar ditmaal moest 'r wat meer boter in, omdat ze laast zoo droog waren."

't Zou allerprettigst wezen, „als nu jufvrouw LAPS maar niet altijd 't hoogste woord voerde, want dat was nogal haar zwak." Ook was 't te hopen dat de weduwe ZIPPERMAN „wat minder opsneed van 'r schoonzoon, omdat zoo iets toch vervelend wordt op 't laast." En de jufvrouw boven de melkkelder „mogt ook wel wat bescheidener wezen, want ze had niet altijd in 'n *toehuis* gewoond, en 'n winkel was geen schande, en op-kamers-wonen ook niet... heere neen! Ook kon niemand weten waar-i toe komen zou."

Niemand begreep ook, waarom de jufvrouw van den koekebakker altijd zooveel franse woorden gebruikte, dat niet tepas komt in den burgerstand, en „en als ze 't weêr doet, STOFFEL, zeg jij dan ook maar iets wat ze niet begrijpt. Dan zal ze toch zien dat wij óók geen volk van de straat zijn, en dat wij óók weten hoe 't hoort." — En, „dat de jufvrouw van onder-achter niet komt, raakt me niet, ging jufvrouw PIETERSE voort, 't raakt me volstrekt niet. Ik ben niet om 'r verlegen... vier... vijf... dáár kan LOUW zitten, dan moet-i z'n beenen maar vóór zich

houden... en dáár 'n stoel... ja, zóó... 't is heel goed dat ze niet komt, 't was toch te vol geworden... Leentje, ga aan je werk, en snuit je neus... of neen, ga 'ns even naar jufvrouw Laps, en vraag of de jufvrouw me 'n paar krukjes wil leenen, zonder leuning, weetje... omdat die stoelen... zieje, tegen den schoorsteen... dat schuift niet in... ja, vraag 'n paar krukjes aan de jufvrouw, en zeg aan de jufvrouw dat 't voor mij is, en dat ik de jufvrouw wacht tegen zevenen... maar doe 't kompliment aan de jufvrouw, en snuit je neus."

Jufvrouw Pieterse hield niet van persoonlijke voornaamwoorden. 't Was zoo onbeleefd, vond ze.

382. Wouter was dien namiddag reeds vroeg uitgegaan naar z'n brug, die ditmaal wat minder overbodig was dan gewoonlijk. Want, na de regens van den vorigen dag, was er ditmaal wezenlijk water in de sloot, en in dat water zelfs beweging, zoodat de kleine strootjes, die hij gedachteloos of vol gedachten — wat bijna 'tzelfde is — daarin wierp, werden meêgevoerd naar de poel, waar de balken lagen, die gezaagd moesten worden door de beide molens „*d'* Morgenstond" en „*den* Arend", welke sedert eenige weken getuigen waren van Wouter's gedroom.

Na Glorioso namelijk, en de onmogelijkheid om dien waardig te vervangen, was-i in de namiddagen die hij vrij had, onwillekeurig weêrgekeerd naar de plek waar-i kennis had gemaakt met de boekerige romanwereld, en hoe grof ook de kleuren waren van 't eerste beeld uit die wereld, dat zich aan hem voordeed, ja misschien juist òm de grofheid van die kleuren, hij voelde zich daardoor *zóó* aangetrokken, dat-i zichzelf geheel veranderd voorkwam, en niet meer begreep; hoe-i ooit z'n genot had kunnen zoeken in die taartjes op den hoek.

Een vreemd verschiet had zich voor hem ontsloten. Hij

droomde van dingen, waaraan-i geen naam kon geven, maar die 'm bitter ontevreden maakten met z'n werkelijken toestand. Hij wilde graag alles doen wat voorgeschreven is om in den hemel te komen, maar 't bidden zou zooveel beter gaan, meend-i, in 'n grot met kaarsen. En wat het eeren van zijne moeder betrof, waarop deze altijd zoo aandrong... waarom had ze geen sleep, zooals die gravin? Hij had z'n bijbel niet moeten verkoopen... dat's waar... ook zou-i 't nooit weêrdoen, dat had-i vast beloofd... maar dan behoord-i toch ook 'n kistje te hebben met dukaten, en 'n veêr op z'n muts, zooals in 't boek stond.

Ook verveelde hem z'n broêr STOFFEL, en zijne zusters, en jufvrouw LAPS, en huisdominé, en alles. En hij begreep niet waarom de heele familie niet naar Italië ging, om daar 'n behoorlijke rooverij optezetten. Maar PENNEWIP hoefde niet meê, dacht-i, en slagterskeesjen ook niet.

't Zou 'm benieuwen wat 'r gebeuren zou met z'n vers...

Alle woensdagen namelijk leverden de leerlingen die 't minst ondeugend geweest, en daarom waard gekeurd werden meêtedingen naar den lauwer der eer, een gedicht op 'n onderwerp dat de meester had opgegeven. WOUTER had ditmaal de deugd tot z'n deel gekregen, niet zonder toespeling op z'n vroegtijdige verdorvenheid, en den wenk dat die dichtoefening mogt dienstbaar wezen aan zijne zedelijke verbetering. Maar WOUTER had al zoo dikwijls op de deugd gerijmd, en-i vond dat onderwerp zoo droog, zoo uitgeput, zoo vervelend, dat-i dus de vrijheid had genomen iets anders te behandelen, en wel wat hem 't naast aan 't hart lag, de rooverij.

Hijzelf was, als alle schrijvers — en mensen — zeer ingenomen met z'n werk. Hij was overtuigd dat de meester dit ook wezen zou, en hem om den wille der voortreffelijke uitvoering, de afwijking van de deugd zou vergeven. Het

vers zou zeker naar den burgemeester worden gezonden, die 'r kennis van geven zou aan den paus, waarna deze WOUTER tot zich zou roepen, en 'm aanstellen als hoofdroover.

Zoo droomd-i, en wierp z'n strootjes in 't water. Ze dreven langzaam voort, en verdwenen tussen de groenbemoste balken. Onwillekeurig begon WOUTER's verbeelding verband te scheppen tussen de rigting der strootjes, en zijn indrukken. Daar ging de gravin met 'r sleep, maar ze haakte aan den kant, en bleef steken in den modder. De kuisse AMALIA had geen beter lot, ze raakte verward in 't kroos. Nu WOUTER zelf: hij naderde AMALIA's kroos, en juist toen-i hoopte haar te redden uit 'r gevangenschap, of die te deelen zoo 't behoort, werd-i opgeslokt door 'n eend. Die daaraan zeer verkeerd deed. Want het was WOUTER's laaste strootje, en-i hoorde in 't geklapper van den molen, duidelijk AMALIA's verwijtend geklaag:

Warre, warre, warre, wau,
Waar is warre, warre, wou...
WOUTER *die me redden zou?*

Dit maakte 'm verdrietig, en-i kon zich niet weêrhouden 'n steen te werpen naar den eend, die door z'n gulzigheid oorzaak was van AMALIA's twijfel aan z'n riddereëer.

De eend koos de beste partij, en vertrok, na WOUTER te hebben uitgescholden zoo goed hij kon. Maar de molens schenen zich niet te storen aan de gebeurtenissen van den middag, en klapperden dapper voort.

WOUTER hoorde in hun gekraak en gezaag allerlei liedjes, en vergat weldra AMALIA en den paus, om te luisteren naar de vertellingen die ze 'm deden. Om den lezer niet te brengen in de verkeerde meening, dat 'r iets bijzonders was in die molens, haast ik mij te zeggen dat ze knarden en knersten juist als andere houtzaagmolens, en dat alles wat WOUTER meende te hooren en te verstaan, niets anders was dan de weêrklank der aandoeningen in z'n eigen

383. 't Gebeurt meermalen dat we gelooven iets gewaar te worden van buiten, wat voorkomt uit onszelf, en even dikwijls meenen wij, zelf iets te hebben uitgedacht, dat eigenlijk afkomstig is van 'n ander.

Dit is 'n soort van buikspraak die dikwijls aanleiding geeft tot ongenoegen en vijandschap.

---

384. — Wie 't snelste draait?... wel... mij dunkt... neen... gelijk beginnen... zóó!... neen, de AREND was vóór... nog-eens... nu!... Och, weêr verkeerd!

Wie nu 't eerst boven is... neen, dat gaat niet... nog-eens... van die wolk af... MORGENSTOND, pas-op,.. mis weêr!... Ik kan 'r geen oog op houden... wat 'n gedraai!

Zoo, ben je moê?... 'k Wil 't wel gelooven...

Als 'k eens op zoo'n wiek zat... 'k zou me goed vasthouden... wat zou de molenaar gek kijken...

Waarom heetje MORGENSTOND?... Hebje wat in den mond? En... AREND?... kunje vliegen? Wilje mij meê nemen?... *Ik* zou wel willen... wat 'n ruimte daarboven... en geen school!

Hoe is toch de eerste school begonnen? Wat was 'r 't eerst... 'n school of, 'n meester?

Maar die eerste meester moet toch op school geweest zijn... en die eerste school moet 'n meester gehad hebben...

Vanzelf?... neen, dat kan niet. Kunje draaien vanzelf?... Door den wind?... Kunje omkeeren, anders-omdraaien vanzelf?... Doe 't eens, AREND... toe! Krijg de MORGENSTOND... gaau, gaau... pak 'm beet... mooi!...

Nu weêr alléén, laat los... los... goed zoo!

Nu weêr zamen... „*karre, karre, kra, kra,*..." steek-uit je armen... neem mij meê... wilje niet?... goed, AREND!... Zet je hoed op... wat fladderen die linten... hoe heetje?... „*warre, warre, warre, wou*..." ik kon 't niet helpen... 't was

die eend. Zeg, hoe heetje?... „*Fanne, fanne, fan, fan*..." heetje *Fan?*... En jij, MORGENSTOND, hoe is je naam?... „*Sine, sine, sine, si*... wat is dat voor 'n naam... *si?*... Nu tegelijk, komaan... zamen... zingt 'n liedje zamen:

„*Fanne, fanne, fan, fan*...
Sine, Sine, si, si...
Fanne, sine, fanne, sine,
Fanne sine... *Fan*... *cy*..."

Fancy?... wat meenje daarmeê?... Heetje *Fancy?*... en... wat is dàt... hebje vleugels?..."

Ja, „*d'* MORGENSTOND" en „*den* AREND" waren ineengesmolten, hadden vleugels, en heeten FANCY.

FANCY nam WOUTER op, en voerde hem meê.

Toen ze 'm weêr neêrzette op de brug, was 't al lang donker. WOUTER schudde zich af, als iemand die nat is, wreef zich de oogen uit, en ging naar huis. We zullen later zien wat 'm daar wachtte, doch moeten daartoe 'n paar uren teruggaan, en ik hoop dat de lezer niet te „collet-monté" is tot het aannemen van mijne uitnoodiging op de saliemelk van jufvrouw PIETERSE. Men bedenke dat 'r man niets zelf maakte, en alles van Parijs kreeg.

In 't voorbijgaan echter wenste ik 'n kort bezoek te brengen bij meester PENNEWIP.

Dichtoefeningen, pruikenvreugd, pruikenverdriet en pruikenwanhoop.

385. De school was ledig, en de banken zagen 'r uit, alsof de leerlingen daarop al hun verveling hadden achtergelaten. De kaart van Europa keek verdrietig neêr op den stapel schrijfboekjes, waarnaast de boutjes lagen, die tot aan 't tandvlees waren afgeschreven op de streepjes en haakjes, waarmeê sedert onheugelijke tijden de

toegang wordt ontsloten aan alle geleerdheid. Wel prijkte nog die moeielijke breukensom in al 'r luister op 't zwarte bord, maar toch, de school was geen school meer, de geest was 'r uit, 't was 'n lijk.

Ja, de geest was vertrokken met de kinderen. Want dat deze 'n groote hoeveelheid van dat artikel met zich omdroegen, zal den lezer weldra blijken.

Wij weten reeds dat het heden de groote dag was, waarop meester PENNEWIP de dichterlijke voortbrengselen van 't genie zijner leerlingen keuren zou. Daar zat-i. Z'n veelbewogen pruikje deelde in de aandoeningen die hem bezielden bij 't lezen der dichtstukken, en wij zijn onbescheiden genoeg over z'n schouders te zien, om op onze beurt bewogen te worden door indrukken van onwaardeerbaar kunstgenot.

Pruik: regt en in rust.

„TRIJNTJE FOP, *op haar muts.*

Ik heet Trijntje Fop,
En heb een muts op mijn kop."

— Niet kwaad... maar... laat zien... ja, zóó is 't beter... die beide laatste woorden verzwakken den indruk van het geheel, door derzelver overtolligheid.

Meester haalde de beide verzwakkende woorden door, en nu had TRIJNTJE FOP heel eenvoudig 'n muts òp, zonder kòp. Ik mag dien stijl wel.

Pruik: iets of wat links.

„LUKAS DE BRIJER, *op het vaderland,*

Vaderland, koek en amandelen,
Ik ga in de maneschijn wandelen,
Koek, vaderland en brandewijn,
Ik ga wandelen in de maneschijn.
Vijf vingers heb ik aan mijn hand
Ter eer van 't lieve vaderland."

— Zangerig, zei meester, zeer zangerig! Er is diepte in die koek met brandewijn, en 't vaderland daartussen.

Pruik: regts.

LIJSJE WEBBELAAR, *op het beroep van haar vader.*

De kat viel van de trappe,
Mijn vader verkoopt aardappe-
Len en uijen."

— Oorspronkelijkheid... maar dat doorsnijden van de aardappelen keur ik af.

Pruik: links.

"JANNETJE RAST, *op een windwijzer.*

Hij staat op een schoorsteen van binnen vol roet,
En wijst aan den wind hoe hij waaijen moet."

— Dat is niet geheel juist... want, wèl beschouwd... maar als dichterlijke vrijheid kan het er door.

Pruik: vooruit.

"GRIETJE WANZER, *op een rups.*

Het rupsje zonder schromen
Springt rond op alle boomen."

— Beschrijvende dichtsoort. Er is stoutheid in de voorstelling van die onbeschroomd rondspringende rups.

Pruik: in rust.

"LEENDERT SNELLEMAN, *op de lente.*

In de lente is het heel aardig.
In mei is mijn broertje jarig,
Maar nu heeft hij wintervoeten,
Zoodat wij de lente prijzen moeten.
Dan gaan wij zamen kuijeren,
En op paasch, vacantie met eijeren."

— 't Is jammer dat hij het rijm zoo verwaarloost. Zijne

denkbeelden zijn indedaad ongemeen, en goed ontwikkeld... die overgang op de eijeren is zeer eigenaardig.

Pruik: in den nek.

„SLAGTERSKEESJE, *lofdicht op den meester.*

Mijn vader heeft menigen os den doodsteek gegeven,
Maar meester Pennewip is nog in leven.
Soms waren zij mager, en somtijds vet,
En hij heeft zijn pruik op zij gezet."

De pruik ging indedaad op zij, en nogal héél ver.

— Hm .... 't is zonderling,.. wat zal ik daarvan zeggen?

De pruik ging overstag naar de uiterste regterzijde.

— Wat heb ik met die ossen te maken?

De pruik protesteerde door eenige indrukwekkende bewegingen tegen alle verwantschap met die ossen.

— Hm... zou dat nu wezen, wat de nieuwerwetse boekenmakers „humor" noemen?

De pruik werd neêrgehaald tot aan de wenkbraauwen, wat twijfel aanduidt.

— Ik zal dien jongen eens onderhanden nemen...

De pruik kwam weêr teregt op 't zenith, om 'r tevredenheid uittedrukken, over meester's voornemen om slagterskeesje 'ns onderhanden te nemen.

„LUKAS DE WILDE, *op de godsdienst.*

De godsdienst is een goede zaak,
En geeft het menschdom veel vermaak."

— Het gronddenkbeeld is juist en schoon, zei meester, maar hetzelve had iets meer uitgewerkt behooren te worden.

De pruik wipte duidelijk dat ze dit ook vond.

„TRUITJE GIER, *op jufvrouw Pennewip.*

Het pad der deugd wijst zij ons aan,
Wie zou niet gaarne medegaan?
En in verloren oogenblikken
Leert zij ons naaijen, stoppen en stikken."

De pruik maakte 'n vreugdesprong, en de krullen omhelsden elkaêr. Meester kon niet nalaten, z'n vrouw terstond deelgenoot te maken van TRUITJE GIER's ontboezeming, die opgeplakt werd, en boven den schoorsteen gehangen, ter eere van zangster en bezongene.

Bij 't volgend gedicht hing de pruik waterig, slap en schijnbaar onbewogen, maar de oplettende beschouwer had'n hysterise geestvervoering kunnen waarnemen, in de trilling van 'r krullen.

KLAASJE VAN DER GRACHT, *op God.*

Grootmagtig Opperheer, Verbazing, hoogverheven,
Met stof, en stergewoel, van 't aardsch bazuingeschal!
Verbeelding tijdsgewricht, Verzoening, juichend beven,
Wie zegt ons waar 't gewoel, een Einde nemen zal?
Tot weêrklank van Genaê, met Eng'len op de transen,
Gevaar van 't smalle pad, uit onbekend genot...
Een vader weegt zijn kind, met eeuw'ge kroonbalansen,
Zich spieg'lend in, en door, en op, en onder God.
Laat vrij de zondenval, op onwaardeerbre wijzen,
Het zevenslotig boek, een zang van 't boos geslacht,
Nooit zal het sterflijk lied, bij nacht naar onder rijzen,

Dit vers is zaamgedicht, door KLAASJE VAN DER GRACHT *van den katechiseermeerter, boven den pottewinkel, in de Peperstraat, oud dertien jaar, en ongevaccineerd ter eere der prédestinatie, waar de vliegende theeketel uithangt."*

— Verheven?... Als zijn vader hem dááraan niet geholpen heeft, is het verbazend. Dit is nu al des jongelings derde gedicht op God, en telkens heeft hij nieuwe denkbeelden over dat onderwerp... hij groeit mij boven het hoofd... verbazend!

Ook de pruik was verbaasd. Ze verroerde zich niet.

„LOUWTJE DE WILDE, *op de vriendschap.*

De vriendschap is een schoone zaak,
En geeft het menschdom groot vermaak."

De pruik scheen niet tevreden. De godsdienst van LUKAS

DE WILDE werd voor den dag gehaald, en ter vergelijking neêrgelegd naast LOUWTJE's vriendschap.

— Hm ... zoo. .. het is mogelijk. Men ziet wel eens meer dat één denkbeeld geboren wordt in twee hoofden tegelijk ... 't kan wezen ... of zijn ...

„WIMPJE DE WILDE, *op het hengelen.*

Het heng'len is ..."

— Hoe ... wat is dàt? ...

Ja waarachtig, 't stond er:

„*Het heng'len is een schoone zaak,*
En geeft het menschdom veel vermaak."

De pruik was in voortdurende beweging. 't Scheen of ze meêhengelde.

Meester bladerde de nog oningeziene proeven door, zocht de voortbrengselen van de heele wilde-familie bijeen, en ... ja wel! MIETJE DE WILDE, KEES DE WILDE, PIET en JAN DE WILDE, allen verklaarden met eenstemmigheid, dat godsdienst, vriendschap, hengelen, droomen, bloemkool en goochelen, schoone zaken waren, die veel vermaak gaven aan 't mensdom ... 't Was 'n stortvloed van schoone zaken en vermakelijkheden.

Wat zou de pruik doen? Ze deed wat in de gegeven omstandigheden 't beste was, en meer kan men niet verlangen. Na 't inzien der vruchteloosheid harer bemoejingen, om onderscheid te vinden tussen hengelen en vriendschap, goochelen en droomen, godsdienst en kool, hield ze zich of 't 'r niet aanging, en bleef in 't juiste midden, met 'n uitdrukking in 'r krullen, of ze met verlangen uitzag naar 't vervolg, als de lezer.

„LEENTJE DE HAAS, *op admiraal de Ruijter.*

„*Hij is op een toren geklommen,*
En heeft daar touw gedraaid.
Toen is hij op zee gekommen,
En werd met roem bezaaid.

Hij wou 't er niet bij laten,
En heeft SALEH *geveld.*
Toen hebben heeren Staten
Hem aangesteld als held.

Toen is hij aangekomen
In 't roofziek Engeland.
Dat heeft hij zonder schromen
Veroverd en verbrand.

Hij heeft veel christenslaven
Met vrijheid overstrooid.
Toen hebben neêrlands braven
Zijn glazen ingegooid.

Tot afschrik van verraders,
Toen hij de zee bevoer,
Was zijn naam bestevader,
Zijn vrouw was bestemoêr.

Hij gaf de eer den Heere,
En was als christen groot.
Toen kreeg hij door zijn kleeren
Een kogel, en was dood."

De pruik klapte toejuichend in de krullen. Ze scheen verheugd.

Helaas... de vreugde van zoo'n pruik duurt niet lang! Ook de hare zou weldra...

Maar wij willen de gebeurtenissen niet vooruitloopen. Spoedig, àl te spoedig zullen we haar zien...

„WOUTER PIETERSE, *rooverslied*..."

— Hè... wat is dàt?... En de deugd... waar is de deugd?...

Meester vertrouwde z'n oogen niet. Hij keerde 't blad om en bekeek de achterzijde, of misschien de deugd zich

daar verscholen had...

Helaas... helaas... er was geen spoor van deugd te zien op WOUTER's blaadje!...

Arme pruik!

Ja, arme pruik! Want na te hebben ondergaan wat nooit 'n pruik onderging, na te zijn getrokken, geplukt, gehavend en gemarteld op 'n wijze die zelfs de verbeeldingskracht zou te-boven gaan van de familie DE WILDE, rukte meester PENNEWIP haar af, kneep ze tussen de krampachtig zaamgevouwen handen, stamelde 'n kort: »*heeremensechristenzieligehemelsegoeiegenadigedeugdvanmeleven*... hoe komt-i er aan!..." plakte ze met 'n vuistslag weêr op z'n schedel... dekte 'r toe met z'n eerwaardig driepuntje, en vloog de deur uit als 'n bezétene.

Hij ging den weg op naar WOUTER's woning, waar we hem weldra zullen zien aankomen, na vooraf behoorlijk onzen pligt te hebben vervuld als geschiedschrijver van de gebeurtenissen die daar waren voorgevallen.

Een salieävendje met wijsgeerige zijsprongen op 't gebied der kunst. Dergelijk uitstapje naar POMPEÏ, *vià* FONTAINEBLEAU. *Mogelijke promotie van de baker. Vreeselijke gaping in de geleerdheid van den Schrijver die niet eens weet wat* WIMPIE *geantwoord heeft, en wie 'r schelde.* STOFFEL's *zoölogise geestigheid, oorzaak van 'n laasten punisen oorlog.* PENNEWIP *homoeopaath en vredestichter* malgré-lui. *Arme* WOUTER!

386. — Heeremens... dâ-doeme plissier dat uwe der al bent. LEENTJE, sê-chou die stoel wech, en cheef ereis 'n tessie in die stoof... toe, of 'k doe 't liefer sellif. En-oe maak je 't, mens?... Juffrò-LAPS k'mt ook, weetje? — MIJNTJE, denk 'm je deeg, en skei uit mê-kamme — ze ken niet f'n d'r hare blijfe, die meit, als 'r folk is... ga sitte, mens... né, niet in die hoek... 't tocht 'r so...

Het togtte in dien hoek niet meer dan in andere hoeken, maar vrouw STOTTER was 'n "vrouw" en geen "jufvrouw."

Ze had dus geen regt op de eereplaats, want eens vooral, 'n jufvrouw gaat boven 'n vrouw, zoo goed als 'n mevrouw gaat boven 'n jufvrouw. Ieder moet op z'n plaats blijven, vooral op bovenkamers III, *b*1 of *c*, (P.), waar de préséance naauwkeuriger wordt in acht genomen dan aan 't hof te MADRID, ja zelfs met 'n angstvalligheid, die 't ceremoniemeesterschap op die hoogte der maatschappij, tot 'n hoofdbrekend werk maakt voor menige jufvrouw PIETERSE.

Ik zeg dit maar om door 't woord „hoofdbreken" ongezocht te geraken tot de opmerking, dat 'k zooveel moeite heb gehad met de juiste constructie der welkomstgroet aan vrouw STOTTER, en dat ik niet zal kunnen overgaan tot het meêdeelen van 'r antwoord, voor 't afleggen van 'n bezoek op dezen of genen 7, *b*1. (P.).

387. Er zijn kunstregters die 't 'n verdienste vinden in PAUL DELAROCHE, dat-i 't slijk op de laarzen van NAPOLEON te FONTAINEBLEAU, zoo onachtzaam geschilderd heeft, maar ik beweer dat de beschouwer van iedere schilderij, en de lezers van ieder boek, regt hebben op onberispelijken modder, en dat de schilder of schrijver zich van de parerga niet mag afmaken met 'n onachtzaamheid, die denken doet aan mislukt jagen naar genialiteit. Niets moet den grooten man te klein wezen, en ik zie niet in waarom vrouw STOTTER's antwoord niet even goed 't bestuderen waard is, als de tekst van 'n duistere plaats in 't een of ander handschrift van onbekende personen.

Men verdiept zich in bespiegelingen over de juiste beteekenis van de hansworsjes op den muur der wachtkamer te POMPEÏ, en zoekt daarin de oorzaken van den val des romeinschen rijks; wij vinden 'n breede, hooge of diepe meening in 't toevoegen van twee letters aan ABRAM's naam; wij hebben elkaêr doodgeslagen — ik meen u en mij niet, lezer — de mensen hebben elkaêr doodgeslagen,

om verschil van opinie over de ware hoedanigheid van gegeten brood ... wie zegt ons of 't slijk op de laarzen, waarvan ik sprak, niet eenmaal zal worden verheven tot 'n god, en of niet alsdan de juiste kennis van dat vuil noodig wezen zal, tot het erlangen van de eeuwige zaligheid?

Dit nu eens aannemende als mogelijk — er zijn wel gekker dingen gebeurd — is DELAROCHE dan niet misdadig? DELAROCHE, die door z'n onvergefelijke slordigheid oorzaak zal wezen dat duizenden verdoemd worden? Want er zijn vele soorten van modder, en er is maar ééne zaligheid.

En als 't nu eens later iemand in 't hoofd komt, om vrouw STOTTER te verheffen tot algemeene baker van 't heele mensdom, zal 't dan niet vóór alles noodig zijn, naauwkeurig te weten wàt ze gezegd heeft, en hòe ze 't gezegd heeft? Lieve mensen, moet 't dan juist hebreeuws wezen of plat-grieks, wat u aantrekt? Wat mij betreft, 'k was m'n handen in onschuld, en ga terstond naar de Noordermarkt.

388. Ik ben 'r geweest... ziehier:

— Och me lieffe juffre PIETERSE... 'k was so bedaan, toe LOUWERTS me kwam frage. Want 'k sech al so teuge WIMPIE, die musse maakt, weetje — né, dankie f'r fuur, strakkies PIETJE — 'k zeg al so teuge WIMPIE, hoe sou juffre PIETERSE 't make, 'mdâ-'k in so lang nie fâ-je chehoort-ep, weetje — ja, leg 'm m'r neêr, 't is m'n oudje — je neemt ommes nie kwalik, dâ-'k m'r m'n oudje hep omchedaan?... en doe sei WIMPIE, omdâ-we net an de was wasse...

Wat WIMPIE daarop gezegd heeft, weet ik waarachtig niet. Het „oudje" van vrouw STOTTER werd opgenomen, en neêrgelegd aan 't voeteneind op de bedsteê in de achterkamer, met last aan de kinderen die daar zaêmgepakt lagen, de beenen niet uittesteken, om baker's „oudje" niet te bederven.

— Wel mens, cha sitte... ja, dâ-'s f'r ons... 't is tweemaal — LEENTJE, wâ-benje weêr... d'r wordt geschelt,

hoorje niet! — 't Sel juffre SIPPERMAN wese... w'nt juffre SIPPERMAN k'mt ook, weetje...

Ik weet al weêr niet of 't indedaad jufvrouw ZIPPERMAN was, die gescheld had, en de lezer mag me verwijten dat 'k geschiedenissen vertel, die 'kzelf niet regt ken. Maar in 't onzekere latende, of 't ditmaal jufvrouw ZIPPERMAN was, of jufvrouw MABBEL van den koekbakker, of jufvrouw KRUMMEL „die 'n man op de beurs had" of jufvrouw LAPS... neen, die boefde niet te schellen, want ze woonde op de ondervoórkamer. Genoeg, vóór halfächt was 't heele gezelschap kompleet, en STOFFEL rookte z'n pijp, alsof 't zoo hoorde. LEENTJE was weggegaan zonder boteram. „Die zou ze morgen wel krijgen, omdat 't zoo drok was vandaag, en men kon niet alles tegelijk doen."

389. — En toe hebbe se daadelik 'n and're chenome... uwe weet wel... die soo'n flakki op 'r neus het...

— Och, 't is soo'n chemaal met-ie meide... zei jufvrouw PIETERSE. Toe, neemt uwe d'r noch eentje, en lâ-je nie nooie... 't is 'n koekie f'n j'eiche deech...

— Friskuus, zei de koekbakkersjufvrouw, met 'n konijnenmondje, dat fatsoen beduidt.

— Kemän, of 'k sou denke dâ-je 't nie lustte...

Dat mogt ze niet laten denken, want ze had 't zelf gebakken, en was niet zoo opregt als *mijn* jufvrouw en ik. (**54**.)

— Dan mach 'k je nie riffisére, juffre PIETERSE, chobliseert en dankie wel.

— En uwé, juffre LAPS, toe, mach 'k 'r j'eentje cheefe? jufvrouw LAPS koos janhangel.

— Skenkerissin, TRUI! — Ja, fre STOTTER, nou je hier bent, mô-je meêdrinken, 't wort je f'n harte chechunt, mens. — PIETJE, feeg de tafel 'r's of... so, as 'n meit... en cha nou 'r's kijke na de kleintjes, en sech dâ-'k se nie hoore mot. — Och, juffre MABBEL, 't is soo'n chedoe mettie

kindere... en hoe faart uwe's SIENTJE mette kinkhoest?

— We hebbe d'r nou 'n machenetisseur bijcheroepe, m'r 't wil nie fatte... 't m'nkeert 'm an de kleêrfenjanse fâ-de sonnebuul.

— Isset moooochelik... wat 'n mens al beleeft! En w'nneer komt-i... die kle... klik... kleer...

— Dat leit 'm an de sénewe, juffre SIPPERMAN. M'r nou het-i d'r slaapmussie, en d'r hempie waar z' in gesweet het, weet uwe, en nou sel 't chou komme, seit-i.

— Wel mens, wat sech-i! M'r oe cháát 't dan?

— Wèl... dan sel de sonnebuul 't seche, wâ-me doen motte.

Jufvrouw LAPS was er tégen.

— Ik déêj't niet, ik déêj't niet... fô-cheen werels goet! want ik sech maar, as Got 't wil, d'n mô-je beruste, dâ-sech *ik!*

— Ja, juffre LAPS, m'r de juffr' uit de chrutterij het 't ook chedaan, en d'r kint is feel beter.

— Dat seit uwé, juffre MABBEL, m'r *ik* sech dat se wat in d'r oochies het, wâ-me nie befalt...

— Wâ-dan, juffre LAPS?

— Se kijkt onstichtelijk... en ik houw 't f'r sonde... en dàt sech *ik* maar. 't Benne allemaal kunste die nie tepas komme... en as Got wil, mô-je beruste...

— Kom, STOFFEL, prateris meê... je sitter bij as de steeneman. Sechereis 'n ferssie op, of fertellis fâ-je school. Ja, juffre MABBEL, i-ken 'n heel fers f'n buite, en dâ-ken-i opseche achtermekaêr, en ook ken-i al de werrikwoorde f'n 't frouwelik cheslacht.

— Moeder, wâ-praat uwe fan, zei STOFFEL onvergenoegd, uwe sietâ-'k rook.

— Ja, ja, as je pijpie uit is, meen ik, mô-je 's 'n werrikwoort opseche. — Je sou seche, w'r haalt de jong' 't f'ndaan, juffre SIPPERMAN. — Hoe is 't 'k weêr, lobbes?... ik sou beskonke chewees sijn, hij sou beskonke chewees sijn — och heere, begrijp 't goet, mens, niet 'mdat-i dronke was,

gut né, m'r 't kwam so tepas in s'n werrikwoort, 't is 'm je slap te lachen, as-i bechint. — Skenkerrissin, TRUI, en blaases in de tuit... d'r sit 'n blaatje foor.

390. De lezer zal mij tengoede houden dat ik wat luchtig heenstap over de verdere geschiedenis van dat salieblaadje, en dat ik ook in 't verder relaas van jufvrouw PIETERSE's avendje, mij eenige afwijking veroorloof van den juisten tekst der gesprekken. Wat ik zeide in **387** moge waar zijn, doch: *s'il faut de la boue, pas trop n'en faut*, en zeker niet meer dan juist noodig is, om te doen voelen hoe haastig, en in welke gemoedsstemming, NAPOLEON was aangekomen te FONTAINEBLEAU. Dit namelijk is, uit 'n aestheties oogpunt, de bedoeling van dat slijk, en wie 'r meer van geeft dan dáártoe noodig is, doet gewis verkeerd. Even verkeerd zeker als de schilder wien de moed ontbreken zou, dat slijk te geven in 't geheel, uit vrees voor de „*shockings*" van deze of gene geangliseerde kunstbeschouwster.

Zonder in 't minst mij te verantwoorden voor PUBLIEK, en uit luim alleen, verklaar ik hier dat ik den toon der PIETERSE's noodig had in *mijn* schilderij, van *mijn* WOUTER, te *mijn* FONTAINEBLEAU. Wie 't niet aanstaat, wordt op thee verzocht bij schoone AMALIA in **365**.

X **391.** Maar alle zelfopoffering heeft *z'n* grenzen (**41.**) Wanneer ik al m'n gangen naar de noordermarkt, kon aaneenknoopen in ééne rigting, ware 'k reeds lang aan de pool geweest.

STOFFEL dreunde z'n vrouwelijk werkwoord op, met veel gevoel, en de dames schaterden van lachen, toen-i haar vertelde dat hij beschonken geweest was, en dat zij 't wezen zouden. Daarop werd de buurt over den hekel gehaald, en de jufvrouw van „onder-achter" kreeg haar deel. Dat spreekt vanzelf, want ze was 'r niet.

De godsdienst en 't geloof speelden 'n grooten rol, en jufvrouw LAPS gaf te kennen dat ze van plan was 'n „oefening" optezetten, omdat de tegenwoordige dominees wel wat los heenliepen over de zaak, en niet goed in de hoeken veegden.

— Ik zeg maar, 't staat in de schrift, dat 'n mens 'n mens is, riep ze, en dáár kom *ik* maar op, men moet 't niet beter willen weten dan Godzelf. De zaligheid komt van de genade, en de genade komt door 't geloof, maar als je niet uitverkoren bent, dan heb je de genade niet, en je kunt niet gelooven... en dat is dan de reden dat je verdoemd bent, zieje?... Ik zeg maar: dàt is zéker, zoo goed als twee maal twee, zieje... en daarom wou 'k zoo graag 'n eigen oefeningetje houwen... niet om geld of gewin... heere neen... maar om 'n zakduitje op kermis en nieuwejaar. Denk 'r 'ns over, jufvrouw MABBEL...

Jufvrouw MABBEL zei dat 'r man daartegen was, omdat-i graag 's avends uitging, en zij dan op den winkel moest passen. Bovendien, „'t kwam zoo slecht uit met bakken. Niemand kon begrijpen wat dat 'n „werkelijk" beroep was."

— Uwé dan, jufvrouw ZIPPERMAN, vindt uwé ook niet dat 't wel gaan zou?... Ik zou koffijzetten, en de zielen konden daar wat voor neêrleggen in de schoteltjes... want om geld is 't me niet tedoen, gut né... we zouden beginnen met 't ouwe testament... en dan... oefening, weet uwé... oefening... weet u?

Jufvrouw ZIPPERMAN wist 't wel, doch 'r schoonzoon van de assurantie — of van 't kadaster — had gezegd dat de dominees betaald werden voor die zaak, en dat dus alle verdere oefening onnoodige kosten wezen zou.

Die heeren van 't kadaster — of de assurantie — zijn zoo gek niet.

— Wat denkt uwe d'r dan van, jufvrouw KRUMMEL? Vindt uwe niet dat zoo'n oefeningetje...

Jufvrouw KRUMMEL zeî dat ze zich oefende met 'r man,

als-i van de beurs kwam.

Jufvrouw LAPS was nu wel genoodzaakt zich te wenden tot vrouw STOTTER, schoon ze voelde dat 'r iets dérogérends in lag, zulke aanbiedingen te doen aan 'n „vrouw"

— Och, me lieve jufvrouw LAPS, als je 'ns zoolang gebakerd had als ik, zou je de lust wel vergaan. Daar heb je nou m'nheer LUTTELMANS van de prinsengracht... dien heb ik gebakerd... en die zeî altijd ... want ik heb altijd heel in 't fatsoenlijke gebakerd, weetje... 't is 'n huis met 'n hoogestoep, en in de gang stond zoo'n klok, weetje, van regen en wind... en die zeî altijd: „Vrouw STOTTER, zeit-i, je bent 'n goeie vrouw, zeit-i, en 'n knappe baker, dat zal ik altijd van je zeggen, zeit-i, en, zeit-i, m'n heele familie zal je gebruiken, zeit-i, maar zeit-i, als de mensen je zoowat zeggen, zeit-i, moet je maar net doen of je 't niet hoort" zeit-i — dankie, jufvrouw PIETERSE, m'n koppie is omgekeerd, dat zie je wel, — en daarom zeg ik maar altijd: ieder moet weten wat-i doet.

— Maar zoo'n oefeningetje . . . vrouw STOTTER.

— 't Is mogelijk, jufvrouw LAPS, 't is wel mogelijk ... maar ik heb al zooveel ondervinding van die dingen, dat ik maar zoo m'n eigen gang ga, en dat 's ook maar 't beste, want ik ben in 'n kraam geweest bij m'nheer DE WITTE, die 'n oom heeft aan 't stadhuis, weetje, want ik baker altijd heel in 't fatsoenlijke, en die zeî altijd, omdat-i zoo grappig was, weetje, die zeî altijd: „baker, baker, zeit-i, je bent m'n 'n baker!" zoodat ik maar zeggen wil dat 'k heel goed weet wat 'k doe, want ik heb 'r al wat ingespeld van m'n leven. Daar heb je nou m'nheer... hoe heet-i ook... ook op de prinsengracht... neen op de kalkmarkt... och, hoe heet-i...

De lezer zal vinden dat vrouw STOTTER gedurig afweek van 't punt in kwestie. Maar dat doen 'r wel meer.

— En uwé, jufvrouw PIETERSE, hoe denkt uwé over 'n

oefeningetje?

— Och mens, ik heb al zoo'n geoefen met m'n kinderen! Je weet niet wat 't is, mens, om 'r zoo negen groot te brengen. En ik doe daar m'n godsdienst meê, want in de schrift staat... TRUI, geef kleine KEE 'r wat voor, ik hoor 'r weer...

TRUITJE had iets edels in haar gang, toen ze naar de achterkamer ging, om kleine KEE 'r wat voor te geven. Men kon 't haar aanzien, dat zij zich gestreeld voelde door de overdragt der moederlijke waardigheid. Kleine KEE scheen minder gestreeld.

— Waar was ik ook weêr?... Ja, dat is m'n godsdienst, zeg ik maar. 't Is 'n getob met die kinderen, mens, je wéét 't niet! En ik vind, als ik ze goed opbreng... ga jij nu 'ns, PIETJE, en breng SIMON teregt, die knijpt zeker z'n zussie weêr, dat doet-i altijd als 'r volk is...

SIMON werd teregtgebragt.

— Als 'r volk is, zijn de kinderen altijd zoo lastig . . . wat hoor ik daar weêr.— MIJNTJE ga 'ns kijken, en zeg dat ze slapen moeten.

MIJNTJE ging, en kwam terug met de tijding dat „ze wat hadden omgegooid."

Algemeene strafoefening. Vinnige boodschap van de jufvrouw van „achter-onder." — 't Is dan ook heel onaangenaam voor de jufvrouw van achter-onder, als de kinderen der jufvrouw van boven-voor wat omgooien, achter. — Vreesselijke opschudding. Eindelijk:

De kinderen waren „teregt gebragt." Jufvrouw ZIPPERMAN zat weêr in den hoek „waar 't zoo togtte" waaruit men ziet hoe alle aardse grootheid 'n keerzij heeft, en dat 'n schoonzoon bij 't kadaster — of de assurantie — regelregt aanspraak geeft op zinkings. Jufvrouw LAPS was heel tevreden over de kordate manier waarop de kinderen waren gekastijd. „'t Was juist als in de schrift stond,"

zei ze, en zij haalde 'n tekst aan, waarin wordt voorgeschreven iemand te slaan. Waar 't staat, weet ik niet, maar 'k ben zeker dat 't èrgens staat. Want in die schrift staat alles. Vooral van slaan.

— Kom STOFFEL, vertel jij nou 'reis wat, zei de vriendelijke gastvrouw die toonen wilde dat 'r kinderen méér konden dan knijpen en omgooien.

— 'k Weet niks op 't oogenblik, zeî STOFFEL, zonder de minste socratise hovaardij.

— Och toe, zeg maar 'reis wat je verleden zeî... och toe — zoo is-i altijd, jufvrouw MABBEL, hij moet aan den gang geholpen worden, anders gaat 't niet, maar dan weet-i 't wel, dat zal uwe zien — toe, STOFFEL! — Hij zal moê wezen van z'n school, weet u... 't is 'n gedoe met zoo'n school... Ja, jufvrouw KRUMMEL, daar is 'n heele boêl aan vast... zou u dat wel zeggen, dat alle woorden mannelijk of vrouwelijk zijn? — Is 't niet waar, STOFFEL?

Né, moeder.

— Niet, wel nou komän... en verleden zei je — 't is maar, weet uwé, jufvrouw ZIPPERMAN, om 'm aan 't praten te krijgen, maar dat kan zoo inëens niet, weet uwé, omdat-i moê is van z'n school — en verleden zei je dat alles...

— Né moeder. Mannelijk, vrouwelijk of onzijdig, heb ik gezegd.

— Nou hoort uwé 't, jufvrouw MABBEL... Waar haalt-i 't vandaan!... Begrijp 'ns, baker, ik ben vrouwelijk, en de tafel ook, en je muts ook — je korrenet, weetje — en jij ook...

— Né, moeder, kornet is mannelijk... alle mannelijke bedrijven... en baker ook...

Baker keek heel vreemd. *Zij* mannelijk... dat had ze nooit geweten.

— Baker is mannelijk, ging STOFFEL voort — nou begint-i! riep z'n moeder — alle woorden op k. e. r. zijn mannelijk: rakker, makker, bakker... raker, maker, baker.

— Is 't mogelijk! riepen de gasten uit één mond.

— Ja mensen, en nog meer, zei jufvrouw PIETERSE, je zult verstomd staan als je 't hoort, wat denkje dat je bent, jufvrouw KRUMMEL?

— Ik... ik... wat ik bèn?...

— Ja, ja... wat je bent, wat je eigenlijk bent?

— Wèl... ik ben jufvrouw KRUMMEL, zei 't mens, maar ze zeî 't met wat twijfel, want ze las uit den zegepralenden blik van jufvrouw PIETERSE, en op de diepzinnig zaâmgeknepen lippen van STOFFEL, dat ze in 't eind wel heel wat anders wezen kon dan jufvrouw KRUMMEL.

De spanning was te mooi om die niet te rekken, en daarom, van 'n bijzondere zaak 'n algemeene makende, vraagde STOFFEL's moeder, kringswijze rondgaande met 'r blik:

— En uwe ook, jufvrouw MABBEL, en uwe, jufvrouw LAPS, en uwé, jufvrouw ZIPPERMAN, en jij, vrouw STOTTER... wat denk jelui allemaal wel dat je bent?

Ze wisten 't geen van allen.

Dit nu zal niemand vreemd voorkomen die de moeielijkheid van zelfkennis heeft ingezien, maar zóó meende de hoogschalke STOFFEL 't niet. De zaak zat dieper.

Jufvrouw LAPS antwoordde 't eerst, en riep met verwaande zelfgenoegzaamheid:

— Ik ben jufvrouw LAPS!

— Mis... mis... glad mis!

— Wel heerem'ntijd, ben ik jufvrouw LAPS niet?

— J...a...a...a... je bent wel jufvrouw LAPS, maar STOFFEL heeft niet gevraagd *wie* je bent, maar *wat* je bent... daar zit 'm 't fijne...

— Wàt ik ben?... Wel... griffermeerd!

— J...a...a...a... dat ben je wel, m...a...a...r... né, dàt is 't nu niet. De vraag is: wat je bènt... STOFFEL, help me eens...

STOFFEL zeî tussen twee rookwolken in, en dus zoo professoraal mogelijk:

Jufvrouw LAPS, ik wensCHte te weten, wat gij zijt uit een dierlijk oogpunt.

— Daar bemoei ik me niet meê, zeî jufvrouw LAPS, als iemand die op 't punt staat zich beleedigd te voelen.

— Ik ben 'n baker, zei vrouw STOTTER, en daar blijf ik bij.

— En ik ben de jufvrouw van den koekbakker, riep de overbuurvrouw, met iets beslissends in 'r toon, die gissen deed dat ze van plan was vasttehouden aan die meening.

— Goed, goed, jufvrouw MABBEL, maar ik meen uit 'n dierlijk oogpunt...

— Als 't onfatsoenlijk wordt, ga 'k liever heen, zeî jufvrouw LAPS.

— Ik ook, voegden de jufvrouwen KRUMMEL en ZIPPERMAN 'r bij, want we komen voor ons plezier...

— Mensen, wees bedaard... 't staat in 'n boek — STOFFEL, zeg 't maar — je zult 'r om lachen, jufvrouw MABBEL, en 't mooiste is dat 't in 'n boek staat... je kunt 'r niets tegen zeggen — toe STOFFEL, zeg 't maar...

— Jufvrouw LAPS, zeî STOFFEL plegtig — en 'r was 'n gewigtig oogenblik aangebroken in 't avendje van jufvrouw PIETERSE — jufvrouw LAPS, je bent een zoogdier.

×

392. Ik erken onbekwaam te zijn tot geschiedschrijver van den krisis, die 'r volgde op dat vreesselijk woord.

Jufvrouw LAPS, die meer regtstreeks dan de anderen was aangevallen, en die bovendien, als aanstaande oefenaarster, iets meer militants had in 'r karakter, liet haar gelaat alle kleuren aannemen, die gewoonlijk gebruikt worden om toorn afteschilderen. De voorlaaste franse romanschool ging tot groen, maar wijl ze geen frans las, bepaalde zij zich tot 'n schrikïnboezemend violet, en riep... neen,

ze riep niets, want ze had geen adem. Maar ze kneep 'r janhagel tot gruis, en zag beurtelings STOFFEL aan, en diens moeder, op eene wijze die haar zeer zouden hebben bezwaard in regten, als deze personen dien avend waren komen te overlijden.

STOFFEL ontging 'r blik, door nagenoeg op de manier der inkvissen, als ze onaangenaamheden voorzien, zich te hullen in 'n dikken wolk van rook. Maar de arme jufvrouw PIETERSE die niet rookte, was wapenloos. Zij stamelde demoedig:

— 't Staat in 'n boek... 't staat waarachtig in 'n boek... mensen, wees bedaard... 't staat in 'n boek...

Er kwam lucht in de keel van jufvrouw LAPS, genoeg lucht om 'r te bewaren voor stikken. Zij wachtte daarna 'n oogenblik, hoestte, wierp 't mishandeld overschot van 'r janhagel op tafel, en begon:

— Jufvrouw PIETERSE, je bent 'n keronje! Je mag zelf 'n zoogdier wezen, jij en je zoon, dat zeg *ik* je! Ik ben zoo fatsoenlijk als jij durft te denken, want m'n vader was in de granen, en nooit heeft iemand, zie zóóveel, op me te zeggen gehad! Vraag alle mensen na me, en of ik me ooit heb opgehouden met manvolk, of zoo iets... en of ik niet ieder 't zijne geef... en-i was fakter, weetje... en we woonden over 't bessieshuis... want-i was in de granen, en dáár kan je na me vragen, hoorje! Je kan, goddank, overal na me vragen... maar noöit of nóóóóit is me dat overkomen, wat jij me aandoet, en als ik me niet ontzag, zou ik je zoogdieren, tot je bezoogdierd werd... ja, dat zou ik! En ik zeg je nou nog 's dat je-n-'n keronje bent, jij en je zoon en je heele familie — weg TRUI! — m'n vader was in de granen, weet je... en ik ben te fatsoenlijk om door jou...

— Maar mens, 't staat in 'n boek... omdeliefdewil, geloof me... 't staat in 'n boek!

— Houje mond, met je boek! Jij mogt wel zwijgen van je boek, jij die Godswoord hebt verkwanseld en verdaan

op d'ouwebrug...

Dit was niet geheel juist. Dat had WOUTER gedaan, en niet z'n moeder. Maar als men driftig is, neemt men wel 'ns meer 't een voor 't ander.

— STOFFEL, haal dan toch je boek, riep de moeder, en wijs 't toch aan de jufvronw... och lieve god, wat heb ik begonnen!...

— Loop naar de hel met je boek, en je zoogdieren. Je hebt mij niets te wijzen in je boek, dàt zeg *ik* je!... En ik zeg je nogëens dat je 'n keronje bent, jij en je lummel van 'n zoon, en je sletten van dochters, die opgroeien als...

TRUITJE, MIJNTJE en PIETJE, meenende te moeten ontkennen, dat 'r iets haperde aan hare wijze van opgroeien, kraaiden nu ook meê. 't Overige gezelschap schreeuwde 'r van tijd tot tijd 'n woordje tussen. Er kwam weêr 'n boôschap van de jufvrouw van achter-onder, die met de policie dreigde. De kinderen maakten gebruik van de opschudding, om hun consigne te breken. Ze hadden 't bed verlaten, en loerden door 't sleutelgat. Jufvrouw PIETERSE riep om 'r „lodderijn-doos," en zeì: „dat ze 't besterven zou." Vrouw STOTTER eiste haar „oudje," en STOFFEL speelde den inkvis, zoo goed-i kon.

Allen waren opgestaan, en wilden vertrekken. „Men kon veel verdragen, maar dàt niet." Jufvrouw KRUMMEL zou 't zeggen aan haar man. Jufvrouw ZIPPERMAN aan de assurantie, of 't kadaster. Vrouw STOTTER zou 't vertellen aan dien m'nheer op de prinsengracht, dien ze gebakerd had, en jufvrouw MABBEL aan 'k weet niet wie. Kortöm, ieder zou dezen of genen deelgenoot maken van de zaak, en de hemel weet of 't bij die bedreiging zou gebleven zijn, als niet ter goeder uur, de huisgenius der PIETERSE's op dat oogenblik aan de bel had laten trekken, door den waardigen man, dien we zoo wanhopig deugdzaam achterlieten in 't vorige hoofdstuk.

Nasleep van den àllerlaasten punisen oorlog. Nederlaag van HANNIBAL-LAPS *door* SCIPIO-PENNEWIP. *Politiek bascule-systeem. Litteratuur van de toekomst. Buitenkansje voor den lezer, die hier allerlei gewigtig nieuws verneemt, dat nog gebeuren moet.*

393. Ja, daar werd gescheld... nogëens: 't was „f'r ons."

Jufvrouw PIETERSE haalde adem, en daaraan deed ze wèl, vind ik, schoon 't altijd dom is te zeggen wat men zou goedvinden te doen, als men 'n ànder was dan men ìs. (**3**.) 't Komt me echter nu zoo voor, omdat ik in haar geval adem zou gehaald hebben, in de eerste plaats daar ik berekenen kan dat ze 't inlang niet gedaan had, voorts omdat 'k weet hoe men in hachelijke omstandigheden uitkomst wacht van elke verandering, en verandering van elke kleinigheid, en eindelijk wijl ik denk dat jufvrouw PIETERSE op dat punt wel 'n mens zal geweest zijn als 'n ander.

— Och, me lieve mensen, zei ze, wees toch bedaard, daar zullen de heeren wezen.

De „dames" beweerden dat de „heeren" nog niet konden dáár zijn, wijl 't nog te vroeg was, en juist die twijfel òf 't de heeren waren, gaf 'n gunstige wending aan den vreeselijken krisis.

Twijfel werkt altijd verlammend, onverschillig of ze al dan niet in verband staat met de zaak die ons bezig houdt. Bovendien, als men gestoord wordt in toorn, is 't heel moeielijk 't juiste punt weêrtevinden waar men gebleven is.

Jufvrouw LAPS beproefde 't wel, maar 't ging niet, want haar: „'n zoogdier... hebje van z'n leven, 'n zoogdier!" werd overstemd door: „hedenm'ntijd, anders komt-i nooit voor tienen." Jufvrouw PIETERSE maakte handig gebruik van die afleiding, en wist 'r gezelschap te bewegen weêr plaats te nemen. MIJNTJE zou „opentrekken," TRUITJE werd belast met 't „teregtbrengen" van de kinderen — die 'r heel slecht bij voeren — en de gastvrouw zelve was juist begon-

nen met 'n nieuwe zoölogise verhandeling, die 'n ongehuichelde vrede zou herstellen onder de krijgvoerende partijen, toen de deur geopend werd, en meester PENNEWIP zich vertoonde aan 't nog ontstemd gezelschap. Ook hij was ontstemd, de lezer weet het.

De homoeopathen zullen denken aan hun: „similia similibus," want de verrassing zijner komst werkte gunstig op de aangevangen vredesonderhandelingen. Er werd stilzwijgend 'n wapenstilstand gesloten tussen de krijgvoerende partijen, en onder voorbehoud aan den LAPS-kant om den strijd weêr aantevangen, zoodra de nieuwsgierigheid naar de oorzaak van PENNEWIP's komst zou voldaan zijn, en ze ging hiertoe te makkelijker over, wijl men 't den man kon aanzien, dat-i wat zeer gewigtigs had meêtedeelen. De pruik riep duidelijk moord en brand, en daar hield ze van, die goeie jufvrouw LAPS.

— Goeden avond, jufvrouw PIETERSE, ik ben uw onderdanige dienaar. Ik zie gij hebt gezelschap, maar. . .

— Dat is niks, meester. Komt uwe maar in, en ga maar zitten.

't Gezelschap was *niets*, en „ga *maar* zitten." Daar heerst 'n zonderlinge beleefdheid op Burgerstand III, 7, *b*[1]. (P[r]).

— Wil uwe-n-'n koppie meêdrinken, meester... saliemelk?

— Jufvrouw PIETERSE, zei de man op waardigen toon, ik ben niet gekomen om saliemelk te drinken!

— Maar ga toch zitten, meester...

Dat ging moeielijk genoeg, maar men schikte wat, en 't kwam 'r toe.

PENNEWIP kuchte met ernst. Hij zag 't gezelschap rond, haalde 'n rol papieren voor den dag, trok de pruik scheef, en sprak:

— Jufvrouw PIETERSE! Gij zijt eene brave, fatsoenlijke vrouw, en uw man... verkocht schoenen...

Jufvrouw PIETERSE zag jufvrouw LAPS aan, met 'n zegevierenden blik.

— Ja meester, dat deet-i!

— Val mij niet in de rede, jufvrouw Pieterse. Uw overleden echtgenoot verkocht schoenen. Ik heb uwe kinderen op mijne school gehad, van zóó groot af, tot de belijdenis toe. Is dat niet waar, jufvrouw Pieterse!

— Ja, meester, antwoordde zij benaauwd, want ze begon angst te voelen over de indrukwekkende plegtigheid van Pennewip's toon.

— En ik vraag aan u, jufvrouw Pieterse, of gij u, zoolang gij, door middel van uwe kinderen, iets hebt tedoen gehad met mijne school, klagten hebt — ik bedoel: gegronde klagten, jufvrouw Pieterse — over de wijze waarop ik — met behulp mijner echtgenoote — aan uwe menigvuldige kinderen heb onderrigt gegeven, in lezen, schrijven, rekenen, vaderlandse geschiedenis, psalmzingen, naaijen, breijen, merken en de godsdienst? Dat vraag ik u, jufvrouw Pieterse?

Akelige stilte. De jufvrouw van onder-achter had reden tot tevredenheid.

— Dat vraag ik u, jufvrouw Pieterse, herhaalde de meester, terwijl-i 'n neusknijper opzette, die voor ouwerwets doorging in die dagen, doch bestemd was weêr nieuwerwets te worden, eenige tientallen jaren later.

— Maar meester...

— Geen maren, jufvrouw Pieterse. Ik vraag u of gij klagten hebt — ik bedoel natuurlijkerwijze: gegronde klagten — over mijn onderwijs in lezen, schrijven, rekenen...

— Gut né, meester ik heb geen klagten, maar...

— Zóó... geene klagten alzoo! Welnu, dan verklaar ik u... waar is uw zoon Wouter?

— Wouter?... 't Is waar ook — is-i niet tuisgekomen, Trui? — Wouter is uit wandelen, meester, met de Hallemannetjes... 't zijn heel fatsoenlijke kinderen, meester... en ze wonen...

— Zóó... met de Hallemannetjes... die op de franse school gaan! Zoo... ei!... Ei... zoo!...

Het is dus van de Hallemannetjes dat men die dingen leert...

Van de Hallemannetjes... III, *a*[1]... misschien *a*...ja, wie weet... het kan wel II wezen... of zijn — want dat is hetzelfde, jufvrouw PIETERSE — het kan niet anders... zedeloosheid, verderf... op de fransche school...

Welnu, jufvrouw PIETERSE, ik zeg u dat uw zoon...

Hè?...

— Ik zeg u, dat uw zoon WOUTER...

De meester zag rond, als wild-i de ademlooze stilte inzuigen, die 'n gevolg was van z'n spookachtige voordragt. Jufvrouw LAPS haastte zich den zegepralenden blik van zoo-even met woeker terugtegeven aan de ongelukkige gastvrouw, die weêr groote behoefte had aan 'r *eau-de-la-reine*-doosje, niet zoozeer omdat ze wat ongunstigs hooren zou over WOUTER, „dien jongen" die 'r altijd zooveel verdriet had gedaan, als wel uit ergernis dat jufvrouw LAPS getuige was van eene beschuldiging, welke deze gewis zou aangrijpen als wapen in den zoölogisen strijd. Dit geschiedde dan ook.

— Hèb ik 't niet gezegd?... Van dien WOUTER komt nooit iets goeds. Men begint met 'n bijbel, en eindigt met wat anders. Ja, meester, ik verwonder me niet over de zaak... in 't geheel niet. Ik heb 't lang voorzien. Wat kan men ook verwachten in 'n familie, waar...

Jufvrouw PIETERSE begreep met bliksemsnelheid, dat zich 'n gelegenheid opdeed, om 't voordeel te herwinnen dat ze verloren had. STOFFEL had gezegd: 't stond in 'n boek!... Wat in 'n boek stond, moest meester weten, en dus:

— Meester, riepze, is 't waar of niet, dat jufvrouw LAPS 'n zoogdier is?

Ik ben overtuigd dat PENNEWIP die vraag rangschikte onder de klasse der zonderlinge uitboezemingen, vooral na

z'n onvoltooide beschuldiging tegen Wouter. Hij keek over z'n bril heen, en beschreef langzaam 'n kring met z'n blik, die overal vooruitgestoken hoofden ontmoette, met lange halzen, open mond, en teruggehouden adem. Vooral jufvrouw Laps had iets dreigends in gelaat en houding, dat duidelijk zeide: antwoord of sterf, ben ik 'n zoogdier?

— Wie heb ik het genoegen te spreken? vraagde Pennewip, waarschijnlijk zonder te bedenken, dat die vraag de kwestie nog vreemder maakte, wijl 't nu den schijn kreeg of de dierlijke hoedanigheid van jufvrouw Laps afhankelijk was van 'r naam, woonplaats, ouderdom, familiebetrekkingen en beroep.

— Ik ben jufvrouw Laps van onder-voor, zei ze.

— Ah... zoo!... Jufvrouw Laps, gij behoort indedaad tot de klasse der zoogdieren.

Er slaakte zich in 't gezelschap 'n tienvoudige zucht. Jufvrouw Pieterse triomfeerde weêr. In de staatkunde, en op boven-voorkamers, is 'n volstrekt evenwigt onbestaanbaar. De partijen of mogendheden zijn voortdurend in op- of nedergaande beweging.

De mogendheid Laps, die niets gewonnen had met 'r hevigheid van zoo-even, wilde nu 'ns beproeven wat gemoedelijkheid zou uitwerken:

— Maar, meester, hoe kan uwé dat zeggen? Mijn vader was in de granen...

— Jufvrouw Laps, antwoord mij...

— Gut ja, meester... maar...

— Antwoord mij, jufvrouw Laps: waar wóónt gij in, of juister uitgedrukt: wáárin woont gij?

— Waarin ik woon?... Wel... in m'n kamer, hieronder... twee ramen... vrije opgang... kwart in de regenbak beneden...

— Dat was geenszins de bedoeling mijner vraag, jufvrouw Laps. Derzelver bedoeling was te weten, of gij be-

hoort tot die klasse van bewerktuigde wezens, welke zich ophouden in eene oesterschelp?

— Ja, ja, jufvrouw Laps, riep de zegepralende gastvrouw, daarop komt de zaak neêr, daarop komt nu juist de heele zaak neêr, zie je!

En Stoffel voegde er bij dat eigenlijk de heele zaak dáárop neêrkwam.

Jufvrouw Laps zag in, dat ze dan 'n verloren mens was, want ze moest bekennen dat ze 'r gewoon verblijf niet hield in 'n oesterschelp.

Dat was 'n illusie van 't schepsel.

Met verbazing zag zij den meester aan, die zich volstrekt niet stoorde aan den indruk zijner ondervragingen, maar met iets regterlijks in toon en pruik, voortging:

— Kunt gij leven in het water?... Hebt gij kieuwen?...

— In 't water... maar... meester...

Pruik links, dat beduidde: geen maren.

— Of half in het water, half op het land?

— Meester, hoe zou ik...

Pruik regts: geen uitvlugten.

— Antwoord mij, jufvrouw Laps... hebt gij koud bloed?... Brengt gij levende jongen ter wereld?

— 't Is zonde, meester...

De pruik had iets van 'n stormram, en teregt. Want daar volgde de stormrammige vraag:

— Kunt gij eieren leggen, jufvrouw Laps... dàt vraag ik maar... Kunt gij eieren leggen... hè?...

Dàt kon ze niet!

— Dan zijt gij een zoogdier, jufvrouw Laps.

En de pruik kwam weêr in 't midden, en in rust. Ze had jufvrouw Laps uit 't veld geslagen.

Ik stel 'r belang in, te weten hoe de lezer zich 't gezelschap voorstelt, na dit verschrikkelijk vonnis dat geen hooger beroep toeliet, want Pennewip's gelaat had het voor-

komen van 'n gewijsde. Ook was 'r geen spoor van gratie in z'n zaêmgeknepen wenkbrauwen.

394. De gedachte is in mij opgekomen, wat al verkeerde meeningen er zouden worden te voorschijn gebragt, over wat 'r voorviel na 't zoo-even verhaalde, wanneer ik hier op eenmaal m'n boek sloot, en hoevele duizende gissingen 't mensdom eeuwen lang zouden bezighouden, als ik verhinderd werd voorttegaan door orgeldraaiers, of... door wat anders. (**283.**)

Het lust mij 'n oogenblik toetegeven in dat denkspel, en 'k lees duidelijk in de dagbladen van de 50e eeuw:

EERSTE BERIGT.

„Er heeft weder 'n gevecht plaats gehad, tussen de LAPSIANEN en de STOFFELIANEN. De laasten hebben 't veld geruimd, doch niet zonder hun geloof te bezegelen met veel bloed. De heilige lap is behouden, maar 'r is 'n gat in. Men ziet dagelijks 'n nieuw treffen te gemoet, waarbij waarschijnlijk de KRUMMELIANEN, KADASTERISTEN en MABBELAARS de behulpzame hand zullen bieden aan de geloofsverwante LAPSIANEN, om 'n einde te maken aan het overwigt der STOFFELIANEN, die met behulp der PENNEWIPPERS, een hoogstverderfelijken invloed uitoefenen in Opper-Azie.

„Zonder tekort te doen aan de heiligheid der zaak, komt het ons voor, dat wij opper-aziaten die de beschaving hebben gemaakt tot ons privaat eigendom, beter deden ons te bemoeien met de bebouwing onzer landerijen, en 't melken van onze koeien, dan gedurig te strijden over dingen die zoo lang geleden zijn voorgevallen in 't verloren hoekje gronds, dat bij oude geschiedschrijvers voorkomt onder den naam: EUROPA."

TWEEDE BERIGT.

„Naar men verneemt, is 'r gisteren een groote zege behaald door de oude STOTTERS op de nieuwe STOTTERS. Men weet dat sedert eenigen tijd, de sekte der STOTTERS gescheiden is in twee hoofdafdeelingen. De oude STOTTERS hebben 't genoegen gehad hunne jonge

geloofsbroeders geheel uitteroeien, zoodat nu de vraag over de juiste kleur van vrouw STOTTER's oudje, beslist is naar den zin der laastlevenden."

DERDE BERIGT.

„Daar is 'n nieuwe sekte van STOFFELIANEN opgestaan, die in zóóverre afwijkt van de oude leer, dat ze op eenige punten de onfeilbaarheid van STOFFEL PIETERSE in twijfel trekt. Die twijfel zou gegrond wezen op z'n malle houding in de Nederlanden. — Het bekende bessen-met-suikerdogma. —

De oude STOFFELIANEN hebben 'n concilie gehouden, waarin besloten is, de ware leer te gaan verkondigen in alle landen, waar die nog niet is doorgedrongen. Er zal 'n algemeene kollekte worden gehouden, om ammunitie en STOFFÉLIUMS intekoopen. Ook wordt 'r 'n korps europese wilden aangeworven, die wel halstarrig weigeren toetetreden tot 't ware geloof, maar zeer bruikbaar zijn in godsdienst-oorlogen, waartoe zij 'n instinktmatigen aanleg schijnen te bezitten, als de handgelden hoog zijn."

VIERDE BERIGT.

„Er is sprake van de ontdekking der JANHAGEL, die door jufvrouw LAPS werd zaêmgeknepen, kort voor haar dood. Drie theologen zijn in commissie gesteld, om dat eerwaardig overblijfsel der geloofsheldin te keuren.

Reis- verblijf- en keuringskosten zijn genomen ten laste van den staat, en zullen bestreden worden uit equivalente verhooging der belastingen op brood en brandstof."

VIJFDE BERIGT.

„Bij alle regtzinnige boekhandelaars des aziatisen rijks is verschenen: *Nieuw juist en omstandig berigt van wat er heeft plaats gevonden op* III, 7, b^1, (PP), *na de categorise verklaring des meesters over de ware natuur van jufvrouw* LAPS.

Alle weldenkende tijdschriften doen hulde aan de homiletise en exegetise waarde van dit prachtwerk, dat naar den Zuidoost-Afrikaansen tekst, met behulp der nieuwste bronnen, is vertaald uit het Europees.

De overzetting der laaste woorden van jufvrouw LAPS, geven 'n geheel nieuw inzigt in de bedoeling harer dierwording, en toonen ten

duidelijkste aan, hoe hare zoogvatbaarheid in naauw verband staat met de welbegrepen belangen van volksbeschaving en verdere zoölogie.

Ook beweert men, dat 'r 'n nieuwe lezing is uitgedacht van de laaste verzuchting des bakers, die 'n eind maakt aan den langen strijd over zijne mannelijkheid, en die de hooge waarde van Stoffel Pieterse's gramaticaal-theologise roeping in 't helderst licht plaast, waardoor opnieuw de overeenstemming wordt aangetoond tussen de wetenschap en de heilige boeken van ons geloof."

ZESDE BERIGT.

„De Krummels en Zipperlieden hebben elkaêr de hand geboden, en in de geloofsartikelen opgenomen dat men niet volstrekt verpligt is vasttehouden aan jufvrouw Zipperman's verkoudheid, met uitdrukkelijke bepaling evenwel, dat dit geloof niet schaden zal aan de zaligheid, mits men vaststa in 't kadaster, omdat de laaste opgravingen in Europa hebben aangetoond, dat 't venster op III, 7, b^1 (P^p) redelijk goed gesloten was. Deze ontdekking, in verband met de jongste nasporingen omtrent de kanonieke beteekenis van de assurantie, schijnt geleid te hebben tot gezegde verbroedering."

ZEVENDE BERIGT.

„Het blijkt hoe langer hoe duidelijker uit de ijverige nasporingen van den theologisen doctor Klesmeijer, dat jufvrouw Laps wel degelijk aan meester Pennewip 'n oog heeft uitgekrabt, wat natuurlijk haren talrijken vereerders aangenaam is te vernemen. Die geleerde onderzoeker heeft namelijk in 't hooge noorden, waar ons gezegend Azië grenst aan 't oude Europa, 'n ijsbeer ontmoet die zich vermaakte met 'n éénglazigen neusknijper, uit welke ontmoeting de diepdenkende, hooggeleerde, scherpzinnige, eer- en geldwaardige Klesmeijer zijne stelling onweêrsprekelijk bewijst, vooral door die in verband te brengen met den gekromden voorvinger en den gescheurden nagel van jufvrouw Laps, op de autentieke schilderij te Foppipolis."

ACHSTE BERIGT.

„Het verheugt ons, onze lezers te kunnen onthalen op de aangename tijding, dat onze stad dezer dagen 'n waar feestgenot heeft gesmaakt, en wel 'n genot dat meermalen zal kunnen herhaald worden.

Er is namelijk 'n aanvang gemaakt met 't verbranden van alle in onze handen vallende personen, die zich verstouten langer of korter te zijn dan onze burgemeester.

De behoefte aan dien maatregel werd sedert lang gevoeld, maar de onwil van eenige buitenmatige personen heeft ons tot nog toe weêrhouden, gevolg te geven aan de algemeene billijke wensen des volks, en de eerste beginselen van tucht, orde, godsdienst, deugd en fatsoen.

De schuldigen zijn onder 't meten en branden, tot afleiding en opbeuring, beziggehouden door dominé STIKLEER, die hen gewezen heeft op STOFFEL's verdienste en dood, in verband met de lengte van z'n buis, nà de benoeming tot derde ondermeester, en met z'n edel pogen tot algeheele ontworteling der onzedige oud-christelijke spelmethode.

Die welsprekende redenaar heeft alzoo, door zijne gemoedelijke toespraak veel bijgedragen tot de vrolijkheid en den genoegelijken afloop van 'n feest, dat in aangename herinnering blijven zal, bij ieder die de juiste maat had."

NEGENDE BERIGT.

„We kunnen ons niet weêrhouden 'n kort verslag te geven van de ingrijpende leerrede, die gisteren in onze hoofdkerk werd gehouden door den eerwaarden ZIELKNIJPER.

De waardige man had tot tekst gekozen baker's onwaardeerbaar gezegde: „dankie wel/ juffre Pieterse/ m'n koppie is omgekeerd/ dat zie je wel!"

Hierop volgt een verslag van die preêk. De berigtgever uit de 50e eeuw noemt het kort. Dat moge waar zijn, maar in vind het zóó belangrijk, zóó uitlokkend, dat ik geen weêrstand bieden kan aan den lust, om dat zielknijperig voortbrengsel van de toekomst te lezen. Ik ga naar den boekverkooper die de zaken van godsdienst tot z'n specialiteit maakt in die eeuw, en koop de preêk. Ik doe dit gedeeltelijk om uwentwil lezer, maar voornamelijk om mijzelf, wijl ik in dat stuk genoemd word met veel onderscheiding. Gij begrijpt hoe aangenaam 't is te ontdekken dat men over zooveel eeuwen nog aan ons denkt. Zie hier:

„Voorzang.

O/ Baker vol van Zaligheid/
Wie zou Uw Lof niet zingen!
O/ Baker Die de Baker zijt
Van alle Stervelingen!
O Baker/ hoor ons juichen aan/
Als wij met U uit baak'ren gaan.

O Baker/ groot in Lief en Leed/
In Kraamzaal of Saletje!
Wie heeft zooveel als Gij reeds deedt/
Gespeld in een Servetje!
Wij knielen biddend voor U neêr
En zingen/ Baker/ U ter Eer.

Zie op uw Kroost genadig neêr/
Van uwen Troon op Wolken.
Er leeft als Gij geen Baker meer/
Gij bakert alle Volken.
Gloei eeuwig door van Kindermin/
En speld ons in Uw Luiers in.

„Geliefde medestotters! De rust van de kraamkamer, en de vrede van den luiermand kome, zij, en blijve overvloediglijk over u allen... dat zij zoo!

„Wat is het dan toch, mijne veelgeliefde medestotters, dat u op elken woensdag doet tezamen komen in dit heilig stotterhuis? Is het winstbejag, zucht naar aards genot? Is 't de wens om gezien te worden, de begeerte om u te verheffen boven uwe medeburgers? In 't kort, is 'r 'n reden van zinnelijken aard, die u hier zaemvergadert aan den voet van dit gestoelte?

„Neen, neen, ik zie 't aan uwe blikken, die met neêrgeslagen opregtheid en bedekte helderheid, luide uitroepen: „dat is verre van ons! We zijn hier gekomen tot het opslokken van de kruimelen die 'r zullen afvallen van de feesttafel des eeuwigen gastmaals; wij dorsten

naar 't brood van de onbevatbare geheimenisse des bakers, en ons hongert naar de springfontein zijner onafzienbare zelfvolkomenheid."

„Juist, mijne geliefden, dat is de ware stemming om optegaan tot de verhevene openbaring des onbekenden woords, want er staat geschreven: „daar zijn hooge stoepen aan de huizen," en weldra zal 't koppie worden omgekeerd, en wie wijs is, zie toe, dat-i de gesprokene woorden versta, opdat niet eenmaal de dwaas zegge: „dat zie je wel!"

„Het is dan ook deze bemoedigende beschouwing, geliefden, die mij aanleiding geeft, uwe onafgebrokene opmerkzaamheid in te roepen, bij de behandeling van het punt dat me zal bezighouden op dezen heiligen bakerdag, een punt, zoo gewigtig, zoo treffend, zoo uitnemend, zoo verheven, zoo diep, zoo belangrijk, zoo indrukwekkend, zoo luistervol en onbegrijpelijk... dat 't niet te zeggen is, en dat ik mij dus voorstel kortelijk tot klaarheid te brengen.

„Gij vindt de woorden van mijnen tekst die van deze verklaring den grondslag zal uitmaken, opgeteekend in 't eerste Stoffélium, en daarvan 't elfde hoofdstuk, het elfde vers.

„Ik heb gezegd: het elfde vers uit het elfde hoofdstuk des eersten Stoffélium's, waar we — met gepasten eerbied — het volgende lezen:

Hier volgde de tekst dien we reeds kennen uit 't negende berigt, en bovendien uit ons verslag van 't salieävendje.

„Hoe langer wij de onschatbare heilige Stoffélien beoefenen, geliefde stotters, hoe meer ons de diepe wijsheid in 't oog springt, van alles wat daarin voorkomt, en hoe meer we geraken tot de overtuiging, dat die onvergelijkelijke wegwijzers ter zaligheid, juist aldus moesten zijn geplaatst op ons pad, om ons aftehouden van de dwaalwegen der Kadasteranen, of heentelokken naar de poelen van Pennewipsche ketterij.

„Onder alle andere heilige uitspraken, worden wij in 't bijzonder getroffen door de voorgelezene tekstwoorden, die niet alleen de laastvoorgaande opmerking ten duidelijkste bevestigen, doch bovendien ook dáárom zoo uiterst gewigtig zijn voor ons eeuwig heil, omdat de Baker zich in die woorden openbaart in de volheid Zijner houding, en in al den rijkdom van Zijne Bakerlijke waardigheid; terwijl voorts de diepzinnige toespeling op de weer-en-windklok die in den gang stond, ons voldoende middelen aan de hand geeft, om onze Heilige Schriften te verdedigen tegen de goddelooze wereld, die voorgeeft te twijfelen aan Baker's bestaan, en durft beweren dat wij geen verstand hebben van natuurkunde.

„Ik stel u te dien einde voor, geliefde medestotters, mij te volgen met uw aandacht, als ik, na:

„*ten eerste*, den historisen zin mijner tekstwoorden te hebben toegelicht,

„*ten tweede*, zal overgaan tot de ontwikkeling van de stralen die daarin doorlichten, en wel

a) *Eerste straal*. De straal van BAKER's *goedheid*.
b) *Tweede straal*. De straal van BAKER's *wijsheid*.
c) *Derde straal*. De straal van BAKER's *mensenkennis*.
d) *Vierde straal*. De straal van BAKER's *matigheid*.
e) *Vijfde straal*. De straal van BAKER's *standvastigheid*.
f) *Zesde straal*. De straal van BAKER's *algemeenheid*.
g) *Zevende straal*. De straal van BAKER's *zelfkennis*.
h) *Achste straal*. De straal van BAKER's *edelmoedigheid*.
i) *Negende straal*. De straal van BAKER's *nederigheid*.
j) *Tiende straal*. De straal van BAKER's *kuisheid*.
k) *Elfde straal*. De straal van BAKER's *levenswijsheid*.
l) *Twaalfde straal*. De straal van BAKER's *onschuld*.
m) *Dertiende straal*. De straal van BAKER's *dubbelslagtigheid*.
n) *Veertiende straal*. De straal van BAKER's *eeuwigheid*.
o) *Vijftiende straal*. De straal van BAKER's *waarheidlievendheid*.
p) *Zestiende straal*. De straal van BAKER's *voorzigtigheid*.
q) *Zeventiende straal*. De straal van BAKER's *geduld*.
r) *Achttiende straal*. De straal van BAKER's *zedigheid*.
s) *Negentiende straal*. De straal van BAKER's *geheimzinnigheid*.
t) *Twintigste straal*. De straal van BAKER's *eenvoud*.
u) *Een-en-twintigste straal*. De straal van BAKER's *liefde*.
v) *Twee-en-twintigste straal*. De straal van BAKER's *trouw*.
w) *Drie-en-twintigste straal*. De straal van BAKER's *ijver*.
x) *Vier-en-twintigste straal*. De straal van BAKER's *schranderheid*.
ij) *Vijf-en-twintigste straal*. De straal van BAKER's *fatsoen*.
z) *Zes-en-twintigste straal*. De straal van BAKER's *goedertierenheid*.
z bis.) *Zeven-en-twintigste straal*. De straal van BAKER's *volmaaktheid*.

„om daarna:

„*ten derde*, over te gaan tot de beschouwing der bakerpligten, die uit de voorafgegane bakerbeschouwing voortvloeien.

„Het mensdom, geliefden, was verzonken in duisternis en hooge belastingen. Alom werd ten duidelijkste gevoeld dat 'r verlichting noodig was, maar te vergeefs wendden zich de blikken naar 't Oosten en naar 't Westen, naar Zuiderpool en Noordermarkt. Alles bleef even duur en donker. Daar schoot op eens 'n golf van licht door den drabbigen hemel. Er werd door de aardbewoners 'n ster gezien, die losberstte in geruisvolle stilte, en bij 't diep gedonder van die omstandigheid, kwam STOFFEL ter wereld. Hij leefde en leerde, zooals-i geboren was, met zachtmoedig geweld.

„Het zou ons nu tevèr leiden, geliefden, als we tans ons bezighielden met z'n prille kindsheid en slanke jeugd... neen, even als de reiziger die noode afscheidneemt van de bloemrijke aardappelvelden langs z'n weg, maar toch met begeerige blikken voorwaarts staart op den nabijliggenden berg der toekomst, *zóó* ook, geliefde Stotters, nemen wij voor heden afscheid van STOFFEL, en rigten onze blikken op den tekst die voor ons staat als 'n berg van genot.

„De saliemelk der deugd was genoten, en de tuitstoppende blaadjes waren verwijderd uit de monding des ketels, door den krachtigen, moedergehoorzamenden adem, van de oudste der dochteren des huizes. De ijverige jufvrouw LAPS, die de ziel stelde boven 't ligchaam, en de oefening der genade boven 't streven naar zoeten drank... zij die woonde op de onder-voorkamer van 't huis dat gezegend was onder alle huizen... zij had toegegeven in de begeerte om meêtepraten, en hieraan sluiten zich de voorgelezene tekstwoorden met verbazende geleidelijkheid.

„Ik heb moeite, geliefden, mij te weêrhouden reeds nu uittewijden over de voortreffelijkheid die 'r ligt in die taal, maar de vrees afbreuk te doen aan den straalbundel, dien ik mij voornam aftesteken in het tweede deel mijner rede, doet mij besluiten u eenvoudig te wijzen op den eerwaardigen BAKER STOTTER, en op 't bont-katoenen jak dat Zijne gelukzalige lenden met geestelijken wellust omsluit. Ziet, geliefden, hoe Zijn geheel lichaam beeft van innigen zielevrede, ziet hoe Hij den vinger opheft bij 't uiten der nadrukkelijke woorden: dat zeiti!... merkt op hoe er spanning is bij die herinnering aan de onvergetelijke klok, en geestdrift bij 't meten van dien stoep...

„Want Hij moet dien stoep gemeten hebben, geliefden! Het is van hoog gewigt, achtteslaan op deze bijzonderheid.

„Ja, geliefde Stotters, er zijn hooge stoepen, en er was 'n klok met wind in den gang! Dat geloof staat als 'n rots! Wat er wankele of bezwijke, wij houden vast aan dien hoogen stoep, en aan dien wind! Hoe ook de verdoolde mens zich aankante tegen de openbaring

der Geheimenissen van het BAKERSCHAP, hij zal zich tepletter stooten tegen ons stoepsel, en verbrijzeld zal-i worden door den wind onzes geloofs.

„Maar, geliefden, vat gij 't wel, begrijpt gij wel tenvolle wat er in dien wind zit? Zijt gij wel geheel doordrongen van dien wind? Doorblaast u die wind wel behoorlijk bij uw opstaan en uw slapen-gaan, bij uw middagmaal en uw ontbijt! Dringt die wind wel met voldoend stormgeweld door het weefsel uwer ziel, en doorbruist-i wel behoorlijk de porien van uwe gedachten?

„Of — helaas, geliefden, vergeeft mij die vreeselijke, maar noodige vraag — of is die storm welligt in uwe harten geworden tot 'n zuchtje? Is misschien uw wind weggekrompen tot 'n labberkoelte, te zwak om 't ligste voorwerp voorttedrijven naar, opteheffen tot, binnentestuwen in de eeuwige gelukzaligheid?

„En die stoep . . . geliefden! Wat hebt ge met uwen stoep gedaan? Hebt gij welligt, verleid door de doemwaarde leeringen van de PENNEWIPPERS, meêgewerkt om den stoep des heils, den hoogen stoep der zaligheid, den verheven stoep der genade, te verlagen tot 'n dorpeltje, hoog genoeg — ja, maar ternaauwernood hoog genoeg — om opteklimmen tot de bovenste plank uwer aardse etenskast, gij die 'n stoep noodig hebt om den hemel te bereiken, een wind om u dien stoep optewaaien?

„Zegt het mij, zegt het mij, geliefde verdwaasden, O zegt het mij, dierbare medestotters, waar is uw stoep en waar is uw wind?

„Gij zwijgt? . .

„Hemelse Baker, zie in genade neêr op dat zwijgen, en neem onze belofte aan, dat we onzen stoep zullen herstellen, en onzen wind aanblazen, tot 'r de zaligheid op volgt... dat zij zoo!

„Doch laat ons voortgaan. Na de diepzinnige toespeling op dien stoep en dien wind, haalt de verheven BAKER met ernst en nadruk de woorden aan van den man die dagelijks dien stoep beklom, dagelijks den adem diens winds voelde, de woorden van den man die als 't ware met dien stoep en dien wind vereenzelvigd was: „**Je bent 'n goeie vrouw, vrouw Stotter, en 'n knappe baker!**"

„*Een goeie vrouw en 'n knappe baker!*" kan er treffender getuigenis worden gegeven, mijne geliefden? Hij zegt niet: „*Je bent 'n goeie vrouw en daarmeê uit!*" En niet: „*Je bent 'n knappe baker en daarbij blijft het!*" Neen, duidelijk staat er: „*Je bent een goeie vrouw en een knappe baker,*" zoowel dus het één als 't ander... het andere niet minder dan 't één . . . beiden tezamen... alles tegelijk!

„Ik weet wel, geliefde Stotters, dat 'r sedert eenigen tijd onder de

valse geleerden dezer aarde, lieden zijn opgestaan die beweren dat het voegwoord: „en" in den grondtekst, zou behooren vertaald te worden met het tegenstellend: „*maar*," en dat alzoo de heilige stoep- en windman eigenlijk bedoelde de hoedanigheid des BAKERS te stellen niet naast, maar tegenover die der vrouw; maar de BAKER die zorge draagt voor Zijne kraamkinderen tot het einde der eeuwen, heeft niet gewild dat 'r twijfel wezen zou over 'n zoo gewigtig punt, en daarom heeft Hij toegelaten — wat zeg ik, Hij heeft bewerkt — dat de juiste tekst Zijner woorden is bewaard gebleven in het STOFFÉLIUM naar de beschrijvinge des Heiligen MULTATULIÏ.

„Ja Geliefden, dáár staat het: „en een knappe baker!" Dat zegevierende „en" springt in het oog als een vonk van diamant, en wij kunnen den man niet genoeg danken, die door zijne naauwkeurigheid het mensdom bewaard heeft voor de dwalingen, die een onmiddelijk gevolg wezen zouden van de verkeerde lezing des onschatbaren voegwoords: „en."

„En, Geliefden, En!... Uwe zaligheid berust op, hangt af van, is verscholen onder, spruit voort uit, gaat zamen met, is te vinden in, wordt verzekerd door... dat goddelijke en!

„Doch verder nog gaat de helse PENNEWIPPERIJ onzer dagen. Er zijn 'r die den braven, eenvoudigen MULTATULI zelven verdenken óf van onkunde, óf van opzettelijke verkrachting der waarheid...

„Verdoolden! Ziet ge niet waartoe gij wordt vervoerd door uwe zucht om alles te bekladden en te bederven wat ten leven leidt? Beseft gij niet de ijdelheid uwer pogingen, om aftebreken wat opgebouwd werd door zoo heilige handen? Gevoelt gij niet dat elke aanval op het gebied der bakerlijke STOFFÉLIEN, uitloopt op Uwe beschaming? Was *Hij* niet heilig *Hij* de eenige onvolprezen BAKER STOTTER in Zijn bonten jak? En als men dit toestemt — wat dan toch wel niet kàn ontkend worden — moet dan niet ook *hij* heilig en onfeilbaar wezen, die de daden en woorden dier Heilige persoon heeft teboek gesteld? En aldus die heiligheid aannemende als uitgemaakt, kunnen er dan fouten wezen in zijn geschrift, dat geheel is geschreven onder den invloed der begeesterende indrukken van het pas ontloken BAKERDOM, dat nog maagdelijk en nieuw, nog niet bedorven door menselijke bijvoegselen en helse PENNEWIPSELS, eenen heiligenden invloed uitoefende op de schrijvers die getuigen waren, of die altans de achternaneven hadden gezien vàn de getuigen, der gebeurtenissen die zij boekstaafden?

„Weg van ons, gij wereldse wijsheid die knagen wilt aan onze zaligmakende voegwoorden! Neen, aarde en hel, gij ontneemt ons

niet het vast geloof aan de juistheid, aan de zuiverheid, aan de geloofwaardigheid, aan de heiligheid onzes onvolprezenen STOFFÉLIUM's! Met nederige fierheid zien wij neêr op uw ijdel gepoog; met onzeggelijke gemoedsrust en betooverend zelfgevoel, roepen wij juichend uit: „Hij was een goeie vrouw en een knappe baker!"

„Doch dit is nog niet alles. Verder nog, hooger nog, dieper nog, sterker nog, grijpt onze tekst in de dierbaarste belangen onzer toekomst... *Hij zal altijd een goeie vrouw en een knappe baker* BLIJVEN! Gevoelt gij wat dat zeggen wil, Geliefden? Wat Hij was, was Hij niet voor een oogenblik, voor heden, voor gisteren of voor den dag van morgen... neen, Hij zal blijven wat Hij was, altijd, eeuwig... *een goeie vrouw en een knappe baker!*

„De aarde zal verkruimelen, en teniet gaan... *Hij* zal blijven! De zon zal maan worden, of in 't geheel niets... Hij zal blijven! Het heelal zal verzinken... *Hij* zal blijven voortbakeren ten einde toe!

„O Geliefden, wien duizelt niet het hoofd bij zulk eene roeping! Hij zal bakeren, bakeren, bakeren, tot er niets meer zal te bakeren vallen, en toch blijven voortbakeren!... Mijne zwakke krachten schieten tekort bij dat denkbeeld... de onnozele mensch beschouwt, aanbidt en... zwijgt.

„Ja, zwijgen!... daarom verkondigen wij luide onze overtuiging! Zie, o mensch, gij die bouwt op dingen van één dag, zie onze vastigheid die gegrondvest is op de onömstootbare mannelijke schouderen der vrouw! Waar alles ligt, zal Hij staan blijven. Waar alles bukt, zal Hij zich oprigten. Waar alles vergaat, zal Hij bloeien... bloeien in al de frisheid Zijner jeugd, als op den stond toen Hij, tusschen jufvrouw MABBEL en de Weduwe ZIPPERMAN, nederig naar den mensch, maar groot als uitverkoren BAKER, zegevierend getuigen kon: „dat zeiti!"

„En Hij zal blijven wat Hij was, niet voor U alleen, niet voor mij alleen, neen, wij lezen duidelijk in het hoofdstuk waaruit we onzen tekst kozen: „mijn heele familie zal je altijd gebruiken!"

„Ziet gij, Geliefden: *zijn heele familie!* Wat is de familie van iemand die zoo'n hoogen stoep heeft, en een windklok? Dat is het mensdom. Vrouw STOTTER is de BAKER van het geheele menselijke geslacht. Hij is uw BAKER, Hij is mijn BAKER, Hij is zijn BAKER, Hij is haar BAKER, Hij is onze BAKER, Hij is Ulieder BAKER, Hij is hun BAKER, Hij is de BAKER van ons allen, ja, van allen... behalve van die vervloekte PENNEWIPPERS, en anderen die van ons verschillen in geloof.

„Weg van Zijn bakerlijken schoot, gij die geen deel aan Hem hebt,

voudige redenering, en de conclusie ligt niet ver... ja, ze wordt dan meestal „een peer uit eigen tuin." (**269**.)

Ontwikkeling der oorzaken van den lankwijligen vrede in Europa, waaruit tevens den lezer 't nut blijken kan van de gezette studie der salieavenden. — ALLES IS IN ALLES. — *Vervolg en slot der dichtproeven, zeer geschikt voor rederijkers, en andere knappe versöpzeggende kinderen. Arme* WOUTER... *neen*, rijke WOUTER!

396. De oplettende lezer die op de menskunde gesteld is, wil natuurlijk gaarne weten wat de oorzaak is die ons vorig hoofdstuk zoo kalm deed eindigen, en waarom 't saliegezelschap zoo vreedzaam berustte in 'n geval, dat nog kort geleden aanleiding had gegeven tot zoo hevige ontploffing?

Nog geheel vervuld van den indruk der bakerpreek, zal ik de oorzaken der betrekkelijke kalmte die 'r heerste na PENNEWIP's vonnis, splitsen in drie deelen:

Vooreerst. Men was reeds driftig geweest, en dus wat uitgeput.

Ten tweede. Jufvrouw LAPS, de aanvoerster in den strijd, overzag met genialen blik het slagveld, en zonder juist te denken aan 't wereldberoemd gevecht van de Horatiërs en Curiatiërs, vatte zij met aangeboren talent de taktiek van 't „verdeel en heers!" Mèt de mogendheden STOTTER, MABBEL, KRUMMEL en ZIPPERMAN, tégen 't „huis" der PIETERSE's... dat kòn. Maar nu dat huis gesteund werd door PENNEWIP's meesterlijk gezag, werd het voorzigtig zich terugtetrekken uit den strijd. Want wie verzekerde haar, dat ze rekenen kon op 'r bondgenooten? Wie kon 'r waarborgen, dat niet de baker, of misschien jufvrouw ZIPPERMAN zelve, zou overgaan tot den vijand, al ware 't uit bekrompen eerbied alleen voor meester's bewegelijke pruik? Neen, neen... niet op zulken onzekeren bodem liet jufvrouw LAPS de artillerie voortrukken van hare welbespraaktheid.

Zwijgend zeî ze: //'k zal je later wel krijgen!" en als we ons háár, en al de verhoudingen van 't gezelschap, konden vermenigvuldigd denken met twintig- of dertig-miljoen, zouden we den volgenden dag, in deze of gene //onder invloed staande" JUFFRE-LAPSE krant gelezen hebben:

// *De verhouding met het rijk der* PIETERSE's *is allercordiaalst. Men spreekt zelfs van 'n vriendschappelijke bijeenkomst der respectieve soevereinen, zonder 't minste staatkundig doel, en alleen om zich te verheugen in elkanders aanschijn. Men ziet hieruit alweder hoe ongegrond de geruchten waren omtrent zekere spanning, die 'r zou bestaan hebben, over de ware natuur van onze geëerbiedigde vorstin. De lezer zal zich herinneren dat wij die geruchten dan ook nooit zonder reserve hebben meêgedeeld.*"

Ten derde. De derde en voornaamste reden van den wapenstilstand was: nieuwsgierigheid. Wie zich op-nieuw boos maakte, of boos blééf, of boosheid blijken liet, zou moeten vertrekken; en wie vertrok, zou niet weten waarom meester PENNEWIP was komen vertellen, dat 'r weêr wat aan de hand was met WOUTER.

Hieruit ziet men voor de duizendste maal, dat alle zaken haar goede zijde hebben. Als WOUTER PIETERSE deugdzaam geweest was in meester's oogen, hadden die oogen waarschijnlijk 't lot ondergaan, dat hun in dat geval door den archaeoloog KLESMEIJER, eenmaal zou worden aangewezen in de oud-europese mythologie.

397. — Maar meester, vraagde jufvrouw PIETERSE — na op 't overwonnen zoogdier 'n blik te hebben geworpen, die gelden kon voor 'n //Waar blijf je nou?" met rang van overwinnings-bulletin — maar meester, wat heeft die WOUTER dan nu weêr uitgevoerd?

— Ja, wat heeft WOUTER weêr gedaan? werd 'r bijgevoegd door jufvrouw LAPS, die zich verheugde omdat 't

gesprek 'n andere wending nam, en tevens over de nieuwe misdaad die zij vernemen zou, omdat ze zoo godsdienstig was.

Want in de godsdienst, is de zondaar 'n ding waarop men zich oefent, en jufvrouw LAPS hield veel van oefenen, zooals wij gezien hebben.

Juist zou PENNEWIP 'n begin maken met de akte van beschuldiging, toen de bel ging... nogëens... — „'t was f'r ons" — en de arme delinkwent trad de kamer in.

Hij was nog bleeker dan gewoonlijk, en 'r was reden toe, want 'r waren vreemde zaken met 'm gebeurd, sedert FANCY hem opnam en meêvoerde...

— Jufvrouw PIETERSE, begon PENNEWIP, mijne school is beroemd tot op Kattenburg... hoort gij dat, en verstaat gij dat?

— Och ja, meester.

— Ik herzeg: beroemd, en wel voornamelijk wegens de goede zeden die daar heersen... ik bedoel natuurlijkerwijze: op mijne school. Godsdienst en deugd staan bij mij op den voorgrond. Ik zoude u verzen kunnen toonen over God... maar dat zal ik nu met stilzwijgen voorbijgaan. Het zij ulieden genoeg, te weten, dat mijne school beroemd is tot op... wat zeg ik... zelfs heb ik 'n zoontje gehad van iemand op Wittenburg — van den blokkemaker — en eenmaal zelfs ben ik schriftelijk geraadpleegd over de verbetering van 'n knaapje, wiens vader heel te Muiderberg woonde...

— Gut, meester!

— Ja, jufvrouw PIETERSE, ik ben nog in het bezit van dien brief, dien ik u zoude kunnen toonen... de man was doodgraver... en die jongeling had zich overgegeven aan het teekenen van ongepaste figuren op de zerken... maar juist dáárom voel ik mij verpligt u bij dezen medetedeelen, dat ik niet verkies den goeden naam mijner school te zien verloren gaan door uw deugniet van een zoon, die

dáár staat!

De arme WOUTER was onthust. Dat klonk anders dan 'n pauselijke aanstelling... die hij trouwens niet langer begeerde, want-i had zooëven 'n heel andere aanstelling bekomen, die 'm beter aanstond.

Zijne moeder wilde terstond overgaan tot wat zij hare godsdienst noemde, en hem eene kastijding toedienen om den meester tevreê te stellen, en dezen te toonen, dat ook in haar huis, deugd en goede zeden op den voorgrond stonden.

Maar meester vond beter 't gezelschap te doen weten wat 'r aan de hand was, om daardoor tegelijkertijd het schuldbesef van den patiënt inniger te maken.

— Uw zoon, jufvrouw PIETERSE, behoort tot de klasse der roovers, moordenaars, vrouwenschenners en brandstichters...

Meer niet.

— Heilige genade! Goeie hemelse geregtigheid! Barmhartige christenzielen nog toe! Och, lieveheeremenselijke deugd, is 't mogelijk! Wat 'n mens moet beleven!...

Zoo omtrent — maar 'k sta niet in voor de juistheid — was de stortvloed van uitroepingen, waaronder de tienjarige roover, moordenaar, vrouweschenner en brandstichter bedolven werd.

Arme WOUTER!

— Ik zal u 'n stuk voorlezen van zijne hand, zei meester, en wie daarna nog twijfelt aan de verdorvenheid van dezen knaap...

't Heele gezelschap beloofde dat men 'r niet aan twijfelen zou. Het stuk dat de meester daarop voorlas, was dan ook van dien aard, dat die twijfel heel moeielijk viel, en ikzelf die WOUTER heb gekozen tot mijn held, zal moeite hebben den lezer te overtuigen, dat-i niet zóó slecht was als-i 'r uitzag in z'n vreesselijk:

ROOVERSLIED.

„Met mijn zwaard,
Op het paard,
En mijn helm op het hoofd,
Er op in!... en den vijand den schedel gekloofd,
En vooruit!...”

— Christenzielen, riep 't heele gezelschap, is-i dol?

„En vooruit!...
Op den weg,
Langs de heg,
Met een houw en een stoot
De dragonders verjaagd, en den markgraaf gedood...”

— Lieve goeie god, wat heeft-i toch tegen dien markgraaf? vraagde de moeder.

„Om den buit!...”

— Zieje, 't is om den buit... zeî jufvrouw LAPS, *ik* zeg maar altijd, men begint met 'n bijbel, en...

„En die buit
Is mijn bruid...”

— Hebje van z'n leven... z'n bruid... hij heeft pas gewisseld!

„En die buit
Is mijn bruid,
Mij gekocht met mijn staal.”

— Met z'n st...a...a...a...l!

″ *En die buit*
Is mijn bruid,
Mij gekocht met mijn staal,
En ik voer, als een veêr, met mij meê haar in 't zaal,
Naar de grot . . ."

— Hemelse genade, wat wil-i in die grot uitvoeren?

″ *Als de wind*
Zoo gezwind,
Jaag ik voort met mijn vracht,
En ik sla op haar schreien en kermen . . ."

— Och, lieve geregtige vrede, 't mens kermt 'r van!

″ *En ik sla op haar schreien en kermen geen acht,*
Wat genot! . . ."

— Dat noemt-i genot! . . . 'k word 'r koud van . . .

″ *En dan weêr*
Op-en-neêr,
Regts en links door het land . . ."

— Lieve Jesis, daar gaat-i weêr!

″ *En dan weêr*
Op en neêr,
Regts en links door het land,
Hier een villa verwoest, daar een klooster verbrand,
Tot vermaak! . . ."

— De hel zit in dien jongen... tot vermaak!

″ *En dan voort*
Weer gespoord
Naar een nieuw aventuur . . ."

— Alweêr? . . . waar wil-i in godsheeren-naam nu weêr

naar toe?... 't Is om te bezwijken...

„En dan voort
Weêr gespoord
Naar een nieuw aventuur,
En mijn reisweg geteekend met bloed en met vuur,
Om de wraak...”

— Goeie god, wat hebben ze 'm toch gedaan?

„Want de wraak
Is de taak
Van den koning van 't woud...”

Is-i razend... 'k zal 'm koningen!

„Want de wraak
Is de taak
Van den koning van 't woud...
Die, alleen tegen allen, zijn schepter behoudt...”

— Wat 's dàt voor 'n ding?

„Die, alleen tegen allen, zijn schepter behoudt,
En banier!
Op, hoezee...
Wie gaat mee?...”

't Gezelschap rilde op die uitnoodiging.

„Op, hoezee...
Wie gaat mee?...
Nu geen schepsel verschoond,
Nu de mannen gehangen...”

— Lodderijn!... TRUI, je ziet dâ-k...

„Nu de mannen gehangen, de vrouwen...”

— Lodderijn... lodderijn!...

„... de vrouwen gehoond...”

— Lodderijn, lodderijn, lodderijn... TRUI!...

„... de vrouwen gehoond,
Voor pleizier!”

— Voor pleizier... herhaalde meester op 'n graftoon, voor pleizier...

Hij... doet... die... dingen... voor... zijn... pleizier!

't Heele gezelschap lag in zwijm. Ook STOFFEL's pijp was uitgegaan.

Maar WOUTER had iets kalms in z'n wezen, en toen zijne moeder hem genoeg geslagen had om hare bezinning terugtekrijgen, legde hij zich niet ontevreden neêr in 'n hoekje van de achterkamer, waar-i weldra insliep om te droomen van FANCY.

Naauwkeurig berigt omtrent den toestand der hoofdpersonen van deze geschiedenis, na de katastrofe. Malle uitval van den schrijver, zeer geschikt om de genegenheid van PUBLIEK *te winnen, en dat monster overtehalen tot vernieuwing van z'n abonnement.*

398. Den volgenden dag was 'r veel teruggekeerd tot de oude orde van zaken, en om niet den schijn van lompheid op ons te laden, als bekommerden we ons niet over de personen, waarmeê wij 'n zoo genoegelijken avend hebben doorgebragt, zullen we in 't voorbijgaan aanstippen, dat jufvrouw MABBEL weêr aan 't bakken en machenetiseren was gegaan, en vrouw STOTTER aan 't bakeren. Zij veroordeelde de ongelukkige schepsels, die aan hare zorgen werden toevertrouwd, tot 'n twee- of driemaan-

delijkse onbewegelijkheid, zeker om den pasgeborenen 'n prettig denkbeeld inteboezemen van hun nieuwbegonnen loopbaan, en om ze te straffen voor de brooddronken luidruchtigheid, waaraan zij zich hadden schuldiggemaakt vóór hun geboorte.

Meester PENNEWIP hield zich, als gewoonlijk, bezig met het fatsoeneren onzer gewezen-aanstaande grootouwelui; en zijne pruik, nog niet geheel hersteld van de ondergane aandoeningen, verlangde reikkrullend naar zondag.

KLAASJE VAN DER GRACHT had den prijs gekregen, met 'n plegtig: „ga zoo voort, mijn zoon!" Dat-i gedaan heeft. Nog dagelijks zie 'k gedichten verschijnen, die zijn meesterhand verraden door duidelijkheid, bondigheid en geestverheffing, en wijl ik verneem dat 'r kwaadwilligen zijn, die beweren dat de ongevaccineerde KLAASJE overleden is aan de pokken, acht ik me verpligt hem in bescherming te nemen tegen dien laster. 't Genie sterft niet, dat spreekt vanzelf, anders zou't voor 'n genie niet de moeite waard wezen, zich te laten geboren worden. Doch al ware onze KLAAS dood naar den mens, zijn geest leeft voort in z'n volgelingen, en dat vind ik 'n schoone onsterfelijkheid.

Ook de familie DE WILDE is niet uitgestorven, en zal niet uitsterven. Daar ben ik zeker van.

Jufvrouw KRUMMEL vraagde 'r man, of ze werkelijk 'n zoogdier was, en hij die veel levenswijsheid had opgedaan aan de beurs, antwoordde na eenig overleg, dat-i van zulke praatjes nooit meer geloofde dan de helft... „in dit geval: de laaste" zeid-i 'r bij, binnen'smonds.

Jufvrouw ZIPPERMAN kadastreerde burgerlijk voort, en was verkouwen. Maar ze had het 'r voor over, want ze was 'n „schikkelijk" mens. Alleen kon ze niet verdragen dat jufvrouw LAPS zoo hoog had opgegeven van 'r vader „in de granen," en van 'r deugd. De oude LAPS, beweerde zij, was niet *in* de granen geweest, maar 'r *onder*.

Hij had ze namelijk gedragen, in 'n zak, op z'n hoofd, dat heel iets anders is dan granen te verkoopen, want wie wat verkoopt, staat alweêr veel hooger dan wie wat draagt. Dat had alzoo jufvrouw LAPS niet moeten zeggen. En wat 'r deugd betrof, ieder wist van die historie met den briefbesteller, die zulke zware bakkebaarden had. "'t Was niet om 't mens te skandeliseren, heere neen!... 't Was maar dat men 't wist, en dat men er van sprak... dàt was 't maar... en die jufvrouw LAPS mogt dus wel zwijgen van 'r deugd." Jufvrouw ZIPPERMAN woû echter "de zegs*man* niet wezen, omdat kwaadspreken haar gewoonte niet was, maar de briefbesteller keek nog altijd naar boven, als-i voorbijging... dat deet-i!"

TRUITJE en hare zusters zaten zoo goed mogelijk opgeschikt voor 't venster, en als er jongelui voorbijgingen, trokken ze hare gezigten in 'n plooi, alsof ze nooit iemand hadden "teregtgebragt."

De jufvrouw van onder-achter vertelde in de komenij, dat ze verhuizen woû, "want 't was 'n schandaal bij de PIETERSE's... 'n wáár schandaal... en er had juist wat onder gestaan..."

Jufvrouw PIETERSE beredderde haar huishouden, en zag 'r uit als 'n "mens." Van tijd tot tijd "deed" ze haar godsdienst op de kinderen, die, als ze 't voor 't wensen hadden gehad, gewis liever waren terwereld gekomen bij Alfoeren, Daiaks, of andere verblinden die minder gevoeligheid belijden in hun godsdienst.

Jufvrouw LAPS had bezonder goed geslapen, dien nacht. Wat mij genoegen doet. Ik zou wel meer van 'r kunnen zeggen, maar dat houd ik vóór me, omdat ik nooit m'n onderwerp uitput.

STOFFEL was naar z'n school gegaan, en had daar getracht aan de jeugd verachting inteboezemen voor rijkdommen, naar aanleiding van 'n gedicht dat gemaakt scheen

op 'n vliering, door iemand die vermoedelijk veel last had van z'n rijkdom. Maar de jongens waren onöplettend, en schenen maar niet te vatten, welk genoegen 'r in stak geen geld te hebben om knikkers te koopen. STOFFEL schreef die hardheid van hun harten toe aan WOUTER's wangedrag. Ze hadden zeker al gehoord van den aanslag op 't leven van dien markgraaf, en van dat zonderling logeren in 'n grot. Daarom bewezen zij minder eerbied aan STOFFEL, dan hem toekwam als derden ondermeester met 'n verlengd buis.

En WOUTER?...

Deze was nog altijd in afwachting van de straf die hij zoo ruimschoots verdiend had, want z'n moeder had 'm tekennen gegeven, dat de „teregtstelling" van den vorigen avond maar eene voorloopige godsdienstoefening geweest was, en dat de eigenlijke bezoldiging zijner zonde uitbetaald worden zou, als ze daarover had gesproken met huisdominé. Wat billijk was. Want, in zaken van godsdienst, heeft de dominé — huis- of niet — 'n stem. Hij wordt 'r voor betaald, en studeert 'r voor. De mensen die dus beweren, dat men wèl doet de geestelijken uit het huis te houden, weten niet wat ze zeggen.

Maar intussen wist WOUTER niet wat-i zou aanvangen. Naar school gaan, kon-i niet. Meester had hem uitdrukkelijk verboden, verder meêtescheppen uit die bron van wetenschap. Wandelen mogt-i niet. „God weet wat je weêr uitvoert, als ik je uit m'n oogen verlies" zei de moeder, die voorgaf bevreesd te zijn, dat-i weêr zou losgaan op de kloosters, maar eigenlijk alleen daarom 't verlof tot uitgaan weigerde, omdat WOUTER dat verlof gevraagd had. Want ze meende, als velen, dat het voor ondeugende kinderen nuttig is, in alles te worden gedwarsboomd.

Als WOUTER sluw waar geweest, had-i zeker voorgewend verliefd te zijn op die donkere achterkamer, om de trap

te worden afgejaagd tot zedelijke verbetering, en dan had-i 'n bezoek kunnen brengen aan z'n molens.

Maar WOUTER was niet sluw.

En de voorkamer was 'm verboden, omdat de jongejufvrouwen „hem niet konden zien."

399. Ja, wèl was ze donker, die achterkamer! En ware zij maar alleen donker geweest, doch ze was bovendien vuil, bekrompen, en gevuld met al de dampen die de dagelijkse atmosfeer uitmaken van III, 7, b^1, (Pp.).

Als 'n looden domper drukt zoo'n verblijf iemand op 't hart, en ik mag niet toegeven, aan wat misschien mijn pligt was, aan de begeerte tot nauwkeurige beschrijving van zoo 'n hol, om niet oorzaak te wezen van de misselijkheid die auteur en lezer bevangen zou bij zulke beschrijving.

Ja, mijn pligt misschien. Want wie met de pen spreekt tot het volk, heeft eene roeping te vervullen, eene roeping te heiliger, omdat ze niet als andere roepingen, kan of mag worden gemaakt tot 'n *beroep*.

Wat toch beweegt mij u te verhalen van onder-voorjufvrouwen, en PENNEWIP's pruik; van zingende molens, en baker's oudje; van vuile achterkamers, en de hysterise godsdolheid der LAPSEN; van STOFFEL's vrouwelijke werkwoorden, en WOUTER's konningschap?...

Wat beweegt mij daartoe?

Is 't me om eer te doen?...

Fraaie eer, de kopiist te wezen van de schimmelige portretten, die onder, naast, boven, en achter ons, rondwandelen, en te bekijken zijn op elke noordermarkt, om niet.

Dank?...

Gij hebt mij niet te danken, PUBLIEK. Ik schrijf wat *ik* verkies, onverschillig of 't u aanstaat. En als ik let op de dingen die u wèl aanstaan, als ik de vodderij onderzoek, weeg, en schat, waarvoor gij uwe handen roodklapt... zie,

dan hoop ik dat ge u teber̈sten fluit over mijn werk.

Meent ge indedaad dat 'n schrijver, wiens schrijven *middel* is en geen *doel*... een schrijver die „wat te zeggen heeft"... iemand die zich opgewekt voelde iets tot stand te brengen, dat zeer verre ligt buiten 't bereik van de ambachtslui der litteratuur... meent ge waarlijk, dat zoo-iemand gesteld is op uwe goedkeuring, en dat-i uw: „*macte animo, m'n jongetje*" opvangt in z'n muts, als 'n welkome aalmoes van den goedgeluimden rentenier aan 't genie?

Meent ge dat?...

Ha... ha... gij die alles uit Parijs ontvangt, of uit Neurenberg... en gij anderen die *niets* wezen zoudt, als ge niet tot iets waart *gemaakt* in de koninklijke voorkamer, of in 't kabinet van 'n minister, die meestal zelf moeite heeft *iets* te blijven... meent gij allen indedaad wat te beduiden, omdat ge in voordeeligen handel met granen, speelgoed, slaapmutsen of bestuursluim, de weinige stuivers hebt gewonnen, die 'r noodig zijn om mijn werk — dat is: 't papier en den arbeid des zetters — te betalen?

Scheur 'ns een blaadje uit uw kopijboek, gij kooplui, en teeken eens 'n denkbeeld uit op dat blaadje, dan zullen we zien hoe 't eerste ding 'r uitziet, dat ge niet hebt gekregen uit vreemde fabriek.

Trek 'ns los die zijden linten uwer portefeuille, die ge zoo pronkerig draagt onder den arm, o ministers, alsof 't volk niet wist dat die vodden sedert jaren het distinctief zijn der prachtuitgaven van onbeduidendheid. Trek 'ns los die linten... open... open!... Laat 'ns zien wat ge *hebt*, wat ge *zijt*, wat ge indedaad wezen *zoudt* als MENS, indien ge niet door 'n bovendrijvend kliekje kamerleden waart opgeheven tot schijnbare vertegenwoordigers der denkbeelden die zijzelf niet hebben.

Wat me tot schrijven beweegt, nogëens?

Geld . . . betaling?

Ontvangt het schaap betaling voor z'n wol, de koe voor haar melk?

Die betaling is voor de lakenkoopers en voor de kaashandelaars, die geen melk of wol *zelf maken*. Wat veel fatsoenlijker is, zooals wij gezien hebben.

Doch schapen en koeien worden *gevoed* ten minste, zij 't dan ook niet ter belooning van wat ze gaven, dan toch opdat ze gevende blijven zouden.

Maar schrijvers, dichters, kunstenaars . . .

Ja, ook die koeien en schapen worden nu en dan gevoed. Maar 't is niet in de ruime frisse wei. Men bewaart ze in muffe, dompige boven-achterdoosjes . . . en dan klaagt men nog dat ze 'r niet voordeelig uitzien, en schrale wol geven of blauwe melk . . .

Foei!

Betáling! . . .

400. Wat me dan beweegt? Ik zal 't u zeggen, PUBLIEK, voor 'n deel altans. Ik ben u niets schuldig, dus ook niet *al* de waarheid. Maar wàt ik u geef, zal waarheid wezen.

Wat mij beweegt? Ziehier:

Gij zult moeite hebben mij te gelooven, maar toch moet ik u verzekeren dat 'r mensen bestaan, die van hunne jeugd af, zich bezighielden met denken.

't Klinkt vreemd, paradoks, 't jaagt u schrik aan . . . maar 't is zoo.

Daaronder zijn er die opgemerkt hebben, dat 'r in onze maatschappij veel is, wat anders wezen moest, en met wat goeden wil, anders wezen kon. Het teregtbrengen van àl 't verkeerde, is onmogelijk, maar 't berusten in verkeerdheden, omdat wij ze niet *alle* kunnen veranderen, is aftekeuren, en, naar *mijne* opvatting der roeping van

den mens, misdadig.

Want wie op zijnen weg 'n steen vindt, die oorzaak wezen kan van struikeling voor wien na hem komt, kantele dien terzijde. Het is niet voldoende den steen òmtegaan, en alleen zichzelf te waren voor schade. Daar rust op ieder lid van 't groote reisgezelschap des menselijken geslachs, 'n dure verpligting, den kant des wegs dien-i langsging, te merken met weggeruimde hindernissen, opdat die eervolle gedenkteekenen van zijnen arbeid, aan latere reizigers strekken tot voordeel, hen opwekken tot dankbaarheid, en aansporen tot navolging.

Maar er zijn zeer zware steenen! Daartoe gebruiken de mijnwerkers kruid.

En de groote, logge, schijnbaar onbeweegbare, rotsblokken, die den weg naar volksgeluk en volmaking versperren, laat men springen door wat geest.

Veel is 'r niet noodig, zooals gij ziet, maar toch altijd meer dan 'r wordt gestookt uit uw granen, PUBLIEK.

Sedert lang heb ik mij beijverd, hier en daar 'n steen uit den weg te ruimen. En als 't me niet gelukt, zal ik toch zorgdragen dat wie na mij komt, sporen vinde van mijne pogingen.

401. Het is niet zonder doel, dat ik den held van m'n verhaal liet geboren worden in dien kring van burgerlijke bekrompenheid. Bekrompenheid naar ziel en lichaam beide, want 'r bestaat 'n zeer innige verwantschap tussen de benauwde tweede-achterverdiepingse denkbeelden, en de bekathechiseerde stofferigheid van zoo'n omnibus-bedsteê. *Alles is in alles.* Begrippen van deugd, zedelijkheid, godsdienst, zijn veelal geschoeid op den leest van de ruimte waarin men zich bewoog. Want de mens — als de geheele natuur — *schept* niets. Om te geraken tot de gotise bouworde, moesten we eerst zien hoe 't eikenwoud zich welfde

tot 'n kerkdak, en de omkrullende acanthus was noodig, om ons de corintise te leeren. Wie in en met zonneschijn leeft, maakt zich 'n god van licht en kleuren, en waar men genoodzaakt is den elboog aan 't lijf te houden, om vrede te hebben met 'n kontubernaal, heeft men 'n godje noodig dat niet veel plaats inneemt. Dien god zal men dus kleinzerig, kribbig, lastig, kwalijknemend, vervelend en kwaadaardig maken, als men steeds gedwongen was z'n eigen leven te persen in kleine vormen, en als 'r dan nog bovendien vuiligheid bijkomt, is 'r in 't geheel geen huishouden met zoo'n god.

De zoogenaamde christelijke godsdienst heeft het meest opgang gemaakt, of zich 't best staandegehouden, in streken waar de mensen 't digst op elkaêr gedrongen zijn, en waar alzoo in benauwde kamertjes de beste gelegenheid bestond, tot het uitbroeien der spokerige vertellingen van zondenval, zoendood, genade of ongenade, en eeuwige verdoemenis. Het leven in de opene, vrije, groene, natuur — niet voor 'n individu, want 'n individu brengt z'n begrippen van huis meê — het *volks*leven in de ruimte, vaagt die bekrompene denkbeelden weg, en men overstrome de zoogenaamd-onbeschaafde landen vrij met zendelingen en evangelien, zonder dwang zal men nooit slagen in de trouwens moeielijke taak, om die muffe kamerzotternijen optedringen aan volken, die gewoon zijn hun indrukken te ontvangen van de frisse buitennatuur.

402. Ik heb 'n sergant gekend, die de willems-orde „reclameerde." Ik was toen klerk op 'n prokureurskantoor, en hielp den man aan z'n rekwesten „en verder gemaal met dat ministerie."

Z'n „beleid" stond vast; zijne „trouw" was verheven boven allen twijfel — dat kon men lezen op z'n koperen medalje van twaalfjarige dienst — de zaak kwam dus alleen

neêr op z'n *moed.*

— Zieje, jongeheer, dat kan ik ze maar niet aan 't verstand brengen. Ik liep... en schoot... en zei... en de luitenant zei... en toen kwam ik...

Volgt: de historie van z'n moed.

Och arm... soldatenmoed...

Daar is wat ànderen moed noodig in 't leven!

— Zieje, jongeheer, dat woû 'k ze nog 'reis goed aangetoond hebben in 'n rekwest... maar 't moet op póten staan... ik wou graag m'n moed bewezen hebben, weetje... alsje dàt doet, ben ik klaar...

Ik zei: jawel, en schreef 'n rekwest — 't was het zeventiende, geloof ik — dezen keer met 'n paar latijnse spreuken er in, omdat ik klerk was bij 'n prokureur.

De moed zegevierde ditmaal — waarschijnlijk door 't latijn — mijn serjant was ridder. Ik ging met 'm wandelen. Dat vond ik prettig, om 't aanslaan...

Helaas, helaas, welke prokureursklerk zal 'n rekwest schrijven voor mij, waarin wordt aangetoond welken moed *ik* noodig had om te schrijven zóóals ik schrijf?

— Zieje, jongeheer, als ze daar zoo zitten achter hun lessenaar op dat ministerie, begrijpen ze niet...

Ziet ge, toekomstig PUBLIEK, als ge daar zoo zit in uw lateren tijd, achter den hoogen lessenaar uwer twintig eeuwen méér... zult ge niet begrijpen hoeveel moed er noodig was in 1862, om inteloopen tegen de batterij, die u zoo laag en platgeschoten voorkomt, in drie-duizend zóóveel!

Maar willems- of andere orden wil 'k er niet voor hebben.

403. Ik trek tevelde tegen al wat op zedelijk, maatschappelijk en staatkundig gebied, klein, gemeen, bekrompen of benauwd is.

Wat de wijze aangaat, waarop ik dien strijd voer, be-

geer ik m'n volkomen vrijheid te bewaren, zonder achttegeven op gewoonte of school. Wie 't niet aanstaat, voorzie zich bij m'n buurman.

En wie meenen mogt dat ik gebrek aan beleid verraad, door de onëerbiedigheid waarmeê ik u aanspreek, PUBLIEK, toont zelf niet ruim voorzien te wezen van beleid. Want, dàt moet ik zeggen in uw voordeel, kwalijknemend of haatdragend zijt gij niet. Ik hoor u sedert achttien eeuwen uitschelden voor goddeloos, verdorven, verdoemd, en zoo al voort, en in plaats van boos te worden, zingt ge psalmen op de manier van m'n bakerlied, ter eere van de verdoemers.

Er is nog iets dat ik in u heb opgemerkt, of liever 'k heb de oude opmerking bevestigd gezien, dat het veel veiliger is, 'n heel publiek uitteschelden, dan 'n individu.

Als men polichinel z'n bochel verwijt, schijnt-i aan de eer zijner familie verpligt, u rekenschap te vragen van uw gebrek aan scherpzigtigheid, daar ge — volgens hem — hadt moeten héénkijken door dien bochel. Maar als men een geheel publiek opmerkzaam maakt op zulke kamélige verhevenheden, troost zich de een met de mismaaktheid van den ander, en „vermaakt er zich meê" als 'n „springend wichtje" van VAN ALPHEN. O, gij bochels...

404. Lieve god, MARIANNE, zet toch 't venster open!

Ach, lezer, ik heb u vergeving te vragen. Als 't niet m'n vaste gewoonte was nooit iets doortehalen, zoudt ge de voorgaande onëerbiedige paragrafen nooit onder de oogen hebben gekregen.

Verbeeld u, dat ik door huisselijke omstandigheden — orgels, zangers, opgenomen vloerkleeden, boos humeur van de meid, geldgebrek en dergelijke gemoeds-servituten — ben aangeland op 'n keukenkamertje. Dáár zijn de regels geschreven die u geweldig moeten hinderen, en die onver-

schoonbaar wezen zouden, als ik niet ware beklemd geweest tussen 'n paar aarden potten, 'n keukenmeid en 'n bak met wortelen.

Gebrek aan ruimte, aan kalmte en aan lucht, heeft zóó gewerkt op m'n humeur, dat ik — die anders vrolijk van aard ben, en al m'n lezers dol lief heb — ben verleid geworden tot zwartgalligheid en onaangename toespraak. Ik schijn niet regt bij m'n zinnen geweest te zijn... ik veracht u in 't minst niet; ik zou lust hebben u om den hals te vliegen uit pure genegenheid, en hoe ik u bezie van achteren of van voren, ik vind geen spoor van 'n bochel. Ook was 'k nooit klerk bij 'n prokureur. Ge ziet dus dat ik niet wist wat ik zeide.

Ja, de frisse lucht heeft uw bochel afgewaaid, en ik ga wat wandelen.

Zoodra 't goedweêr is, zal 'k eens 'n paar hoofdstukken schrijven *à la belle étoile.*

Wat vlugtige karakterstudie, gevolgd door 'n zot sprookje.

405. Maar als ik, die van tijd tot tijd de werelddeelen doorjaag als 'n nieuwe MAZEPPA, als ik zoo op eenmaal toegaf in den benauwenden indruk van 'n keukenkamertje, hoe moet dan wel de ziel van dien armen WOUTER zijn benepen geweest tussen de muren zijner woning, en in de sterk toegehaalde banden van z'n geheel bestaan.

De arme jongen was bewindseld en bezwachteld van z'n geboorte af. Kromme beentjes; bijbelse geschiedenis; engelse ziekte; met twee woorden spreken; versjes over deugd en gehoorzame jongetjes; mooi-handje geven; knielende avendgebedjes; toornige godsgerigten; zwarte mannen voor stoute kinderen; oogen digt, voor en na 'n boteram; slapen met opgetrokken knieën; *zonde* doen; angst over gescheurde broeken; godsdienstoefeningen, met of zonder akkompanjement

van gevoeligheid ... arme WOUTER.

'k Weet wel, dat duizenden en duizenden geen beter lot hebben, maar juist daarom zeg ik: arme WOUTER! Misschien dat die uitroep anderen opwekt tot de klagt: arme *wouters!*

En al ware dit zoo niet, wat den een past, is te ruim of te nauw voor 'n ander, en WOUTER's ziel was van ongewone leest.

Het kluchtig rooverslied dat 'm was ingegeven door 't pas gelezen boek, toonde hoe diep z'n maagdelijke verbeelding was getroffen, door de indrukken van wat hem groot voorkwam. Hij was nog geheel kind, en bovendien 'n *goed* kind. Hij zou geen vliegje hebben leedgedaan, zoodat de hoogst kriminele strekking van z'n lied alleen voortkwam uit de zucht om op eenmaal 't *hoogste* te grijpen, het *verst* te bereiken, de *eerste* te zijn, in 't wedperk dat z'n kinderlijke fantaisie hem had ingeleid.

Roover ... goed! Maar dan ook 'n flinke roover, 'n roover boven alles, 'n roover zonder genade, 'n roover voor pleizier!

Van dat vrouwen-hónen had-i eigenlijk geen begrip. Hij zeide 't maar om 't rijm, en wijl-i uit 'n paar zinsneden van z'n boek had opgemaakt, dat dit zoo'n bijzonder aangename uitspanning was.

Als-i voor z'n veertien stuivers toevallig 'n KAREL GRANDISSON had te lezen gekregen — vervelender gedachtenisse! — zou z'n gedicht van dien woensdag heel anders uitgevallen zijn, en hij had misschien ... ja, zéker had-i dan de hand van verzoening gereikt aan SLAGTERSKEESJE, en dien welligt nog 'n paar griften toegegeven, met volkomene vergiffenis voor 't onjuist verhuizen van dezen of genen graaf.

Want het eigenaardige van gemoederen als dat van WOUTER, is: dat ze geheel zijn wàt ze zijn, en verder gaan, in welke rigting ook, dan oppervlakkig scheen te liggen in de

magt der indrukken, die hen 't eerst die rigting volgen deden.

Daar zou van zulke karakters veel te wachten zijn, wanneer niet het toeval — d. i. deze of gene natuurlijke oorzaak, die we niet kennen, en die we toeval noemen uit schaamte over dat gebrek aan kennis — wanneer niet zoo'n toeval zich vermaakte de WOUTERS te doen geboren worden in 'n kring, waar ze niet worden begrepen ... en dus mishandeld.

Want, ook dit is eene van onze eigenaardigheden, dat we gaarne iemand mishandelen, wiens ziel anders is bewerktuigd dan de onze. „Hoe beweegt toch dat horloge?" vraagt 'n kind, en rust niet voor-i 't door hem niet begrepen raderwerk heeft stukgedraaid. Dan ligt de boêl in elkaêr, en de kleine misdadiger verontschuldigt zich met de betuiging „dat-i weten wilde hoe 't gemaakt was."

Zoo ook willen volwassen kinderen, als 't toeval hun 'n kostbaar werk inhanden speelt, een werk altans, dat *anders* is tezamengesteld dan hun gewone Neurenberger eieren, gedurig onderzoeken hoe 't gemaakt is, en zij rusten meestal niet, voor ze hun gebrek aan werktuigkunde hebben gewroken op 't ongelukkig voorwerp, dat zich verstoutte ietwat te verschillen van die eieren.

De pointe van 't achste courantenberigt uit de vijftigste eeuw, is niet nieuw. Ik beweer ook nooit wat nieuws te schrijven, wat dan ook zelden de moeite waard wezen zou, want de waarheid is oud. Lang voor brandstapels en kathechiseermeesters, was er 'n man die zich vermaakte met het „teregtbrengen" van de voorbijgangers, door ze in zijn bedsteê te leggen, en uitterekken tot *zijn* maat als ze te kort waren, of door, in 't omgekeerd geval, afteknippen wat uitstak.

Dien man heeft THESEUS doodgeslagen, en daaraan deed THESEUS wèl. Maar-i heeft de bedsteê laten bestaan, en

dat is niet goed, want de erfgenamen van dien juistemaatstelselaar zetten op hun gemak 't handwerk voort.

Maar omdat nu m'n venster openstaat, wil 'k voor dit-maal den lezer hierover niet verder lastigvallen. Ook zou 't den schijn hebben, of ik anderen woû pasmaken in *mijn* bedsteê.

Dat wil ik niet, en daarom vertel ik nu weer wat anders.

406. WOUTER zat met beide elbogen op de tafel, en liet daarop het hoofd rusten. Hij scheen verdiept in 't *over'shandse* naadje, dat LEENTJE bezighield, maar we zullen terstond zien dat zijne gedachten elders waren, en wel zeer ver van III, 7, b^1, (Pr).

Men had haar verboden te spreken met „dien kwaejongen" en slechts van tijd tot tijd, als juf̀vrouw PIETERSE de kamer verliet, vond LEENTJE gelegenheid hem eenige troostwoorden toetevoegen, schoon 't haar in 't oog viel, dat WOUTER niet zoo bedroefd was, als men vooronderstellen zou van iemand, die benepen zat tussen de kastijding van gister, en de huisdominé van morgen. Want morgen zou de man komen om die zaak aftedoen.

— Maar, WOUTER, hoe kon je spreken van brandstichten?

— Och... ik meende... sjt!...

— En die graaf... wat was dat weêr met dien graaf?...

— 't Was 'n markgraaf... sjt!...

— Wat is dat voor 'n graaf? Zeker weêr uit 'n ander huis...

— Ja... 't was de vader van AMALIA... maar dat is de zaak niet... ik heb je wat te zeggen, LEENTJE... sjt!...

— AMALIA... wie is AMALIA?

— Dat was m'n bruid... maar... LEENTJE, ik wilde je zeggen... sjt!...

— Uwe bruid... benje gek, WOUTER... je bruid?...

— Ja, dat wàs ze... maar nu niet meer... ik woû 'r

helpen, en dreef daarheen... toen kwam 'r 'n eend... maar, LEENTJE, dat is de zaak niet... ik begrijp nu alles... sjt!... ik ben voorbijgedreven... sjt!...

— Wie... waar... wàt benje voorbijgedreven?

— AMALIA... ze zat in 't kroos... ik begrijp nu alles... ik ben... sjt!...

— Ik begrijp 'r niets van, WOUTER... Maar die vrouwen... waarom wilde je die vrouwen...

Arme LEENTJE... *zij* was nooit gehoord... ze had 'r zooveel voor over gehad!

— Die vrouwen stonden in 't boek... maar, hoor eens... ik ben... sjt!...

— En dat klooster?

— Dat doet 'r niet toe... ik weet nu alles... luister, LEENTJE... sjt!...

— M'n god, WOUTER, wat mankeert je... je kijkt of je gek bent!...

WOUTER was opgestaan. Hij hief zich hoog op, rigtte 'n fieren blik naar de balken, legde de regterhand op 't hart, stak de linker uit als om 'n spaansen mantel te draperen...

Men bedenke dat WOUTER nooit in den schouwburg geweest was...

... en zeide:

— LEENTJE, ik ben 'n prins!

Daarop kwam de moeder binnen, en verwijderde hem met 'n paar oorvégen uit LEENTJE's tegenwoordigheid.

407. Het prinsdom van WOUTER lag in de maan... neen, veel verder.

Ziehier hoe-i gekomen was tot die nieuwe waardigheid.

Lang voor 't begin dezer geschiedenis — ja, zéér lang geleden was er een koningin der geesten, juist als in HANS HEILING. Ze heette A-OO.

Zij bewoonde geen hol, zooals in HANS, maar hield haar hof ver boven de wolken, wat luchtiger is, en dan ook beter past voor 'n koningin.

Zij droeg 'n halssnoer van sterren, en er was 'n zon gezet in haar zegelring.

Als ze uitging, stoven de nevelvlekken op als stof, en met 'n waaierslag verjaagde zij de firmamenten.

Hare kinderen speelden met planeten als knikkers, en klaagden dat die zoo moeielijk waren weêrtevinden, na 't wegrollen tussen 't huisraad.

Het zoontje der koningin, prins UPSILON, was verdrietig daarover, en verlangde gedurig ander speelgoed.

De koningin liet hem 'n doosje siriussen geven, maar binnen weinig tijds waren ook deze weêr verloren. Doch 't was UPSILON's eigen schuld. Hij had maar beter moeten achtgeven op z'n speelgoed.

Men stelde hem tevreden. zoo goed mogelijk, maar wat men hem ook gaf, gedurig vraagd-i wat anders, wat grooters, en méér. Dat was n' fout in 't karakter van den kleinen prins.

De moeder, die als koningin der geesten 'n zeer verstandige vrouw was...

408. Daar is tussen verstand en geest geen zoo wijde kloof, als beweerd wordt door wezens die gebrek hebben aan beide.

409. De moeder begreep dat het voor den kleine nuttig wezen zou, zich 'n beetje te gewennen aan ontbering.

Daarom gelastte zij dat men UPSILON eenigen tijd geheel zonder speelgoed laten zou.

Dit geschiedde.

Men nam hem alles af. Zelfs de komeet waarmed-i aan 't kaatsen was met prinses OMIKRON, z'n zusje.

Prins UPSILON was driftig van aard, en vergat zich in z'n uitdrukkingen zóóver, dat hij iets oneërbiedigs zeide over zijne moeder.

Ook prinses OMIKRON, verleid door zijn voorbeeld — want niets is verderfelijker dan slechte voorbeelden — wierp met driftig gebaar, haar palet tegen 't heeläl. En dat staat niet voor 'n meisje.

Nu bestond er, in 't rijk der geesten, eene wet, dat wie 't ontzag voor de koningin uit het oog verloor, of iets tegen 't heeläl aangooide, daarvoor zou worden gestraft met tijdelijk verlies van alle waardigheid.

Prins UPSILON werd 'n zandkorl.

Na zich 'n paar honderd eeuwen goed gedragen te hebben,

werd hem de heuchelijke tijding meêgedeeld, dat-i bevorderd was tot mosplantje.

In deze hoedanigheid paste hij braaf op, en deed wat 'n goed mosplantje behoort te doen.

Op zekeren morgen ontwaakte hij als poliep.

Dat was omstreeks den tijd toen de mensen begonnen hunne spijs te bereiden met vuur.

Hij bouwde 'n paar werelddeelen, en werd 'n eeuw of duizend daarna, tot belooning van z'n ijver, veranderd in 'n garnaal.

Ook in deze betrekking had niemand de minste klagte over z'n gedrag, en weldra ging-i over in de klasse der zeeslangen.

Hij vermaakte zich heel onschuldig, door schuilevinkje te spelen met de zeeluî, maar deed niemand kwaad, en kreeg daarop vier pooten, met rang van mastodont, en de vergunning zich wat te vertreden op 't land.

Met wijsgeerige gelatenheid schikte hij zich in dien nieuwen stand, en hield zich bezig met géologise opmerkingen.

Een paar honderd eeuwen later...

Als ik zoo van eeuwen spreek, houde men in 't oog dat al die tijd tezamengenomen, in het rijk der geesten maar 'n klein kwartiertje was... of juister: dat die tijd volstrekt *niets* was. Want *tijd* is uitgevonden tot gemak van de mensen, zooals wij spelboeken geven aan kinderen. Voor gees-

ten is *toen*, *nu* en *dan* volkomen 'tzelfde. Zij grijpen *gisteren*, *heden* en *morgen* tezamen met één blik, even als men zonder spellen 'n woord leest. Wat *was* en *wezen zal*, IS.

Dat wisten de Egyptenaars en de Phoeniciërs heel goed, maar de Christenen hebben 't vergeten.

FANCY begreep dat WOUTER niet *lezen* kon, en daarom *spelde* ze 'm UPSILON's geschiedenis vóór, zooals ik doe voor den lezer.

Een paar honderd eeuwen later alzoo, klom-i op tot olifant, en 'n geestminuut of wat dáárna, dat is dus tien jaren — menselijke jaren ditmaal — vóór den aanvang van m'n verhaal, werd-i overgeplaatst in de klasse der mensen.

Wat-i als olifant misdaan had, weet ik niet.

Maar, had FANCY 'm gezegd, om nu niet verder teruggezet, en binnen weinig tijds hersteld te worden in z'n rang als prins van den geeste, moet-i nu als mens braaf oppassen, geen roofliederen maken, niets verkwanselen, zelfs geen bijbel... en dan zou 't wel gaan.

Ook moet-i zich schikken in de slépeloosheid van jufvrouw PIETERSE. „Dat wàs nu eenmaal zoo" zei FANCY.

410. Die FANCY scheen 'n soort van hofdame van WOUTER's moeder te wezen, die 'm een bezoek bragt in z'n ballingschap, om hem wat optebeuren en moed intespreken, opdat-i de tijdelijke bestraffing die 'm tendeelviel, niet zou opvatten alsof men boos op 'm was.

Zij beloofde hem te bezoeken van tijd tot tijd.

— Maar, had WOUTER gevraagd, hoe vaart m'n zusje?

Uw zusje is ook gestraft... gij kent de wet. Doch ze is 'n lief kind. Zij schikt zich geduldig in de kastijding, en belooft beterschap.

In den beginne is ze een luchtbolletje geweest, en heeft zich als zoodanig onberispelijk gedragen. Daarop werd ze 'n maanstraal, en ook in die hoedanigheid was 'r niets op haar te zeggen, want zij schéén dat 't een lust was, en uw moeder had geestkracht noodig, om haar straf niet te bekorten.

Zeer spoedig is ze dan ook bevorderd tot geur, en voldeed bezonder, want ze vulde de heelällen dat we 'r hoofdpijn van kregen. Dat was omstreeks den tijd, toen gij begonnen zijt gras te gebruiken.

Weldra werd ze 'n vlinder. Maar uwe moeder vond die conditie niet geschikt voor 'n meisje, en liet 'r daarom spoedig overgaan in 'n sterrebeeld... zie, daar staat ze... ònder ons.

WOUTER zocht OMIKRON, maar vond 'r niet...

411. 't Gebeurt zeer dikwijls dat we iets niet zien, omdat het te groot is.

412. — Zie, zeide FANCY, dáár... regts... neen, iets verder... dáár... dáár... de noordster! Dat is haar linkeroog. 't Regter kunt ge niet zien, omdat ze bukt naar ORION, haar pop, die ze op 'r schoot houdt en koost...

WOUTER zag het duidelijk, en riep:

— OMIKRON... OMIKRON!

— Neen, neen, sprak de hofdame, dat gaat niet, prins! Er staat uitdrukkelijk in den last der koningin, dat uwe

straf cellulair is. 't Is reeds 'n groote gunst dat gij zamen zijt opgesloten in één heelal.

Toen onlangs uw broêrtjes den melkweg hadden bemorst met zondvloeden, zijn ze heel ver van elkaêr gezet.

Wouter was daarover zeer bedroefd. Hij had zoo graag 'n kus gegeven aan al die sterren met 'n pop op den schoot, die z'n zusje waren.

— Ach, Fancy, riep hij, laat me zamenwezen met Omikron!

Fancy zeide niet: ja, en niet: neen.

Zij had iets in 'r wezen, als iemand die nadenkt over de mogelijkheid van 't tot standbrengen eener hoogstmoeielijke zaak.

Maar Wouter, moed scheppend uit haar weifelen, herhaalde z'n bede:

— Ach, laatme zamenwezen met m'n zusje... al moest ik weêr gras-eten, of werelddeelen bouwen, ik zal eten en bouwen met lust en met ijver, als ik mag zamenzijn met Omikron!..

't Schijnt dat Fancy bevreesd was iets toetezeggen wat boven haar magt stond, en tevens dat het 'r smartte die toezegging niet te kunnen geven:

— Ik zal 't vragen, fluisterde zij, en nu...

Wouter wreef zich de oogen uit... dáár was 't brugje... dáár de sloot...

Hij hoorde de eend, die 'm nog altijd uitschold in de verte . . .

Hij zag z'n molens weêr . . . ja, ja . . . zij waren het . . .

Maar ze heetten niet meer . . . hoe was ook weêr die naam . . .

Die molens heetten *d'*MORGENSTOND en *den* AREND, en zij riepen als houtzaagmolens gewoon zijn:

„Karre karre, kra kra . . .”

Daarop was WOUTER naar huis gegaan, en we hebben gezien wat 'm daar wachtte.

Plegtig bezoek van huisdominé, dat anders afloopt dan de scherpzinnigste lezer kan voorzien. Taal, genade, 't huis op den hoek, de gecompromitteerde vrouw uit BABILON, *prikkelslangen, napreêk met gevoeligheid . . . arme* WOUTER.

413. Daar de lezer veel ondervinding heeft — ik zoek sedert jaren te vergeefs naar iemand die zich beklaagt over gebrek aan die waar — zal-i weten dat genoegens en rampen nooit zoo groot zijn als ze ons toeschenen in de verte.

Het was dus te voorzien, dat de huisdominé die WOUTER boven 't hoofd hing, niet zoo zwaar op hem zou neêrkomen, als men zonder die wijsgérige opmerking meenen zou. Dit wàs ook zoo.

De man was eigenlijk maar beunhaas in het vak. Hij behoorde namelijk tot de klasse der katechiseermeesters en krankbezoekers, en stond tot 'n wezenlijke dominé als 'n likdoornsnijder tot 'n geneesheer. Maar voor de eksteroogen van III, b^1, (P^r^) was-i bekwaam genoeg. En al waar-i dit

niet geweest, ieder moet de tering naar de nering zetten, want mensen die wonen op de tweede verdieping, kunnen geen aanspraak maken op Grieks in hun zielevoedsel.

WOUTER zou dan ook gekapitteld worden in gewoon hollands Jufvrouw PIETERSE had 'n schoon jak aan. STOFFEL had pijpen neêrgelegd, en 'r was 'n stoel gezet voor jufvrouw LAPS die verzocht had van de partij te wezen, „om de stichting" zei ze. De meisjes waren uitgegaan, daar huisdominé geweldig met de armen slingerde als 'r indruk noodig was.

— Jon*ch*elin*ch*... sprak de man, en 'r scheen al terstond indruk noodig te wezen.

— Jon*ch*elin*ch*...

Het is iets heel opmerkelijks, hoe 't geloof en de genade invloed hebben op de uitspraak van de meest gewone woorden. Huisdominé zou zeker niet gezegd hebben: lanche pijp of jonche dopërten, maar de heiligheid verandert alles. En niet de uitspraak alleen, de heele taal, de woord- en zinvorming verandert door 't geloof. Ik ben niet ongenegen dit aantenemen als 'n bewijs voor de kracht en de waarheid van die dingen, en denk ernstig aan 'n verhandeling: „over den invloed der genade op de hollandse taal." Ja, 'k ga zóóver, dat ik twijfel koester aan de regtzinnigheid van iemand, die op dagelijkse manier, zonder zalving of gebrouw, mij een opmerking meêdeelt over 't weêr, of tijding vraagt van mijne gezondheid. Zelfs in hoesten en niezen moet de genade zich openbaren, of de zaak is niet zuiver. Let maar 'ns op of niet 'n dominé z'n neus anders snuit dan 'n ander.

— Jonchelinch, gij zijt diep gezonken...

Jufvrouw LAPS knikte dat dit juist geoordeeld was. STOFFEL zoog aan z'n pijp, met eene uitdrukking van onbeschrijflijke godzaligheid. Jufvrouw PIETERSE hield 'n hoek van 'r voorschoot klaar, om bij de hand te wezen als ze

huilen moest.

— Jonchelinch, of juister gezegd: jonche dochter...

't Gezelschap keek wel wat vreemd, maar men hield het voor 'n *lapsus linguae*. Ook moet men bij geestelijke toespraken niet vitten op 'n woord. Dat is lastig voor den spreker, en leidt tot niets.

— Jonche dochter, uit kracht van mijn ambt, en door de roeping als hoochepriester in den Heere... want ieder die 't Evangélium verkondigt, is 'n hoochepriester in den Heere... in den Heere...

De man zag rond, alsof-i toestemming noodig had. Ieder knikte.

— In den Heere...

Nieuwe blik om bevestiging uittelokken. Die blik slaagde, maar ik kan niet ontveinzen, dat men verwonderd was over z'n buitengewoon lang toeven bij dien „heere."

Ditmaal sloeg men de oogen neêr, om hem te dwingen voorttegaan.

— Door mijn hoochepriesterschap... in den Heer... zeg ik u, jonche dochter, dat gij gelijk zijt aan de hoere van Babilon, die hoereerde met de koningen der aarde...

Niemand mijner lezers mag de neus optrekken voor 't juist weêrgeven van huisdominé's taal. Ik beken dat ik, die geen christen ben, de vrijheid nemen zou de deur te wijzen aan iemand die zich zulke uitdrukkingen veroorloofde in mijn stal, maar christenen kunnen toch welstaanshalve zich niet beklagen als men hen toespreekt met woorden uit hun bijbel.

Dit was 't dan ook niet, wat de toehoorders hinderde. Jufvrouw Laps hoorde zelfs gaarne over die slechte reputatie van de babilonise vrouw. Ze had daarbij iets in haar houding dat tekennen gaf, dat zij nooit in Babilon geweest, en dus buiten spel was. Jufvrouw Pieterse en Stoffel waren te goed gewoon aan de onbeschofte platheden der

tale KANAÄNS, dan dat zij daarover zouden verwonderd of ontsticht geweest zijn. Neen, de verbazing van 't gezelschap had 'n heel anderen grond.

Men moet bekennen dat meester PENNEWIP zeer weinig kapitale misdaden had ongemoeid gelaten, bij 't oplezen van WOUTER's zondenregister, en zie, daar komt huisdominé die 't brandstichten overslaat, het rooven vergeet, van moord en doodslag geen melding maakt, het vrouwenhonen in de schaduw stelt... en, in plaats van dat alles, WOUTER heel onverwacht beschuldigt van „hoererij met de koningen der aarde."

Dat was iets geheel nieuws, en hoe ook gewoon aan Kanaänitise beeldspraak, jufvrouw PIETERSE vond het wat sterk, en zij waagde dus 'n bescheiden:

— Friskuus...

Dat „friskuus" had ze van de koekbakkersjufvrouw. Zoo gaat het: men schimpt op iets vreemds, en neemt het over. Maar hier was 't geval ernstig genoeg, om 't gebruik van wat vreemds te wettigen.

— Friskuus, dominé... WOUTER heeft...

Jufvrouw LAPS wilde ook wat zeggen, maar ze werd in de rede gevallen:

— Zwijg, o gij vrouwe van de muren Jericho's... gij die 'n huis van ontucht bewoont op de wallen der stad...

— Maar dominé, de jufvrouw woont onder-voor...

— Ja, en m'n vader was...

— Houd op met uw gevlei... O DELILAH! En gij vrouw... ik zeg u... zoowaar de Heer leeft... dit meisje is weggezonken...

— Maar dominé... WOUTER is 'n jongen...

— Zwijg, en hoor de woorden des hoochepriesters... ik zeg u dat zij is weggezonken in 'n poel van ongeregtigheid...

— Maar dominé...

— Laat 'm begaan, fluisterde jufvrouw Laps, daar zit wat achter. Hij zal op Wouter neêrkomen met 'n omweg... dat doen ze wel meer.

Daarin had jufvrouw Laps gelijk.

— Dit meisje, ging huisdominé voort, met 'n uitdrukking van indruk die veel plaats noodig had, en die ons noopt de wijsheid te bewonderen van de dochteren des huizes, welker uitgaan ruimte liet aan dominé's welsprekendheid, dit meisje is... een meisje...

— In godsnaam dan, zuchtte jufvrouw Pieterse.

Maar dat toestemmen kostte haar inspanning. Want niets is moeielijker te gelooven dan 'n wonder dat men ziet. De wonderen die men niet ziet, maken 'n onderscheid.

— In godsnaam dan...

— Ja... dit meisje is 'n meisje... en wat meer zegt... ze is eene vrouw. Ja, ze is eene vrouw... en heeft gehoereerd...

— Och lievechristenzielen, ik kan 'r niet uit wijsworden...

— Ik wel, zei jufvrouw Laps, ik begrijp 't heel goed.

— Ja, slang... gij begrijpt me. Uw geweten verklaart u de woorden die er stromen van de lippen des mans gods... en uwe verdorvenheid doet u de verzenen tegen de prikkels slaan...

Jufvrouw Laps had reeds lang opgemerkt, dat huisdominé zich bij voorkeur tot haar wendde. Ze had dit opgenomen als 'n hulde aan hare diepere geloofskennis, en als des sprekers wens, om zich te verzekeren dat de verheven zin zijner woorden beter werd begrepen, dan mogelijk was aan den patient of de anderen. Maar toch woû ze nu graag 'n woordje in 't midden brengen over die verdorvenheid, om te protestéren tegen de méning dat deze haar privaat eigendom wezen zou.

Ja zeker, dominé, verdorven zijn we allen... allen zon-

der onderscheid... maar...

— Zwijg, goddeloze vrouwe Babilons... en vertrek uit uw huis op de muren der stad... gij zijt verdoemd...

— Hè?... vraagde jufvrouw Laps, verwonderd, en nu ietwat belédigd.

Want de vromen nemen verdorvenheid en verdoemenis aan met veel genoegen, zoolang men die dingen collectief uitdeelt, maar ze worden boos, als men verklaart dat 'r iets hapert aan hen persoonlijk. Juist als met de bochels in **403**.

— Hé... hoe meent u dat, dominé?

— Ik zeg dat gij verdoemd zijt, vrouwe uit Josua *twee*... er hangen roode koorden uit uw venster... en gij hebt gehoereerd met de koningen der aarde...

Tot dusverre was alles goed. Het hoereren met koningen heeft iets deftigs, en schaadt niet. Maar:

— Met de koningen der aarde, en met den briefbesteller die zulke dikke bakkebaarden heeft...

Dat was èrger dan „zoogdier."

Vóór jufvrouw Laps den tijd had hare eer te herstellen, door 't verscheuren van den man gods, vloog Leentje de kamer in:

— De vent is dronken, jufvrouw, hij is stomdronken... hij heeft gebitterd op den hoek... daar is-i de deur uitgegooid, en de jongens loopen 'm na... kijk hier...

En zij wees door 't raam naar buiten, waar indedaad de straatjongens met veel gejuich 'n preek commenteerden, die huisdomine scheen gehouden te hebben, want ze riepen: ho, ho, prikkelige slang met je verzenen... houd je staart regt...

Stòmdronken nu was huisdominé niet, dat hebben wij gehoord, maar dronken was-i. In het wijnhuis op den hoek had-i oefening gehouden, en Leentje die dit wist of giste, was uitgeloopen om daarvan zekerheid te hebben, en door de openbaring van 's mans toestand, de pijniging van Wou-

TER te bekorten. In dit voornemen werd zij tehulp gekomen door huisdominé zelf, die in 't wijnhuis had hooren spreken over die geschiedenis van den briefbesteller, en bij z'n aankomst in de woning van jufvrouw PIETERSE, zich vergiste in den patient dien-i behandelen moest.

— En, voegde LEENTJE 'r bij, 't is niet nu alleen... 't is niet altijd even erg... maar laast met HABAKUK...

— Zwijg, en ga aan je werk, zei jufvrouw PIETERSE, die beschaamd was omdat ze zich vergist had in de soort van wijnberg dien huisdominé bearbeidde.

Mij komt die vergissing heel verschoonbaar voor, en ik ben zeker dat ze nog lang had kunnen voortduren, als de kloeke LEENTJE daaraan geen eind gemaakt had.

Niet zonder moeite beschermde men huisdominé tegen de woede van jufvrouw LAPS. STOFFEL hielp den man den trap af, zoo goed-i kon, en leverde 'm over aan de straatjongens, die terstond 'n liedjen op hem maakten, vol prikkelslangen en jenever. Ik heb dat dichtstuk niet kunnen magtig worden. Wat jammer is. En iets te *maken*, en dat uittegeven als den juisten tekst, strijdt tegen m'n principes.

Zoodra jufvrouw LAPS zich 'n beetje hersteld had, koos zij de verstandigste partij, en beschuldigde zichzelve van verkeerde opvatting.

— O... o... o! Zoo ziet men hoeveel oefening 'r noodig is, om vasttestaan in de leer. Ik herinner mij nu klaar hoe er in de schrift wordt gesproken van verkeerde handelingen der dochteren JERUZALEM'S. Dàt heeft-i bedoeld met z'n briefbesteller. Mijn vader was in de granen, en ieder weet dus wie ik ben. De zaak is duidelijk... maar ik gevoel hoe langer hoe meer behoefte te hebben aan oefening... aan oefening, weetje?

— Maar, lieve jufvrouw LAPS, de man was dronken...

— Zoo zegt LEENTJE, maar...

— En al dat volk op de straat... hoor eens...

— Juist als met den profeet ELISA. Ook hem beschimpten de kinderen op de straat... en toen kwamen 'r béren...

— Hei... hei... pas op je verzenen... klonk het buiten.

— Waarom zendt de Heer z'n béren niet, klaagde jufvrouw LAPS, die inzag dat de énige wijs om zich rein te wassen van dien briefbesteller, bestond in 't verheffen van huisdominé tot profeet.

En hierin had ze alweer gelijk. Wat 'n profeet zegt, kan men opnemen zooals men wil. Een bruid is 'n kerk, een tempel is 'n ligchaam; een vader is 'n zoon; een zoon is 'n geest; een geest is 'n vader; één is drie; drie is één, en 'n briefbesteller is niemendal.

— Maar de man was dronken, herhaalde jufvrouw PIETERSE, alsof ze hierin eene reden vond om huisdominé's taal niet zóó ver wegtewerpen, als wanneer-i eenvoudig ware bezeten geweest door bijbelwoede.

— En al waar-i voor 'n oogenblik gevallen, wat zou dat bewijzen? Blijft men niet altijd mens, en is de val niet noodzakelijk om de genade te doen uitkomen? Zeg... waar bleef de genade, zonder val?

Dat wist jufvrouw PIETERSE niet, en ik ook niet.

Ik vind dat die jufvrouw LAPS alweêr gelijk had: zonder val, geen genade, en zonder genade, geen val. Die dingen hooren bij elkaêr als slot en sleutel, en wie 'r wat afneemt, doet verkeerd.

Als men 'n gebouw wil laten bestaan, moet men niet hier-en-daar 'n pijler omhalen, of 'n hoeksteen wegbreken. *Sit ut est, aut non sit.*

Huisdominé was dus geheel in z'n regt, en jufvrouw LAPS ook, schoon zij eigenlijk de zaak alleen dáárom overbragt op 't terrein der H. godgeleerdheid, wijl ze de aandacht woû afleiden van haar briefbesteller.

— Maar wat moeten we dan in godsnaam aanvangen met dien kwajongen? riep jufvrouw PIETERSE in 't eind.

STOFFEL begreep, bij ontstentenis van huisdominé, geroepen te zijn tot de preek van den dag. Hij behandelde EZÉCHIËL en de afscheiding van de tien stammen, en deed 'r wat bij uit MATTHEUS. Daarna ging-i over op de MAKKABÉEN, en sloot met DANIEL, PAULUS en den H. GEEST.

— Heel goed, zeî jufvrouw LAPS, maar nu de straf?

Want de vromen zijn nooit tevreden, voor er wat van straffen in komt.

— Water en brood... stelde de moeder voor, of... wat dunkt je van de Openbaring?

— Ja... zoo... ik mag de psalmen nog al... of... de geslachsregisters... JAKOB gewan JUDA, ZADOK gewan ACHIM...

Och, mens... dat is alles al geprobeerd, en niets heeft geholpen.

— Als we 'm eens 'n paar hoofdstukken lieten van buiten leeren, van achteren af?...

Jammer dat dit voorstel niet doorging. Misschien ware 'r wat voor den dag gekomen waarin slot en zin stak.

— Als ik 'm eens bij mij nam, jufvrouw PIETERSE... om 't geld is 't me niet te doen... je zou kostgeld kunnen geven.

WOUTER rilde.

— Och ja, ging jufvrouw LAPS voort, je zou kostgeld kunnen geven... en ik zou 'm oefenen... want om 't geld is 't me volstrekt niet te doen... oefenen... weetje?...

Ik heb niet juist kunnen teweten komen, welke marteling er ditmaal voor WOUTER werd uitgedacht. Ik denk dat men hem gemakshalve geslagen heeft, en dat vind ik dan ook — alles in aanmerking genomen — het beste.

Wat Ideën zonder hoofdstuk.

414. Hoofdstukken als 't vorige vervullen mij met walging, maar ik geloof dat het pligt is „den steen niet òmtegaan, die er ligt op onzen weg."

De zoogenaamde godsdienst ligt juist op 't voetpad, en daarom wil ik haar wegkantelen, als ik kan.

415. Ik zeg: *zoogenaamde* godsdienst, want ze bestaat niet. Neem eenen God aan, zoo als ge wilt; maak hem dartel en wellustig als Jupiter, of lastig en kwalijknemend als de god der christenen; noem hem VISCHNOU, SIWA, BOUDDHA, THAUT, JAO, JEHOVAH, ZEUS, VOORZIENIGHEID, ALMAGT, NOODLOT of NATUUR... *dienen* kunnen wij hem niet.

Om niet te blijven hangen aan een woord, wil ik dat „dienen" wel aannemen in den zin van: hem aangenaam zijn, zijn wil doen.

De vraag is dus: wat *is* zijn wil.

Voor *mij* zou 'r in zekeren zin een antwoord kunnen bestaan op die vraag. (**162**.)

Maar die vraag kan *niet* worden beantwoord door de aanbidders eener *persoon*, of van *personen*.

Niemand weet het, en zij die bewéren het te weten, zijn 't onderling niet eens.

416. Wanneer wij 't woord „God dienen" opnemen in den zin van: „hem aangenaam zijn," dan behooren wij tevens te stellen, dat het hem „aangenaam wezen zou: IEDER *te doen weten wat hem aangenaam is.* Dat-i dit *niet* gedaan heeft, blijkt uit de verschillende opvatting van zijn wil.

„Zoolang één mensenzoon dien god niet kent.
Zóólang is 't laster te geloven aan dien god."

Zeker! want in dat geval zou-i dien éénen onwetenden

mensenzoon onbillijk behandeld hebben... *mij* bijvoorbeeld. (**98.**)

Alzoo draagt het geloof aan een persoonlijken god eene beschuldiging van onregtvaardigheid in zich... *quod absurdum.*

417. Godsdienst is schadelijk, en wel op twee wijzen: door *doen* en door *niet-doen.*

Het eerste ligt voor de hand. Zie abrams-offers, elberfeldse wézen, kerkmoorden, brandstapels, 't *vierde* berigt uit de 50e eeuw... ja, dat vooral!

Maar de schade die de godsdienst bewerkt door 't *verhinderen* van wat *beters*, is niet zoo makkelijk te vatten, en toch is ze heel groot.

Dr. KLESMEIJER ware misschien 'n bekwaam timmerman geworden, als-i zich had toegelegd op 'n wezenlijk bedrijf, insteê van naar de noordpool te reizen, om PENNEWIP's neusknijper te zoeken.

Misschien hadden wij geleerd zomerwarmte als snijboonen inteleggen tot wintergebruik, als we aan 't vinden van de juiste manier de moeite hadden besteed, die 'r nu wordt ten koste gelegd aan 't bepalen der ware natuur van deze of gene jufvrouw LAPS.

Of, zonder te treden op fantasties gebied, alle burgers van den staat zouden kunnen zingen, schaken, met vrucht lezen, zich nuttig en *productief* bezighouden in één woord, als men ze daartoe had opgeleid in den tijd die nu is verloren gegaan aan HABAKUK en consorten.

Dit idee is voor uitbreiding vatbaar, maar ik heb geen tijd, en noodig den lezer uit, eens te berekenen wat-i al zou hebben kunnen *doen, uitvinden, bewerken, totstandbrengen*, als men hem niet van jongs-af had geplaagd met buitenïssigheden.

418. Welnu... er is nog veel meer. Al is uwe lijst lang, ik zeg u, er is nog veel meer, ja 't meeste blijft nog over.

Iemand die in één kwartier voor zóóveel stuivers alcohol gebruikt, verliest niet alleen dat kwartier tijds uit z'n leven, en zóóveel stuivers uit z'n beurs, hij ontbeert vele kwartieren daarnà zijn verstand, en de zóóvele guldens die hem dat verstand zou hebben kunnen opbrengen.

Wanneer men in de kerk zich indedaad bezighoudt met de vertellingen die daar worden uitgekraamd, is 't onmogelijk *nuchter* tuistekomen.

Wie dus wèl nuchter terugkeert in de werkelijke wereld, heeft in de kerk gehuicheld door zich aantestellen of-i dronken was, en in dat geval gaat er bij hem een kapitaal verloren aan zedelijkheid, dat van nog grooter belang is, dan zóóveel kwartieren en zóóveel guldens verstands-productie.

419. — Godsdienst is noodig voor de zedelijkheid.

— Welke godsdienst?

— De christelijke.

— Zoudt ge dan 'n booswicht zijn, als uw papa 'n Turk geweest was?

420. — Godsdienst is noodig voor 't volk.

— Geef dan aan de dominees tractement, rang en kostuum van politiekommissaris.

421. — Geloof me, zonder godsdienst ware 't volk niet te regéren.

— Nogëens, zonder wèlke godsdienst?

— Zonder de onze... de wáre.

— Honderde volken zijn — en worden — geregeerd zònder uw godsdienst.

422. — Toch geloof ik, dat onze godsdienst noodig is om 't volk in toom te houden.

— Ik verdeel uwe meening in twee: *dat het zoo wezen zou*, en : *dat gij 't gelooft.*

Op 't eerste heb ik reeds geantwoord.

En 't andere, uw *geloof* aan die intomende magt der godsdienst... *ik* geloof niet aan *uw* geloof, zoolang daarvan de opregtheid niet blijkt: door de armoede der notarissen, door uittéring van regtsbezorgers, door wanhoop der slotemakers, door intrekking van 't politiewezen, door afschaffing uwer wetboeken...

— O, daar zijn altijd slechte mensen...

— Juist, en die worden in toom gehouden, niet door uwe godsdienst, maar door al de dingen die afgeschaft zouden kunnen worden, als er te rekenen viel op den invloed van die godsdienst.

423. — Maar wat is dan uw punt van uitgang, om te geraken tot de kennisse des goeds en des kwaads?

— Ik heb daarop reeds geantwoord in **376**, en op veel plaatsen meer.

Doch gij deedt verkeerd, mij die vraag te doen op dilemmatoon. Want al kon ik u daarop niet antwoorden, die onkunde van mijn kant, zou niets bewijzen voor uwe godsdienst, die leugenachtig wezen kan, ook al weet ik daarvoor niets beters te geven in de plaats.

424 — Maar... men moet toch *iets* wezen.

— Zeker. Doch juist daarom vind ik goed, dat men zich niet maakt tot *niets*, door 't aanhangen van allerlei dwaasheid.

— Goed. Maar toch eisch ik dat ge iets daarvoor in de plaats geeft.

— Welnu, ik zal 't beproeven. Luister oplettend:

A. verhaalt dat U. P. door de waarde van G. neergegaan is tot het vergeten der uitzigten, waardoor C. K. S. met de handeling van L tot buiten. Hebt gij dit begrepen.

— Neen.

— Ga heen dan, en vraag de verklaring aan anderen.

— Ik heb opheldering gevraagd aan ieder dien 'k ontmoette... maar 'r is verschil van gevoelen.

— Dat geloof ik gaarne. Zeg op, wat beteekenen de woorden die 'k u voorzei?

— A meende 't was 'n middel tegen staatsbankroet. B zeide dat 't wel 'n praktisijns rekening wezen kon. C beweert dat het 'n minneliedje is. D noemt het 'n waslijst. E houdt 't voor 'n uitgewerkt problema. F gelooft... In 't kort, ieder maakt 'r wat van: 't is 'n grondwet, 'n roman, 'n doodvonnis, 'n reglement op de garnizoensdienst, 'n troonrede, 'n liefdesverklaring, 'n kataloog, 'n brief van mama...

— Wèl... wèl... maar *gij*, wat denkt *gij?*

— Ik... ik weet het niet. Ik kan niet wijsworden uit het ding.

— Gij *moet* mij zegggen wat het beduidt.

— Ik kàn niet... ik weet het niet.

— Dan veroordeel ik u te kiezen tussen liefdesverklaring, doodvonnis, waslijst, troonrede...

— Dat kan ik niet.

— Ik blijf aandringen op die keuze.

— Dat is onbillijk...

— Juist. Mijne vordering is onbillijk. Uwe onmagt om nonsense te verklaren, maakt die nonsense niet tot wijsheid.

Anders.

— Daar buiten loopt 'n wezen met zeven koppen, twee neuzen, 'n staart van drie ellen, en oogen van zand. Het

heeft horens op den rug, en vleugels als 'n vleërmuis...

— Dat geloof ik niet.

— Dan moet ge mij zeggen *wie* daarbuiten loopt, op de plaats, waar dat monster loopen *zou*, als 't bestond.

— Dat kan ik u niet zeggen.

— Geloof dan aan mijn monster.

— Die vordering is onbillijk.

— Juist. Zeer onbillijk.

Anders.

— Uwe tante is blond?

— Neen.

— Bruin?

— Ook niet.

— Nogäl donker

— Nog minder.

— Ze heeft rood haar?

— Volstrekt niet.

— Of 'n andere kleur van haar?

— Ook niet.

— Maar is ze dan kaal?

— Dat kan ik niet zeggen.

— Maar, eilieve, hoe is ze dan?

— Ze *is* niet... ik heb geen tante... ze is dus niets...

— Niets?... Dàt geloof ik niet! Dan houd ik haar voor kaal... want: *iets moet men wezen.*

425. Geloof is slaap. Twijfel is begeerte. Onderzoek is arbeid.

Het getal werklieden is gering.

426. Onder de niet-werkenden zijn minder slapers dan men meent. De meesten twijfelen, en begéren waarheid, doch niet zóó sterk als noodig wezen zou om ze te drin-

gen tot eigen onderzoek.

Wanneer men van allen, die op de bevolkingsstaten zich inschrijven als behoorende tot een der tallóze christelijke gezindheden, aftrok de velen die zich gereformeerd, katholiek, luters, enz., noemen: *uit gewoonte*, of: *omdat hun ouders zich aldus noemden*, of: *omdat ze nu eenmaal tot die gemeente behoren*, of: *omdat men toch iets wezen moet* (**423**), of; *om 't voorbeeld voor de kinderen*, of: *uit mensenvrees...* dan voorzeker zouden er weinigen overblijven, en de meerderheid der bevolking zou waarschijnlijk blijken *niet* te behoren tot de zoogenaamde christelijke kerk.

Ik beweer echter niet dat de tegenstanders veel winnen zouden bij de overgang van die naam-christenen tot de openlijke hulde aan 't gezond verstand.

Want die overgang zou eerst plaats vinden als 't mode werd, en geen schaê deed. Wij zouden alzoo vrijdenkers krijgen van 't gehalte der Christenen aan 't hof van Constantijn. (**7**.)

't Is om te schrikken.

427. Geen schooner beeld dan 't beeld van „den laasten Christen!"

428. *Het voorbeeld voor de kinderen...* Hoe, gijzelf gelooft niet „aan die gekheid" — dat is de term — en toch zendt ge uw kinderen naar kathechisatie of biechtstoel? Hoe, gij schimpt op de „zwartrokken," gij ijvert voor 't gescheiden houden van kerk en staat, gij verwerpt pausdom, theokratie, priesterregéring, en toch laat ge uw kinderen biologeren door die priesters! Gij verwerpt de wonderen van Tobias, van Paulus, van Elias, of hoe al die goochelaars heeten mogen, en ge gaat voort de kerken te bezoeken, die in-stand worden gehouden door 't vertellen, uitleggen, commentariëren van die wonderen! Hoe, gij spot

met de wawelarij van dominé of pastoor, die 'n broodwinning maakt van 't uitrekken eener zinledige frase tot 'n preek, en ge gaat voort, zonder protest, de belasting op te brengen, waarmeê dat gewawel betaald wordt!

Duizendmaal liever is mij de eenvoudige gelóvige. Hij verkracht niet het gezond verstand dat-i niet heeft. Doch wie, daarmeê wèl begaafd, toch den weg opgaat van die arme zinnelózen, begaat 'n moord aan z'n denkvermogen.

---

429. *'t Voorbeeld voor de kinderen*... fraai voorbeeld!

Is dat niet 'n voorbeeld van valsheid en huichelarij? Wanneer gijzelf 't geluk hadt u te ontworstelen aan de banden van 't bespottelijk bijgeloof dat onze maatschappij in windsels houdt, moogt ge dan uw kinderen overgeven aan 'n invloed, dien ge nadélig acht voor uzelf?

Wat moet 'n kind denken van z'n vader, als 't dezen later ziet glimlachen over dingen, die hij 't liet inprenten als iets heiligs. Zal niet de dus opgevoede zoon den vader verwijten dat-i hem bedroog? En zal-i niet regt hebben tot dat verwijt?

Voorbeeld?... Ik begrijp dat men z'n zoon 'n voorbeeld geeft van ijver, van orde, van eerlijkheid, van studie, van dapperheid, van matigheid, van hoogmoed... van *goede* zaken in 't eind, maar waartoe 't voorbeeld dient dat men z'n kinderen geeft, door 't luisteren naar domineespraatjes, of door „het opgaan naar de tafel des Heeren" — zoo heet het immers? — dàt begrijp ik niet.

En vreest men niet, dat de knaap zoodra-i later inziet dat de vader willens en wetens hem leugens gaf, of geven liet, voor waarheid, genoopt wezen zal tot het verwerpen van àndere zaken, minder overbodig, minder schadelijk dan kerkslavernij en wondergeloof? Zullen niet ijver, eerlijkheid, en andere zaken die vader zoo aanprees, den weg opgaan

van HABAKUK's voortreffelijkheid? Zal niet de matigheid en de hoogmoed in één hoek worden geworpen met de heele bijbelrhapsodie?

Daartoe moet de zoon van den half- of kwart-vrijdenker onmisbaar geraken, wijl-i tot ontwikkeling meer aanleiding heeft, en op dien weg minder hinderpalen ontmoet dan 'n ander.

Iemand die, van *Christen*ouders geboren, later de onwaarde inziet der onverteerbare vertellingen die men hem reikte als voedsel voor den geest, in z'n jeugd, *kan* bij 't veranderen van zijne begrippen daaromtrent, blijven vasthouden aan de waarheidsliefde, aan de opregtheid zijner ouders, en tevens aan de deugden die zij hem, *naast* het zoogenaamd Christendom, hebben ingeprent. Maar de zoon van den *vrijdenker* moet den vader verachten, die den moed niet had z'n eigen kind deelgenoot te maken van zijne meening omtrent zaken, welker kennis voor 't kind van zoo hoog belang is.

Van hoog belang... ja! want de maatschappij wordt in beweging gebragt door die zaken. De zoogenaamde godsdienst dringt zich in alles, bestuurt alles, onderwerpt alles, maakt gebruik van alles, heft belasting op alles, stelt zich overal in de plaats van 't eenvoudig gezond verstand, en de daarmeê zamengaande volkswelvaart.

Niets is haar te gering, niets is haar te hoog. Van de bewaarschool tot den troon; van de soep- en turfkaartjes tot de manifesten der koningen; van de blauwkous-loterij tot de bloedige SEBASTOPOLS; van de straat tot het hof; van de kinderkamer tot het sterfbed... overal perst zij zich in, overal heerst ze, overal verdringt ze wat 'r in den weg staat. En dat doet ze preêkend, zingend, zalvend, gluipend, gniepig, vals. Hier vraagt ze 'n penning, en vertelt iets van 'n weduw; dáár neemt ze 'n landschap weg, en toont aan hoe die streek noodig was voor 't "geloof." Er is be-

hoefte aan geld... betaalt: god wil het! Er moet geleden worden... lijdt: god wil het! Er is diefstal noodig... gaat en neemt: god wil het! Moord en doodslag... doodt en moordt: god wil het!... En dan zien we den wil van dien god geschreven in reusachtige bloedletters op de slagvelden van MELEGNANO, MAGENTA en SOLFERINO.

Overal klaagt men over zware belastingen, en overal gaat men voort, belasting optebrengen aan kerken en kerkedienaars. In gehuchten waar de MENSEN ter nauwernood beschut zijn tegen weêr en wind, en hun verblijf deelen met de varkens, steken de kerken onbeschaamd hun spitsen omhoog, als om den spot te drijven met de ellende die hen omringt, en in de steden zien ze met pauwige verwatenheid neêr op de armen die wegrotten in vochtige kelderholen onder de oppervlakte van de zee.

430. Ik zeide: niemand weet wat god aangenaam is, en *hoe* hij dus zou willen *gediend* worden.

Die god zelf zou immers, in z'n eigen belang hebben gezorgd, dat 'r geen twijfel bestond over de *wijze* van dienen.

Stel u voor, dat velen u belasting schuldig zijn, en die behooren optebrengen *in naturâ*. Gij hebt in uwe huishouding zeker artikel noodig... de opbrengst dáárvan zou u aangenaam wezen, daarmeê zou men u *dienen*.

Maar de personen die verpligt zijn u die dienst te bewijzen, hebben geen kennis gekregen van uwe behoefte aan 'n bepaalde zaak. Zij wensen u tevreê te stellen, want zij weten dat gij de magt hebt, en den wil, hen te straffen, als de geleverde waren niet naar uw zin zijn. Nu brengt u de één dit, de ander dat, maar niemand raadt uwe begeerte. Duizende jaren ziet gij uit naar de verlangde zaak, maar altijd te vergeefs.

Wat zou eenvoudiger wezen dan eens vooräl te zeggen: „goede lieden, ik begeer dàt!"

Waarom die arme belastingschuldigen te plagen met de voortdurende onzekerheid of 't opgebragte wel indedaad strekt tot kwijting van hun schuld?

431. — Maar, zeggen de vromen, uwe vergelijking is niet juist. Wij weten wèl wat *onzen heer* aangenaam is... hij heeft zich verwaardigd ons dat te openbaren.

— Ei zoo?... Laat eens hooren.

Eerste vrome: Hij begeert psalmen.

— Neen, roept de *tweede vrome,* ik vereer hem door in de ronte te draaien.

Derde vrome: Ik spreek door den neus... dat doet hem zeker pleizier.

Vierde vrome: Ik verveel me alle zondagen tot zijne eer.

Vijfde vrome: Ik ontbijt met EZÉCHIEL.

Zesde vrome: Ik lees alle dagen in 'n boek dat hond noch kat verstaan kan. Als-i daarmeê niet gediend is, verklaar ik hem voor zeer exigent.

Zevende vrome: Dat alles is 't regte niet... de ware manier om hem in 'n goed humeur te helpen, is een groot huis te bouwen, en eens in de week daarin bij elkaêr te komen, om te luisteren naar iets dat men evengoed weet als die 't vertelt, en evenmin begrijpt als hijzelf.

Achste vrome: Ik roep gedurig dat ik 'n ellendeling ben, onbekwaam tot alle goed. Dat moet hem 'n prettigen indruk geven.

Negende vrome: Ik soupeer vier malen 's jaars op klaarlichten dag.

Tiende vrome: Ik onderzoek zijn wezen, en verschaf hem wat afleiding door de verklaring dat hij driedélig is.

Elfde vrome: Gekheid!... Moderne théologie... geloof met scheikunde... dàt is 't ware!

Twaalfde vrome: Glad mis... kabeljauw op vrijdag...

dáár houdt-i van.

Dertiende vrome: Alles fout! Niemand uwer weet het... men moet...

Halt, dertiende vrome! „*Niemand uwer weet het...*" Q. E. D.

432. Ik heb het regt mijne meening aantekleven en voortteplanten.

Dit beroep op m'n regt is niet zoo overbodig als 't schijnen zal na eeuwen.

De christenen houden niet van DOMITIANUS die hen verbrandde, en vechten liet met wilde beesten. Ik erken dat die behandeling onaangenaam is, en begrijp dus volkomen hunne ingenomenheid tegen dien man. Maar wat ik minder begrijp, is dat de christenen zoo dikwijls doen aan anderen, wat zij afkeurden in DOMITIANUS. De zaak komt altijd neêr op het oude: „ieder mag gelóven wat hij wil, mits-i gelóve als wij." Zoo neen, dan wordt de afwijker uitgesloten, geplaagd, mishandeld, zooveel de „burgerlijke" wet maar eenigzins toelaat, ja, meer dan zij toelaat.

Let eens bovendien op 't verschil in toon van de aanhangers dier schrale christelijke mythologie, en van de tegenstanders. Een dusgenoemde godgeleerde zal in gezelschap spreken over z'n zaken — zondenval, verdoemenis, genade enz. — op 'n wijze alsof 'r geen twijfel ware aan de algemeene toestemming. Maar iemand die niet zoo heel zeker is van 't bestaan dier dingen, moet al zeer bescheiden en omzigtig te werk gaan, om niet te worden behandeld als een onverlaat, zelfs door hen die eigenlijk in den grond der zaak niet van hem verschillen in gevoelen, maar meenen dat men niet „spotten mag met heilige zaken."

Zeker, met *heilige zaken* mag men niet spotten, maar men mag wel spotten met de zeer *on*heilige vertellingen die men

ons opdringt als godsdienst. Ja zelfs wordt spotten *pligt*, waar redenering te vergeefs wezen zou. (**395.**)

433. De heilige KWIP of KWAP was onthoofd. In plaats van daarin te berusten, en zich 'r bij neêrteleggen, zooals gij en ik doen zouden, neemt-i zijn hoofd onder den arm, en wandelt er meê heen.

Ik voor mij twijfel aan de mogelijkheid van die wandeling. Want om iets te doen, behoort vooraf te bestaan de wil, het voornemen, of altans de onwillekeurige aanleiding om iets te doen. De organen om dat voornemen of die aanleiding in zich optevatten, bevinden zich in de hersenen, en vandaar worden door de zenuwen de bevelen overgebragt naar de lichaamsdélen die belast zijn met de uitvoering. Op het oogenblik toen de heilige KWIP den wil had of aanleiding vond, om wegteloopen met z'n hoofd, was dat hoofd gescheiden van den romp, en er bestond dus stremming in 't dienstverkeer tussen de hersens en de andere lichaamsdélen. De hand kon niet weten dat ze 't hoofd onder den arm moest plaatsen, de arm had geen bevel ontvangen dat hoofd vasttehouden, en de beenen bleven verstoken van de uitnodiging om KWAP te doen weglopen. Ik beweer dus dat die stoornis der kommunikatie...

— O, gij domme tegenspreker... ziedaar u verstrikt in de strikken uwer wereldse wijsheid! 't Mooie van de zaak is juist dat KWIP's hersens den last tot weglopen met z'n hoofd, hadden gegeven vóór de stremming der kommunikatie...

Redeneer niet met de vromen.

434. — Maar, zegt de protestant, die zotte vertellingen over KWIP of KWAP geloven wij evenmin als gij. Wij zijn verre verheven boven de katolieken... wij ver-

smaden menselijke uitvindsels, fabelen, priesterpraatjes... zie eens *onze* godsdienst... bij ons is alles zuiver gezond verstand... wij hechten niet aan die zotte toevoegselen... wij houden vast aan den geest... aan de moraal, weetje — aan de moraal en den geest die ons is verkondigd en meêgedeeld door den Heere Jezus Christus, hij die geboren werd uit eene maagd, gestorven is voor onze zonden aan het kruis, en opgevaren ten hemel...

— Ei!

Iemand bezocht 'n gekkehuis, en bij 't rondgaan werd-i begeleid door 'n persoon die hem inlichtingen meêdeelde over de soort van krankzinnigheid der opgeslotenen. De begeleider scheen gevoelig van aard te wezen, altans hij was diep bewogen met het lot dier arme dwazen. De een was koning, de tweede 'n speldekussen, de derde, vierde, vijfde — tot den drie-en-twintigsten toe waren dichters. Daarop volgen de godsdienstgekken — 'k heb ze niet geteld — toen een paar liefdegekken — weinig, want die zijn 'r minder dan men denkt — vervolgens de ongegronde-hoogmoedsgekken, de eerzuchsgekken, de geldjachsgekken... in 't kort, het was 'n wereld in 't klein.

— Zonderling toch en bedroevend, sprak de vriendelijke geleider, dat de menselijke geest zóó kan afdwalen. Die man daar verbeeldt zich dat-i paus is, en deze hier houdt zich voor 'n brandende vetkaars! En dat is toch niet juist, m'nheer... want u begrijpt, als 't waar was, had ik 'm al lang uitgewaaid...

De man *protesteerde* tegen de gekheid der anderen, en meende zelf dat-i 'n zuidwestewind was...

Die protestante wind was de lastigste gek van 't heele huis.

435. Ik gis dat men de charge in **433** overdreven

vinden zal. Welnu, men leze Dr MEYBOOM's moderne wonderverklaring, waarvan 't volgend proefje:

„Het veranderen van water in wijn is zoo moeielijk niet als 't schijnt. Elke druif bevat immers zóóveel dêlen water, die later in wijn overgaan. Het kunsjé komt dus eenvoudig hierop neêr, dat JEZUS *de wijnwording ietwat versnelde . . .*"

Juist! Het kunsje van KWIP is zoo ongelooflijk niet, als we maar aannemen dat z'n hersens diligent waren in 't geven der bevelen *tempore utili*... klaar benje!

En voor zùlke wijshedens worden de Meyboomen *betaald!* Ministers die 't beter behoorden te weten — en die 't indedáád soms beter weten — hebben de onbeschaamdheid belastingen voortestellen, waaruit zulk ellendig geknoei moet beloond worden! Zoogenaamde volksvertegenwoordigers votéren de budjetten, waarop voorkomen de jaarlijkse premiën op zùlken verstandsmoord!

436. En ware het nog zoo regtstreeks alleen, het nadeel dat de zoogenaamde godsdienst berokkent aan de maatschappij, maar op zedelijk en verstandelijk gebied steelt zij nog onbeschaamder op *indirecte* wijze, de beste vruchten uit den hof van volkswelvaart. Een kind dat misschien vermogens bezitten zou tot het aanléren of uitvinden van nieuwe middelen om de natuur diensbaar te maken aan den mens — dat eeuwig-noodig probleem — wordt bedwelmd of verstikt onder psalmen, evangeliën, en hoe al die vodderij heeten moog. In plaats van het te onderrigten in de wetten van die natuur, waarvan de kennis nog zeer gebrekkig is, doet men 't kennismaken met JOZEF's veelkleurigen mantel, of 't hondje van TOBIAS. In plaats van 't de wereld te doen begrijpen waarin het leeft, voert men 't rond in een spokerige lélijke kunstwereld, die voor eeuwen rhapsodies werd uitgebroeid in de

verwarde hersenen van leeglopende vagebonden.

En als dan later dat kind in 't werkelijk leven behoefte hebben zou aan de flinke toepassing van dezen of genen regel der natuur, zoekt het vergeefs in z'n hoofd naar de wetenschap die 't noodig heeft. Het zoekt waarheid, vindt leugen, en vloekt vader of opvoeder die, *tegen beter weten aan*, opium reikte voor spijze.

437. En ook zonder dien verstandbedervenden invloed van de vertellingen waarop het christendom gegrond is, hoe kunnen ouders hunnen kinderen een boek in handen geven, dat onövertroffen is in schandelijke taal en walgelijke vuiligheden? Wie 't ontkent, heeft nooit dat boek gelezen. — Met welk regt weert men DE SADE, PIGAULT LEBRUN of PAUL DE KOCK uit z'n huis, als men zijner dochters de geschiedenissen in handen geeft van ABRAHAM, LOTH, JAKOB, JUDA, DELILA, JUDITH, RACHAB, BATHSEBA, en consorten?

Men omzwachtelt in 't dagelijks leven de onschuldigste zaken met *te* verregaande angstvalligheid, en schroomt niet zijnen kinderen geheel andere, *niet* onschuldige, zaken te laten lezen in 'n bijbel, die geschreven schijnt om dragonders te doen blozen. En dat alles om *god te dienen*... foei, foei!

Weg met die halfheid, gij die beter weet, en juist daarom oneindig lager staat dan de geheel-gelóvige met z'n kinderlijk onnózele vroomheid. Hij geeft wat-i bezit. Gij bezit het betere, en geeft het slechte. Als *zijn* kind hem vraagt om uitlegging van deze of gene vuiligheid, kan er nog iets eerwaardigs, iets naïfs wezen in z'n poging om de majesteit van zijn god te rijmen met de walgelijke vorm waarin hij zich diens wet voorstelt, maar als *uw* zoon, als *uwe* dochter, vragend met den vinger wijst op Sodom en Gomorrha, moet gij u omkéren, om den lach of de verle-

genheid te verbergen, die aan uw kind verklappen zou, dat ge 't om den tuin leidt met uwe handleiding ter zaligheid.

En meer nog. Ge blijft dat christendom en dien bijbel aankleven om 't voorbeeld aan de kinderen, zegt ge? Wie opzettelijk een voorbeeld geeft, moet daarbij de bedoeling hebben dat voorbeeld te zien volgen... welnu, stellen we dat gij slaagt in die bedoeling... uwe kinderen gaan den weg op dien gij hun aanwijst...

Uw zoon liegt, bedriegt, steelt, moordt, rooft en hoereert: „'t staat in den bijbel" zegt-i.

Uwe dochter doet als uw zoon: „'t staat in den bijbel" zegt ze.

Want ik daag u uit, één ondeugd te bedenken die niet voorkomt in uw bijbel. En niet alleen komt ze er in voor, maar ze wordt daarin meêgedeeld met 'n glimp van verschoonbaarheid, ja zelfs mérendeels met den ijk van gods welgevallen.

En meen niet u dan te redden met vertogen als: „ja, dat stáát daar wel, ma... a... a... r..." enz., want gij raakt in de klem met die maren. De knaap en 't meisje wijzen zegevierend op 't *woord van God* dat *gij* hun in handen gaaft, op 't woord van god dien men *meer moet gehoorzamen dan de mensen*, en wees zeer tevreden als ze u niet het zwijgen opleggen met de woorden van JEZUS: „man, wat heb ik met u te doen" dat alsdan in hùn mond, in duidelijk hollands wil zeggen: „loop naar den duivel!"

En dan zijn er nog die bewéren, dat het instandhouden van die godsdienst noodig is voor de openbare zedelijkheid!

~~~~~

Een treffende vogelhistorie, met 'n wenk over 't nadeel van hoefijzers als voedsel. Doorslaand blijk van WOUTER's *beterschap, blijkbaar uit 'n kerkelijk getuigschrift.* WOUTERS *eerste uitgang. Zijne studie in de liefde. Congrevise vertelling die dóórbrandt in water.*

138. Mijn vriend ORNIS kocht na den dood zijner vrouw,
~~~~~

tot afleiding wat vogels. Als ik de smart over 't verlies van z'n wederhelft, moet afmeten naar de hoeveelheid pluimgedierte dat haar verving, moet ik erkennen dat-i zeer bedroefd geweest is, want het getal zijner vogels was groot. Hij had vinken met ógen, en blinde vinken; kanarivogels, zwarte, groene en géle; zeventien soorten van duiven; voorts papegaaien, kakatoea's, lijsters, kraaien, eksters, kippen, raven, pauwen, eenden, kalkoenen, ganzen, korhoenders, kasuarissen, struisvogels, en nog meer... te veel om te noemen, juist als de vaderlandse zeehelden in 'n schoolboek.

Hoe-i gekomen was aan die verzameling weet ik niet, en dat doet ook niets tot de geschiedenis die 'k vertellen wil.

Op zekeren morgen moest ORNIS uit de stad. Zijne afwezigheid zou van eenigen duur zijn.

— Beste vriend, zeide hij, ik doe een beroep op uw vriendschap.

Ik houd niet van die beroepen. Want er zijn mensen die de vriendschap *à la lettre* nemen, en van zulke beroepen een beroep maken.

— Ik ga uit de stad, vervolgd-i, en weet niet hoe ik 't zal aanleggen...

— Wel... neem 'n plaatsbriefje op de spoor...

— Neen, dat is 't niet... ik weet niet hoe ik 't zal maken met m'n vogels...

— Als gij ze meênaamt, stelde ik voor.

— Dat gaat niet, om de kosten. Bovendien... Liwi is broeis...

Liwi was 'n jeugdige kanarivogel, die „partant pour la Syrie" floot.

— Wel, laat dan uw vogels tuis...

— Men ziet wel dat ge nooit getrouwd zijt geweest... dat gij nooit vogels hebt gehouden. „Laat ze tuis" is fraai gezegd! Wie zal er op passen, als ik weg ben? Wie zal

ze toespreken, voorörgelen, eten geven, reinigen?

— Ah zo... is dat de zaak! En uw beroep op mijn vriendschap...

— Ja, dat is de zaak. Ik wilde u verzoeken, gedurende mijn afzijn, u te belasten met de zorg voor m'n vogels.

— Ik heb veel bezigheden...

— Stel ze uit. M'n vogels...

— M'n vader is ziek.

— Wat doet 'r dat toe? M'n vogels...

— M'n kinderen hebben de mazelen...

— Warmhouden. M'n vogels...

— Lieve Ornis, ik heb geen verstand van vogels.

— Hoe...

— Geloof me, ik heb nooit vogels gehouden... ik weet waarlijk niet hoe ze moeten behandeld worden.

— Dat maakt 'n onderscheid. Gij doet zeer wel, mij dat te zeggen. Dan zal ik trachten iemand te vinden wien ik mijn lievelingen kan toevertrouwen.

En Ornis liet mij met rust, eindelijk: *omdat ik geen verstand had* van vogels.

Nu vraag ik, wat toch jufvrouw Pieterse bewoog, en wat zoovélen beweegt, om kinderen te houden?

Die goeie Ornis stoorde zich niet aan de ziekte van m'n vader, niet aan mijne bezigheden, niet aan de ongesteldheid mijner kinderen, hij stoorde zich aan niets... tot op 't pijnlijk ogenblik dat ik verklaarde: *geen verstand van vogels te hebben!*

Dàt was 'n reden! Op *die* betuiging trok-i zijn verzoek in!

Geen verstand van vogels! Hoe... Zou-i z'n vinken laten behandelen als kraaien, en z'n eksters als kalkoenen? Zou-i aan mijn onkunde overleveren het talent van Liwi

die door broeien en fluiten aanspraak had op dubbele zorg? Zou hij de oren van gevoelvolle tortels laten kwetsen door de wulpse melodiën van 't orgel der vlasvinken? Zou-i bij vergissing in 't voedsel, als te verwachten was van 'n onbedreven hand als de mijne — de tédere maag van 't winterkoninkje blootstellen aan de hoefijzers en oude pantoffels die 'r overbleven van 't ontbijt der kasuarissen?

Neen, neen, honderdmaal neen! „Ik had geen verstand van vogels... ik was dus niet waardig ze te bewaken en te verzorgen!"

Zoo sprak ORNIS.

Nu vraag ik nogëens: waarom hield jufvrouw PIETERSE kinderen?

En als ik dan bereken dat het getal kinderen op de wereld omtrent zeshonderd-miljoen is...

En dat die kinderen worden „gehouden" door de drie- of vierhonderd miljoen mensen, die voor 't mérendeel geen verstand hebben van... vogels...

Ach, dan moet ik m'n venster openen, om niet toetegeven in 'n stemming als die van 't winterkoninkje na zoo'n verkeerd ontbijt.

439. Het schijnt dat ook onze WOUTER teveel hoefijzers had binnen gekregen, want-i was bedrukt en neerslagtig. Zelfs LEENTJE had moeite hem optebeuren, en temeer omdat zij, ronduit gezegd, niet goed kon wijsworden uit haar beschermeling.

In 't mazen zocht ze vergeefs haar weerga, en ik heb al gesproken over de onzigtbaarheid van 'r heen-en-weertjes — dat toch alles is wat men van heen-en-weertjes verlangen kan — doch haar bevattingsvermogen schoot tekort bij WOUTER's vertrouwelijke mededélingen, en zij kon zich niet

onthouden van tijd tot tijd den jongen aantezien met 'n medelijdenden blik, die twijfel verraadde aan de gezondheid van z'n verstand. Te vergeefs bespaarde zij énige duiten van 'r schraal weekgeld, om hem optevrolijken met de vroeger zoo welkomen pepernoten... helaas, WOUTER's ziel was haar pepernoten ontwassen, en de ontdekking hiervan veroorzaakte LEENTJE bittere smart.

— Maar, beste jongen, wees dan toch verstandig, en laat je niet het hoofd op hol brengen met zulke praatjes... die FANCY, of hoe 't schepsel héten moge, heeft je beet gehad... of je hebt gedroomd...

— Neen, neen, neen, LEENTJE... alles is de waarheid... ik weet zeker dat alles wat zij gezegd heeft, de zuivere waarheid is.

Maar WOUTER... die historie met je zusje... dat had je dan toch vroeger moeten weten...

— Ik wist het ook, maar 'k had het vergeten. Al wat FANCY zeide wist ik, maar 't was me ontgaan... Terwijl ze sprak, kwam 't mij weêr duidelijk voor den geest.

— Ik zal eens naar die molens gaan, zei LEENTJE.

En dat deed ze. Naar WOUTER's aanwijzing vond zij de juiste plek, waar die belangrijke ontmoeting zou hebben plaats gehad... Zij vond de balken, den modder, de eenden, het kroos... alles was er, tot de aslucht toe, alles... behalve FANCY en hare vertellingen.

En ook WOUTER zelf vond FANCY daar niet meer. Te vergeefs wandeld-i met de fatsoenlijke Hallemannetjes, zoo dikwijls men hem tuis „van de vloer" wenste; te vergeefs stond-i uren lang aan de leuning van z'n brugje, en luisterde naar 't geklepper van de molens. Zij vertelden hem niets, en zongen niet, en er kwam geen FANCY.

— Ze zal teveel bezigheid hebben aan 't hof mijner moeder, zuchtte WOUTER, en bedroefd ging-i naar huis.

Maar als-i door 't venster al die schone sterren zag,

die zoo vriendelijk tintelden, alsof ze 'm toewenkten moed te houden, dan werd hij iets beter gestemd. De treurigheid bleef, maar ze was minder bitter. Ze was van smart overgegaan in heimwee, in zoet verlangen „naar huis," en met 'n betraand oog, maar niet wanhopig meer, riep hij fluisterend:

— OMIKRON, OMIKRON!

440. Wie hoorde dat roepen? Wie verstond die klagte over ballingschap? Waar, door wien, werd acht geslagen op die zucht naar 't hogere, op die vurige begeerte om weertekéren tot edeler stand?

Of — juister, helaas! — wèrd dat roepen gehoord? Wèrd die klagt verstaan? Wèrd er gelet op dat verlangen?

Dat weet ik niet!

„Ik weet niet of we zijn geschapen met een doel,
Of maar bij toeval dáárzijn..."

Maar 't komt me voor, dat gewoonlijk de meeste blijken van dat verlangen naar iets hogers, *niet* worden gegeven door hen die bewéren *dat alles wèl te weten.*

En die opmerking troost me nu en dan over mijne *on*wetendheid.

Indien toch 't streven naar het goede afneemt in kracht, naarmate de zekerheid toeneemt dat zulk streven zal bekroond worden met goeden uitslag, hebben de *onwetenden* geen oorzaak tot klagte. Ik denk dat het dezen bij de tuiskomst des vaders — àls er zoo'n vader is, en àls-i tuiskomt! — wel gaan zal als „LIJSTERMANNETJE" die 't naast aan de waarheid was, zonder te hebben meêgeraden."

441. Na lang beraad, en op WOUTER's uitdrukkelijke belofte van beterschap, had eindelijk meester PENNEWIP zich laten verbidden, en de hoofdrovèr-vrouwenhoner werd weêr in genade aangenomen, of altans nagenoeg. WOU-

TER mogt weer naar school gaan, en zich oefenen in verzenmaken, schoonschrijven, werkwoorden, hollandse graven en dergelijke wetenswaardigheden.

Meester zei dat het jongetje te Muiderberg nog verdorvener geweest was, en dat hij zelfs dáárvoor raad had geweten. Met WOUTER zou 't dus ook wel gaan, maar jufvrouw PIETERSE moest veranderen van huisdominé, want de tegenwoordige „behoorde tot de klasse der wijnzuipers." Nu, dat deed ze. WOUTER werd op de kathechisatie „gedaan" bij 'n wezenlijken dominé, die na kerktijd uit een boekje „vragen overhoorde." Den titel van 't boekje weet ik niet meer, maar de eerste regels waren:

1e. *Vraag:* Van waar hebt gij en alles wat er is, uw oorsprong?

WOUTER had graag willen zeggen: wel, van m'n moeder... maar in 't boekje stond:

Antw.: Van God, die alles uit niet heeft voortgebragt.

2e. *Vraag:* Hoe weet gij dit?

Antw.: Uit de natuur, en uit de openbaring.

WOUTER begreep dit niet, maar goedig en volgzaam als-i was, antwoord-i trouwhartig wat er stond in z'n boekje. Wel speet het hem dat de pleizierige schoolvrije zondag, anders zoo uitnemend geschikt tot wandelen, zoo bedorven werd door 't „opzeggen" der koningen Israels, wel was hij naijverig op de joden die telkens werden „weggevoerd" — iets wat hèm prettig voorkwam — maar hij schikte zich met vroom geduld, en was niet de minste onder de zaligheids-leerlingen. Altans toen 't jaar om was, ontving-i een boekje met drie honderd vijf en zestig bijbelteksten, één en twintig gebeden, evenzoveel dankzeggingen, een vader-ons, de tien geboden en de artikelen des geloofs. Er was 'n voorschrift bij hoe dat alles moest gebruikt worden: eens *pr* dag 'n jaar lang; driemaal daags, 'n week lang bij herhaling, en de rest *quantum sufficit.* Voorin stond op 'n ingeplakt blaadje:

ter belooning
aan WOUTER PIETERSE
omdat hij
de lessen in de noorderkerk
wel
heeft opgezegd,
en
ter aanmoediging
om
ter eere Gods
op
den ingeslagen weg
voorttegaan.

En daaronder stonden de namen van Dominé en Ouderling, met krullen die PENNEWIP zouden beschaamd gemaakt hebben.

Het fatsoen der Hallemannen nam toe. De ouders dier kinderen huurden een tuin „aan den Overtoom." Dat was zoo „heelemaal buiten" zeiden zij, en „men kon toch niet altijd in stad blijven." Bovendien: „de kosten waren zoo groot niet" want er was één tuinman voor 't heele pad, er stonden wel dertig besseboompjes, en dat was toch altijd 'n aardigheid. Ook zou 'r wel gras genoeg zijn om 't kleingoed te bléken, en dat won zoveel uit op de was... „want, zei de stamvrouw der Hallemannen, verleden was 'r ijzersmet in BETSY's *Kanesoe*... dus was 't heel goed om dien tuin te huren, en als de mensen er over spraken, was 't uit pure jaloezie. Ook was 'r 'n regenbak bij... en jufvrouw KARELS had gezegd dat die lek was, maar dat was laster, want ieder moet zelf weten wat-i doet, en àls je wat doet, heb je altijd zoo'n gemaal met de mensen... want 't was vooraan op d' Overtoom... en als je dáároan je storen zou, konje nooit iets doen... en voor

de kinderen was 't 'n hele uitspanning... die jufvrouw KARELS moest maar letten op 'r zelf... en als GUS jarig was, mogt-i jongehéren vragen...

GUS werd jarig. Er zouden jongehéren gevraagd worden, en o geluk, WOUTER was onder de uitverkorenen.

Het zou me tevèr leiden hier te onderzoeken wat GUS en FRANSSIE bewogen, hun gewezen commanditair-deelgenoot in den pepermenthandel voortedragen tot kandidaat-feesthouder. De lijst der genodigden werd opgemaakt, en goedgekeurd, en daar jufvrouw PIETERSE zich gestreeld voelde door den omgang van 'r zoon met „mensen die 'n buiten houwen" werd ook van dien kant geen bezwaar gemaakt, mits WOUTER beloofde „heel fatsoenlijk te wezen, zich niet vuil te maken, niet te ravotten, z'n kleêren niet te scheuren," en zooal meer. Ook zei jufvrouw PIETERSE „dat 't zoo lief van 'r was dat ze dit toestond, want 't was toch 'n heel ding om zoo uittegaan."

Ja, WOUTER zou uitgaan! Voor 't eerst uitgaan, voor het eerst eten, drinken, zich vermaken onder 'n vreemd dak. 't Was 'n hoofdgebeurtenis in z'n leven, en hij voelde al minder naijver op de joden die zoo dikwijls uitgingen, en ten laaste zelfs nooit weêr tuiskwamen.

De heugelijke middag was aangebroken. Met onbeschrijfelijke fierheid stapte WOUTER de poort uit. „'t Was regts, links, weêr links, dan 'n brug over, en daarna regtuit... 't Kon niet missen" had GUS gezegd. En de tuin heette: STAD-RUST, dus: „WOUTER moest maar vragen, dan zou-i 't zeker vinden."

Dat was ook zoo. Wie voor 't eerst uitgaat, komt altijd te vroeg. WOUTER was „op" STAD-RUST vóór de andere genodigden, maar GUS en FRANSSIE ontvingen hem vrij wel, en stelden hem voor aan hunne ouders, die zeiden dat WOUTER 'n lief gezigje hebben zou, als-i wat minder bleek was geweest.

De andere speelnootjes kwamen vervolgens opdagen, en 't stoeien, draven, gooien nam 'n aanvang, zooals dat bij knapen gebruikelijk is. De pret werd afgewisseld met wafelen en limonade „die heel langzaam moest gedronken worden, omdat de kinderen zoo bezweet waren."

Toen de stammoeder der Hallemannen melding maakte van de besseboompjes en den zoo kwaadaardig belasterden regenbak, had ze onder de volkomenheden van *Stad-rust*, ook dat prieel moeten opnoemen, waar Betsy zat met dien heer...

— Wie is dat, vraagde Wouter aan de kleine Emma, die meêspeelde met de jongens.

— Wel, dat is Betsy's vrijer...

Nu weten wij uit de treffende geschiedenis van lange Ceciel, dat Wouter z'n eerste liefde reeds achter den rug had, maar toch trof hem dat gezegde van Emma als iets vreemds. Tot nog toe was 'n vrijstertje, in zijne meening, 'n meisje aan wie men griften en ulevellen geeft, en Betsy scheen verheven boven zulke dingen. Wouter begreep terstond dat-i lange Ceciel niet behoorlijk behandeld had, en op eenmaal beving hem de lust om te weten hoe 'n volwassen heer vrijt met 'n meisje dat niet meer schoolgaat.

— Haar vrijer?..

— Wel zeker... geëngageerd...

Dat woord was Wouter te modern, en als nu de lezer scherpzinnig is, kan-i met vrij veel juistheid berekenen in welk jaar onze meid haar economies huwelijk aanging met den barbiersknecht. Men stelle zich slechts de vraag: wanneer is in de Klasse III, $a^{\underline{1}}$ ($P^{\underline{r}}$) 't flauwe „geëngageerd zijn" in zwang gekomen voor 't hartelijke: vrijen:

— Ge... wàt? vraagde Wouter.

— Geëngageerd,.. ze verkéren...

— Wat is dat?

— Wel... ze willen zamen trouwen. Weetje dát niet?

WOUTER voelde schaamte dat-i zoo'n eenvoudige zaak niet wist, en zooals meer gebeurt, hij schaamde zich nogeens, juist over die schaamte.

— Wel zeker, dat wist ik wel... ik had niet goed verstaan, EMMA... wilje met *mij* trouwen?

EMMA kon op 't ogenblik niet, wijl ze geëngageerd was met hare mama, maar zoodra ze weer vrij werd, zou ze zich bedenken, en dan had WOUTER veel kans, want zij keek hem heel vriendelijk aan, voor ze weghuppelde om te voldoen aan 'n convocatie tot „stuivertje-wisselen," in een anderen hoek van den tuin.

442. Als den lezer de Spectator van VAN EFFEN bekend is, zal-i zich herinneren dat daarin voorkomt de heel aardige beschrijving eener *burger-vrijaadje.* Ik houd die beschrijving voor echt, en vergeef onzen JUSTUS makkelijker 't afluisteren dan 't verzinnen. 't Eerste is nagenoeg geoorloofd, ja zelfs bijna pligt, in iemand die mensen bestudeert om Spectators of IDEËN te schrijven. Wie 't afkeurt, moet ook den geneesheer veroordélen die z'n patient bespiedt met het doel diens kwalen te leren kennen, om ze te genezen.

Ik spreek dus VAN EFFEN vrij van onbescheidenheid, maar beken enigzins jaloers te wezen op de gelégenheid die hij schijnt gevonden te hebben tot zoo nauwkeurige waarneming. Wij weten weinig van 't huiselijk leven der trekvogels; de harstogten der schelpdieren ontsnappen voor 'n groot deel aan onze scherpzinnigheid, en toch staat in zekeren zin de natuurlijke historie van oesters en zwaluwen in helder licht, wanneer wij die vergelijken met de kennis van onszelf. Vooral is die kennis moeielijk te verkrijgen ten aanzien van 't geslachsleven — in alle betékenissen — dat zich meer dan andere handelingen verbergt voor de blikken van den opmerker.

„Wat zouden die twé elkaer te zeggen hebben?" vraag 'k altijd mijzelf als ik 'n verliefd paar zie, en soms betrap ik mij op de verdrietige vraag: „*zouden* ze elkaer wat te zeggen hebben?"

Verdrietig... ja. Want het doet mij leed als ik 'n lid van mijn geslacht, een wederdeel dus van mijzelf, een *mens*, moet verdacht houden van gebrek aan adel, van onkunde in liefde, van verwaarlozing der schoonste — neen, van de énige — kracht der natuur, van opstand tegen de aantrekkingswet. Liefde — ik heb 't al meer gezegd, en men heeft mijne bepaling zeer onzedelijk gevonden, wat mij genoegen doet — liefde is neiging tot éénzijn.

Maar gewis openbaart zich die neiging op oneindig veel wijzen. Als overal is ook hierin de natuur éénvoudig in *regel*, veelvoudig in *toepassing*. De liefde van 'n dief zal wel beduiden: kom, laat ons zaêm uit stelen gaan; de goddiener vereenigt zich met z'n geliefde in den gebede of in den psalme, en zoo al voort: „elck ghedierte naer sijnen aerdt."

Of zou die neiging tot meedélen, tot zamenzijn, tot verénigen, bij sommigen tevens de begeerte wezen tot het *goede?*

Bij WOUTER was het zoo, al wist hijzelf dat niet. Had-i niet eens, in naam van lange CECIEL, de vrijheid weergegéven aan 't vogeltje dat zoo angstig rondvloog in de nauwe kooi? Wel had CECIEL daarom gelachen, en gevraagd of WOUTER gek was; wel begreep *zij* niet dat er verband was tussen zijn medelijden met het arme dier, en 't kloppen van z'n hart, als-i háár naam kraste op de bevrozen ruiten van de achterkamer, maar misschien zou ze dat verband begrepen hebben, als ze WOUTER had liefgehad. En dat kon nu eenmaal niet, om dien broek boven 't buisje.

Hoe dit zij, hèm ware 't onmogelijk geweest te denken aan iets kwaads, als-i OMIKRON riep. Daarbij vergat hij lange CECIEL, en zeer verwonderd zou-i zeker geweest zijn,

als *zij* verschenen ware op dien roep. „Kleine EMMA leek er meer op” vond-i nu.

Zonder te denken aan ’t schrijven van ’n Spectator, voelde WOUTER groote begeerte om te weten hoe de jonge heer die met BETSY in ’t prieel zat, zich kweet van ’t „verkéren.” Hij wist middel te vinden zich aftezonderen van z’n kameraadjes, en hoorde een en ander dat hem niet veel wijzer maakte in z’n liefde-studie.

— Ja, ik heb ook gezegd: met Mei...

— Wel zeker, om de bovenhuizen...

— ’t Is ’n gemaal... en wat zegt je moeder?

— Zóó... zij vindt, we moesten ’t nog ’n jaartje aanzien. ’t Is zoo onfatsoenlijk gauw te trouwen. ’t Is net, weetje, of...

— Vier jaar...

— Ja, vier jaar. LOUW en ANNA zijn zeven jaar geëngageerd geweest...

WOUTER was ’r groots op, dat-i nu precies wist wat dit beduidde. Hij begreep dat het zoveel wil zeggen als „ zamen ’n bovenhuis huren.”

— En krijg je nou die linnenkast?

— Neen... die wil m’n moeder zelf houden. Maar als we nog ’n jaar wachten, zal ze ons ’n andere geven... ’n kleine...

— ’k Had liever de grote...

— Ik ook, maar weetje, zij zegt: jongeluî hebben geen grote kast noodig.

— Toen m’n zuster trouwde, heeft ze ’n grote kast „meegekrégen.”

— Zeg dan dat je ’r ook een moet hebben.

— ’t Zal niet helpen.

— Probeer ’t maar... ik trouw niet zonder die grote kast.

— ’k Wil ’t wel vragen...

Van dat gehalte waren de gesprekken die WOUTER afluisterde in 't prieel. Hij was zeer onvoldaan, en verschool zich peinzend in 'n donker hoekje. Wat 'm eigenlijk ontbrak wist-i zelf niet, maar toen kleine EMMA hem kwam roepen, bleek er dat-i aan heel iets anders had gedacht dan aan linnenkasten en vakante bovenhuizen, want met vrolijke schrik riep hij:

— Zou *zij* 't wezen... m'n zusje?

443. 't Was avend geworden, en het spel der kinderen zou binnens'huis worden voortgezet. De kleine gemeente was vermoeid. Er zou *verteld* worden door een van de *grooten*.

Welke „groote" verdwaald was op *Stadrust*, om dáár MOORE's PERI en PARADIJS te behandelen, weet ik niet. Men zal vinden dat het niet paste bij BETSY's „engagement" en die liefdesmorende linnenkast. Maar even als velen ménen dat ieder persoon ééns ten minste wordt bezocht door de fortuin, zoo ook schijnt er in de platste, minst dichterlijke omgeving, éénmaal altans iets voortevallen dat „aan wie 't vatten wil" de gelegenheid geeft zich te verheffen boven 't alledaagse. Éénmaal wordt den drenkeling toegeroepen: gij kúnt zwemmen, sla uw armen uit!

Zal deze of gene dien roep verstaan in m'n IDÉEN?

De „groote" volgde in z'n vertelling den engelsen dichter niet. Hij volgde een van de vele wijzen waarop de peri-legende in alle talen is bezongen, nadat ze in de gemoederen van alle volken ontstaan was. Het grondbegrip van schuld, boete, offer, verzoening en eindelijken triomf van 't *goede*, is diep geworteld in den menselijken geest. Iedere stam had ten allen tijden z'n Fancy-verschijning, z'n verlangen naar huis, de zucht om terugtekéren tot vorigen heilstaat. Overal vinden wij in de herinnering een gouden eeuw die wordt aangenomen als punt van uitgang

en als doel voor de toekomst tevens. En al mogen wij vaststellen dat zulke indrukken alleen bestaan in ons gemoed, en geen grond hebben in de onverbiddelijke werkelijkheid, tòch blijft het zeker dàt die indrukken bestaan, en wie — als ik, helaas! — de heerschappij van 't goede voor of na ons, òntkent, moet toch toestemmen dat er naar 't goede gestreefd wordt, 'tgeen op zichzelf reeds: *goed is.* (**276**, pag. 195.)

Ieder volk, ieder individu, heeft eenmaal smachtend uitgezien naar 'n geliefde OMIKRON, en 't is de schuld van den minnaar niet, dat ten allen tijde deze of gene priester zich vertoonde op dien roep, en met uitgestoken hand antwoordde:

— OMIKRON?... dat ben *ik.* Mag ik U zes schellingen verzoeken voor de moeite?

Die zes schellingen hebben veel bedorven.

Want òf men betaalde die, en hield den priester in 't leven, die zich voordeed als de gezochte minnares...

Of, men werd wakker, ligtte kleed en mombakkes op, herkende den bedrieger, en wierp hem ter deure uit, met de klagt: FANCY heeft mij bedrogen, ze zond mij 'n valse OMIKRON!

Dat deed *fancy* niet, dat deed de priester om die zes schellingen.

444. „*De* PERI *die voor de poorten van 't paradijs vruchteloos smeekte te worden toegelaten tot den heilstaat der gelukzaligen, bragt alzoo na veel vergeefse pogingen eindelijk als 't schoonste wat de aarde opleverde, den laasten zucht van 'n berouwhebbend zondaar, en vond genade in de oogen des wachters aan de poort, om de heiligheid der gave die zij offerde...*"

— Nu pandverbeuren! riep GUS.

— Pandverbeuren, pandverbeuren!... riep de gantse kleine gemeente hem na.

Er werden panden verbeurd, gegeven en ingelost. Er

moest „gezoend" worden, dat spreekt vanzelf... „Een raadseltje opgeven"... 't werd niet geraden... natuurlijk... „Wie 't *wist*, mogt 't niet zeggen!" Dat is bij raadsels zoo de gewone conditie.

Wat zal de eigenaar van dit pand doen?

— Op één been staan...

— Over 'n strootje springen...

— Een vers opzeggen...

— Neen, 'n fabel... *la cigale*, of zoo iets...

— Ja, ja, ja...

't Pand was van WOUTER.

— Ik ken geen fabel, zeid-i bedrukt, en frans versta ik ook niet...

— Ik zal je helpen, riep EMMA... *le père, du père*...

— Och, dat 's geen fabel... toe WOUTER!

't Was 'n héle pret voor sommigen in den kring, dat WOUTER geen fabel kende, en geen frans verstond. Als 'n bekwaam mens wist, hoeveel genoegen hij velen doet met wat *on*bekwaamheid, zou-i waarlijk menigmaal zich domhouden uit louter mensenliefde.

Maar WOUTER dacht ditmaal niet aan 't pleizier van de anderen, dat-i ook niet zou begrepen hebben. Hij schreide, en was boos op meester PENNEWIP, die 'm geen frans en geen fabels geleerd had.

— Komäan, WOUTER, komäan... plaagden de pandhouders...

— 't Hoeft geen frans te wezen, vertel maar 'n fabel...

— Maar 'k weet niet wat 'n fabel is...

— Wel... dat 's 'n vertelling met beesten...

— Ja... of met bomen... *le chêne un jour dit au roseau*... zieje, er hoeft geen beest in te komen...

— Ja, ja... 'n fabel is 'n vertelling... anders niet... er mag inkomen wat 'r wil...

— Maar 't moet rijmen...

WOUTER was op 't punt z'n roverslied optezeggen. Maar hij bedacht zich, en gelukkig! Want dat ware 'n groot schandaal geweest in den huize Halleman, dat zoo bezonder fatsoenlijk was.

— Wel neen, 't hoeft niet te rijmen, riep 'n ander die al weêr wijzer was dan de rest... „de koe geeft melk, jantje zag eens pruimpjes hangen, prins Willem de eerste was 'n groot wijsgeer"... Zieje WOUTER, 't gaat vanzelf. Komaan... vertel, of je krijgt je pand niet.

445. WOUTER begon:

„Er was eens 'n jongetje gestorven, dat niet in den hemel mogt...

— Ho... ho... dat 's de geschiedenis van de Peri... wat anders!

— Ik zal 't anders maken, beloofde WOUTER verlegen.

„... Nu dan, dat jongetje mogt niet in den hemel, omdat-i... geen frans verstond, en ook omdat-i dikwijls stout was geweest, en ook omdat-i meestal z'n vragen niet had gekend, en ook omdat-i... omdat... i...

Ik geloof dat WOUTER hier wat zeggen wou, over 't onzalige „moedersknipje." Maar hij slikte 't in, uit vrees de Hallemannen te grieven door 'n schijnbare toespeling op den pepermenthandel.

„... Omdat-i eens gelachen had onder 't bidden Want, dit is zeker, jongetjes die lachen onder 't bidden, komen niet in den hemel...

— Z... o... o... o? vraagden 'n paar schuldbewusten.

— Ja, die komen niet in den hemel.

„... Nu had dat jongetje 'n zusje gehad, dat een jaar vóór hem gestorven was. Hij had veel van haar gehouden, en toen-i dood was, zocht-i terstond naar z'n zusje.

„Wie is uw zusje? vraagde men hem...

— Wie vraagde dat?

— Stil, val 'm niet in de rede, laat WOUTER voortgaan.

— Ik weet niet wie dat vraagde.

„... 't Jongetje zei dat z'n zusje ... 'n blaauw jurkje droeg, en kuiltjes in de wangen had ...

— Net als EMMA.

— Ja, net als EMMA.

„... Men zei hem dat er in den hemel 'n klein meisje was dat 'r juist zoo uitzag. Ze was daar gekomen, een jaar geleden, en had verzocht haar broêrtje binnentelaten, die zeker naar haar vragen zou.

„Maar 't jongetje mogt niet binnen... ik heb al gezegd waarom...

— Had *zij* altijd 'r „vragen" gekend ?

— Zeker wèl... dat spreekt vanzelf... laat WOUTER toch voortgaan.

„... Hij was heel verdrietig, dat-i z'n zusje niet zou weêrzien, en vond nu dat het sterven eigenlijk niet de moeite waard was geweest. „Och, laat me toch binnen!" vraagd-i heel vriendelijk aan 'n heer die aan de deur stond...

— Aan de *poort*, verbeterden velen tegelijk, die zich gestuit voelden door de dagelijksheid eener *deur*, maar niet getroffen waren door de verhevenheid van WOUTERS begrippen over 't sterven.

Zoo gaat het meer.

— Goed, aan de *poort*, zei de arme jongen, beschaamd dat-i zich zoo bezondigd had aan deftigheid.

„... Maar die heer aan de poort zei: neen.

„Daarop keerde 't jongetje terug naar de aarde...

— Dat kàn niet... eens dood, blijft dood, riepen de wijsgéren.

— Laat 'm toch voortgaan... 't is immers maar 'n vertelling.

WOUTER ging voort.

„... Hij keerde terug naar de aarde, en leerde frans. Toen-i

daarna weêr voor de... poort stond, zeid-i: „owi, m'sieu!" Maar 't hielp niets, hij mogt toch niet binnengaan...

— Dat geloof ik graag... hij had moeten zeggen: *j'aime, tu aimes.*"

— Dat weet ik niet, zei WOUTER nuchter.

„... Nogëens ging-i naar beneden, en leerde z'n „vragen"... zóó dat-i ze kon opzeggen van achter af, van „*heer, kom haastelijk*" tot „*met privilegie.*" En dat deed-i aan de poort. Maar 't hielp weêr niet... hij mogt nog niet binnen...

— Dat wil ik wel gelóven, riep 'n wijze... om in den hemel te komen, moet men „aangenomen" zijn... was-i aangenomen?

— Ach neen, zei WOUTER, daarom juist was 't zoo moeielijk.

„... Hij beproefde telkens wat anders, maar 't lukte niet. Hij zei, dat-i met z'n zusje geëngageerd was...

— Net als BETSY, riep EMMA.

— Ja, net als BETSY.

„... Dat-i 'r zoo lief had, dat-i zoo graag met 'r trouwen wilde... maar 't hielp alles niet, hij mogt niet in den hemel. Op 't laast durfd-i niet terugkomen, uit vrees dat die heer aan de poort knorrig worden zou...

— Nu... en hoe is't verder?

— Ik... weet... niet... verder... stamelde WOUTER, ik weet niet wat het jongetje doen moest, om in den hemel te komen.

WOUTER wist wél verder, al kon-i niet onder woorden brengen wat-i wist. Dat bleek 'n uur later.

Bij 't naar huis gaan, toen het heele gezelschap verschrikt uiteenvloog om 't rijtuig te ontwijken, dat in dolle vaart de poort uitholde, gleed EMMA onder de leuning der brug door, en viel in de stadsgracht. Men loosde een gil... nòg een...

WOUTER was 't kind nagesprongen.

Als-i op dàt ogenblik gestorven was, zou zeker de „heer aan de poort" hem niet hebben afgewezen, omdat-i geen frans verstond, of niet „aangenomen" was.

Maar toen-i nat en bemodderd werd tuisgebragt, zei jufvrouw LAPS „dat men den Heere niet mogt verzoeken en dàt was 't toch, als men tewater sprong zonder te kunnen zwemmen."

Ik vind dat die „Heer" 't best te-pas komen zou bij iemand die niet zwemmen kan. Wie 't wèl kan, heeft meer kans zichzelf te helpen.

En jufvrouw PIETERSE klaagde: „dat 'r met dien jongen altijd wàt was."

Nu, dàt vind ik ook.

---

446. *Aan sommigen mijner lezers.* Ik verneem van m'n uitgever dat ge u beklaagt, over de onregelmatige wijze waarop mijne Ideën verschijnen.

Ik begrijp uwe klagt niet, en zou eer uw verwondering begrijpen, als mijn geschrijf regelmatig verscheen.

Ik heb 't u immers gezegd: de gang van den man, wien NATHAN volgde met JÖCHAZ „en de rest"... was wankelend.

„*Zie, daar zijgt i neêr,*
„*Hij schijnt toch zwak te wezen... 't kruis is zwaar...*"

En, lieve *sommige* lezers, noch NATHAN de zone DAOUDS, noch de man die zoo gauw moê werd van 't dragen *zijner* kleine, noch zelfs de onbescheiden JÖCHAZ... eilieve, zij allen *klaagden* immers niet over de traagheid van den kruisganger. Woudt ge minder inschikkelijk zijn dan dezen?

Hoogstens was er vrees dat-i uitgeput:

„*niet spreken zou aan 't kruis...*"

omdat dan 't meêgaan niet de moeite waard zou wezen.

Neemt liever 'n voorbeeld aan den man die, hoe zwaar beproefd ook door 't

gemis van z'n *kashmir*

„die ligt van kleur en koeler was...."

aan den man die, na 't dragen van z'n kind, zoo wijsgérig uitriep:

„Het drukt zoo op den duur, al schijnt het ligt in 't eerst!"

Ja, neemt aan *dien* man 'n voorbeeld, en let er op hoe-i, zijn eigen smart vergetende, met onverzettelijk vertrouwen op de „taaiheid" van den patiënt, z'n vrienden en geburen moed inspreekt, en hen bij herhaling uitnodigt niet toetegeven in de vreeselijke angst dat de kruisman voor goed bezwijken zou, voor-i tot het einde toe hun kind'ren stof had geleverd:

„tot 'n vrolijk kruismansspel."

Weest eerlijk, lieve *sommige* lezers, en erkent dat het meegaan met den stoet niet de moeite waard wezen zou, als niet de held van 't feest nu en dan neerzwikte, zodat een oogenblik

„de top en de arm van 't kruis
Dat sling'rend voortschoof onder 't wagg'len, gants verdwijnt,
En niet dan langzaam weer omhoog rijst..."

Bovendien, hoort niet SCHMOEL bij 't feest? En zou niet aan dien onmisbaren toeschouwer bij elken kruisgang, 't werpen met drek moeielijker vallen, als niet van tijd tot tijd de hoofdpersoon hijgend neerzeeg om 't mikpunt zékerder te maken?

Eere den man die z'n kasmir vergat, eere den zone DAOUDS, eere JÖCHAZ... zij alle *klaagden* niet, noch *verwonderden* zich, over den tragen gang van den kruisdrager...

Nog eens, lieve *sommige* lezers, wilt gij minder zijn dan dezen?

Wie zich verwondert over de onregelmatigheid, waarmeê mijn Idéen in 't licht komen, heeft zeker **283** niet, of verkeerd gelezen.

Ik zeg met dien ander:

„Het is hem aantezien
Dat hij veel droeg, maar kracht heeft meer te dragen,
Dat hij veel leed, maar lang nog lijden kan."

Goed... de kruisman is „taai, en zàl spreken aan 't kruis" maar vordert noch verwacht dat-i altijd zal dóórspreken. JEZUS heeft slechts zeven korte frazen gezegd, en hij *stierf* toch maar.

Ik verzeker u, *sommige* lezers, dat het mij van tijd tot tijd zeer moeielijk valt, aan u vertellingen te geven — die ge dan nog veelal niet begrijpt — aan u gedachten meetedélen — die ge dan nog dikwijls averegts opvat — als 't hart me bloedt bij 't aanschouwen van den nood mijner vrouw en kinderen.

Is dit 'n klagt?

Het is eene *aan*klagt!

En al waar 't 'n *klagt*, is 't zoo vreemd dat 'n lijder roept: *mij dorst?* Is 't zoo vreemd dat-i z'n vader vraagt: *Mijn God mijn God, waarom hebt ge mij verlaten?* Is 't zoo vreemd dat-i tranen stort als droppelen bloeds, in Gethsemané?

Juist dáár is JEZUS *mens*, d. i.: *groot*. Niet groot is-i in de vertellingen, die 'm laten hemelvaren. Wie geen smart *voelt*, heeft van 't lijden de eer niet.

En toch is *mijn* klagen, *aan*klagt. Als vroeger roep ik den fariséen, schriftgeleerden, wetgevers en bestuurders toe, dat er *verrotting in den staat is, verrotting door* HUNNE *schuld!*

Wie **91** begrepen heeft, zal inzien hoe 't mij stuit aftedalen tot het dagelijkse. Maar ik wil mijzelf dwingen, en pogen de taal te spreken van den dag.

Ziehier. Om te schrijven, om te arbeiden, moet ik *leven*. Daartoe moet ik eten, drinken, wonen. Om dat te verkrijgen heb ik geld nodig, juist als 'n makelaar in koffi. Ik erken nederig in dat opzigt dezelfde behoefte te hebben als Droogstoppel.

Ook zou mij nodig wezen zekere kalmte, zekere rust. Ik wilde bijv. — als 't niet teveel gevergd is — zo-gaarne niet alleen *vandaag* wonen en eten, maar ik maak énige aanspraak op wat zekerheid dat ik ook *morgen* in staat zal wezen tot arbeid, of altans, wanneer men die aanspraak onbescheiden vindt, ik verklaar *behoefte* te voelen aan die zekerheid.

Bovendien, al stelt men mij — ten onregte voorwaar! te hoog, om mij

onderhevig te achten aan menselijke behoeften van stoffelijken aard, dan nog stoort mij soms de vrees dat in allen geval *de mijnen niet verhéven zijn boven sulke behoeften,* in 't dóórdenken van de onderwerpen, die 'k behandel. Misschien zou 'k »mooier" schrijven, als dit niet het geval was.

Alweêr erken ik dit voor 'n zwakheid te houden. Ik, die om eigen wel of wee mij niet bekommer waar 't te doen is om *het goede;* ik die in dienst *van mijnen God*, dagelijks prijsgeef het dierbaarst wat ik heb, ik moest ook de kracht bezitten dat te doen zonder smart, of altans ik moest die smart niet laten *heersen* over mijn stemming.

Maar die kracht heb ik nu altijd niet. Ik bragt het offer, breng 't dagelijks weêr, voel nooit de minste begeerte om terugtekéren van den toch zoo zwaren gang naar de offerplaats... dat alles is waar, doch... vrolijk, opgewekt, geschikt tot denken, dat is: tot arbeiden, maakt me die dagelijkse togt naar Moria niet!

Als ge dus somwijlen 'n IDEE of 'n vertelling »niet mooi" vindt — eilieve, zijt gijzelf zoo mooi? — denk dan: misschien was-i in angst over de ongesteldheid van z'n kind.

En als ge oordeelt dat ik u te lang wachten laat op 'n vertelling of 'n IDEE, troost u dan met de vermakelijke zekerheid dat *mijn* verdriet nog groter is over 't lang wachten op *regt*... over 't lang wachten op 'n gelegenheid, om m'n gezin te huisvesten, te kléden en te voeden.

Ziet ge, *sommige* lezers, weest billijk... als dat ten minste niet teveel is gevergd... van *lezers.*

En, *sommige* lezers, gij die u beklaagt dat ik niet geregeld opkom in de vervélende werkplaats van 't schrijversambacht, eilieve, wat hebt *gij* gedaan, al den tijd dien ik, *buiten* die werkplaats, doorbragt in zwaren arbeid? Wat hebt *gij* gedaan? (**205.**)

Hebt ge tot het volk gezegd: laat ons onderzoeken of deze man waarheid heeft gesproken?

Of hebt ge 't onverschillig aangezien dat-i belasterd werd en mishandeld, verguisd en bestolen?

Hebt *gij* iets gedaan om den smet uittewissen, die 'r kleeft op de natie waartoe gij behoort?

Hebt ge meêgewerkt in 't wegruimen der vuile brokstukken van 't ineén-

gestort gebouw der nederlandse zedelijkheid.

Hebt *gij* iets bijgedragen tot stichting der godsdienst van het goede?

Ja of neen... hoe ook 't antwoord zij op die vragen, valt den man niet hard, die deed wat-i kon in den tijd en met de vermogens die hem overbleven na 't pijnlijk tobben over 't nodige voor vrouw en kind.

In Pruisen stelt men de afgevaardigden schadeloos voor de nadélen hun berokkend om 't afstemmen der militaire begroting.

Mij heeft men tot heden toe 't papier niet betaald, waarop ik m'n VRIJ-ARBEID en m'n IDEEN schreef!

Noch zelfs de kosten die ik maakte tot de reis van LEBAK naar BATAVIA, om den „groten heer te spreken over de ellende der bevolking."

't Is waar, in Pruisen verzette men zich tegen *uitgaven*, en ik verzette mij slechts tegen geweldenarij, roof en moord.

Dáár was 't te doen om wat geld, en hier maar om geweten en eer.

Maar zeggen *sommige* lezers, gij spreekt veel over uzelf... gij stelt uzelf op den voorgrond?...

Ik heb op die beschuldiging reeds vaak geantwoord. (**22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 298. 299**, en op veel plaatsen meer.)

„Ik spreek veel over mijzelf, en stel mij op den voorgrond..."

Ja!

Dat deed ik reeds te LEBAK, toen ik tot de bevolking zeide: „verzet u niet, gaat rustig naar huis, ik zal zorgen dat u regt worde gedaan."

En zelfs mijne vrouw stelde zich op den voorgrond, toen ze, nadat haar de vergiftiging mijns voorgangers gebleken was, uitriep: „Ik ga *niet*, wij eten en drinken zamen!"

„Ik stel mijzelf op den voorgrond..."

Ja!

Wien wilde men dat ik op den voorgrond stelde? 'n makelaar in kruieniers-waren? of 'n gepensioneerde resident? of 'n leverancier van rijst op Banka? of iemand die met zoveel succes hammen en jagtgeweren verkocht? of 'n aandeelhouder in de Billitonmijnen? of 'n kunstkopende verzemaker?

of 'n kommies van de buitenzorgse secretarie? of 'n tabaksplanter? of DUYMAER VAN TWIST, rustiger gedachtenisse?

Ik vraag het u, *sommige* lezers, wat zou zùlk volk op den voorgrond doen?

Zouden die lui 'r niet heel verlégen uitzien op hun: vóórgrond?

Ik denk: ja.

Want hoogmoed is *hoogen* moed, en ik vrees dat hun de moed ontbreken zou, om hoogmoedig te wezen.

Maar... »Ik ben zo bitter van toon..."

Il y a de quoi... dunkt me.

Maar... »ik ben zedeloos..."

Ja!

En zelfs »onzedig...

Ja!... 't Doet mij genoegen dat gij 't onderscheid vat tussen die beide woorden. Ik put daaruit de hoop dat ge ook de vertelling zult begrijpen, waarmeê ik dezen eersten bundel mijner IDEËN besluit.

Is die vertelling 'n klagt?

Neen, neen, neen, *sommige* lezers, duizendmaal neen... ze is 'n **aanklagt!**

447. In SAMOJÉDIE — ik weet niet of 't land zo heet, maar dat 's 'n leemte in de taal, die we moeten aanvullen — in SAMOJÉDIE is 't de gewoonte zich van top tot teen te besméren met ransige traan.

Een jonge Samojeed verzuimde dat. Hij besmeerde zich volstrekt niet, noch met traan, noch met wat anders.

— Gij volgt de zeden niet, zei 'n Samojedies wijsgeer... gij hèbt geen zeden... gij zijt zede*loos*.

Dat was heel juist gezegd.

't Spreekt vanzelf dat de jonge zedeloze SAMOJEED mishandeld werd. Hij ving meer robben dan elk ander, maar 't

baatte 'm niet. Men nam hem z'n robben af, gaf die aan betraande Samojeden, en hèm liet men honger lijden.

Maar 't werd nog erger.

De jonge Samojeed, na enigen tijd te hebben voortgeleefd in onbesmeerden staat, begon eindelijk zich te wassen met eau-de-cologne . . .

— Hij handelt *tégen* de zeden, sprak nu de wijsgeer van den dag, hij is *on*zedig... Komt, wij zullen voortgaan hem de robben af te nemen die hij vangt, en hem bovendien slaan...

Dit geschiedde.

Maar wijl men in Samojédie geen laster had, geen kopyregt, geen verdachtmaking, geen domme orthodoxie, noch vals liberalismus, noch bedorven politiek, noch bedervende ministers, noch verrotte twéde kamer, sloeg men den patient met de afgekloven beenderen van de robben, die hijzelf gevangen had.

Aan m'n overige lezers mijn hartelijke groet!

EXTRAIT DU CATALOGUE DE

LA LIBRAIRIE ÉTRANGÈRE À BON MARCHÉ

Raison **R. C. MEIJER**, Vijgendam, J. 628 à *Amsterdam.*

BEAUX-ARTS.

ALBERTI. (L. B.) De Re Aedificatoria. Florentiae accurantissime impressum, opera Magistri N. L. Alamani. 1485, *première édition, excessivement rare*............ *f* 25,—
ALBUM des beaux-Arts. in 4⁰. Fr. 30. „ 6,—
—— de l'Exposition en 1850. Fr. 25. „ 6,—
—— de l'Italie.............. „ 3.—
—— des Bords de la Loire. Fr 50. net „ 12,50
—— des Salons. *le dernier Exempl.*. „ 5,—
BAROZZI (G.) da Vignola. Prospettiva pratica in-4⁰. Milano............ „ 4,—
—— Gli Ordini d'Architettura civile, ombreggiati. in 4⁰..... „ 5,—
—— idem idem a semplici contorni. in 4⁰............ „ 2,50
BENVENUTI e MORGHEN. Elementi del disegno, tratti dalle piu eccellenti opere greche. 40 planches in-plano. L. 60,—. net „ 25,—
BLANC. (CH.) Histoire des Peintres de toutes les Ecoles in-4⁰. la livrⁿ. à „ 0,50
360 *livraisons sont en vente.*
BOSSI. Del Cenacolo di LEONARDO DA VINCI. in-folio. L. 30.—. net „ 12,50
BOUCHITTÉ. Le Poussin, sa Vie, son Oeuvre.............. „ 1,75
BOURASSÉ. Archéologie Chrét. 8⁰. *relié.* „ 3,—
BURGER. Musées de Hollande. 2 vol. „ 3,50
CAMP. (M. DU.) Le Salon de 1861... „ 1,—
CHERBULIEZ. A propos d'un Cheval. „ 3,—
COLLECTION de 200 gravures in-4⁰. pour la Bible. Fr. 100,—. net „ 10,—
—— de 80 grav. pour Voltaire. „ 10,-
CURIOSITÉS d'Archéologie et de beaux-arts.............. „ 1,—
DAVID. (E.) Notices sur les Chefs-d'oeuvre de la peinture moderne.. „ 1,75
—— Hist. de la sculpt. franç. „ 1,75
—— Hist. de la sculpt. ant.. „ 1,75
—— Vies des Art. anc et mod. „ 1,75
DELÉCLUSE. Louis David, son école et son temps.............. „ 1,75
FLAXMAN. La divina Commedia. 111 Stampe.............. „ 7,50
GAILHABAUD. Cahiers d'Instructions; architecture, meubles etc. de l'antiquité et du moyen-âge......... „ 3,—
GAVARD. Galeries historiques de Versailles. 8 vol. gr. in-8⁰. Fr. 120.... „ 25,—
HOLBEIN. Alfabeto della Morte. Fr. 7. „ 1,—
—— Alphabet of Death. Fr. 13. „ 2,—
—— Alphabet de la Mort. Fr. 13. „ 2,50

KING. Orfévrerie etc. du moyen-âge. 1852—7. 2 forts vol. gr. in-folio 200 planches. Fr. 200,—. net *f* 30,—
LANZI. Hist. de la Peinture en Italie. 5 vol. in-8⁰. Fr. 35,—. net „ 9,—
LAPRADE. Questions d'Art et de Mor. „ 1,75
LASTEYRIE. Causeries artistiq. in-12.. „ 1,75
MAYER et PIERSON. La Photographie, histoire de sa découverte etc. 1862. „ 1,75
MENGS. Opere Parma 1780. in 4 relié. „ 7,50
MICHIELS. Rubens et l'Ecole d'Anvers. 8⁰.............. „ 2,—
—— Catalogue des tableaux de Rubens. 8⁰.............. „ 0,50
MILLIN et MILLINGIN. Histoire métallique de Napoleon, in-4⁰. 74 planches de médailles. Fr. 100,—. „ 8,—
PAILLOT DE MONTABERT. Traité complet de la Peinture. 9 forts vol. in-8⁰. et atlas de 112 planches in-4⁰. Fr. 120,—. net „ 30,—
PALLADIO. (A.) Oeuvres complètes. 42 livr. et 368 planches. Fr. 335,—. net „ 35,—
PIAZZETTA e BARTOLOZZI. Elementi di Figura, in XXIV tavole. L. 10... „ 4,—
RIS. (CL. DE.) Critiq. d'Art et de Litt. „ 1,75
SAULCY. Histoire métallique de 1848. „ 2,50
SIRET. Dictionnaire hist. des Peintres. in-4⁰ 2e. éd pour être complet en 10 à 12 livr. de 90 pages gr. in-8⁰. „ 15,—
STROOBAND. Monum. d'Architecture et de Sculpture en Belgique 2 vol. in-folio, reliés *f* 80,—. net „ 50,—
VALLE. (G. DELLA.) Vite dei Pittori antichi greci e latini. 4⁰.......... „ 8,—
VIARDOT. Les Musées d'Allemagne.. „ 1,75
—— Les Musées d'Espagne..... „ 1,75
—— Les Musées de France..... „ 1,75
—— Les Musées d'Italie........ „ 1,75
—— Les Musées d'Angleterre, de Belgique, de Hollande et de Russie. „ 1,75
VINCI. (L. DA.) Disigni. in-fol. L. 50,—. „ 20,—
VISCONTI. (E. Q.) Iconographie grecque et romaine et Musée Pie-Clémentin. 12 vol. in-8⁰. reliés. L. 375,—. net „ 100,—
VOITURON. (P.) Recherches philos. sur les principes de la Science du Beau. 2 vol. 8⁰. 1861.............. „ 6,—
VOLPATO e MORGHEN. Principj del Disegno, tratti dalle migliori statue antiche. 36 pl. in-plano. L. 48,—. „ [illegible]
WATTEAU. Catal. du Musée Wiertz. .
WIERTZ. (A.) Peinture mate........

OUVRAGES ILLUSTRÉS.

ACHARD. Bade et ses Environs in-fol. *f* 50,—
——— Une saison à Aix-les-Bains. „ 2,50
ALIGHIERI. (DANTE.) l'Enfer, illustré par G. Doré de 76 magn. grav.... „ 50,—
——— la divine Comédie, trad. St. Rhéal, ill. par Etex..... „ 3,—
ANQUETIL et SARRUT. Hist. de Fr. 2 vol. „ 7,50
BALZAC. Cont. drol., ill. G. Doré. in-8⁰. rel. „ 5,50
BARATTE. Les Poëtes normands. gr. in-8⁰. „ 7,—
BARKER-WEBB et BERTHELOT. Histoire naturelle des Iles Canaries.
Introduction et Rept. Fr. 6,—. net „ 0,75
Ornithologie avec 4 pl. „ 18,—. „ „ 2,25
Ichthiologie avec 26 pl. „ 36,—. „ „ 4,50
Plant. cellul. avec 9 pl. „ 25,—. „ „ 3,—
Géograph. botan. 20 pl. „ 60,—. „ „ 7,50
BARTH. (Le Dr.) Voyag. en Afr. gr 8⁰. „ 12,—
BÉGIN. Voyage pitt. en Esp. gr. in-8⁰. „ 14,—
BIARD. Voyage au Brésil. gr. in-8⁰.. „ 10,—
BOILEAU. Oeuvres................ „ 2,50
BONNEFONS Les Hotels historiques de Paris. gr. in-8⁰. ill. relié. Fr. 18,—. „ 5,—
BORDE. (LA). Versailles anc. et mod. „ 7,—
BOYS. (A. DU.) Album du Vivarais... „ 5,—
BRIFFAULT. Le Secret de Rome, *relié*. „ 7,50
BUFFON. Oeuvres. 10 forts vol. in-12⁰. „ 17,—
——— „ 9 vol. in-8⁰ grav. col. „ 15,—
BURTON. Voyage aux grands Lacs... „ 10,—
CARCANO. Angiola Maria. Milano. 59. „ 7,—
CERVANTES. Don Quichotte. 2 vol. 8⁰. „ 4,—
CHAMPAGNAC. Guillaume le taciturne. „ 5,—
CHASLES. (PH.) Charles I. gr. in-8⁰. *relié* „ 7,—
CHATEAUBRIAND. Les Natchez etc.... „ 3,—
——— Le Paradis perdu.. „ 3,—
CHENU. Encyclop. d'Hist. nat. 31 vol. 4⁰. „ 86,30
CORNEILLE. Oeuvres. gr. in-8⁰....... „ 6,—
——— in-8⁰........... „ 3,50
DOMENECH. Voyage aux Déserts de l'Amérique...................... „ 10,—
DUFOUR. Hist. de la Prostitution. 8 v. „ 15,—
DULAURE. Hist. de France 1814—1830. 8 v. 8⁰. Fr. 60,—. net „ 10,—
——— Hist. de Paris. gr. in-8⁰... „ 10,—
DUMAS. Hist. de Louis-Philippe. 2 v. 8⁰. „ 5,—
——— fils. La Dame aux Camelias. „ 3,50
ENAULT. L'Inde pittoresque. gr. in-8⁰. „ 10,—
——— L'Angleterre, l'Ecosse etc.. „ 10,—
EPISODES cél. de la Rév. dans les Prov. „ 6,—
EYRIÈS. Voyage en Afrique. gr. in-8⁰. „ 7,50
——— Histoire des Naufrages...... „ 5,—
FÉNÉLON. Télémaque. 8⁰............. „ 3,—
FLORIAN Fables ill. par Grandville. „ 5,—
FRANCAIS peints par eux-mêmes 2v. 8⁰. „ 4,—
FREYCINET. Voyage autour du Monde. 9 v. 4⁰. et 4 atl. de 350 pl. Fr. 700. net „ 150,—
GALLAND. Les Mille et une Nuits... „ 7,50
GALLOIS. Hist. des Journ. et des Journalistes de la Revol. 2 v. Fr. 20,—. „ 4,—
GRANDVILLE. Les Fleurs animées. 2 v. „ 5,—
——— Cent Proverbes........ „ 5,—
GUÉRIN. (L.) Hist. marit. de France. 6v. „ 15,—
GUIBERT. Hist. des Vill. de France. 6 v. „ 46,—

HISTOIRE populaire de France. 4 v... *f* 10,—
JACQUIN. Reuil et la Malmaison. *relié*. „ 5,—
JANIN. (J.) L'Hiver à Paris. *relié*.... „ 8,—
——— L'Eté à Paris. *relié*...... „ 8,—
——— Rachel et la Comédie française. gr. in-8⁰. avec 10 photogr.. „ 8,—
——— Les petits Bonheurs...... „ 8,—
JOANNE. Voyage dans les cinq parties du Monde. in-folio................ „ 5,50
LABEDOLLIÈRE. Paris nouv. ill. 1860. „ 6,50
——— Environs. 1861 „ 6,50
LACROIX. Fleurs de Serre et fleurs des Champs. *relié*..................... „ 7,50
LAFON. (M.) Rome ancienne......... „ 3,—
LAFONTAINE. Fables ill. *T. Johannot* „ 3,—
LAFOSSE. La Loire hist. et pitt. 5 v. „ 17,50
——— Chron. de l'Oeil-de-Boeuf.. „ 4,—
LARCHER. La Femme etc........... „ 6,—
LESAGE. Gil Blas de Santillane..... „ 3,50
LESPES. Contes du jour de l'an. *relié*. „ 5,—
LIVINGSTONE. L'Afrique australe. ... „ 10,—
LIVRE D'OR DES MÉTIERS. 7 v. Fr. 85,—. „ 15,—
LUCAS. Le Collier de Perles. *relié*.... „ 8,—
LURINE et BROT. Les Couvents. gr. in-8⁰. „ 4,—
MAGASIN pittoresque. 1860........... „ 3,25
MALTE-BRUN. La France illustrée. 5 v. „ 21,—
——— Géogr. universelle. 6 v. „ 22,50
MARCHEBEUS. Voyage de Par. à Const. „ 3,50
MARMIER. Voyage pitt. en Allem. 2 v. „ 20,—
——— Voyage pitt. en Suisse.... „ 10,—
MERY. Constantinople et la Mer noire. „ 10,—
——— et FOELIX. Muses et Fées. *relié*. „ 8,—
MOLIÈRE. Oeuvres. gr. in-8⁰. 1861... „ 6,—
MUSÉE des Familles. 1854. *relié*...... „ 3,50
MUSSET. Voyage pitt en Italie. 2 v. „ 20,—
NYON. Les nobles Filles............. „ 6,—
ORBIGNY. (D') Voyage aux deux Amér. „ 7,50
PARIS et les Parisiens. un vol. gr. in-8⁰. „ 14,—
PELLICO. (S) Mes Prisons. *relié*..... „ 3,50
RABELAIS. Oeuvres ill. par G. Doré. „ 3,75
RACINE. Oeuvres................... „ 3,50
REGNARD. Oeuvres. 2 vol. gr in-8⁰.. „ 4,—
ROBIN. Galer. des Gens de Lettres. *relié* „ 4,50
ST.-JULIEN. Voyage pitt. en Russie etc. „ 10,—
SAINT-PIERRE. Paul et Virginie. *relié*. „ 6,—
SAND. (M. et G.) Légendes rustiques. „ 7,—
——— (G.) Oeuvres. 9 vol. gr in-8⁰. „ 18,—
STAPFER. Hist. et Descript. de Berne. „ 3,—
TAINE. Voyage aux Pyrenées gr. 8⁰. „ 10,—
TASSO. La Gerusalemme liberata. gr. 8⁰. „ 6,—
TEXIER. Les Bords du Rhin. gr. 8⁰.. „ 10,—
——— La Hollande et la Belgique. „ 10,—
——— Tableau de Paris. *relié*..... „ 14,—
THIERS. Hist. de la Revol. 2 v. *reliés* „ 15,—
TÖPFFER. Les nouvelles Génévoises.. „ 5,—
——— Voyage en Zig-zag....... „ 6,—
——— Nouveau voyage en Zig-zag. „ 6,—
TOUR DU MONDE 1860. 1861. 1862. par an „ 13,—
ULBACH. l'Ile des Rêves. *rel mosaique* „ 7,50
URVILLE. (DUMONT D') Voyage autour du Monde 20 v. gr. in-8⁰. et 581 planches. Fr. 1,500. net „ 150,—

PHILOSOPHIE ET MYTHOLOGIE.

ALEMBERT. Oeuvres. Un vol. in-12°.. *f* 1,75
ALLIOT. Nouv. doctrine philos. 3 vol. „ 6,—
ANDRÉ. (Le P.) Oeuvres philos. in-12°. „ 1,75
ARISTOTE. Oeuvres choisies. .... „ 1,75
AUGUSTIN. (ST.) Confessions. in-12° .. „ 1,75
— — La Cité de Dieu. 4 v „ 7,—
AUSONIO FRANCHI. Le Rationalisme.. „ 1,75
BACON. Oeuvres. 2 vol. in-12°....... „ 3,50
BARRE. (G. DE LA) L'Evangile primitif. „ 1.—
BASTIDE.(A.)LeChristine.et l'Esprit mod. „ 1,50
BERTRAND. Le XIXe Siècle et l'Avenir. „ 4.—
BLAIR (H.) Sermons. 5 v. 8°......... „ 7.50
BOSSUET. Oeuvres philosophiques.... „ 1,75
BUFFIER. (LE PÈRE) Oeuvres philos... „ 1,75
CHAHO. Philos. des Relig. comparées 2v. „ 5,—
CHANNING. Le Christianisme unitaire „ 1,75
— — Principes du Christ. unit. „ 0,55
CLAVEL. Hist. pitt. des Religions. 2 vol „ 7,50
CLEMENT d'Alexandrie. Oeuvres chois. „ 1,75
CONDORCET. Oeuvres Complètes. 12 vol. „ 20,—
COURNOT. Essai sur les Fondements de nos connaissances etc. 2 vol...... „ 7,50
COUSIN. Du Vrai, du Beau et du Bien. „ 1,75
DARWIN. Origin of Species .... „ 9,—
DESCARTES. Oeuvres in-12°. .... „ 1,75
DESMOUSTIER. Lettres sur la Mytholog. „ 0,50
DESNOS. (Odolant) La Mythologie pitt. „ 4,—
DIDEROT, Oeuvres choisies. 2 vol.... „ 3,—
— — Mémoires, Corresp. etc. 2 v. „ 3,—
DOLLFUS. Lettres philosophiques..... „ 1,50
— Essais de Philosophie soc.. „ 1 50
— — Révélations et Révélateurs. „ 1,50
DULAURENS. Le Compère Mathieu 3. v. „ 2,25
DUPUIS. Origine de tous les Cultes 7 vol. 8°. et atlas in-4°............. „ 15,—
EENENS. (F.) Le Paradis terrestre. in-12°. „ 1,25
ERASME Eloge de la Folie in 12°... „ 1,75
ESSAYS AND REVIEWS. in-8°.......... „ 7,—
EULER. Lettres à une princ. d'Allem. „ 1.75
FÉNÉLON. Oeuvres philosophiq. in-12°. „ 1,75
FONTENELLE. De la Plural. des Mondes „ 1.75
GARNIER. Traité des Fac. de l'âme 3 v. „ 11,25
GUEPIN. La Philosophie du XIXe siècle. „ 3,—
GUILLON. Crit. de Strauss, Salvador etc. „ 8,—
HOLBACH. La Morale Universelle 3 v. „ 3,—
JOINVILLE. Méditations sur la Bible.. „ 1,—
LABOULAYE. Etudes mor. et polit. 8°. „ 3,50
LARROQUE. Examen critique des Doctrines de la Religion Chrét. 2 vol. „ 7,50
— — Renovation religieuse.... „ 3,50
LIVRES Sacrés de l'Orient. gr. in-8°.. „ 5,—
MADELÈNE. (PH. DE LA) Mythol. *relié*. „ 3.—
MAHOMET. Le Koran. trad. Kasimirsky. „ 1,75
MALLEBRANCHE. Oeuvres. 2 vol...... „ 3,50
MAURY. Hist des Religions de la Grèce antique. 3 vol. in-8°.............. „ 11,25
— La Terre et l'Homme....... „ 2,—
— Le Sommeil et les Rêves ... „ 1,75
— La Magie et l'Astrologie.... „ 1,75
— et PELLETAN. Hist. des Religions de l'Inde, de la Chine du Thibet et du Japon. 2 vol. gr. in-8°.. „ 3,—
MESLIER. Le bon Sens(*Extrait du Testt.*) *f* 1,50
MIRON. Examen du Christianisme. 3 v. „ 5,25
MONTAIGNE. Essais. 4 vol. in-12°..... „ 7,—
— — 2 vol. in-8°. ill.. „ 1,—
MONTESQUIEU. L'Esprit des Lois.... „ 1,50
NICOLAS. Des Doctrines religieuses des Juifs avant le Christianisme. 8°... „ 3,75
— — Etudes crit. sur la Bible .. „ 3,75
NOURISSON. Tableau des Progrès de la Pensée humaine.............. „ 1,75
PARKER. (TH.) On Religion......... „ 3,—
PASCAL. Pensées. in-12°............ „ 1,75
— Provinciales. in-12°......... „ 1,75
PLANCY. (C. DE.) Dictionnaire infernal. „ 2,50
PLATON. Oeuvres. 8 vol............ „ 14,—
PLEYTE. Religion des Pré-Israëlites.. „ 3,00
PLUTARQUE. Oeuvres morales. 5 vol. „ 8,75
POTTER. (L. DE.) Examen critique de la Doctrine chrétienne............ „ 1,—
— — Catéchisme rationnel „ 0,75
POTVIN. (C.) L'Eglise et la Morale. 2 v. „ 3,50
PROUDHON. La Philosophie du Progrès. „ 1,—
— — De la Just. dans la Revol. et dans l'Eglise. 12 Etudes........... „ 7,50
— — La Guerre et la Paix. 2 v. „ 3,50
RENAN. (E.) Le Cantique des Cantiques. „ 3,—
— — Le Livre de Job......... „ 3,75
— — Essais de Morale et de Crit. „ 3,75
RENAND. (P.) Christianisme et Paganisme, identité de leurs origines... „ 3,—
ROUSSEAU. Oeuvres. 12 vol. in-8°.... „ 6,—
— — 8 vol. in-12°.... „ 8,—
SAINT-HILAIRE (B.) Le Bouddha..... „ 3,50
SAISSET. Essai de philos. relig. 2 vol. „ 3,50
— La Philosophie et la Religion au XIXe Siècle.................. „ 1,75
— Mélange d'Hist., Mor. et Crit. „ 1,75
SALLE. Philos. de la Nature. 6 v. 8°. „ 5,—
SALVADOR. J. C. et sa doctrine. 2 v. „ 3,—
SAURIN. Sermons in-12............. „ 1,—
SCHERER. Mélanges de Critique relig. „ 3.50
SÉNÈQUE. Oeuvres. 2 vol........... „ 3,50
SIMON. (J.) La Liberté. 2 vol........ „ 3,50
— — La Liberté de Conscience. „ 1,75
— — La Religion naturelle.... „ 1,75
— — Le Devoir.............. „ 1,75
SPINOZA. Oeuvres. 3 vol. in-12°...... „ 5,25
TAINE. Les Philosophes contemporains. „ 1,75
TIBERGHIEN. Esquisse de Phil. morale. „ 2.50
TROTTET. Le Génie des Civilisations.2v. „ 3,50
VAILLANT. Explication du Mythe chrét. „ 2,50
VANINI. Oeuvres philosophiques...... „ 0,50
VINCENT. l'Idolatrie anc. et mod. 8°. „ 2,—
VOLNEY. Oeuvres complètes. gr. in-8°. „ 6,—
— Les Ruines. in-12°........ „ 1,50
VOLTAIRE. Oeuvres complètes. 35 vol. „ 35,—
— — Dictionn. philos. 5 vol. 8°. „ 2.50
— — Anc. et Nouv. Testt. 2 vol. „ 1,—
— Le philosophe ignorant. 1 v. „ 0,50
— — Dialogues. 1 vol......... „ 0,50
VORAGINE. La Légende dorée. 2 v. 12. „ 3,50
WEISS. Principes philosoph. 2 vol... „ 2,50

HISTOIRE, GÉOGRAPHIE, etc.

ALISON's History of Europe. 10 v. 8⁰. *f* 10,—
ALLONVILLE. (D') Mém. secrets. 6 v. 8⁰. „ 7,50
AMARI. La Guerra del Vespro sicil. 2 v. „ 4,50
——— 1 v. Firenze „ 1,75
ARBANÈRE. Etud. sur l'Hist. univ. 8 v. 8⁰. „ 10,—
AUBIGNÉ. (M. D') Hist. de la Reform. 5 v. „ 14,—
BALLEYDIER. Hist. de la Guerre de Hongrie. 8⁰ „ 2,50
BANCROFT. Hist. des Etats-Unis. 6 v. 8⁰. „ 15,—
BAZIN. Hist. de France. Louis XIII. 4 v. „ 4,—
BEILLARD. (CH.) l'Empire Ottoman, ses nations et sa dynastic. 8⁰ „ 2,—
BELTRAMI. Le Mexique. 2 vol. 8⁰ „ 3,—
BÉRAUD. Hist. de Champ. et de Brie. 2 v. 8⁰. „ 2,50
BIBLIOTECA storica italiana. 4 v. 12⁰. „ 5,—
BIONDELLI. Amori di C. Gonzaga e di Fr. di Medici. 8⁰ „ 2,25
BLANC. (L.) Hist. de dix ans. 2 v. gr. 8⁰. „ 5,—
BORGNET. Histoire des Belges. 2 v. 8⁰. „ 5,—
——— Philippe II et la Belgique 8⁰. „ 2,—
BOTTA. Histoire d'Italie. 5 v. 8⁰ „ 7,50
BOUGEART. (A.) Danton. in-8⁰ „ 3 75
BOUILLET. Dict. d'Hist. et de Géogr. „ 10,50
BRANTOME. Oeuvres complètes. 2 v. „ 8,—
BRUYSSEL. Hist. du Commerce et de la Marine en Belgique. 3 v. 8⁰ „ 9,—
BUNGENER. Hist. du Conc. de Trente. 2 v. „ 3,—
CAPEFIQUE. Hugues Capet. 2 v. in-12⁰. „ 3,50
——— François I. 4 v. in-8⁰ „ 4,—
——— Louis XIV. 6 v. in-8⁰ „ 6,—
——— La Revolution. 4 v. in-8⁰. „ 4,—
——— Consul. et Empire. 12 v. 8⁰. „ 12,—
——— Les Cent-Jours. 2 v. 8⁰. „ 2,50
——— La Restauration. 8 v. 8⁰. „ 8,—
CARTE SECRETE della Polizia Austriaca in Italia, public. per Comm. di D. *Manin*. 3 vol. in-12⁰. *rare* „ 9,—
CASSAGNAC. Hist. des Girondins. 2 v. „ 3,50
CÉSAR. Guerre des Gaules. in-12⁰. „ 1,75
CHÉRUEL. Dictionn. hist. des institut., moeurs et cout. de France. 2 v. „ 6,—
CHINE contemporaine. (la) 2 v. 12⁰. „ 3,50
CHOPIN. Rév. des Peuples du Nord. 4 v. „ 4,—
CIMBER et DANJOU. Arch. curieuses de l'Hist. de Fr. Louis XIII—XV. 12 v. 8⁰. „ 15,—
CIVELLI. Gran Carta d'Italia. 28 fogli. „ 25,—
COLLETTA. Stor. del Reame di Nap. 2 v. 8⁰. „ 6,—
CONSIDERANT. Hist. de la Revol. du XVIe siècle dans les Pays-Bas. 8⁰. „ 2,50
COQUEREL. Hist. de l'Egl. Réf. de Paris. „ 2,—
CORIO. Storia di Milano. 3 v. 8⁰ „ 18,—
CUSTINE. La Russie en 1839. 4 v. 8⁰. „ 4,—
——— L'Esp. sous Ferd VII. 4 v. 8⁰. „ 4,—
DARU. Histoire de Vénise 12 v. 8⁰. „ 15,—
DEPPING. Exp. marit. des Normands. 2 v. „ 2,75
DESTRILHES. Confid. sur la Turquie. 8⁰. „ 1 50
DOLGOROUKOW. Des Réform. en Russie. „ 3,—
DUJARDAY. Voyages, Découv. et Conquêtes des Portugais. 2 v. 8⁰ „ 3,—
DUPLESSIS-MORNAY. Mém. etc. 12 v. 8⁰. „ 15,—
DUPRAT. Tables de Proscription. 2 v. 8⁰. „ 3,—
DURUY. Histoire romaine. in-12⁰ „ 2,—
——— Histoire Grecque. in-12⁰ „ 2,25

DURUY. Histoire de France. 2 v. in-12⁰. *f* 3,75
ENCYCLOPÉDIE des Gens du Monde. 44 v. „ 60,—
EYMA. (X.) La Republique Améric. 2 v. 8⁰. „ 6,—
——— Les 34 Etoiles Amér. 2 vol. „ 6,—
FIGUIER. Hist. du Merveilleux. 4 v 12⁰. „ 7,—
FLEURY. Hist. ecclés. 6 gros v. gr. in-8⁰. „ 20,—
FLEURY. Hist. d'Angleterre. 2 v „ 4,60
FLORUS. Histoire romaine. 8⁰ „ 2,25
FORNI. Viaggio nel Egitto ec. 2 v. 8⁰. „ 5,—
FOULQUIER. Les Causes Célèbres de tous les Peuples. tomes 1—5. in-4⁰ „ 15,—
FROEBEL. (J.) A travers l'Amér. 3 v. 12⁰. „ 5,25
GÉRANDO. La Transylvanie. 2 vol. 8⁰. „ 4,—
GERVINUS Intr. à l'Hist. du XIXe siècle. 8⁰ „ 1,50
GEYER. Hist. de Suède. 4 vol. 8⁰ „ 4,—
GHERARDI. Storia d'Italia. Libro I. „ 2,50
GIOVINI. La Republ. di Milano. in-8⁰. „ 1,75
GIULINI. Memorie spett. alla storia ec. della citta e camp. di Milano. 7 v. 8⁰ „ 30,—
GOLLUT. Mém. de la Rep. Sequanoise. „ 5,—
GUETTÉE Hist. de l'Eglise de Fr. 12 v. 8⁰. „ 17,50
——— Hist. des Jésuites. 3 vol. 8⁰. „ 4,50
GUILLEMIN. Histoire Ancienne „ 2,—
GUIZOT. Hist. de la Revol. d'Angl. 7 v. 12⁰. „ 12,25
HAMMER. Hist. de l'Emp. Ottom. 18 v. 8⁰. „ 35,—
HENRION. Hist. de France. 4 vol. 8⁰. „ 6,—
HERODOTE. Oeuvres. in-12⁰ „ 1,75
HUME. etc. Hist. d'Angleterre. 26 v. 8⁰. „ 15,—
HYTA. (G.P.DE) Guerras civil. de Gran. 8⁰. „ 3,75
IMBERDIS. Guerres rel. en Auvergne. 2 v. „ 5,—
IRVING (W.) Mahom. and his Success. 8⁰. „ 1,—
——— Vie et Voy. de Chr. Col. 3 v. 8⁰. „ 7,50
——— La Conq. de Grenade. 3 v. 8⁰. „ 7,50
JUCHEREAU. Hist. de l'Emp. Ottom 4 v. 8⁰. „ 4,—
JUSTE. Les Pays-bas au XVe siècle. 8⁰. „ 3,75
——— Hist. du Congr. nat. de Belgiq. 2 v. „ 3,50
JUSTIN. Oeuvres. „ 1,75
KRASINSKY. Hist. relig. des Nat. slaves. „ 2,—
LACRETELLE. Hist. de la Rév. fr. 8 v. 8⁰. „ 10,—
LAFOSSE. (T.) Hist. de Charles XIV. 3 v. 8⁰. „ 5,—
LAFUENTE Alcantara. Historia de Granada. 2 v. 8⁰ „ 9,—
LAMARTINE. Hist. des Girondins. 6 v. „ 10,50
——— Hist. de la Restaur. 8 v. „ 8,—
——— Hist. de la Turquie. 8 v. „ 20,—
——— Hist. de la Russie. 2 v. „ 4,—
LAMBALLE. (Prse.) Secret Memoirs 2 v 8⁰. „ 4,—
LASIAUVE. Le Schleswig-Holstein „ 3,—
LAURENT. (A.) Affaires de Syrie 1840. 2 v. 8⁰. „ 2,50
——— (F.) Etudes sur l'Histoire de l'Humanité. 1—8 vol. 8⁰ „ 30,—
——— L'Eglise et l'Etat. 1—2 v. „ 2,75
——— van Espen in-12⁰ „ 1,75
LAVOILLÉE. Voyage en Chine. 8⁰ „ 2,50
LEBER. Collect des meilleures Dissert. etc., relat. à l'Hist. de Fr 20 v 8⁰. „ 37,50
LESPÈS. Hist. de la première Présidence de Louis Napoleon 2 vol. 8⁰. „ 2,50
LINGARD. Histoire d'Angleterre. 6 v. „ 10,50
LOCKHART'S Life and Correspondence of Sir W. Scott. 7 vol. 8⁰ „ 5,25
LOMÉNIE. Galerie des Contemp. ill. 8 v. „ 8,—
LUTHER. Mémoires, trad. Michelet. 2 v 8⁰. „ 3,—

HISTOIRE, GÉOGRAPHIE etc. (*suite*).

MACAULAY. Hist. d'Angleterre. 6 v.. *f* 10,50
MALHERBE. L'Orient. 2 vol. 8°....... „ 3,—
MANNO. Storia mod. della Sardegna. „ 1,75
MARCHAL. Hist. pol. de Charles-quint. „ 5,—
MARCUS. Histoire des Vandales...... „ 2,50
MAZURE. Hist.de laRevol.enAngl 3v.8°. „ 3,—
MAZZOLDI. Delle Origini italiche ec.. „ 3 50
MÉMOIRES du Chevalier D'EON. 3 v.. „ 2,—
MICHAUD et POUJT. Corr. d'Orient. 8v. „ 8,—
MIEGE. Hist. de Malte. 4 vol. 8°..... „ 4,—
MIGNET. Hist. de laRevolution.gr.in-8°. „ 3,—
——— Notices et Mémoires. 2 v. 8°. „ 2,—
MILMAN. History of Christianity. 2v.8°. „ 2,—
MONASTIER. Hist. de l'Eglise Vaud. 2 v. „ 3,—
MONTEIL. Hist. des Français. 10 v. 8°. „ 10,—
MOORE. History of Ireland. 3 v. 8°.. „ 3,—
MOTLEY. Revolut. des Pays-bas. 4 v. 8°. „ 10,—
MUONI. Collezione d'Autografi. 2 v. 8°. „ 4,—
MURAILLES revolutionnaires (Les). Collect. de proclamations etc. 2 v. 4°. „ 7,—
MUTRECY. Journal de la campagne de Chine 1859—1861. 2 vol. 8°....... „ 6,—
NAKOULA EL-TURK. Histoire de l'Expédition des Français en Egypte, texte arabe et français in 8°........... „ 3,—
NORVINS. Histoire de Napoleon. gr. 8°. „ 3,—
OLIVET. (FABRE D') Histoire du Genre humain. 2 vol in-8°............... „ 3,—
ORDERIC VITAL. Hist. de Normandie. 4 v. 8°. et G. DE JUMIÈGE. Hist des Ducs de Norm. 1 v. 8°. trad. Guizot. „ 15,—
PANTHEON HISTORIQUE. *Lingard*. Hist. d'Angl. 5 v. *Luden* etc. Hist. d'Allem. 5 v. *Leo* et *Botta*. Hist. d'Italie. 3 v. *Paquis* et *Dochez*. Hist. d'Esp. 2 v. *Schoefer* etc. Hist. de Port. 1 v. *Hammer*. Hist. de l'Emp.Ott.3v. *Geyer*. Hist de Suède. 1 v. 20 v. gr. 8°....... „ 50,—
PARIS. (Cte de) Damas et le Liban 8°. „ 3,—
PARTOUNEAUX. Hist. de la Conq. de la Lombardie par Charlemagne. 2 v. „ 2,50
PEEL. (Sir R.) Memoires. 2 v. 8°. ... „ 5,—
PENHOEN. (BARCHOU DE) Histoire de l'Inde anglaise. 8 v. 8°.......... „ 12,50
PFISTER. Hist. d'Allemagne. 11 v. 8°. „ 17,50
PHILOSTRATE. Apollonius de Tyane. „ 3,50
POLYBE. Oeuvres. 3 v. in-12°........ „ 5 25
POTTER. (L DE) Hist. du Christian. 2 v. „ 3,50
——— Scipion de Ricci.... „ 1,75
POTVIN. (CH.) Albert et Isabelle. 2 v. „ 3,50
POUJOULAT. Voy. à Constant. 2 v. 8°. „ 2,50
POUQUEVILLE. Hist. de la Régénération de la Grèce. 6 v. 8°.......... „ 6,—
PRESCOTT. Conquest of Mexico. 3 v. 8°. „ 5,25
——— Conquest of Peru. 2 v. 8°. „ 3,50
——— Règne de Philippe II. 5 v 8°. „ 12,50
——— Ferdinand et Isabelle. 4 v. 8°. „ 10,—
——— Don Carlos. 1 v. 8°..... „ 1,—
——— Charles Quint. 1 v. 8°.... „ 1,25
——— Christ. Colomb. 1 v. 8°... „ 0,75
——— Conquête du Pérou. 3 v. 8°. „ 7,50
——— Conq. du Mexique. 3 v. 8°. „ 7,50

PRESCOTT. Essais hist. etc. 2 v. 8°... *f* 5,—
PUCKLER-MUSKAU. Chroniques, lettres et journaux de Voyages. 5 v. 8°... „ 7,50
QUINTE-CURCE. Oeuvres in-12°....... „ 1,75
RACCOLTA di Cronisti e Documenti storici lombardi. inedite. 2 v. 8°... „ 9,—
RAYNAL. Hist. phil des 2 Indes. 12 v. 8°. „ 12,50
RENAN. Averroës. 8°.............. „ 3,75
——— Etudes d'Hist. relig. 8°...... „ 3,75
REVUE DE L'ORIENT. 31 vol. 8°....... „ 35,—
ROBERT. Hist de la Classe Ouvr. 4 v. 8°. „ 7,50
ROBERTSON. Hist de Charles V. 4 v. 8°. „ 4,—
ROISSELET DES. Hist. de laRev. fr. 2 v. 8°. „ 3,—
ROME et ses Papes. in-12°........... „ 1,50
ROSA. Le Origini dellaCivilta in Europa „ 4,—
SAINT-AULAIRE. Hist. de la Fronde. 2v. 8°. „ 2,50
SAINT-HILAIRE. (E. M. DE) Souv. intimes du temps de l'Emp. 3 v. 8°... „ 6,—
——— Histoire populaire de la garde.............. „ 2,50
SAINT-SIMON. Mémoires. 20 v. 8°..... „ 35,—
SALLABERY. Hist. de l'Emp. Ottom. 4v. 8°. „ 4,—
SCOTT (Sir. W.) Life of Napoleon. 9 v. 8°. „ 9,—
——— History of Scotland. in-8°.... „ 1,—
SISMONDI. Hist. de la Renaissance de la liberté en Italie. 2 v. 8°........ „ 3,—
STERN. Histoire de la Revol. 1848. 2 v. „ 3,50
SUETONE. Oeuvres. in-12°............ „ 1,75
TACITE. Oeuvres. in-12°.............. „ 1,75
TERNAUX COMPANS. Hist. de la Découv. de l'Amérique, relations et mémoires originaux. 10 v. 8°........... „ 17,50
THIBAUDEAU. Hist. des Etats géner. 3v. 8°. „ 3,—
THIERRY. (AUG.) Hist. du Tiers Etat. 8°. „ 3,50
——— (AM.) Hist. des Gaulois. 4 v. 8°. „ 4,50
THUCYDIDE. Oeuvres. 2 v. in-12°..... „ 3,50
TOOKE. Hist. de l'Emp. de Russie. 6v. 8°. „ 10,—
TOURGUENEF. La Russie et les Russes. 3v. „ 5,—
TURNER's Hist. of the Angl.-Sax. 3v. 8°. „ 3,—
URBAN. (FORTIA D') Histoire ante-diluvienne de la Chine. 2 v......... „ 2,—
VALERY. Voyages en Italie. gr. 8°. *relié*. „ 5,—
VALLE. (P. DELLA) Viaggi. 2 forts vol. „ 9,—
VANNUCCI. I Martiri della Liberta italiana. in-12°..................... „ 1,75
VASSY. (B.) Hist. de mon temps. 4 v. 8°. „ 5,—
VERRI. (P.) Storia di Milano e P. CUSTODI Continuazione. 3 v. 8°............ „ 7,50
VINCENS. Hist. de la Rep. de Gènes. 4 v. 8°. „ 4,—
VOLTAIRE. Essais sur les Moeurs. 4 v. 8°. „ 2,—
WALCKENAER. Géographie ancienne des Gaules. 3 v. 8° et atlas...... „ 9,—
WARDEN. Hist. de l'Emp. du Bresil 2 v. 8°. „ 3,50
——— Description historique etc. des Etats-Unis. 5 v. 8°............ „ 4,—
WATSON. History of the reigns of Philip II and III of Spain. 5 v 8° ...... „ 3,75
WEBER. Histoire Ancienne. in-12°... „ 1,—
——— Histoire grecque. in-12°...... „ 1,75
——— Histoire romaine. in-12°..... „ 1,75
XENOPHON. Oeuvres. 2 vol. in-12°.... „ 3,50
ZELLER. Histoire de l'Italie. in-12°... „ 2,50

POESIE, ROMANS, THÉÂTRE.

ABOUT. Oeuvres. in-12. le v. *f* 1,—. *f* 1,50 ou *f* 1,75
AINSWORTH's Novels in-8⁰. le vol.... „ 0,75
ALFIERI. Opere. in-12 ou in 8⁰...... „ 4,50
ALIGHIERI. (DANTE). La divina Commedia ed. in-4⁰. 1578. *rare*........... „ 25,—
——— 3 v. 8⁰. *reliés*... „ 22,50
——— 1 v. in-8⁰...... „ 4,50
——— in-12 à *f* 1,50 et à „ 2,50
——— la divine Comedie. in-12.. „ 1,75
APULÉE. Oeuvres franç. et latin. 2 v. 12. „ 3,50
ARIOSTO. Orlando furioso. 2 v. in-12. „ 3,—
——— Roland furieux. 2 v. in-12. „ 3,50
BALZAC. Romans in-18. le vol....... „ 0,62⁵
——— Les Contes drolatiques. in-12. „ 1,75
BASSELIN. Les Vaux-de-vire. in-12... „ 1,25
BEAUMARCHAIS. Théâtre. in-12....... „ 1,50
BERANGER. Oeuvres compl. 2 v. 32.. „ 3,50
——— Chansons, avec musique 8⁰. „ 6,—
——— in-32......... „ 1 50
BERTHOUD. Fantaisies scientif. 4 v. 12. „ 7,—
——— Chron. de la Science. 2 v. 12. „ 3,50
BOCCACCIO. Il Decamerone. 2 v. 12. „ 3,—
——— Contes. un v. 12. „ 1 50
BOILEAU. Oeuvres. ed Charp......... „ 1,75
BULWER's Novels. in 8⁰. le vol...... „ 0,75
BUSSY RABUTIN. Histoire Amoureuse des Gaules. 2 vol. in-12........... „ 3,—
BYRON's Complete Works. gr. in-8⁰.. „ 3,—
CAMOENS. Os Lusiadas. in-12........ „ 1,50
——— Les Lusiades. in 12....... „ 1,75
CASANOVA. Mémoires *complèts*. 6 v. 12. „ 10,50
CERVANTES. Obras Completas. 4 v. 8⁰. „ 15,—
CHANSON D'ANTIOCHE. in-12. .... „ 1,75
CHANSONS POPULAIRES de France, avec grav. et musique. 2 v. gr. in-8⁰... „ 6,—
CHANTS POPUL. grec. mod. avec trad. fr. 8⁰ „ 1,50
CHENIER. Poesie. in 12............. „ 1,75
COOPER's Novels. in 8⁰. lé vol....... „ 0,75
CORNEILLE. Oeuvres. 2 vol. ed. Charp. „ 3,50
DELAVIGNE. Oeuvres. 4 vol. in 12.... „ 7,—
DELILLE. Oeuvres Choisies. in-12.... „ 1,50
DÉSAUGIERS. Chansons. in-32........ „ 1,—
DESPORTES. Oeuvres. in-12.......... „ 1,50
DICKENS's Novels. in-8⁰. le vol...... „ 0,75
——— Household words ed. T. le v. „ 0,75
——— Romans. in-12. le vol..... „ 1,25
DUMAS. fils. La Dame aux Camelias. gr. 8⁰...... .... „ 3,50
——— Oeuvres. in-12. le vol.. „ 0 50
——— père. Oeuvres. in-12. le vol. „ 0.50
ENCYCLOPEDIANA. 10000 anecdot. in-8⁰. „ 2,25
FOSCOLO. (U.) Opere. in-8⁰. Napoli... „ 4 50
FRANKLIN. La Vie des Animaux. 6 v. 12. „ 10,50
FREILIGRATH. Sämmtl. Werke. 6 v. 12. *reliés*.......................... „ 20,—
GILBERT. Oeuvres. in-12.. .... „ 1,25
GIRARDIN. (Mme DE). Oeuvres. in 12. le v. „ 0,50
HÉLIODORE. Théagine et Charicl. 2 v. 8⁰. „ 2,—
HÉSIODI Opera Omnia. 2 v. 4⁰. Bodoni. „ 15,—
HOMÈRE. l'Iliade. in-12. ed. Charp... „ 1,75
——— l'Odyssée. in-12. ed. Charp. „ 1,75
HORATIUS FL. (Q.) ed. Lemaire. 3 v. 8⁰. „ 5,25

HUGO (V.) LES MISÉRABLES. 10 v. 8⁰. *f* 30,—
——— Légende des Siècles. in-12. „ 1,75
——— Contemplations. 2 v. in-12. „ 3,50
——— Oeuvres. (*avant* 1848) 20 v. „ 10,—
JAMES's Novels. in-8⁰. le vol........ „ 0,75
KARR. (A.) Oeuvres. in 12. le vol.... „ 0,50
KOCK. (P DE) Oeuvres. 123 v in-48. (1845) „ 18,50
LAFONTAINE. Oeuvres compl. 2 v. 12. „ 2,—
——— Contes. in-8⁰. ill........ „ 0,50
LAMARTINE. Oeuvres. 8 vol. in-12.... „ 14,—
LE SAGE. Gil Blas de Santillane ed. Ch. „ 1,75
LUCIEN. Oeuvres complètes. 2 v. 12.. „ 3,50
MANZONI. I promessi sposi. in-12..... „ 1,75
MARIVAUX. Oeuvres. 2 vol. in-12..... „ 2,—
MARRYAT's Novels. in-8⁰. le vol..... „ 0,75
MAZZINI. Opere. Tome 1 et 2. in-12. „ 5,—
METASTASIO. Opere. in-8⁰. Napoli... „ 5,50
MICHELET. Oeuvres littér. in-12. 4 v. „ 1,75
MICKIEWICZ. Oeuvres poet. 2 v. 12.. „ 3,50
MILLEVOYE. Oeuvres poétiques in-12. „ 1,75
MOLIÈRE. Oeuvres 3 vol. ed. Charp. „ 5,25
MOORE's Poetical Works. 3 v. 8⁰.... „ 3,—
MORATIN. Obras dramaticas. in-8⁰.... „ 7,50
MOREAU. (H.) Oeuvres poetiques. in-12. „ 0,50
MURGER. Romans. in-12. le vol...... „ 0,50
MUSSET. (A. DE) Oeuvres. 8 vol. in-12. „ 14,—
PARNY. Oeuvres compl. in-32........ „ 2,50
PELLICO. (S.) Opere complete. in-8⁰.. „ 4 50
PETRARCA. Le Rime. in-12. Firenze.. „ 1,75
POPE. Essai on Man. in-4⁰. en 5 langues. ed. Bodoni................ „ 12,50
PRUDENTIUS. Opera Omnia Bodoni. 2 v. „ 15,—
QUEVEDO. Obras Selectas. in-8⁰...... „ 5,—
RABELAIS. Oeuvres ed. Charp....... „ 1,75
RACINE. Oeuvres ed. Charp.......... „ 1,75
ROMAN DU RENARD, public. *Méon*. 5 v. 8⁰. „ 15,—
——— trad. d'après *Willems*. 8⁰. „ 2,50
——— trad par *Ch. Potvin*. in-12. „ 1,75
ROMANCERO espagnol. 2 vol. 12...... „ 3,50
ROMANS DE CHEVALERIE. 30 livraisons à „ 0,25
ROUSSEAU. Oeuvres. 12 vol. 8⁰. ill... „ 6,—
SANÉ. Poésie lyrique portug. et trad. 8⁰. „ 2,25
SEDAINE. Oeuvres. in 12............ „ 1,—
SCARRON. Le Roman comique. 2 v. 8⁰. „ 1,—
——— Virgile travesti. in-12..... „ 1,50
SCOTT's. Miscell. prose works. 7 vol. 8⁰. „ 5,25
——— Poetical works. 6 v. 8⁰..... „ 6,—
SCRIBE. Oeuvres. in-12. le vol....... „ 0,50
SHAKESPEARE's Complete works, with notes from the best comment. 9 v. 8⁰. „ 9,—
SOPHOCLE. Oeuvres. in-12........... „ 1,75
SOUVESTRE. Oeuvres. in-12. le vol... „ 0,50
STAËL. (Mme DE). Oeuvres. ed. Ch. le vol. „ 1,75
SUE. (E.) Oeuvres. in-12. le vol...... „ 0,50
TALLEMAND DES REAULX. Historiett. 5. „ 8,75
TASSO. Aminta. in-4⁰. ed. Bodoni... „ 12,50
——— La Gerusalemme liberata.... „ 1,50
TEGNER. (E.) Oeuvres trad. fr. 8⁰.... „ 2,50
VILLEMARQUÉ. L'Enchanteur Merlin. „ 1,75
——— Rom. de la Table ronde. „ 1,75
VIRGILIUS. Opera gr. in-4⁰. Fr. 42... „ 4,—
ZORILLA. Obras completas. 3 v. 8⁰... „ 12,—

ÉTUDES ET CRITIQUES LITTÉRAIRES.

BACHAUMONT. Mémoir. secrets. in-12. f 1,50
BOUILLET. Dictionn. des sciences, des arts et de la littérature. gr. in-8º.. „ 10,50
BRUNET. Manuel du Libraire et de l'Amateur de Livres. 5e éd. 1—6.. „ 30,—
CERESETTO. Storia della Poesia ital. 3 v. „ 5,25
COLLIN. (V.) Manuel de Littérat. in-8º. „ 1,—
COLOMBEY. Les Origin. de la dern. Heure. „ 1,50
——— L'Esprit au Théâtre...... „ 1,75
DEMOGEOT. Hist. de la Littérat. franç. „ 2,—
DENYS D'HALLICARNASSE. gr. et fr. 3 v. 8º. „ 5,—
DESPLACES. Galerie des Poëtes vivants. „ 1,75
GATIEN-ARNOULD. Monuments de la Littérature romane. 4 vol. gr. 8º. „ 7,50
GIRAULT. Hist. litt. fr. et étr. in 12 „ 1,50
GUIZOT. Shakspeare. in-12........... „ 1,75
——— Corneille. in-12............ „ 1,75
HOUSSAYE. Hist. du 41e Fauteuil.... „ 1,75
ISRAËLI. Miscell. of Literature 2 v. 8º. „ 2,—
——— Amenit. of Literature. 2 v. 8º „ 2,—
JANIN. Hist. de la Poésie et Litt. 3v.12. „ 3,—
——— Variétés littéraires in-12..... „ 1,75
——— Critique, portraits etc. in-12.. „ 1,75
KAME's Elements of criticism. 3 v. 8º. „ 2,25
LALANNE. Biographie univers. 8º *rel.* „ 4,50
——— Curiosités littér. in-12..... „ 1,—
——— ——— bibliogr. in-12... „ 1,—
——— ——— biograph. in 12.. „ 1,—
LANCETTI. Pseudonomia. in-8º....... „ 3,50
LUCAS. Curiosités littér. et dramat... „ 1,50
MABILLON et MONTFAUCON. Correspondance avec l'Italie. 3 v. 8º........ „ 5,—
MARON. Hist. littér. de la Revolution. „ 1,50
MAURICE. Hist. anecd. du Théâtre et de la littérature etc. 2 vol. 8º..... „ 3,—
MIRECOURT. Les Contempor. 98 biogr. „ 18,—
MONNARD. Chrestomathie des Prosat. fr. du XIV—XVIe siècle. 3 v. 8º.. „ 5,[illegible]
MUFFAT. (R.) [illegible]mi des Livres. in-8º. „ 1,—
PARET et LE[illegible]Z. Manuel du Baccalauréat-ès-Lettres.............. „ 3,—
PIERRON. Hist. de la Litt. grecque... „ 2,—
——— Hist. de la Litt. romaine.. „ 2,—
POLITECNICO (Il.) repertorio mensile. „ 20,—
QUÉRARD. La France littér. 20 v. 8º. „ 60,—
——— etc Littér. fr. cont. 12 v. 8º. „ 48,—
——— Archiv. d'Hist. litt. 2 v. 8º. „ 6,—
SAINTE-BEUVE. Causer. du Lundi. 14v. 12. „ 24,50
SAND. (G.) Impressions littér. in-12.. „ 1,50
TAINE. Essais. 4 v. in-12. le vol..... „ 1,75
THÉRY. Eléments d'Histoire littér... „ 1,75
ULBACH. Ecriv. et Homm. de lettres. „ 1,50
VAPEREAU. Diction. des Contemporains. „ 12,50
VICO. La Scienza nuova. in-12 ...... „ 1,50
VILLEMAIN. Etudes de Littérat. anc.. „ 1,75
——— La Litt. du moyen-âge. 2 v. „ 3,50
——— La Littér. au 18 siècle. 4 v. „ 7,—
——— La Littér. contemp. 1 v. „ 1,75
VINET. Littérature de l'Enfance..... „ 1,75
——— Littérature de l'Adolescence . „ 1,75
——— Littérature de l'âge mûr..... „ 2,20

PHILOLOGIE ET ARCHÉOLOGIE.

ABOUL-HASSAN-ALI. Traité des Instrum. astrolog. des Arabes. 2 vol. 4º.... f 5,—
AUBERTIN. Gramm. mod. des Ecriv. fr. „ 3,—
BARBERI. Grand. Dictionn. fr. ital 2v. 4º. „ 9,—
BIGOT. Etude et Enseignement de la langue franc. à l'Etranger. in-8º... „ 3,—
CHAVÉE. Essai d'étymologie. in-8º... „ 1,50
CONSTANCIO. Grammaire portug. in-12. „ 1,50
COUZINIÉ. Dictionnaire romano-castraise. in-4º...................... „ 5,—
CURIOSITÉS philologiques. in-18...... „ 1,—
DICTION. de l'Acad. fr. et compl. 3 v. 4º „ 31,50
——— Holl. fr. angl. et allem. 2 v. 8º. „ 8,—
——— fr. holl. des Termes de Droit. „ 1,—
FONSECA et ROCQ. Dict. portug. fr. 2 v. 8º. „ 8,—
GARNER. Dict. angl. fr. 2 forts vol. 4º. „ 4,—
GOULIANOFF. Archeol. égypt. 3 v. 8º. „ 7,50
——— Les Hiérogl. d'Horapoll. „ 1,—
GRAGLIA. Ital. and Engl. Dictionary. „ 3,—
GUIZOT. Dict. Univ. des Synon. franç. „ 6,50
HENRICY. Reforme ortografiqe de la Gramère fransèze................ „ 1,—
KLAPROTH. Invention de la Boussole. „ 1,50
——— Asia polyglotta.......... „ 7,50
——— Exam. des trav. de Champ. „ 1,—
LANDAIS. (N.) Diction. des Diction. 2 v. 4º. „ 20,—
LENOIR. Explic. des Hiérogl. etc. 4 v. 8º. „ 7,50
LONGHI e TOCCAGNI. Vocabol. della Lingua italiana. in-12............ „ 2,50
MICHEL. (FR.) Dictionnaire de l'Argot. „ 7,50
MONFILS. Nouv. Ecole gramm. 8º.... „ 1,—
MORLINO et DE ROUJOUX. Dict. fr. it. 8º. „ 3,75
NOEL et CHAPSAL. Diction. franç. in-8º. „ 4,—
NUNEZ DE TABOADA. Dict. esp. fr. 2 v. 8º. „ 9,—
OUPANISCHATS. Texte sanskr. p 1—168. „ 4,—
QUICHERAT. Dict. franç.-latin. 8º. *rel.* „ 5,—
——— et DAVELUIS. Dict. latin-français 8º. *rel.* „ 5,—
RENAN. (E.) De l'Origine des Langues 8º. „ 6,—
RICH. Diction. des Antiq. gr. et rom. 8º. „ 5,—
ROBELLO. Grammaire italienne. 8º... „ 2,50
ROCHETTE. (RAOUL-) Antiquités grecques du Bosphore cimmérien. in-8º. „ 2,—
SALVA. Grand Dict. Esp. franç. in-4º. „ 9,—
SARCHI. Grammaire hébraïque. 8º.... „ 2,—
SCHUSTER et REGN. Dict. fr. allem. 2v. 8º. „ 7,50
SERGENT e STR. Vocab. franc. ital. in-12. „ 2,50
——— e TOMM. Diz. della lingua ital. „ 3,75
SOBRINO. Grammaire espagnole. in 12. „ 2,25
SPIERS. Diction. franc. angl. 2 v. 8º. „ 7,50
TASSY. (GARCIN DE) Rudiments de la langue hindoustani. 4º............ „ 2,—
TOMMASEO. Nuovo Dizionario dei Sinonimi italiani. 2 vol............ „ 16,—
TRIBUNE (LA) des Linguistes. 2 v. 8º „ 3,—
VERGANI. Gramm. italienne. in-12... „ 0,75
VERSTRAETE. Etude sur l'Orthophonie et l'Orthoépie tudesques. in-8º. 1862. „ 2.—
WALKER's pronouncing Dictionary... „ 4,50
WELLER. Diction. angl. franç. etc. in-8º. „ 4,—
WILL. Engl. and Germ. Diction. in-12. „ 2,—